

Bevolkingstrends

***Statistisch kwartaalblad over de
demografie van Nederland***

Jaargang 59 – 4e kwartaal 2011

Verklaring van tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
**	= nader voorlopig cijfer
x	= geheim
—	= nihil
—	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2010-2011	= 2010 tot en met 2011
2010/2011	= het gemiddelde over de jaren 2010 tot en met 2011
2010/'11	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2010 en eindigend in 2011
2008/'09–2010/'11	= oogstjaar, boekjaar enz., 2008/'09 tot en met 2010/'11

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weer gegeven totaal niet overeenkomst met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312
2492 JP Den Haag

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek – Grafimedia

Omslag

Teldesign, Rotterdam

Inlichtingen

Tel. (088) 570 70 70
Fax (070) 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Redactie:

Joop Garssen
Jorien Apperloo
Ronald van der Bie
Rob Broekman
Arie de Graaf
Suzanne Loozen
Jolanda van der Lubbe
Marleen Wingen

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax (045) 570 62 68

Internet
www.cbs.nl

Prijzen incl. administratie- en verzendkosten
Abonnementsprijs: € 54,45
Prijs per los nummer: € 14,95
ISSN: 1571-0998

Oplage: 850

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2011.
Verveelvoudiging is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

Inhoud

Rubrieken

Actuele bevolkingstrends	4
Korte berichten	5
Demografiek	7
Rangen en standen	8
Bevolking in kaart	9
Nederland en Europa	10
Wijken en buurten	11
Demografie in het nieuws	13
Mededelingen	14

Artikelen

Demografische levensloop van babyboomers: terugblik en perspectief	15
Jonge moeders stellen tweede kind langer uit	27
Chinezen in Nederland in het eerste decennium van de 21ste eeuw	28
De maatschappelijke situatie van Surinaamse bevolkingsgroepen in Nederland	46
Sociaal-culturele verschillen tussen Turken, Marokkanen en autochtonen: eerste resultaten van de Nederlandse LevensLoop Studie (NELLS)	61
Dynamiek in stadswijken: sociale stijging en verhuizingen	71
Voorkeur huren boven kopen varieert sterk onder huizenbezitters	76
Subjectief welzijn: welke factoren spelen een rol?	85
Zorg zonder verblijf naar welvaart bij ouderen	93

Technische toelichting en verklaring van termen	99
--	----

Demografie op het web	103
------------------------------	-----

Inhoudsopgave	104
----------------------	-----

Andere CBS-publicaties	110
-------------------------------	-----

Richtlijnen voor auteurs	111
---------------------------------	-----

Rubrieken

Actuele bevolkingstrends

Bevolkingsgroei daalt licht

In het derde kwartaal van 2011 nam de bevolking van Nederland toe met 30,9 duizend personen. De bevolkingsgroei in het derde kwartaal komt hierbij lager uit dan in het derde kwartaal van 2010. De daling wordt voor een derde veroorzaakt door een lager migratiesaldo (600) en voor twee derde door een lagere natuurlijke aanwas (1,2 duizend). De lagere natuurlijke aanwas is volledig het gevolg van minder geboorten. Het aantal overledenen is nagenoeg gelijk aan het aantal in het derde kwartaal van 2010.

Het aantal immigranten in het derde kwartaal van 2011 was 57,5 duizend, een recordaantal voor dit kwartaal. De toename ten opzichte van het derde kwartaal van 2010 bedroeg 3,8 duizend. Er kwamen vooral meer immigranten uit de Europese Unie, met name uit de landen die na 1 mei 2004 lid geworden zijn. Het aantal emigranten steeg echter met 4,3 duizend, waardoor het migratiesaldo lager uitkomt.

In het derde kwartaal van 2011 bedroeg het aantal binnen Nederland verhuisde personen 409 duizend. Een jaar eerder was dit nog 394 duizend. De toename is vooral zichtbaar bij de verhuizingen binnen de gemeente, maar ook de verhuizingen naar andere gemeenten nemen in aantal toe. De dalende trend sinds 2008 is hierbij doorbroken.

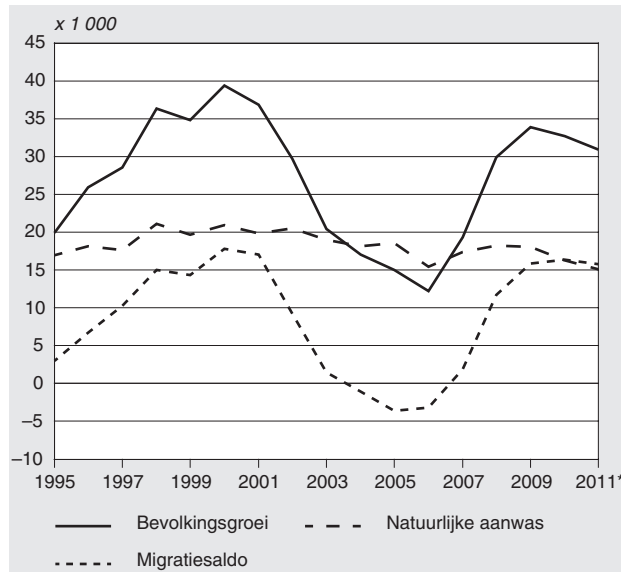
Staat Bevolkingsontwikkeling

	Geboorten	Overledenen	Immigratie	Emigratie ¹⁾	Bevolkingsgroei ²⁾
<i>x 1 000</i>					
2006	185,1	135,4	101,2	132,5	23,8
2007	181,3	133,0	116,8	122,6	47,4
2008	184,6	135,1	143,5	117,8	80,4
2009	184,9	134,2	146,4	111,9	89,2
2010	184,4	136,1	154,4	121,4	80,8
1e kwartaal	43,8	36,0	34,6	28,4	14,0
2e kwartaal	45,2	32,9	30,2	25,3	17,2
3e kwartaal	48,5	32,2	53,8	37,4	32,7
4e kwartaal	46,9	34,9	35,9	30,3	17,0
2011*					
1e kwartaal	43,9	34,8	36,1	28,0	17,2
2e kwartaal	44,6	33,2	30,4	30,3	11,6
3e kwartaal	47,3	32,2	57,5	41,7	30,9

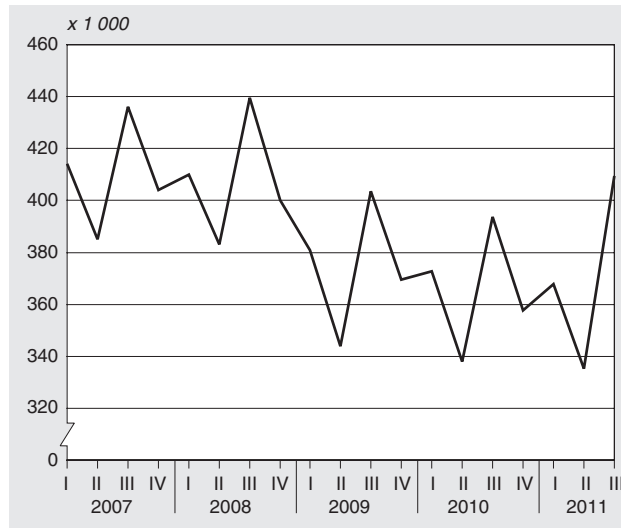
¹⁾ Inclusief saldo administratieve correcties (zie Toelichting 1, Technische toelichting en verklaring van termen).

²⁾ Inclusief overige correcties.

1. Bevolkingsgroei, natuurlijke aanwas en migratiesaldo, eerste kwartaal

2. Aantal verhuisde personen per kwartaal

Korte berichten

Twee eeuwen beroepsbevolking: van 830 duizend naar 7,4 miljoen werkenden

In 1800 telde de werkzame beroepsbevolking in Nederland 830 duizend personen. Ruim twee eeuwen later waren dit er 7,4 miljoen. De werkzame beroepsbevolking is in ruim 200 jaar tijd negen maal zo groot geworden. Een vergelijking met de bevolkingscijfers leert dat het aantal werkenden relatief sneller groeide dan de bevolking in zijn geheel. Lange tijd bestond zo'n twee derde van de beroepsbevolking uit mannen. Na 1850 begon het aandeel mannen onder de werkenden te stijgen tot rond de 73 procent eind jaren veertig van de vorige eeuw. In de jaren vijftig en zestig was het vrij stabiel, maar sinds begin jaren zeventig winnen de vrouwen terrein op de arbeidsmarkt. In 2010 is nog 56 procent van de werkzame beroepsbevolking man.

Bron: Lodder, B. en I. Beckers, Twee eeuwen beroepsbevolking: van 830 duizend naar 7,4 miljoen werkenden. CBS-Webmagazine 6 oktober 2011

Partner steeds vaker via internet of werk

In de afgelopen tien jaar zijn werk en internet steeds belangrijker geworden als ontmoetingsplaats. Speelde vóór 2000 het internet nog geen rol, in de jaren erna heeft 8 procent elkaar via een datingsite of sociaal online-netwerk leren kennen. De meeste samenwonende paren hebben elkaar ontmoet bij het uitgaan of tijdens vakantie. Van de samenwoners in 2008 die elkaar al van vóór 2000 kennen, kwam 46 procent elkaar daar tegen. Onder degenen die elkaar later, na 2000, hebben ontmoet, is dit aandeel met 35 procent echter lager.

Partners die elkaar via internet, relatiebemiddeling of een contactadvertentie hebben leren kennen, waren op dat moment gemiddeld 35 jaar oud. Dat is duidelijk ouder dan bij ontmoeting op school, tijdens het uitgaan of op vakantie, op een vereniging of via familie of vrienden. Met het zoeken van een partner via internet of relatiebemiddeling beginnen mensen pas op latere leeftijd, als ze hem of haar niet via een van de andere manieren zijn tegengekomen. Ook gaat het vaker om tweede relaties.

Bron: E. Wobma, Partner steeds vaker via internet of werk. CBS-Webmagazine 5 oktober 2011

Een op de zes vaders is 40-plusser bij de geboorte van zijn kind

Steeds meer vaders zijn de 40 gepasseerd bij de geboorte van hun kind. In 2010 was een op de zes vaders 40-plus, tegen een op de elf in 1996. Mannen die in 2010 voor het eerst vader werden, waren gemiddeld 32,4 jaar oud. Daarmee zijn ze drie jaar ouder dan vrouwen die voor het eerst moeder werden. De gemiddelde leeftijd van alle mannen die (opnieuw) vader werden was 34,0 jaar. Ook dat is drie jaar ouder dan de leeftijd waarop vrouwen (opnieuw)

moeder worden. In 2010 waren ouders gemiddeld een jaar ouder bij de geboorte van hun kind dan in 1996. De laatste zeven jaar is de gemiddelde leeftijd bij de geboorte van een kind nauwelijks meer gestegen.

Bron: Wobma, E. en M. van Huis, Een op de zes vaders is 40-plusser bij de geboorte van zijn kind. CBS-Webmagazine 26 september 2011

Preventief onderzoek naar kanker heel gebruikelijk

Van de vrouwen van 20 jaar of ouder geeft 58 procent aan dat zij in de afgelopen vijf jaar minstens één keer door middel van een uitstrijkje zijn onderzocht op baarmoederhalskanker. Daarnaast geeft 48 procent van de vrouwen van 30 jaar of ouder aan dat zij in de afgelopen twee jaar door middel van röntgenfoto's zijn onderzocht op borstkanker. Meestal laten vrouwen zich onderzoeken naar aanleiding van een uitnodiging voor bevolkingsonderzoek. Van de vrouwen die aangeven in de afgelopen vijf jaar te zijn uitgenodigd voor het bevolkingsonderzoek naar baarmoederhalskanker, gaf 85 procent aan gehoor te hebben gegeven aan die oproep. Van de vrouwen die aangeven in de afgelopen twee jaar te zijn uitgenodigd voor het bevolkingsonderzoek naar borstkanker, gaf 88 procent aan zich op grond van die uitnodiging te hebben laten onderzoeken. Voor mannen is er geen bevolkingsonderzoek. Toch laat een groot deel van de mannen wel een bloedtest doen om vast te stellen of ze een verhoogde kans hebben op prostaatkanker. In 2010 gaf bijna een kwart van de mannen van 40 jaar of ouder aan dat er bij hen in de afgelopen vijf jaar een Prostaat Specifiek Antigeen test is afgenomen.

Bron: Bruggink, J.W., Preventief onderzoek naar kanker heel gebruik. CBS-Webmagazine 5 september 2011

Aantal adoptiekinderen sinds 2004 gehalveerd

In 2010 zijn 672 kinderen geadopteerd. Dit zijn er ongeveer evenveel als in het voorafgaande jaar, maar veel minder dan in het piekjaar 2004. In dat jaar werden 1 378 kinderen geadopteerd.

Tussen 1995 en 2004 is het aantal adoptiekinderen bijna verdubbeld. De toename hing samen met de stijging van het aantal adoptiekinderen uit China, nog steeds het belangrijkste herkomstland van adoptiekinderen. Andere belangrijke herkomstlanden van adoptiekinderen zijn Haïti en de Verenigde Staten. Tot voor kort werden uit China hoofdzakelijk meisjes geadopteerd, maar inmiddels is het aandeel jongens sterk gestegen. In 2010 waren twee van de drie geadopteerde Chinese kinderen jongens. Het gaat hier voor een belangrijk deel om kinderen met een beperking. China kent een speciale procedure voor de adoptie van deze zogenoemde special needs-kinderen.

Bron: Vissers, W. en A. Sprangers, Aantal adoptiekinderen sinds 2004 gehalveerd. CBS-Webmagazine, 15 augustus 2011

Meeste Nederlanders voelen zich gezond

In 2010 noemen acht op de tien Nederlanders hun eigen gezondheid goed of zeer goed. Slechts bijna 4 procent beoordeelt zijn gezondheid als slecht of zeer slecht. Dat laatste komt overeen met 635 duizend mensen. Oudere mensen zijn minder positief over hun gezondheid dan jongeren. Daarnaast voelen vrouwen zich minder gezond dan mannen. Van de mannen noemt 82 procent zijn gezondheid goed of zeer goed, van de vrouwen is dat 78 procent. Deels komt dit verschil doordat vrouwen langer leven en dus gemiddeld ouder zijn. Vrouwen hebben echter ook vaker last van langdurige aandoeningen dan mannen. De zes meest genoemde langdurige aandoeningen in 2010 zijn migraine (14 procent van de bevolking), hoge bloeddruk (13 procent), gewrichtsslijtage (11 procent), rugaandoeningen (9 procent), nek- of schouderaandoeningen (9 procent) en astma (8 procent).

Bron: Houben-van Herten, M., Meeste Nederlanders voelen zich gezond. CBS-Webmagazine, 29 augustus 2011

Den Haag telt half miljoen inwoners

In september 2011 is Den Haag de grens van 500 duizend inwoners gepasseerd. Het inwonertal van Den Haag is sinds 2000 nagenoeg aanhoudend gegroeid. In 2002 groeide Den Haag fors door gemeentelijke herindelingen. Daarna was sprake van groei door verhuizingen vanuit andere gemeenten, meer buitenlandse migranten en een groei van de natuurlijke aanwas.

De toename van het aantal verhuizingen naar Den Haag hangt onder meer samen met gereedgekomen nieuwbouw in bijvoorbeeld de nieuwbouwwijk Leidschenveen. Den Haag heeft er de afgelopen 15 jaar meer jongeren bij gekregen. Het aandeel jongeren tot 20 jaar is toegenomen van 21,4 procent in 1996 tot 23,0 procent in 2011. Tegelijkertijd daalde in Den Haag het aandeel 65-plussers van 17,1 naar 12,9 procent. Tussen 1996 en 2011 is het aandeel allochtonen in Den Haag toegenomen van 37 naar 49 procent. Op 1 januari 2011 telde Den Haag 241 duizend allochtonen, 73 duizend van westerse herkomst en 168 duizend met een niet-westerse achtergrond. De toename was met bijna 10 procentpunt het sterkst onder niet-westerse allochtonen. Van de vier grote niet-westerse herkomstgroepen nam het aandeel Turken het sterkst toe. Surinamers vormen echter nog altijd de grootste groep in Den Haag. Onder westerse allochtonen was de toename iets meer dan 2 procentpunt. De grootste groep westerse allochtonen bestaat uit personen uit het voormalige Nederlands-Indië of Indonesië. Deze groep nam af met iets meer dan 3 duizend personen. De groep overige westerse migranten nam daarentegen toe met 21 duizend personen.

Bron: Stoeldraijer, L. en S. Loozen, Den Haag telt half miljoen inwoners. CBS-Webmagazine, 2 september 2011

Niet meer asielzoekers uit Arabische landen naar Nederland

In de eerste vier maanden van 2011 werden in de landen

van de Europese Unie 7,6 duizend asielverzoeken gedaan door mensen uit de Arabische regio. Dat is bijna twee maal zoveel als in dezelfde periode in 2010, toen ruim 4 duizend verzoeken werden ingediend. De belangrijkste Arabische herkomstlanden van de asielzoekers voor de Europese Unie als geheel zijn Tunesië, Syrië en Libië. De helft van de asielaanvragen werd gedaan in Italië en Duitsland.

In het begin van dit jaar kwamen veel Tunesiërs naar Italië. In totaal wisten meer dan 20 duizend Tunesiërs via Lampedusa Italië te bereiken. De meeste van hen zijn overigens niet als asielzoeker geregistreerd. In de eerste vier maanden van dit jaar telde Italië ruim 2 duizend Tunesische asielaanvragen.

Ook in Duitsland en het Verenigd Koninkrijk is het aantal asielzoekers uit de Arabische regio toegenomen. De toename in Duitsland is vooral toe te schrijven aan asielzoekers uit Syrië en Tunesië, terwijl in het Verenigd Koninkrijk vooral het aantal Libische asielzoekers is toegenomen.

In Nederland nam het aantal asielzoekers niet toe. In de eerste vier maanden van dit jaar kwamen zelfs minder asielzoekers uit Arabische landen naar Nederland dan in dezelfde periode een jaar eerder. Het ging in totaal om 150 asielzoekers, van wie bijna de helft uit Libië.

Bron: De Winter, J., en A. Sprangers, Niet meer asielzoekers uit Arabische landen naar Nederland. CBS-Webmagazine, 29 augustus 2011

Stijging aantal zelfdodingen

In 2010 hebben 1600 inwoners van Nederland een einde aan hun leven gemaakt. Hiermee steeg het aantal zelfdodingen voor het derde achtereenvolgende jaar. Zelfdoding concentreert zich in toenemende mate in de middelbare leeftijdsgroep. Voor 15–29-jarigen is het echter de belangrijkste doodsoorzaak. Gerelateerd aan de bevolking lag het zelfdodingscijfer in 2010 op 9,6 per 100 duizend inwoners. Dat is ruim 17 procent meer dan in 2007. Deze stijging volgt na een vrij plotselinge daling van het aantal zelfdodingen in 2006 en 2007. Inmiddels is het niveau weer ongeveer gelijk aan dat van 2000–2005. Zeven van de tien slachtoffers in 2010 zijn man.

Bij zowel mannen als vrouwen is bijna 60 procent van de slachtoffers tussen de 40 en 65 jaar. In deze leeftijdsgroep is de toename van het aandeel zelfdodingen sinds 2007 het grootst. Ook bij de andere leeftijdsgroepen nam het toe, behalve bij de 30- tot 40-jarigen.

Bijna een kwart van alle sterfgevallen van 15- tot 30-jarigen betrof zelfdoding (197 van de 840). Daarmee is de sterfte door zelfdoding in deze categorie hoger dan de sterfte door verkeersongevallen (146 overledenen) en kanker (131 overledenen). Tussen 30 en 45 jaar is zelfdoding na kanker en hart- en vaatziekten de meest voorkomende doodsoorzaak. Vanaf 45 jaar neemt het aandeel van andere doodsoorzaken steeds meer toe.

Bron: Hoogenboezem, J., Stijging aantal zelfdodingen. CBS-Webmagazine, 23 augustus 2011.

Groei van het aantal huishoudens in de periode 1971–2011

In 1971 telde Nederland 3,3 miljoen meerpersoonshuishoudens en iets minder dan 0,7 miljoen eenpersoonshuishoudens. Tussen 1971 en 2011 is het aantal meerpersoonshuishoudens gestegen naar 4,7 miljoen, een stijging van ruim 40 procent. Het aantal eenpersoonshuishoudens verviervoudigde in diezelfde periode. In vrijwel alle fasen van de levensloop is het aantal en ook het aandeel van alleenstaanden gestegen.

De stijging van het aantal meerpersoonshuishoudens komt vooral voor rekening van paren zonder (thuiswonende) kinderen. Het aantal paren met kinderen lag in 2011 juist iets lager dan in 1971. Dat komt grotendeels door de toename van het aantal echtscheidingen en niet zozeer door een afname van het aantal personen dat kinderen krijgt. Paren met kinderen vallen door echtscheiding uiteen in eenpersoonshuishoudens en eenouderhuishoudens.

In 1971 bestond bijna 85 procent van de huishoudens met een referentiepersoon van 25–34 jaar uit paren. De overgrote meerderheid daarvan had ook al kinderen. In 2011 bestond van de 25–34-jarigen de helft uit paren, gelijk verdeeld over paren met en paren zonder kinderen. Het aantal eenpersoonshuishoudens steeg in diezelfde periode van slechts 12 procent naar circa 45 procent.

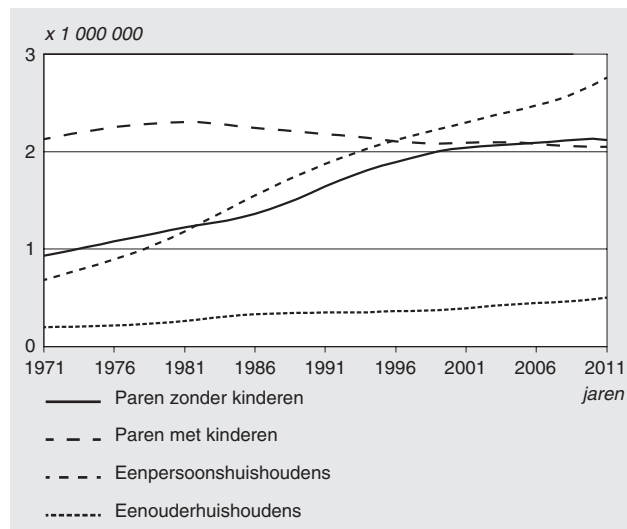
Vergeleken met de jaren zeventig is het tegenwoordig veel gebruikelijker dat mensen van deze leeftijd eerst een tijdje op zichzelf wonen voordat ze gaan samenwonen en trouwen. Het krijgen van kinderen wordt in vergelijking met de jaren zeventig ook uitgesteld. Vrouwen krijgen anno 2011 gemiddeld op 29-jarige leeftijd hun eerste kind.

In de leeftijdsgroep 45–54 jaar is het aandeel van huishoudens bestaande uit paren met kinderen gedaald van 70 naar 50 procent. Het aandeel van de eenpersoonshuishoudens steeg door de jaren heen vrijwel continu van 8 procent in 1971 tot ruim 24 procent in 2011. Het aantal paren zonder kinderen vertoont een opmerkelijke piek tussen 1990 en 2005. Deze wordt veroorzaakt doordat juist deze groep in de jaren zeventig relatief jong kinderen kreeg: dat betekent dat ze ook relatief jong waren toen de kinderen het ouderlijk huis verlieten. Latere generaties vrouwen kregen hun kinderen gemiddeld later. Daardoor daalde in deze leeftijdsgroep het aandeel van paren zonder kinderen weer. Het aandeel van paren met kinderen nam na 1990 juist toe vanwege het latere moederschap van vrouwen. Vrouwen die op 30–34-jarige leeftijd hun kinderen krijgen, hebben op 45–54-jarige leeftijd hun kinderen nog vaak thuis.

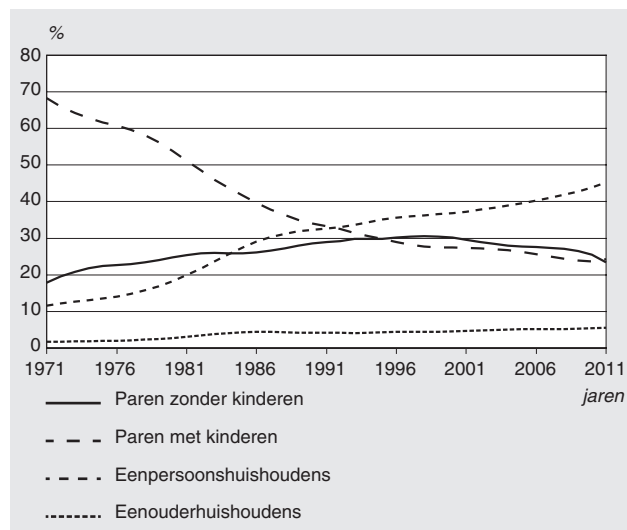
Bron

De gegevens in deze bijdrage zijn ontleend aan het project lange tijdreeks huishoudens. In dat project zijn huishoudensgegevens uit de Volkestelling 1971, de Arbeidskrachtentellingen, de Enquête beroepsbevolking en de GBA via tijdreeks technieken onderling vergelijkbaar gemaakt.

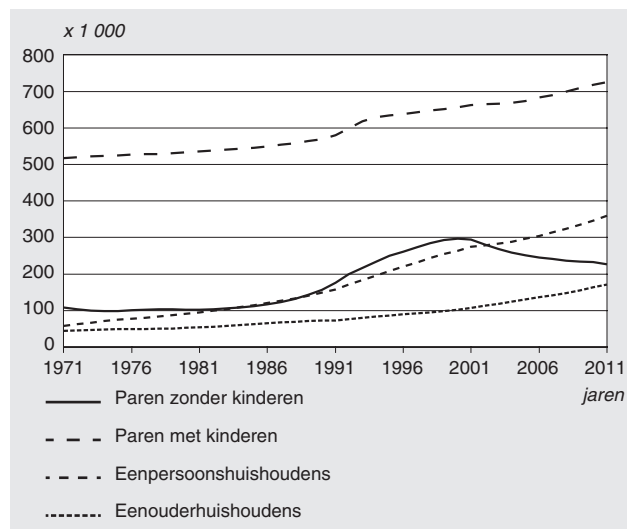
1. Huishoudensontwikkeling, 1971–2011

2. Huishoudensontwikkeling van 25–34-jarigen, 1971–2011

3. Huishoudensontwikkeling van 45–54-jarigen, 1971–2011

Rangen en standen

Jonge en oude vaders, 2010

In 2010 zijn ruim 184 duizend kinderen in Nederland geboren. De gemiddelde leeftijd van de vader was met 34 jaar drie jaar hoger dan die van de moeder. De meeste vaders (80 procent) en moeders (85 procent) van deze kinderen waren tussen de 25 en 40 jaar oud. Ongeveer één op de 25 vaders was jonger dan 25 jaar en één op de zes was 40 jaar of ouder. Bij moeders was één op de tien jonger dan 25 en 4 procent van de moeders was 40-plusser (Wobma en Van Huis, 2011).

Er zijn grote regionale verschillen in het aandeel jonge en oude vaders. Zo varieert het aandeel vaders jonger dan 25 jaar per gemeente tussen 11,5 procent in Neder-Betuwe (Gelderland) en 0 procent in Hilvarenbeek (Noord-Brabant) en Nederweert (Limburg). Ook het aandeel vaders van 40 jaar en ouder laat grote regionale variaties zien. In Bloemendaal is bijna de helft van de vaders 40-plusser, terwijl dit in Bunschoten maar 7 procent is.

De top-25 van gemeenten met het hoogste aandeel jonge vaders wordt aangevoerd door Neder-Betuwe, gevolgd door Nieuw-Lekkerland (Zuid-Holland) (grafiek 1). In de top-25 zitten veel kleine christelijke gemeenten, maar ook een paar grotere gemeenten zoals Heerlen, Rotterdam en Leeuwarden. Dit beeld zagen we ook al bij het aandeel jonge moeders in 2007 (zie rubriek Rangen en standen,

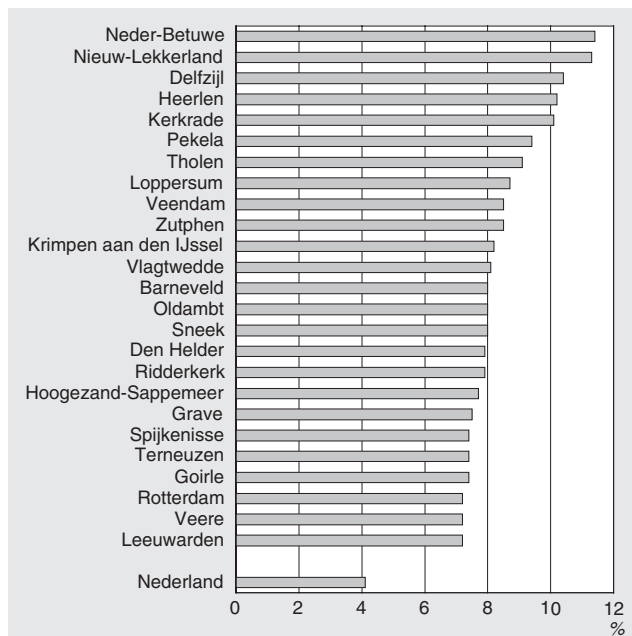
Bevolkingstrends 56(3)). Omdat de leeftijd van de vader sterk gelieerd is aan de leeftijd van de moeder, komen de meeste gemeenten uit de top-25 van jonge vaders ook voor in de top-25 van jonge moeders en vice versa. Er zijn uitzonderingen: zo heeft de gemeente Goirle (Noord-Brabant) 10,5 procent jonge moeders en staat daarmee niet in de top-25 van gemeenten met hoogste aandeel jonge moeders. Omgekeerd staat de gemeente Urk met 23 procent jonge moeders en 6,5 procent jonge vaders wel in top-25 bij de vrouwen, maar niet bij de mannen.

In de top-25 van gemeenten met het hoogste aandeel 40-plus vaders bevinden zich veel rijkere gemeenten (grafiek 2). Zo staan Bloemendaal, Naarden en Wassenaar aan kop. In deze gemeenten is meer dan één op de drie mannen 40 jaar of ouder bij geboorte van hun kind. De meeste gemeenten van de top-25 van oudere vaders staan ook in de top-25 van oudere moeders. Zo staat de gemeente Amsterdam met bijna 25 procent 40-plus vaders en 7 procent 40-plus moeders zowel in de top-25 bij de mannen als de vrouwen.

Bron

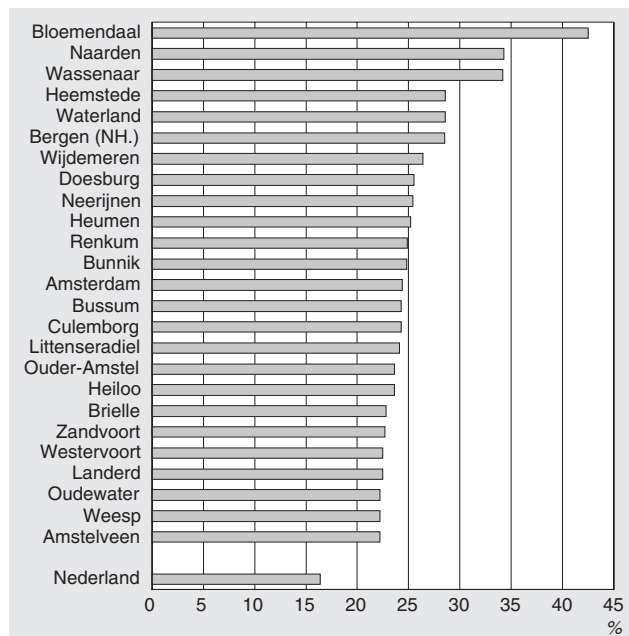
Wobma, E. en M. van Huis, 2011, Vaders gemiddeld drie jaar ouder dan moeders. Bevolkingstrends 59(3), blz. 15–21.

1. Top-25 van gemeenten met het hoogste aandeel levendgeborenen bij mannen jonger dan 25 jaar, 2010¹⁾

¹⁾ Het betreft uitsluitend gemeenten met minimaal 100 levendgeborenen.

2. Top-25 van gemeenten met het hoogste aandeel levendgeborenen bij mannen van 40 jaar of ouder, 2010¹⁾

¹⁾ Het betreft uitsluitend gemeenten met minimaal 100 levendgeborenen.

Bevolking in kaart

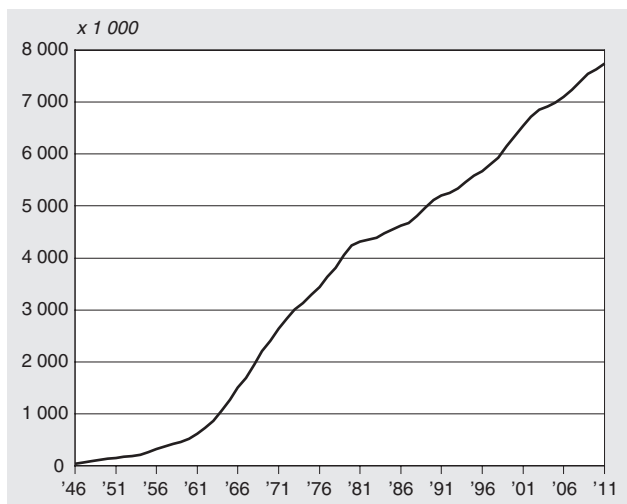
Relatief meeste personenauto's in Drenthe

Op 1 januari 2011 telde Nederland ruim 7,7 miljoen personenauto's. Dat betekent dat er per duizend inwoners van 18 jaar of ouder 588 auto's waren. In 2001 bedroeg dit aantal nog 525. Het aandeel nieuwe auto's is tegelijkertijd afgenomen. Van alle auto's in Nederland was op 1 januari 2011 ruim 6 procent jonger dan één jaar. Tien jaar geleden was nog bijna 9 procent jonger dan één jaar.

Landelijk gezien zijn er grote verschillen in het relatieve aantal auto's. Voor inwoners van grote steden is het hebben van een auto niet gemakkelijk door weinig parkeermogelijkheden. Tevens is een auto daar door de aanwezigheid van veel openbaar vervoer minder nodig. Het is dan ook niet verwonderlijk dat in de grote steden het aantal auto's per duizend inwoners lager is dan in de rest van Nederland. Dit geldt niet alleen voor de vier grote steden, maar ook voor andere grote steden zoals Groningen, Delft, Maastricht en Leeuwarden. Amsterdam was in 2008 de stad met relatief de minste auto's: 310 per duizend inwoners van 18 jaar of ouder. Het hoogst scoorde Rozendaal (Gelderland) met 688 auto's per duizend inwoners van 18 jaar of ouder. Het gaat hierbij om particuliere auto's (van lease-auto's is immers niet de woongemeente van de bestuurder bekend, maar slechts die waar het leasebedrijf is gevestigd).

Op de waddeneilanden zijn de verschillen groot. Schiermonnikoog is een klein eiland waar weinig particuliere auto's zijn: 317 per duizend inwoners van 18 jaar of ouder.

1. Aantal personenauto's

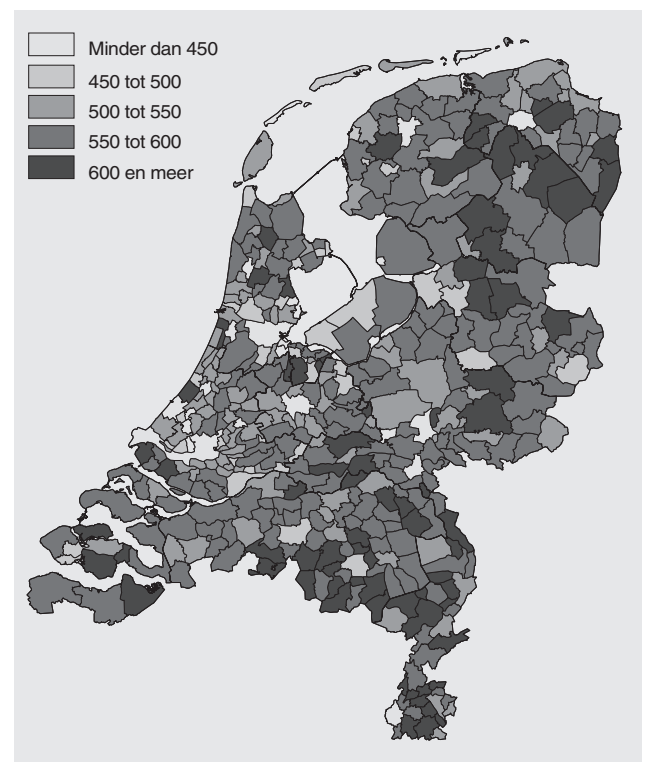

Texel daarentegen bevat 540 auto's per duizend inwoners van 18 jaar of ouder. Dat zijn ongeveer net zoveel auto's als in bijvoorbeeld Roosendaal (Noord-Brabant) en Weert.

In Drenthe kwamen relatief de meeste auto's voor: 575 particuliere auto's per duizend inwoners van 18 jaar of ouder. Landelijk ligt dit aantal op 507 auto's. In Noord-Holland ligt het aantal op 453 auto's. Binnen deze provincie zijn de verschillen tussen de gemeenten echter het grootst. Zoals eerder is genoemd, is het aantal auto's het laagst in Amsterdam, ook landelijk gezien. In Blaricum is het aantal auto's daarentegen met 657 meer dan tweemaal zo hoog. Ook in de provincie Gelderland zijn er grote verschillen tussen de gemeenten. Het hoogst scoort Rozendaal met 688 auto's; Wageningen heeft de minste auto's, met 381 auto's per duizend inwoners.

In Drenthe zijn de verschillen tussen de gemeenten juist klein. In alle gemeenten binnen deze provincie is het aantal auto's relatief hoog: van 518 particuliere auto's per duizend inwoners van 18 jaar en ouder in de hoofdstad Assen tot 641 in De Wolden.

Aantal particuliere auto's per 1 000 inwoners van 18 jaar of ouder

Nederland en Europa

Groene en grijze druk in de Europese Unie

De demografische druk is een maat die inzicht geeft in de verhouding van het niet-werkende deel van de bevolking tot het werkende deel. Als benadering van het werkende deel wordt de leeftijdsgroep van 20 tot en met 64 jaar genomen. Het aandeel 0–19-jarigen ten opzichte van de werkzame bevolking staat bekend als de *groene druk*, het aandeel 65-plussers als de *grijze druk*. Samen vormen ze de demografische druk. Gemiddeld over alle 27 landen van de Europese Unie in 2010 was de groene druk 35 procent en de grijze druk 28 procent. Dat betekent dat er op elke 65-plusser 3,5 werkenden zijn. Deze aandelen lopen echter flink uiteen tussen de lidstaten. Ierland is de lidstaat met de jongste bevolking en heeft zowel de hoogste groene druk (45 procent) als de laagste grijze druk (19 procent). Ook Nederland heeft relatief veel jongeren in haar bevolking, en hoort met een groene druk van 39 procent met Ierland, Frankrijk, Denemarken, Zweden en het Verenigd Koninkrijk bij de landen met de hoogste groene druk. Dit heeft alles te

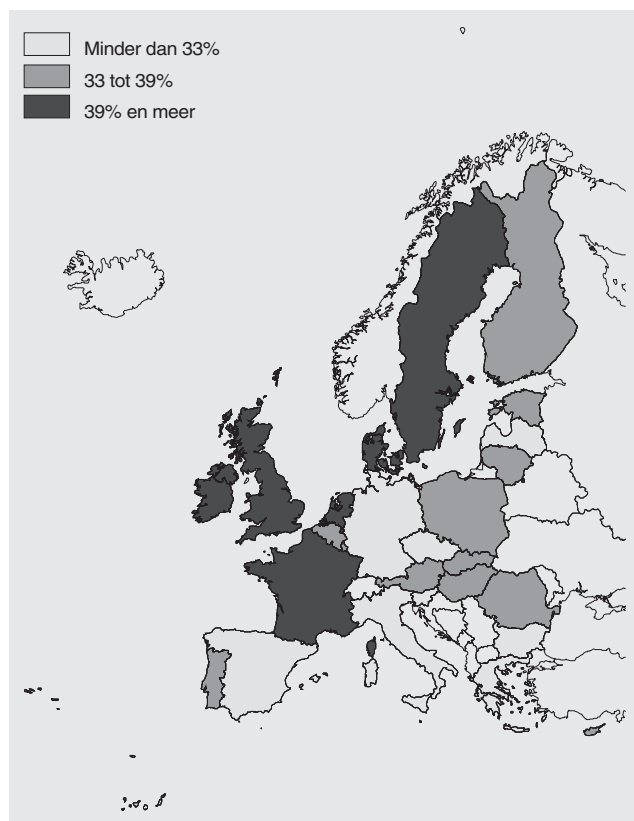
maken met de vruchtbaarheidscijfers die in deze landen hoger zijn dan gemiddeld in de EU.

Wat de grijze druk betreft, zit Nederland in de middenmoot met 25 procent. Naast Ierland hebben ook Slowakije, Cyprus, Polen, Luxemburg, Roemenië, Malta en Tsjechië een relatief weinig vergrijsde bevolking. In de Oost-Europese landen speelt de lagere levensverwachting hierbij een rol, naast de gedaalde vruchtbaarheid. De sterkst vergrijsde lidstaat is Duitsland, met een grijze druk van 34 procent. In Duitsland is de vruchtbaarheid aanhoudend laag en de levensverwachting hoog. Relatief sterk vergrijsd zijn ook Italië, Zweden, Griekenland, Portugal, Oostenrijk en België.

Literatuur

European Commission, 2011, Demography Report 2010. Older, more numerous and diverse Europeans. European Union, Luxemburg, April 2011.

Groene druk in de EU, 2010

Bron: Eurostat.

Grijze druk in de EU, 2010

Bron: Eurostat.

Wijken en buurten

Corporatiewoningen naar buurt

Op 1 januari 2010 was bij 44 procent van alle Nederlandse woningen sprake van een huurwoning. Het aandeel huurwoningen van een corporatie bedroeg bijna een derde van de gehele woningvoorraad. Corporatiewoningen worden ook wel sociale huurwoningen genoemd. Ze zijn niet synoniem aan elkaar, maar het merendeel van de corporatiewoningen bestaat wel uit sociale huurwoningen.

De verschillen tussen gemeenten zijn groot: in Rotterdam, Vlaarding en Delft bestaat bijna de helft van alle woningen uit corporatiewoningen. In Rozendaal (Gelderland) daarentegen behoort slechts 7 procent van de woningen tot een corporatie. Vooral de grotere steden onderscheiden zich door veel corporatiewoningen. In Amsterdam bijvoorbeeld bedroeg het aandeel corporatiewoningen 48 procent. Het aandeel van deze woningen in de meer landelijke gebieden lag beduidend lager. Zo bedroeg het aandeel corporatiewoningen in Margraten, Veere en Staphorst nog geen 12 procent van de woningvoorraad.

Buurten met een meerderheid aan corporatiewoningen worden beschouwd als corporatiebuurten. In totaal ging het om 1 100 buurten met z'n drie miljoen inwoners. In 199 van de 431 gemeenten kwamen corporatiebuurten voor. De steden Amsterdam en Rotterdam telden de meeste van deze buurten (elk 41 buurten). In 23 Amsterdamse buurten waren zelfs alle woningen eigendom van een corporatie.

Corporatiebuurten in Nederland, 2010

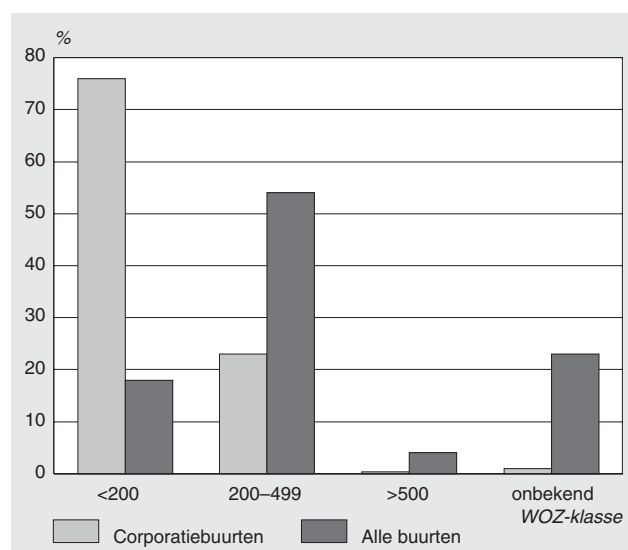

Voorbeelden van typische corporatiebuurten zijn na-oorlogse wijken (Kanaleneiland in Utrecht), hoogbouwwijken (de Bijlmer in Amsterdam), tuindorpen Buiksloot (Amsterdam) en studentenbuurten (De Uithof in Utrecht).

Bijna alle corporatiebuurten zijn vóór 2000 gebouwd. In drie kwart van alle corporatiebuurten is sprake van minder dan 10 procent nieuwbouw. De meeste Vinex-buurten zijn dan ook geen corporatiebuurten. Nieuwbouwbuurten zoals De Kop van Zuid (Rotterdam) en saneringsbuurten (bijvoorbeeld Katendrecht in Rotterdam) vallen hier echter wel onder.

De WOZ-waarde (woningwaarde) van corporatiebuurten is laag. Driekwart van alle corporatiebuurten heeft een woningwaarde onder de 200 duizend euro. In vijf buurten ligt de WOZ-waarde zelfs beneden de 90 duizend euro. De buurt TU-Campus in Delft heeft met 78 duizend euro de laagste WOZ-waarde. De WOZ-waarde heeft overigens betrekking op de gehele buurt, inclusief de niet-corporatiewoningen. Slechts één corporatiebuurt (Duinlustpark in Bloemendaal) heeft een gemiddelde woningwaarde boven de 500 duizend euro. Deze buurt heeft dan ook 'slechts' 55 procent corporatiewoningen. Voor heel Nederland bedraagt de gemiddelde WOZ-waarde 243 duizend euro.

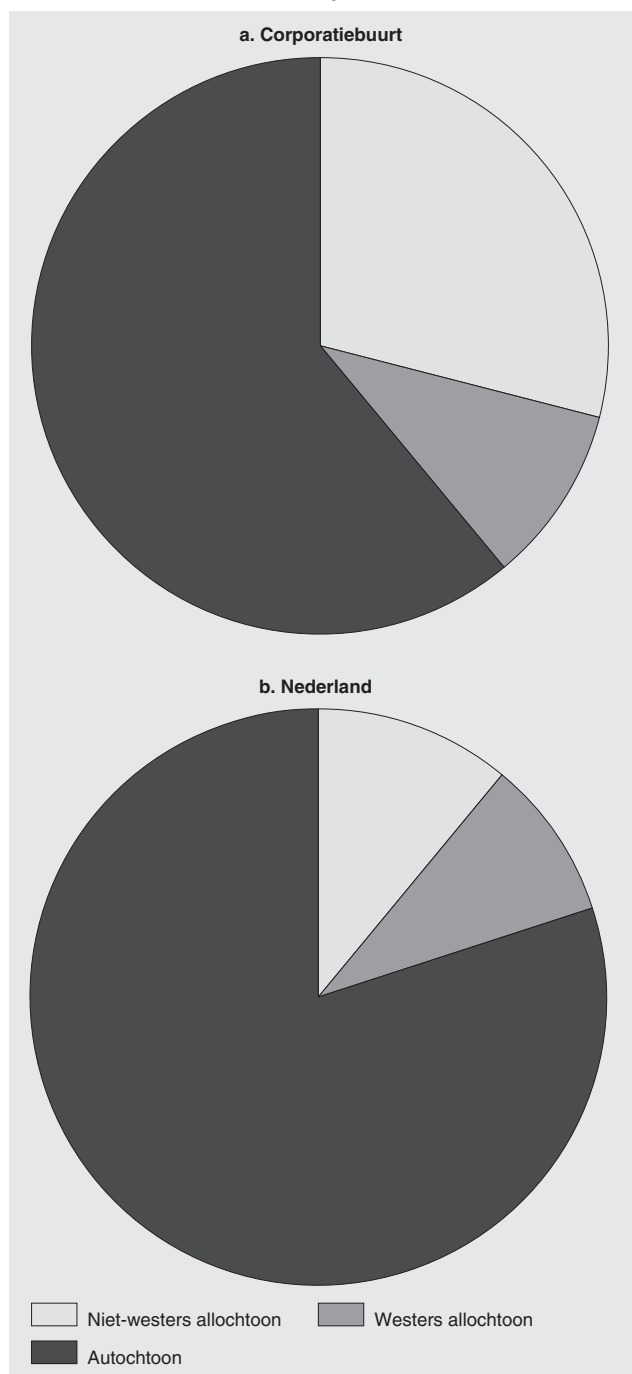
1. Aandeel woningen naar WOZ-klasse en corporatiebuurt, 2010

In corporatiebuurten is het aantal allochtonen bijna 40 procent, tegen 20 procent landelijk gezien. Met name het aantal niet-westerse allochtonen is met 29 procent sterk vertegenwoordigd. De corporatiebuurten met de meeste niet-westerse allochtonen liggen in de Haagse Schilderswijk: daar bevinden zich drie buurten met elk meer dan 80 procent niet-westerse allochtonen.

Het aantal Marokkanen in sociale huurbuurten is hoger dan het aantal Surinamers in die buurten, met 202 tegen 151 duizend. Dat is opvallend, aangezien er vrijwel evenveel Marokkanen als Surinamers in Nederland wonen.

2. Aandeel allochtonen naar corporatiebuurt, 2010

Demografie in het nieuws

Geboortegolf in Ierland en Groot-Brittannië

De Britse bevolking is vorig jaar met een half miljoen personen toegenomen. Dat is de snelste bevolkingsgroei in 50 jaar. De toename komt vooral door het aantal geboortes. De vele geboortes zijn te danken aan het feit dat de bevolking nu veel vrouwen telt in de vruchtbare leeftijd tussen de 15 en 44 jaar. Dankzij betere zorg zijn er bovendien minder mensen overleden, aldus het Office for National Statistics. Voorheen zorgden vooral immigranten voor de bevolkingsgroei. Ook Ierland meldde vandaag een enorme bevolkingsgroei dankzij een geboortegolf. Het aantal inwoners is gestegen naar 4,6 miljoen: het hoogste aantal in ruim 150 jaar, aldus de Ierse overheid.

Bron: Algemeen Dagblad, 30 juni 2011

Helft ouders wil geen allochtone schoonzoon

Nederlandse ouders vinden het in overgrote meerderheid goed voor hun kind dat het opgroeit in een multiculturele samenleving. Toch zou bijna de helft het erg vinden als hun zoon of dochter later thuiskomt met een allochtone partner. Dat blijkt uit een onderzoek dat tijdschrift J/M heeft gepubliceerd. Opvallend is dat een allochtone partner meer wordt geaccepteerd voor jongens dan voor meisjes. Van de ouders zou 43 procent het (heel) erg vinden als een dochter zou thuiskomen met een allochtoon vriendje; 38 procent heeft er moeite mee als een zoon kiest voor een allochtone vriendin. Uit dit voorjaar gepubliceerd promotieonderzoek van psychologe Shelli Dubbs blijkt dat Nederlanders met deze uitkomsten internationaal niet uit de pas lopen: overal ter wereld hebben ouders het liefst dat hun kind kiest voor een partner van dezelfde culturele en religieuze afkomst.

Bron: De Volkskrant, 25 augustus 2011

Sterfteoverschot Japan stijgt snel

Dit jaar overleden er 126 duizend Japanners meer dan er geboren werden, volgens het ministerie van Gezondheid en Welzijn. Het sterfteoverschot ligt daarmee 50 duizend hoger dan vorig jaar. Deels komt dit door de aardbeving en tsunami, waarbij 20 duizend inwoners overleden of vermist raakten, maar voornamelijk door de snelle vergrijzing en het lage geboortecijfer.

Bron: Majiroxnews, 2 september 2011

Brabantse steden zijn weer in trek

Na decennia inwoners te hebben verloren aan de dorpen,

trekken de mensen nu weer vooral naar de steden. De dorpen in West-Brabant zien hun inwonertal dalen. De vier grote Brabantse steden (Breda, Tilburg, Den Bosch en Eindhoven) zijn weer meer in trek dan de dorpen. 'We hebben vele jaren gehad dat het aandeel van de steden in de totale Brabantse bevolking afnam. De dorpen in de provincie groeiden veel harder. Maar in 2010 kwam 85 procent van de bevolkingsgroei op conto van de steden en hun directe ommeland', zegt Niek Bargeman, demograaf van de provincie Noord-Brabant. Die tendens is al enkele jaren zichtbaar en zal volgens de voorspellingen de komende decennia doorzetten. Terwijl de steden tot 2040 jaarlijks honderden nieuwe inwoners kunnen verwelkomen, zullen veel dorpen hun inwonertal zien dalen. 'We krijgen hier heus geen Franse taferelen waar op het platteland enorme leegstand is. Zo dramatisch is het niet', zegt Bargeman, die zijn prognose baseert op ontwikkelingen in de bevolkingsopbouw en de samenstelling van huishoudens. 'Vorig jaar groeide het landelijk gebied nog licht, met 0,4 procent. Maar de groei is afgevlakt en slaat in sommige gebieden al om in krimp.'

Bron: BN-De Stem, 2 september 2011

Gedwongen bij pa en ma op zolder

Meer dan 30 duizend studenten wonen onvrijwillig bij hun ouders. Deze groep, in een jaar met 10 duizend personen gegroeid, heeft zoveel moeite met het vinden van een kamer dat hun geen ander lot rest. Dat staat in de kamernoodinventarisatie 2011, een rapport van studentenvakbond LSVB. De minste kans maak je als student in Amsterdam en Utrecht.

Bron: De Pers, 8 september 2011

Steeds meer exen stoppen met het betalen van de alimentatie

Steeds meer gescheiden Nederlanders betalen hun alimentatie niet meer. Dat komt door de economische crisis, maar ook door de complexe berekeningen die steeds vaker tot meningsverschillen tussen exen leiden. Dit blijkt uit een onderzoek van de Hogeschool van Amsterdam en het Landelijke Bureau Inning Onderhoudsbijdragen (LBIO), een overheidsinstelling die valt onder het ministerie van Veiligheid en Justitie. In 2010 kreeg het LBIO 10 duizend keer melding over exen die hun alimentatie niet betaalden, 33 procent meer dan in 2008. De manier waarop de alimentatie wordt berekend is voor 20 procent reden om wanbetaler te zijn. Driekwart van de wanbetalers krijgt naar aanleiding van de berekeningen ruzie met de ex-partner.

Bron: De Volkskrant, 13 september 2011

Mededelingen

Demografische kerncijfers per gemeente 2011

Begin december is 'Demografische kerncijfers per gemeente 2010' verschenen. Deze CBS-uitgave bevat vier overzichten met hoofdzakelijk demografische cijfers per gemeente en provincie op 1 januari 2011: grenswijzigingen, de bevolking naar leeftijd en herkomstgroep, huishoudens en woningen, en de bevolkingsdynamiek in 2010.

Informatie: www.cbs.nl.

Migratiekaart 2010

De Migratiekaart 2010 wordt naar verwachting in december door het WODC in samenwerking met het CBS gepubliceerd. Dit rapport geeft een overzicht van de cijfermatige trends in migratiestromen, o.a. arbeidsmigratie, gezinsmigratie, studiemigratie, asielmigratie en illegale migratie. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de achtergronden van en verklaringen voor deze trends en aan te verwachten toekomstige ontwikkelingen. Het nationale beleid kan daarbij een verklarende factor zijn, evenals het migratiebeleid van de EU en andere relevante factoren, zoals economische en politieke ontwikkelingen in binnen- en buitenland. De rapportages vormen een aanvulling op, en verdieping van de Rapportages Vreemdelingenketen en CBS-publicaties op het terrein van migratie.

Informatie: <http://wodc.nl/onderzoeksdatabase/migratiekaart.aspx>

Jaarrapport integratie 2011

Op 15 december brengt het SCP het Jaarrapport integratie 2011 uit. Deze publicatie geeft een beeld van de positie van de grootste niet-westerse groepen in Nederland. Speciale aandacht gaat uit naar de vraag of migrantengroepen inmiddels een evenredige positie innemen. In dat verband wordt onderzocht of migranten bij gelijke kenmerken als bijvoorbeeld het opleidingsniveau dezelfde positie hebben als autochtone Nederlanders.

Informatie: www.scp.nl, ISBN 978 90 377 0565 2

Poolse migranten

In september heeft het SCP een rapport uitgebracht over de positie van Polen die sinds 2004 naar Nederland zijn gekomen en in de bevolkingsadministratie staan ingeschreven. Er wordt ingegaan op hun positie op de arbeids- en woning-

markt, hun sociaal-culturele positie en op de gezondheidssituatie. Het rapport is grotendeels gebaseerd op informatie uit een survey onder 600 Poolse respondenten. Bij hen is ook informatie verzameld over hun intenties om voor een langere periode in Nederland te blijven of om op korte termijn terug te keren naar Polen.

Informatie: www.scp.nl, ISBN 978 90 377 0530 0

Zakboek over de uitbreidingslanden van de Europese Unie

Eurostat heeft eind september het 'Pocketbook on the enlargement countries' gepubliceerd, met statistische informatie over de vijf kandidaatlidstaten Kroatië, Macedonië, IJsland, Montenegro en Turkije en de potentiële lidstaten Albanië, Bosnië en Herzegovina, Kosovo en Servië.

Informatie: Eurostat, ISSN 1977-2696

IUSSP 2013

Het internationale bevolkingscongres van de IUSSP zal plaatsvinden van 26 tot 31 augustus in Busan, Korea. De voorlopige deadline voor het indienen van papers is 15 oktober 2012.

Informatie: <http://www.iussp.org/busan2013>

ESPE 2012

Het jaarlijkse congres van de European Society for Population Economics (ESPE) zal plaatsvinden van 20 tot 23 Juni 2012 in Bern, Zwitserland. Abstracts kunnen tot 1 februari worden ingediend.

Informatie: <http://www.especonferences.org>

Seminar vruchtbaarheidsdaling

Het IUSSP Panel on Below Replacement Fertility: Causes, Consequences and Policy Responses organiseert in samenwerking met the School of Social Development and Public Policy of Fudan University een seminar getiteld 'Patterns of Economic Development, Social Change, and Fertility Decline in Comparative Perspective: Analysis and Policy Implications'. Het seminar zal plaatsvinden van 24 tot 26 mei 2012 in Shanghai, China.

Informatie: www.iussp.org

Demografische levensloop van babyboomers: terugblik en perspectief

Jacques van Maarseveen¹⁾ en Carel Harmsen

In demografisch opzicht is de naoorlogse geboortegolf een opvallend verschijnsel in de dalende reeks geboortecijfers vanaf 1870. Deze daling is een kenmerk van de Eerste Demografische Transitie. Rond 1965 vond een Tweede Demografische Transitie plaats waarbij het gangbare standaardlevensloopmodel (als jonge man/vrouw thuis wonen tot het huwelijk, trouwen en kinderen krijgen) wordt vervangen door het keuzelevensloopmodel (jong zelfstandig wonen, ongehuwd of gehuwd samenwonen met partner en op latere leeftijd kinderen krijgen of kinderloos blijven). Toch is deze cesuur rond 1965 minder scherp als de levensloop van de babyboomgeneratie (1945–1954) nader wordt onderzocht. Eerder is sprake van een vloeiende overgang waarbij het keuzelevensloopmodel eerst bij de generatie van de jaren zestig volledig tot ontwikkeling komt.

1. Inleiding

In de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog kende Nederland een sterke geboortegolf. Personen die toen zijn geboren, ook wel ‘babyboomers’ genoemd, staan, nu de eersten van hen met pensioen gaan, volop in de belangstelling. En dit beslist niet altijd in positieve zin. Volgens publiciste Heleen Crul worden ze ten onrechte nogal eens door politici en media neergezet als ‘tijdbommen’ en ‘potverterende, asociale levensgenieters die de AOW en het pensioen van jongeren opeten en de gezondheidszorg in de nabije toekomst onbetaalbaar maken’ (Crul 2010a en b, 2011).

Deze stevige kritische geluiden dateren vooral van het laatste decennium. Soms is zelfs sprake van ‘babyboom-bashing’. Babyboomers worden als een verwende en opstandige generatie gezien. Ze zouden, nu ze met pensioen gaan, verantwoordelijk zijn voor een treurige maatschappelijke erfenis: mislukte onderwijshervormingen, een stukgelopen multiculturele samenleving, onbetaalbare sociale voorzieningen, een tot decadentie neigende vrije seksu-

ele moraal en veiligstelling van de welvaart voor zichzelf ten koste van de jongere generaties (Fortuyn, 2002; Van Gessel en Van Liempt, 2010). Dit beeld hangt vooral samen met de jaren zestig. Vanaf de ‘sixties’ namen babyboomers deel aan de groeiende welvaart, waarbij menige babyboomer in verzet kwam tegen de bestaande maatschappelijke orde en als hippie meedeed met de ‘flower power’ cultuur van die jaren. Dit verzet richtte zich ook tegen het toen gangbare standaardlevensloopmodel: na school werken, thuis blijven wonen, trouwen vanuit huis en kinderen krijgen, en als getrouwde vrouw gedwongen je baan opzeggen terwijl je man de kost verdiende. Babyboomers weken hiervan af met eigen keuzes. Op jongere leeftijd verlieten zij het ouderlijk huis en gingen ze zelfstandig wonen, al dan niet met een partner. Vooral jonge vrouwen wezen het kostwinnersmodel af en namen actief deel aan de emancipatiestrijd. Dankzij de uitvinding van de pil wilden zij ‘baas in eigen buik’ zijn. Verzet was er ook tegen de sterk verzuilde maatschappij waarin ze waren opgegroeid en die geleidelijk een meer gesecculariseerd karakter begon te krijgen. Een keuzelevensloop werd de trend. Tot zover het gangbare beeld.

Bij studies op dit gebied worden verschillende generaties onderscheiden: de stille generatie (1930–1939), de babyboomers (1940–1955/’60) en de generatie 1955/’56–1970 (vanwege de minder goede kansen op de arbeidsmarkt ook wel de verloren generatie genoemd). Uit deze onderscheiding blijkt dat generaties elkaar overlappen in de tijd. Bij babyboomers gaat het bij deze studies vaak over het gedrag van de naoorlogse geboortegolf als protestgeneratie, een gedrag dat zich niet beperkte tot deze geboortepiek maar zich ook uitstreckte tot personen die vlak voor of na deze piek zijn geboren (De Graaf en Steenhof, 2006; Van Dijk, 2010). Onze invalshoek is de demografische levensloop van babyboomers: de generatie 1945–1954, de jaren met de grootste geboorteaantallen, de demografische kern. Deze scherp omlijnde afbakening biedt de mogelijkheid om de verschillen op te sporen met de eveneens scherp omlijnde generaties voor en na hen, te weten die van de vooroorlogse generatie 1930–1939 en de generatie 1960–1969. In 2010 waren de babyboomers tussen de 56 en 65 jaar. De vraag die we centraal stellen is welke veranderingen zich voordeden in de demografische levensloop van de babyboomgeneratie en of deze generatie in demografisch opzicht verschilt van de genoemde generaties voor en na hen. De demografische levensloop heeft betrekking op de verschillende – veelal opeenvolgende – posities die personen in hun leven innemen: kind, volwassene, bejaarde, maar ook alleenstaand, partner met of zonder kinderen, werknemer, zelfstandige, gepensioneerde enzovoort (Engelen, 2009; Liefbroer en Dykstra, 2000). We beperken ons in deze bijdrage over de generatie babyboomers tot de sociaaldemografische kenmerken als vruchtbaarheid, huwelijk, alleenstaand en dergelijke. Sociaaleconomische kenmerken als werknemer of zelfstandige blijven buiten beschouwing.

¹⁾ Jacques van Maarseveen is oud-CBS-er. In zijn laatste functie was hij plaatsvervangend directeur van de divisie Kwartaire Sector en Leefsituatie. Daarna begeleidde hij historisch-statistische publicaties en projecten, zoals de digitalisering van volkstellingen. In 2008 redigeerde hij samen met Paul Klep en Ida Stamhuis de publicatie ‘The Statistical Mind in Modern Times. The Netherlands 1850–1940.

De auteurs zijn Joop Garssen en Arie de Graaf erkentelijk voor hun waardevolle opmerkingen. Een verkorte versie van dit artikel is opgenomen in: Boonstra, O., Th. Engelen en A. Janssens (red.), 2011, Levenslopen in Transformatie. Bundel bij het afscheid van prof. dr. Paul M.M. Klep. Valkhof Pers, Nijmegen.

Rond 1965 vond, volgens Lesthaeghe en Van de Kaa, een keerpunt plaats in de algemene demografische ontwikkeling van de westerse landen (Lesthaeghe en Van de Kaa, 1986; Lesthaeghe en Surkyn, 2006; Van de Kaa, 1988). Er kwam een einde aan de zogenaamde *Eerste Demografische Transitie*. Deze begon ongeveer in 1870 en werd vooral gekenmerkt door daling van de geboorte- en sterftecijfers. Tevens was sprake van stijging van het percentage huwelijken, daling van de huwelijksleeftijd, geringe echtscheidingsfrequentie, een hoog percentage personen dat na verlies van echtgeno(o)t(e) hertrouwde, daling van huwelijksvruchtbaarheid op oudere leeftijd en lage kinderloosheid bij getrouwde echtparen. Voorop stond tot de jaren zestig van de vorige eeuw de zorg voor basisbehoeften: inkomen, werk, gezondheid, huisvesting, onderwijs en sociale zekerheid, die gebaseerd was op solidariteit in een verzuilde maatschappij met sterke normatieve regulering door staat en kerk. De samenleving was gebaseerd op het gezinsmodel met gescheiden rollen voor man en vrouw. Aan deze traditionele vorm van samenleven kwam een einde in de jaren zestig met de zogenaamde *Tweede Demografische Transitie*, met kenmerken als uitstel van huwelijk, later kinderen krijgen, verdere daling van de vruchtbaarheid, ongehuwd samenwonen alsook een stijging van het aantal eenoudergezinnen, alleenstaanden, echtscheidingen en buitenechtelijke geboorten (Lesthaeghe, ca. 2005).

In hoeverre nu zien we bij babyboomers kenmerken van deze tweede transitie? Mogen we bij hen, gezien hun gangbare typering als protestgeneratie, in demografisch opzicht een breuk met het verleden verwachten? We gaan dit na voor demografische variabelen zoals levensverwachting, huwelijksluiting, echtscheiding en kindertal. Ook onderzoeken we de samenlevingsvormen waarvan babyboomers in de loop van de tijd deel uitmaakten. Wat weten we van hen in dit opzicht? Welke positie hadden ze op jonge leeftijd in het huishouden, welke samenlevingsvorm kozen ze zelf en hebben zij nu nog? In het bijzonder gaan we na of ze, wat betreft hun samenlevingsvorm, een keuzelevensloop hebben gevolgd in plaats van de vroegere standaardlevensloop.

Waar mogelijk is ons onderzoek gebaseerd op vergelijkend cohortonderzoek dat primair stoelt op integrale bevolkingsgegevens. Dit in tegenstelling tot de andere studies op dit gebied, die meestal zijn gebaseerd op steekproefonderzoek. Bij cohortonderzoek speelt behalve het cohort ook de leeftijd en de periode (de tijd waarin gebeurtenissen plaatsvinden) een rol, aangeduid met 'age-period-cohort'-analyse (Van den Broek et al., 2010). Wij vergelijken in dit cohortonderzoek de zojuist genoemde generaties ofwel op een zelfde tijdstip ofwel voor een zelfde leeftijdscategorie in de levensloop (bijv. 30–39 of 40–49 jaar) voor een zelfde gebeurtenis (bijv. huwelijk). Een enkele keer zijn periodecijfers gebruikt als geen cohortgegevens beschikbaar waren.

Voorts is een bepaalde geboortegeneratie (bijvoorbeeld babyboomers) soms voor een demografische gebeurtenis (bijvoorbeeld levensverwachting) getypeerd met het middelste geboortjaar van deze generatie (bijvoorbeeld babyboomers met 1950), waarbij de veranderingen van deze gebeurtenis in de levensloop in kaart worden gebracht en vergeleken met die van andere geboortegeneraties (bijvoorbeeld 1935 en 1965).

Opgemerkt zij nog dat we bij ons onderzoek van verschillende statistische bronnen gebruik hebben gemaakt: bevolkingsstatistiek, volkstellingen, huishoudenstatistiek en enquêtes van het CBS. Het gaat hierbij voornamelijk om dwarsdoorsneden met gegevens op een bepaald tijdstip. Verder maken we voor de algemene schets gebruik van de cohortdata van het steekproefonderzoek Gezinsvorming van het CBS.

Eerst staan we stil bij de meer algemene demografische aspecten. Daarna gaan we, onder meer aan de hand van informatie over de plaats in het huishouden, na in welke samenlevingsvorm babyboomers in de loop der tijd leefden. Aan de hand van prognosegegevens beschrijven we welke demografische ontwikkelingen voor deze generatie kunnen worden verwacht. Ten slotte blikken we in een nabeschouwing terug op de voornaamste onderzoeksbevindingen.

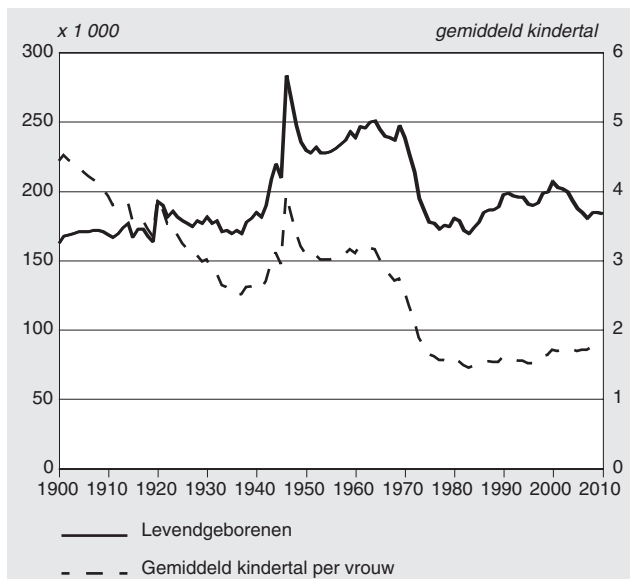
2. Algemene demografische schets

Geboorte en vruchtbaarheid

Vanaf eind jaren zeventig van de negentiende eeuw daalde in Nederland het geboorte- en sterftecijfer. De huwelijksgeenigheid nam toe en de leeftijd waarop men trouwde daalde. Deze opvallende demografische veranderingen, die zich ook in andere Europese landen voordeden, staan bekend als de *Eerste Demografische Transitie*. Van grote invloed was de daling van kinder- en zuigelingensterfte alsook de geleidelijke toepassing van geboortebeperking (gepropageerd door het neomalthusianisme) en de overgang van de familiale productiewijze, ondersteund door een ruim kindertal, naar extra-familiale en industriële productiewijze zonder kinderarbeid (Lesthaeghe en Van de Kaa, 1986; Engelen, 2003). Zo was het aantal geboorten per duizend inwoners in Nederland vanaf 1877 gedaald van 37 tot 21 vlak voor 1940. Direct na de Tweede Wereldoorlog deed zich een geboortegolf voor. In 1945–1954 bedroeg het totaal aantal geboorten 2,39 miljoen, waarvan een derde plaatsvond in de topjaren 1946–1948. Toen werden gemiddeld 266 duizend baby's per jaar geboren. In de jaren zeventig liep het aantal geboorten sterk terug.

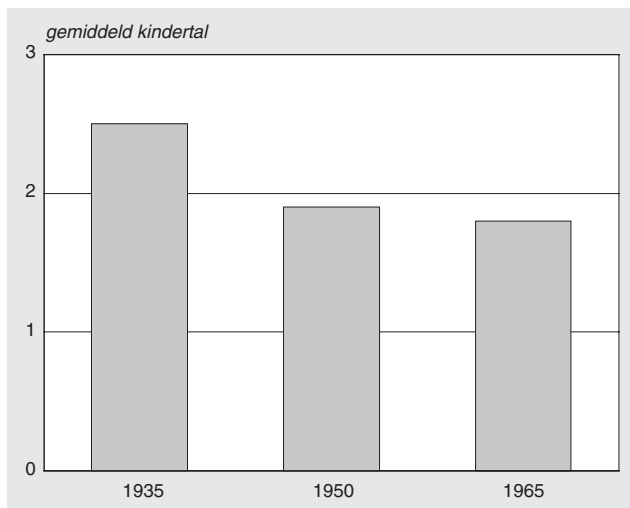
Eenzelfde ontwikkeling is zichtbaar in het totaal vruchtbaarheidscijfer, een cijfer dat bij benadering het gemiddeld aantal kinderen per vrouw weergeeft. Medio jaren vijftig bereikte dit cijfer weer het vooroorlogse niveau van ongeveer 3, waarna het vanaf 1965 scherp daalde en vanaf begin jaren zeventig schommelde tussen 1,5 en 1,8 (*grafiek 1*). De sterke stijging en daling van het vruchtbaarheidscijfer had meerdere oorzaken, zoals de toename van het aantal huwelijken rond het begin van de Tweede Wereldoorlog, het krijgen van kinderen op jongere leeftijd direct na de oorlog, en jaren later een inhaaleffect onder al wat oudere vrouwen die eerst hadden gestudeerd en enkele jaren gewerkt. De achterliggende factoren waren de introductie van de anti-conceptiepil, de toenemende welvaart, emancipatie, secularisatie en individualisering.

1. Aantal levendgeborenen en gemiddeld kindertal per vrouw, 1900–2010

De veranderingen verlopen geleidelijker wanneer wordt gekeken naar de vruchtbaarheidscijfers van geboortecohorten (Engelen, 2003; De Graaf, 2007). Dit komt duidelijk tot uitdrukking als we het vruchtbaarheidscijfer van de vrouwelijke babyboomers geboren in 1950 vergelijken met die van vrouwen uit 1935 en 1965. Bij vrouwen uit 1935 bedraagt het gemiddeld aantal kinderen per vrouw nog 2,5, tegen 1,9 in 1950 en circa 1,8 in 1965 (grafiek 2). Deze daling van het vruchtbaarheidscijfer is mede beïnvloed door het feit dat bij de naoorlogse generaties een toenemend aantal vrouwen geen kinderen kreeg, een van de kenmerken van de Tweede Demografische Transitie. Zo bleef bij de vooroorlogse generatie (1935) 12 procent van de vrouwen kinderloos. Bij babyboomers was dit 15 procent en bij de generatie uit de jaren zestig 18 procent. Deze stijgende tendens zette zich daarna voort, zodat eind twintigste eeuw ongeveer een vijfde van de jongere generatie vrouwen kinderloos is (De Graaf, 2007 en 2011). Vrouwelijke babyboomers waren gemiddeld 25 jaar toen ze hun eerste kind kregen. Door de toegenomen welvaart en individualisering stelde de generatie uit de jaren zestig, mede dankzij de anticonceptiepill, het krijgen van kin-

2. Gemiddeld kindertal van drie generaties vrouwen

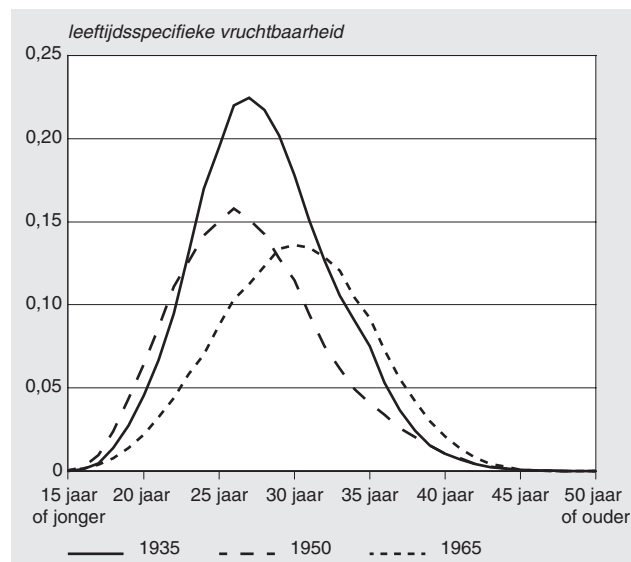

deren langer uit: zij kregen hun eerste kind ongeveer drie jaar later (grafiek 3). Bij vrouwen geboren in de jaren zeventig was deze gemiddelde leeftijd opgelopen tot 29 jaar. Babyboomers stonden in dit opzicht dus aan het begin van een nieuwe demografische ontwikkeling.

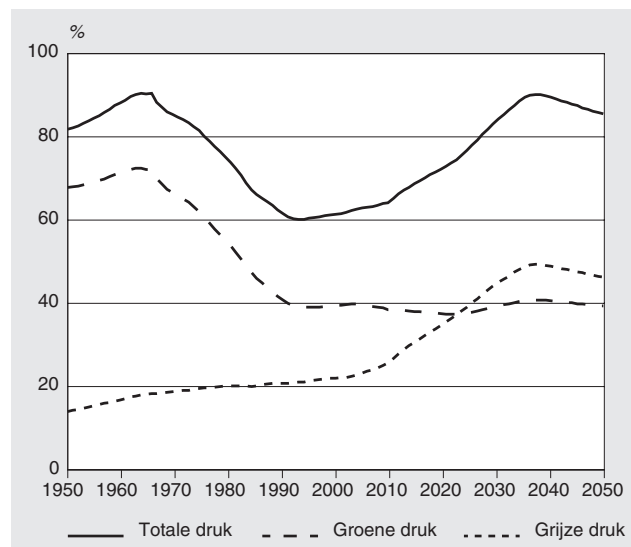
Demografische druk

Welke gevolgen heeft deze ontwikkeling gehad voor de demografische druk, dit is de verhouding tussen het aantal jongeren plus ouderen en de potentiële beroepsbevolking? Deze druk blijkt sinds 1960 drastisch te zijn veranderd. In 1960, toen de babyboomers tussen de 6 en 15 jaar oud waren, bedroeg de demografische druk bijna 90 procent (de som van 71 procent groene druk en 17 procent grijze druk; grafiek 4). De grijze druk, de verhouding tussen het aantal 65-plussers en de potentiële beroepsbevolking (het aantal personen van 20 tot 65 jaar), liep tot 2010 geleidelijk op tot 25 procent, terwijl de groene druk (de verhouding tussen de jongeren en de potentiële beroepsbevolking) tot bijna 40 procent afnam. Door het grote aantal geboorten in de naoor-

3. Vruchtbaarheid van drie generaties vrouwen

4. Demografische druk, 1950–2050

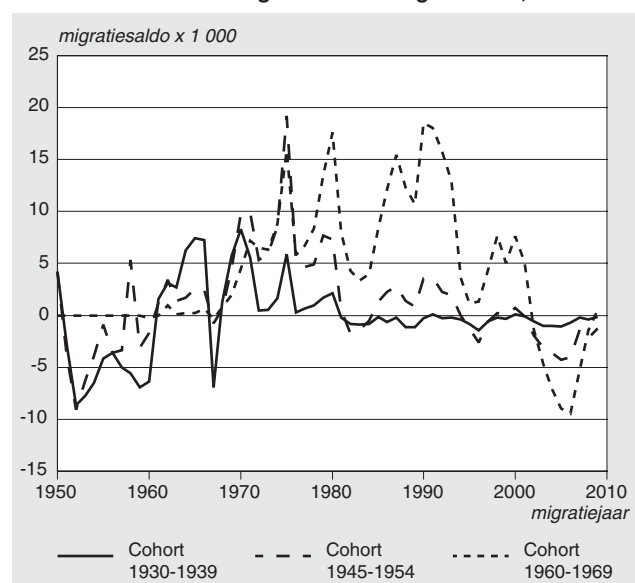
logse jaren en de verdere daling van de vruchtbaarheid, in combinatie met de toegenomen levensverwachting, zal de grijze druk in 2040 naar verwachting vrijwel verdubbeld zijn ten opzichte van de situatie in 2010. Aan die druk draagt dan de gehele naoorlogse generatie (tot de geboortecohorten van begin jaren zeventig) bij. Hierdoor zal de totale demografische druk in 2040 hetzelfde niveau bereiken als in 1960 (Van Duin en Garssen, 2011). Een belangrijke bijdrage aan dit verloop leveren de babyboomers 1945–1954, die een derde van deze naoorlogse generatie vormen. Na 2040 zal de grijze druk naar verwachting iets afnemen.

Migratie en regionale spreiding

Na de Tweede Wereldoorlog vertrokken grote aantallen Nederlanders naar emigratielanden als Australië, Nieuw-Zeeland, Canada en de Verenigde Staten. Dit gold met name voor de vooroorlogse generatie dertigers en de babyboomgeneratie. De emigratie van de generatie dertigers en de babyboomers overtrof in de jaren vijftig zelfs het aantal immigranten in deze cohorten, wat voor deze twee generaties resulteerde in een negatief migratiesaldo (*grafiek 5*). Immigratie was tot de jaren zeventig van beperkte omvang en betrof in eerste instantie mensen die afkomstig waren uit het voormalig Nederlands-Indië (in 1945–1962 in totaal 400 duizend). In de jaren zestig en zeventig vond vooral arbeidsmigratie plaats vanuit mediterrane landen, in het bijzonder Spanje, Italië, Turkije en Marokko (Nicolaas en Sprangers, 2007; Van Maarseveen, 2004). In 1960 was ongeveer 2,5 procent van de babyboomers in het buitenland geboren, een aandeel dat tussen eind jaren zestig en begin jaren tachtig opliep tot ongeveer 8 procent. Deze stijging werd vooral veroorzaakt door gastarbeiders en Surinamers. Toch blijkt de invloed van in het buitenland geboren babyboomers op de samenstelling naar positie in het huishouden van geringe betekenis als we degenen die in het buitenland zijn geboren uit de berekening weglaten.

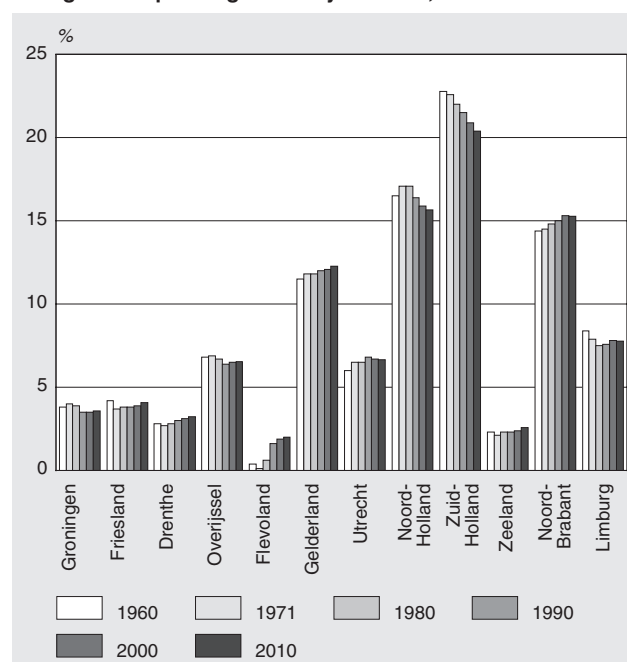
De meeste babyboomers woonden en wonen in het westen van Nederland, met name in de provincies Noord- en Zuid-

5. Saldo buitenlandse migratie voor drie generaties, 1950–2009

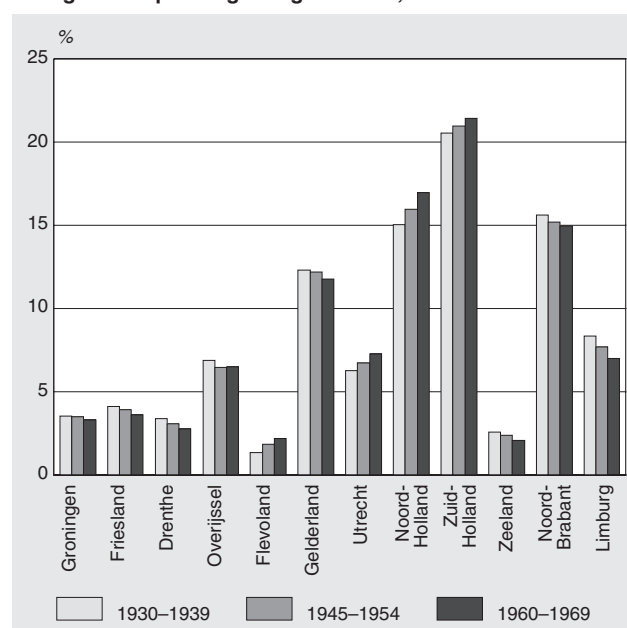

Holland (*grafiek 6*). Afgezien van de grotere bevolkingsomvang van deze provincies hangt dit op jonge leeftijd waarschijnlijk mede samen met de relatief ruime aanwezigheid van instellingen voor hoger onderwijs. Onder meer vanwege het aanbod van werk en huisvesting gingen de babyboomers na hun studie ook vaker buiten de Randstad wonen, met name in Brabant en Gelderland. In 2000 waren babyboomers, vergeleken met de vooroorlogse generatie, vaker in het westen van Nederland gevestigd (*grafiek 7*). Ze hadden op dat moment de middelbare leeftijd bereikt en waren nog volop actief op de arbeidsmarkt. De generatie van de jaren zestig, die toen aan het begin stond van hun beroepscarrière, woonden naar verhouding nog vaker in het westen. Mogelijk hangt dit samen met de grotere mogelijkheden op de arbeidsmarkt in dit deel van het land.

6. Regionale spreiding van babyboomers, 1960–2010

7. Regionale spreiding drie generaties, 2000

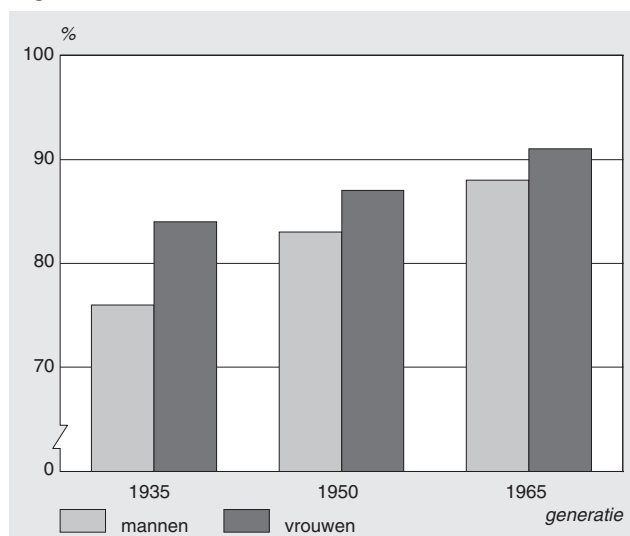
Levensverwachting

Dat door de naoorlogse geboortegolf het aantal 65-plussers versneld zal toenemen, is bekend. Veel van wat in de toekomst gaat gebeuren, ligt immers al vast in het verleden, zeggen statistici in zekere zin de literator Bilderdijk na (Garssen en Van Duin, 2007). Het effect van deze geboortegolf wordt nog versterkt door de toegenomen levensverwachting. Al vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw was de levensduur vooral door daling van sterfte onder zuigelingen en jonge kinderen sterk toegenomen (Van Poppel, 2001). Hieraan had de verbetering van de hygiëne door de aanleg van riolering en waterleiding alsook betere huisvesting een belangrijke bijdrage geleverd. Ook de vooruitgang in de medische wetenschap was van invloed. In 1850 was de levensverwachting nog 38 jaar voor mannen en 40 jaar voor vrouwen. Sindsdien is de levensverwachting ongeveer verdubbeld.

Welk percentage van de babyboomers zal naar verwachting de 65-jarige leeftijd bereiken? Hiertoe vergelijken we de babyboomers met de generaties voor en na hen voor de geboortejaren 1935, 1950 en 1965 (*grafiek 8*). Hieruit blijkt dat de levensverwachting voor de achtereenvolgende generaties sterk is toegenomen en dat het verschil tussen mannen en vrouwen in de loop der tijd minder groot is geworden. Naar verwachting bereikt bij de babyboomgeneratie 83 procent van de mannen de leeftijd van 65 jaar. Voor vrouwen is dit 88 procent.

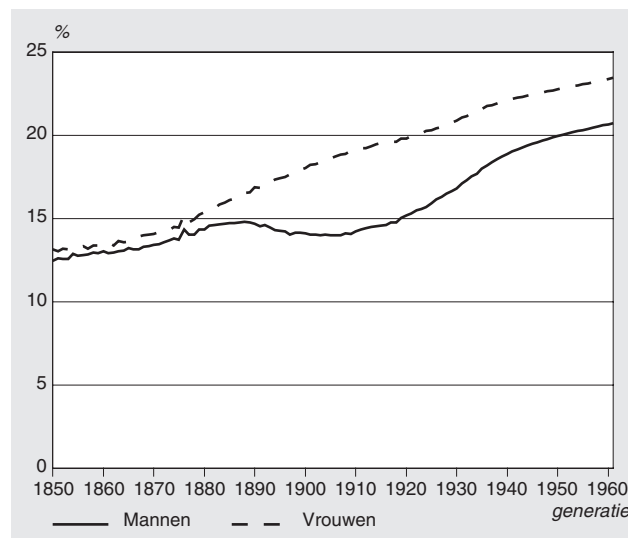
Wat is nu de resterende levensverwachting van babyboomers op 65-jarige leeftijd in vergelijking met de vooroorlogse generatie? Deze vergelijking bevestigt de voorgaande stijgende trend. Voor de geboortegeneratie van de jaren dertig is de resterende levensverwachting op 65-jarige leeftijd 17,8 jaar voor mannen en 21,5 jaar voor vrouwen. Bij de babyboomers is deze levensverwachting voor mannen met twee jaar toegenomen en voor vrouwen met één jaar (*grafiek 9*). Wat opvalt is dat de stijging van de verwachte levensduur bij mannen relatief het sterkst is toegenomen. Dit hangt waarschijnlijk samen met de geringere sterfte van mannen aan rookgerelateerde ziekten. De percentages rokers onder

8. Aandeel personen dat de leeftijd van 65 jaar bereikt naar generatie

mannen en vrouwen convergeren namelijk gedurende de laatste twintig jaar (Van der Meulen et al., 2009).

9. Generatie levensverwachting bij de leeftijd van 65 jaar

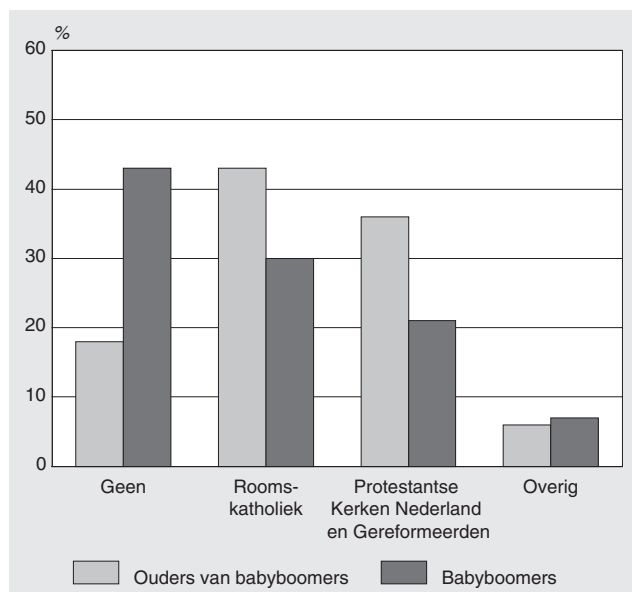

Kerkelijke gezindte en onderwijs

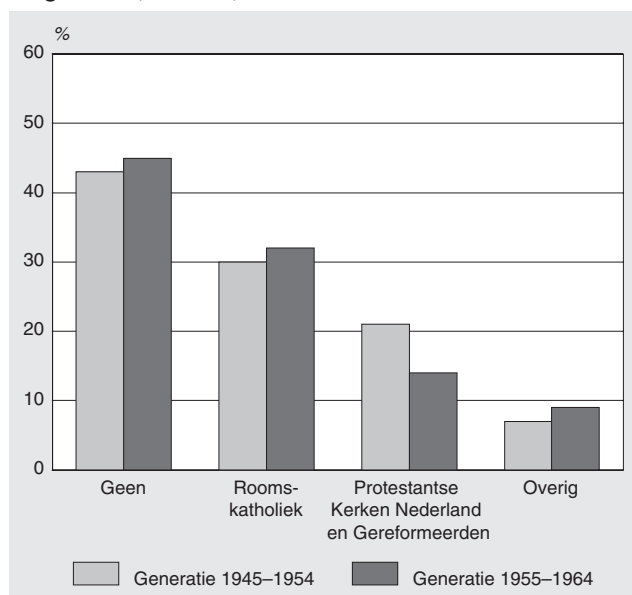
Met de stijging van de welvaart vanaf de jaren vijftig en zestig, waarbij voor velen in de primaire levensbehoeften was voorzien, ontstaat veel aandacht voor zelfontplooiing. Individuele zelfstandigheid en vrijheid worden gekoesterd. Deze toegenomen individualisering is een van de achterliggende factoren van de Tweede Demografische Transitie (Lesthaeghe en Van de Kaa, 1986; Van de Kaa, 1988). Dit heeft geleid tot een verzwakking van de sociale verbanden en komt onder meer tot uitdrukking in een toenemende secularisatie. Sinds de jaren zestig is duidelijk sprake van een verminderde godsdienstigheid die gepaard gaat met een proces van ontzuiling. Hoewel de ontkerkelijking al vanaf eind negentiende eeuw geleidelijk is toegenomen, breekt deze eerst goed door in de jaren zestig van de twintigste eeuw (De Hart et al., 2010; Knippenberg, 2003). De babyboomgeneratie is illustratief voor deze ontwikkeling. In vergelijking met de kerkelijkheid van hun ouders is bij hen sprake van een spectaculaire verandering. Uit het Onderzoek Gezinsvorming blijkt dat ongeveer 40 procent van hen in 2008 geen kerkelijke gezindte had, tegen circa 15 procent van hun ouders bijna vijftig jaar geleden (*grafiek 10*). Ruim 80 procent van de bevolking ging toen nog regelmatig naar de kerk (De Graaf, 2007).

Bij protestanten is de kerkelijkheid het sterkst teruggelopen. Ongeveer 20 procent van de babyboomers was in 2008 protestant, tegen ruim 35 procent van hun ouders in 1960. Bij de generatie 1955–1964 was in 2008 nog slechts 14 procent protestant, terwijl nog ongeveer 30 procent van hun ouders in 1960 protestant was. Bij katholieken doet zich een soortgelijke ontwikkeling voor, maar zijn de verschillen tussen de babyboomers en daarop volgende generatie iets kleiner. Bij hen was begin jaren zestig nog sprake van een zekere stabilisatie (*grafiek 11*). Ongeveer 30 procent van beide generaties was in 2008 katholiek, tegen circa 45 procent van hun ouders: eveneens een duidelijke terugval in kerkelijke gezindte.

10. Kerkelijke gezindte van babyboomers en ouders van babyboomers, 2008

11. Kerkelijke gezindte van babyboomers en de opvolgende generatie, mannen, 2008

De ontkerkelijking hangt samen met een toegenomen levensbeschouwelijke mondigheid, waaraan de geleidelijke stijging van het onderwijsniveau in de eerste helft van de twintigste eeuw heeft bijgedragen. Babyboomers zijn opgegroeid in een periode van economisch herstel en wederopbouw, een periode waarin ook het opleidingsniveau van de Nederlandse bevolking geleidelijk steeg (Herweijer, 2010a; Schuyt en Taverne, 2000). De vooroorlogse generatie genoot vaak niet meer dan lager onderwijs of lager beroepsonderwijs. Voor het eerst volgde na de oorlog een toenemend aantal jongeren, afkomstig uit de middelbare en lagere inkomensklassen, hoger onderwijs. Wel is er in dit opzicht bij babyboomers nog een duidelijk verschil naar sekse: 31 procent van de mannen heeft hoger onderwijs gevolgd, tegen slechts 18 procent van de vrouwen (bijlage 1). Bij de generatie van de jaren zestig

breekt de emancipatie van vrouwen op dit punt volledig door, zodat de verschillen met mannen praktisch zijn verdwenen. Er is duidelijk sprake van een inhaalslag: ruim een derde van de vrouwen uit de jaren zestig heeft dan middelbaar onderwijs gevolgd, tegen een kwart bij de generatie babyboomers, terwijl maar liefst een kwart van de vrouwen hoger onderwijs heeft genoten.

3. Dynamiek in de samenlevingsvormen

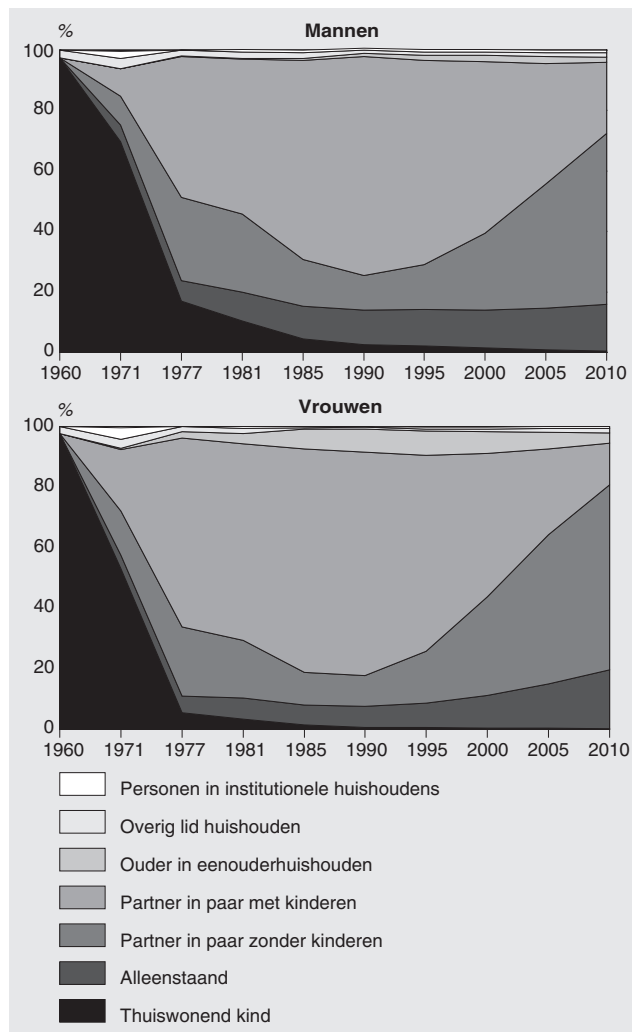
In hoeverre komen we bij de babyboomers al kenmerken tegen van de Tweede Demografische Transitie in hun samenlevingsvormen? Om deze vraag te beantwoorden gebruiken we voornamelijk cross-sectionele gegevens van de Volkstellingen 1960 en 1971 en van de jaarlijkse huishoudensstatistiek, alsmede cohortgegevens van de bevolkingsstatistiek. In een enkel geval worden ook gegevens van het Onderzoek Gezinsvorming gebruikt. Deze laatste gegevens hebben soms betrekking op meerdere jaren, terwijl cross-sectionele gegevens betrekking hebben op een bepaald tijdstip. Hierdoor kunnen verschillen optreden in uitkomsten over een zelfde verschijnsel. Observaties op basis van cross-sectionele gegevens vallen dan hoger of lager uit, al naar gelang het verschijnsel, gemeten over meerdere jaren, meer of minder voorkomt.

De jaarlijkse huishoudensstatistiek bevat gegevens van 1995 tot 2010. Deze statistiek is gebaseerd op gegevens van de Gemeentelijke Basisadministratie in combinatie met gegevens afkomstig van de Enquête Beroepsbevolking. De gegevens voor de jaren na de Volkstellingen 1960 en 1971 tot 1995 zijn berekend met behulp van gegevens van de Arbeidskrachtentellingen 1977, 1981 en 1985. Al deze gegevens hebben betrekking op zowel autochtone als allochtone babyboomers. Zoals hiervoor vermeld blijkt uit berekeningen dat de invloed van in het buitenland geboren babyboomers op de samenstelling naar positie in het huishouden gering is.

Met de toegenomen individualisering vanaf de jaren zestig ontstonden nieuwe leefwijzen die kenmerkend zijn voor de Tweede Demografische Transitie. Deze veranderingen in leefwijzen werden bij het ontstaan ervan vaak als revolutionair ervaren. Babyboomers zouden daarbij, zo is het algemene beeld, als gangmakers hebben gefungeerd. We gaan na in hoever deze veranderde leefwijzen bij babyboomers tot uitdrukking komen in de verschillende posities die ze in het huishouden innamen, zoals thuiswonend kind, alleenstaande en partner in een gehuwd of niet-gehuwd paar. Een algemeen beeld van de posities die babyboomers van 1960 tot 2010 in het huishouden innamen, tonen de *grafieken 12a en 12b*. Hieruit blijkt dat sprake is van een dynamische ontwikkeling van de onderscheiden posities in het huishouden. Deze ontwikkeling hangt uiteraard nauw samen met de verschillende leeftijdsfasen. In 1960 waren de babyboomers bijvoorbeeld nog jong (6 tot en met 15 jaar) en woonde 98 procent van hen nog thuis. In 2010, toen de babyboomers 56 tot en met 65 jaar oud waren, woonden acht op de tien samen met een partner, terwijl een groeiend aantal alleenstaand was geworden. Hieronder gaan we nader in op de onderscheiden categorieën, door deze voor

de verschillende leeftijdsfasen te vergelijken met de vooroorlogse generatie en de generatie uit de jaren zestig.

12. Huishoudensdynamiek van babyboomers, 1960–2010

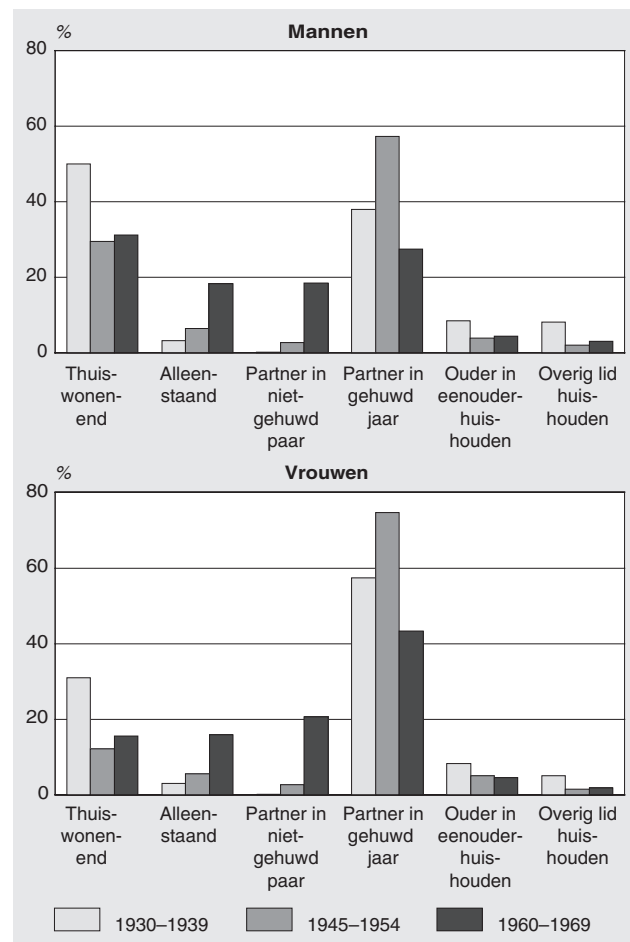

Thuiswonend kind en alleenstaande

Een van de kenmerken van de Tweede Demografische Transitie is dat kinderen aanmerkelijk vroeger het ouderlijk huis verlaten en zelfstandig gaan wonen. Dit werd mogelijk gemaakt door individualisering en toenemende welvaart, met een scala aan sociale voorzieningen zoals minimum-jeugdloon, huursubsidie en bijstand. Hoe was dit bij de babyboomers in vergelijking met de generaties voor en na hen? In de leeftijdsgroep van 20–29 jaar is er een opmerkelijk verschil zichtbaar tussen de babyboomgeneratie en de generatie 1930–1939 (grafieken 13a en 13b). Van deze laatstgenoemde generatie woonde nog de helft van de mannen als twintiger thuis, en van de vrouwen een derde. In vergelijking hiermee is het aandeel dat nog thuis woont bij zowel babyboomers als de generatie jaren zestig aanmerkelijk gedaald, tot circa 30 procent bij de mannen en 12 à 15 procent bij de vrouwen. In dit opzicht heeft zich dus een opmerkelijke demografische verandering voltrokken. Babyboomers zijn op jongere leeftijd zelfstandig gaan wonen. Deze zelfstan-

digheid vormt veelal een tussenfase die aan het samenleven met een partner voorafgaat. Vrouwen lopen hierbij voor op mannen. In 1981, toen de babyboomers gemiddeld 30 jaar oud waren, woonde nog een op tien mannen thuis. Bij de vrouwelijke babyboomers was dit slechts 3 procent. Dit sekseverschil hangt mede samen met de jongere huwelijksleeftijd voor vrouwen. Een derde van hen was destijds al op ongeveer 20-jarige leeftijd getrouwd, ongeveer 3 jaar eerder dan de mannen. Een op de vijf vrouwen had op die leeftijd al kinderen.

13. Drie generaties twintigers naar plaats in het huishouden

Opvallend in de leeftijdsgroep als twintiger is de sterke stijging van het aantal alleenstaanden bij de generatie van de jaren zestig. Een dergelijke toename deed zich ook al bij de babyboomers voor, maar nog amper bij de vooroorlogse generatie (grafieken 13a en 13b). De babyboomers staan dus aan het begin van de forse stijging van het aantal alleenstaanden sinds de jaren zeventig. Eveneens opmerkelijk is dat er bij de generatie van de jaren zestig een lichte stijging plaatsvindt onder de twintigers die 'overig lid van een huishouden' zijn. Dit betreft in de jaren tachtig vaak jongeren die zich vanwege de stijging van de jeugdwerkloosheid genoodzaakt zagen langer thuis te wonen. Daarmee genoten zij de faciliteiten die 'hotel mama' bood, zoals eten en huisvesting (De Jong en Van Hoorn, 1999). Gezinnen waren inmiddels kleiner geworden en beschikten over ruimere huisvesting dan vroeger, waardoor jongeren thuis meer privacy kregen.

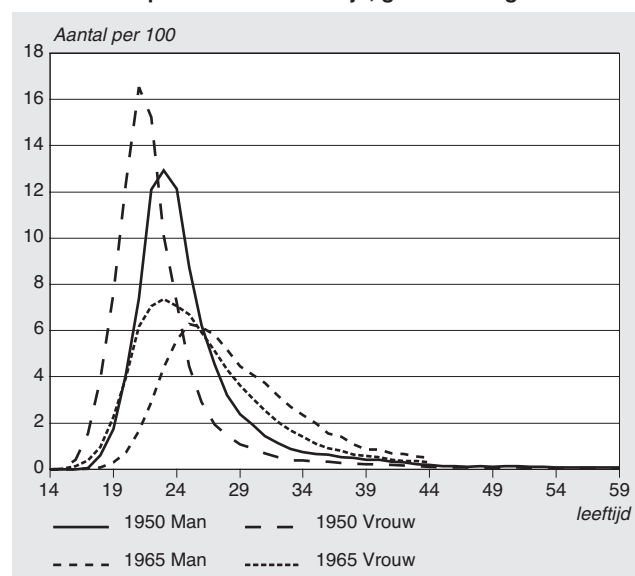
Onder de dertigers en veertigers zijn meer mannelijke dan vrouwelijke babyboomers alleenstaand (grafiek 16). Mannen gaan op latere leeftijd een samenlevingsverband aan en blijven na een relatievebreking vaker alleenwonen. Hun eventuele kinderen blijven doorgaans bij de vrouw (Harmsen, 2007). Pas op 60- à 65-jarige leeftijd is het aantal alleenstaande vrouwen naar verhouding groter. Dit komt onder meer doordat vrouwelijke babyboomers na verlies van hun partner (door scheiden of overlijden) hun leven vaker zonder partner voortzetten.

Huwelijk en echtscheiding

Uit het Onderzoek Gezinsvorming 2008 (bijlage 1) blijkt dat ongeveer negen op de tien babyboomers ooit zijn gehuwd, maar bij de volgende generatie is dit teruggelopen tot acht op de tien. Een vijfde van de babyboomers woonde vóór het eerste huwelijk samen, tegen ruim de helft van de volgende generatie. Bij babyboomers komt samenwonen voor het huwelijk, een van de kenmerken van de Tweede Demografische Transitie, dus al in beperkte mate voor.

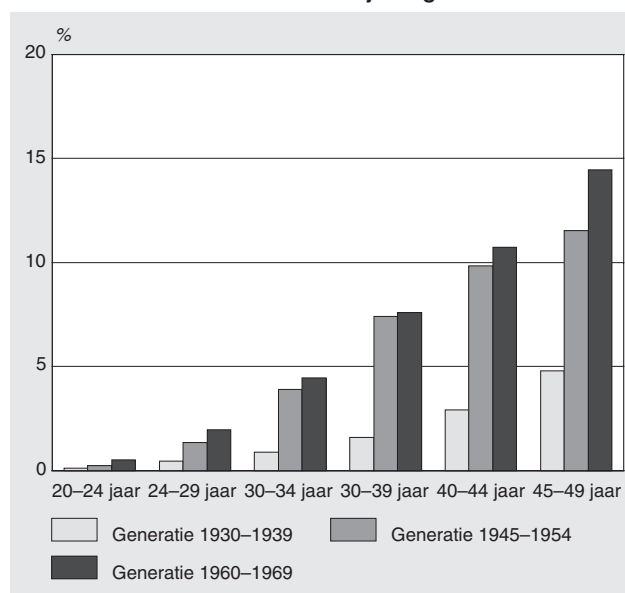
Deze ontwikkeling wordt bevestigd door de integrale cohortcijfers voor de babyboomers (geboortjaar 1950) te vergelijken met die voor de volgende generatie (geboortjaar 1965; grafiek 14). Voor de jongere generatie is het huwelijk niet langer vanzelfsprekend. Na een piek van zowel het absolute als het relatieve aantal huwelijkssluitingen in de jaren vijftig en zestig, daalden deze aantallen in de jaren zeventig snel. Deze trend zette sindsdien door. Het huwelijk was steeds minder een voorwaarde voor een seksuele relatie geworden (Lesthaeghe en Surkyn, 2006). Als er al getrouwd werd, gebeurde dit op een later tijdstip in de levensfase dan voorheen. Vrouwen van beide generaties trouwden op jongere leeftijd dan mannen: vrouwelijke babyboomers uit 1950 trouwden gemiddeld voor het eerst op 23-jarige leeftijd, mannen twee jaar later. De generatie 1965 trouwde drie à vier jaar later.

14. Huwende personen naar leeftijd, geslacht en generatie

Een ander kenmerk van de Tweede Demografische Transitie is de toename van het aantal echtscheidingen. Vanaf eind jaren zestig is het aantal huwelijksontbindingen door echtscheidingen sterk gestegen. Echtscheidingen werden, ook bij de babyboomers, een steeds meer geaccepteerd verschijnsel. Uit een cohortvergelijking blijkt het percentage echtscheidingen in de oudere leeftijdsfasen onder babyboomers bijzonder sterk te zijn toegenomen ten opzichte van de vooroorlogse generatie (grafiek 15). Bij de generatie 1960–1969 is de echtscheidingsfrequentie nog iets meer toegenomen. Alleen in de leeftijdsfase 30–44 jaar komen echtscheidingen in beide generaties (1945–1954 en 1960–1969) praktisch even vaak voor. Bij de vooroorlogse generatie is deze frequentie relatief laag. Babyboomers bevonden zich in de jaren zeventig en tachtig in de levensfase 30–44 jaar. In deze periode is bij hen de invloed van de tijdgeest merkbaar en is er duidelijk sprake van een contrast met de vorige generatie. Bij echtscheidingen is het cohorteffect dus minder sterk aanwezig dan het periode-effect.

15. Gescheiden vrouwen naar leeftijd en generatie

Samenwonende partners (met of zonder kinderen)

Welke veranderingen hebben zich bij de babyboomers voorgedaan in de positie die zij in de loop van de tijd hebben ingenomen in het huishouden? Vele veranderingen in de huishoudensdynamiek tussen 1960 en 2010 hangen uiteraard samen met de levensfase. We zijn daarbij vooral benieuwd in hoeverre bij babyboomers in vergelijking met de generatie voor en na hen ongehuwd samenwonen voorkomt.

Ongehuwd samenwonen met of zonder kinderen is bij de vooroorlogse generatie vrij zeldzaam. Bij babyboomers komt dit wel meer voor, maar op jongere leeftijd nog in beperkte mate. Eind jaren zestig was het nog een uitzonderlijk dat jongeren het ouderlijk huis verlieten om ongehuwd te gaan samenwonen. Bij de generatie 1960–1969 was dit drastisch veranderd: een op de drie was als twintiger partner in een niet-gehuwd paar zonder kinderen. Bij babyboomers kwam deze samenlevingsvorm bij slechts een op de veertig personen voor. Twintig jaar later, toen de baby-

boomers veertigers waren, betrof het ongeveer een op de twintig personen (*grafiek 16*). Dit was waarschijnlijk mede het gevolg van het uiteengaan van huwelijkspartners van wie de kinderen vaak al uit huis waren gegaan en die opnieuw zijn gaan samenwonen als ongehuwden.

Babyboomers leefden dus eerst op middelbare leeftijd (periode 1985–2003) vaker ongehuwd samen. Bij de generatie 1960–1969 was deze samenlevingsvorm pas echt gangbaar geworden. In dit verband is duidelijk sprake van een geleidelijke invloed van de veranderde tijdgeest op de babyboomers. Ons onderzoek wijst uit dat dit periode-effect bij hen afneemt in de levensfase van 55 jaar en ouder. Ongehuwd samenwonen komt op deze leeftijd bij babyboomers nog betrekkelijk weinig voor. In dit opzicht is het verschil met de vooroorlogse generatie gering.

Ouder in éénunderhuishouden

Het absoluut en relatief aantal huishoudens van één ouder met een of meer kinderen is sinds de Volktelling van 1971 fors toegenomen. Relatieontbinding door echtscheiding is hierbij van grote invloed geweest. Hertrouwen na een echtscheiding, zoals voorheen het geval was, komt veel minder vaak voor dan vroeger. Men gaat wel een relatie aan, maar deze wordt vaak niet meer formeel vastgelegd (Harmsen, 2007; Lesthaeghe en Surkyn, 2006). Deze ontwikkeling hangt vooral samen met de grotere zelfstandigheid van de vrouw. Onder twintigers komt deze samenlevingsvorm bij de

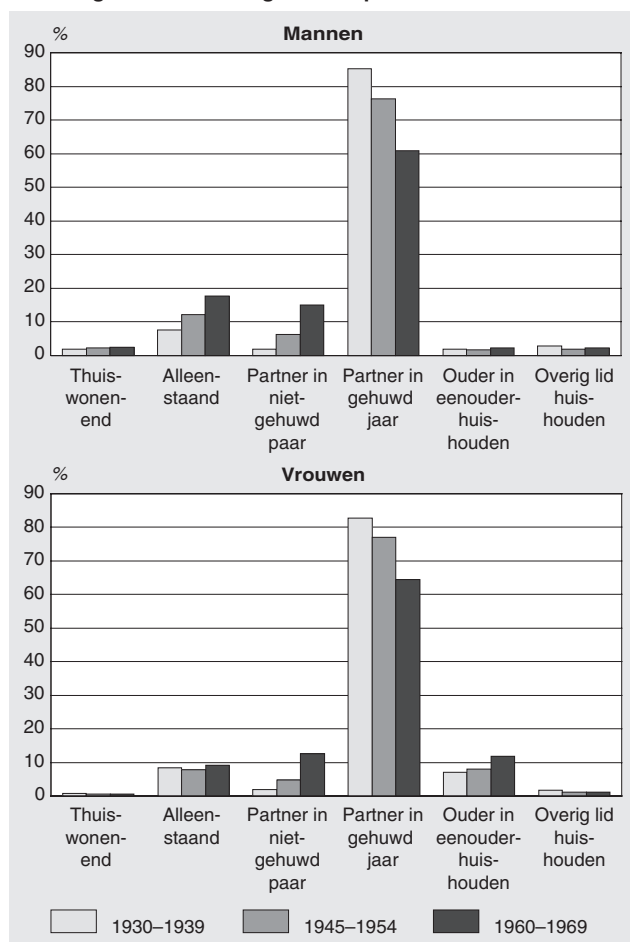
drie onderzochte generaties, zij het in zeer geringe mate, praktisch alleen bij vrouwen voor. Vooral bij vrouwen van de babyboomgeneratie en de generatie uit de jaren zestig is onder dertigers en veertigers sprake van een sterke toename van het aantal eenouderhuishoudens (*grafiek 16*). Bij de generatie van de jaren zestig kwam het eenouderhuishouden voor bij een op de acht vrouwen in deze leeftijdscategorie. Het verschil tussen vrouwen en mannen is vrij groot: onder veertigers was in alle drie generaties maar ongeveer 2 procent alleenstaande ouder. Dit komt doordat het doorgeens de vrouw is die na een relatieontbinding de gezinstaken op zich neemt (De Graaf, 2011). Ook het feit dat kinderen na relatieontbinding vaak worden ingeschreven op het adres van de vrouw speelt een rol. In zo'n geval laten de cijfers een registratie-effect zien, terwijl er in werkelijkheid sprake kan zijn van een omgangsregeling tussen ex-partners of van co-ouderschap.

Toekomstperspectief

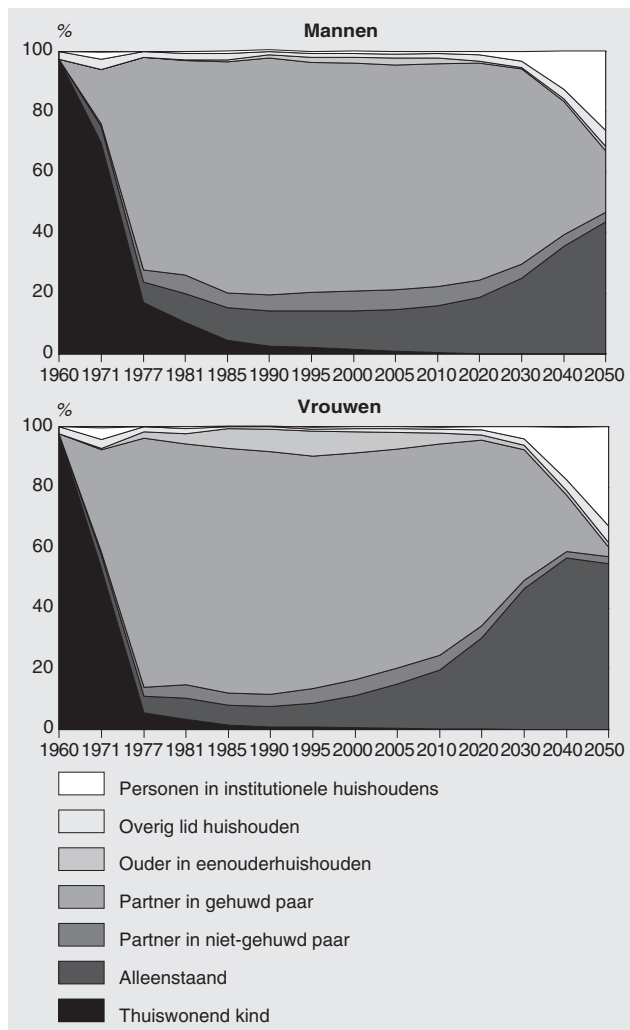
Wat kunnen we in dit verband zeggen over de toekomstige wijze van samenleven van de babyboomers? Uit de CBS-huishoudensprognose 2008–2050 blijkt dat het aantal alleenstaande 65-plussers sterk zal toenemen (Van Duin en Loozen, 2009; Van Duin en Harmsen, 2009). De prognose voor huishoudens van babyboomers heeft betrekking op de periode tot 2040. Van de alleenstaande 65-plussers maakt vanaf 2010 menige babyboomer deel uit. Het verschil tussen vrouwen en mannen is groot (*grafieken 17a en 17b*). Naar verwachting is in 2020 bijna een derde van de vrouwelijke babyboomers alleenstaand en tien jaar later bijna de helft. Bij mannen is de stijging aanmerkelijk minder sterk: in 2020 is 18 procent van hen alleenstaand en in 2030 een kwart. Mannen leven langer samen als partner in een gehuwd of ongehuwd paar: in 2020 betreft dit nog ruim drie kwart, tegen twee derde bij de vrouwen. Naar verwachting woont in 2040 nog bijna de helft van de dan nog levende mannelijke babyboomers samen. Bij vrouwen is dit slechts een vijfde (*grafieken 18a en 18b*). Ongeveer een op de zes vrouwelijke babyboomers verblijft dan in een verzorgingshuis, tegen een op de acht mannen. Hierbij is vooral de hogere levensverwachting van vrouwen van belang.

Verschildt dit toekomstperspectief van babyboomers sterk van dat van de vooroorlogse generatie en de generatie uit de jaren zestig? Aan de hand van de huishoudensprognose gaan we dit na door voor deze drie generaties de samenlevingsvormen van tachtigers met elkaar te vergelijken. Door de stijging van de levensverwachting zullen naar verhouding meer babyboomers en personen van de generatie uit de jaren zestig langer samenwonen. Wel wordt het effect van de levensverwachting getemperd door de toegenomen individualisering. Gezien de relatief sterkere stijging van de levensverwachting voor mannen neemt het aantal onder hen dat verweduwd is toe. In combinatie met de toegenomen individualisering zal dit naar verwachting resulteren in een stijging van het aantal alleenstaande mannen. Daarentegen is bij vrouwen geen sprake van een stijging van het aantal alleenstaanden. Door de toegenomen levensverwachting van mannen leven vrouwen, die nog steeds een hogere levensverwachting zullen hebben dan mannen, langer samen als partner en zijn ze derhalve minder vaak verweduwd. Tevens

16. Drie generaties veertigers naar plaats in het huishouden

17. Huishoudensdynamiek van babyboomers, 1960–2050 (prognose)

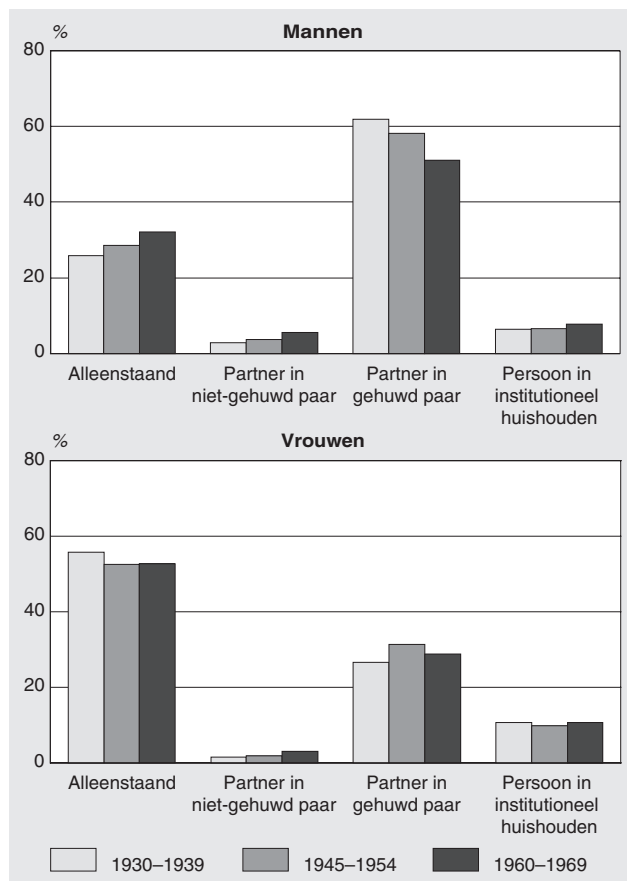

zullen vrouwen gezien hun hogere levensverwachting naar verhouding langer zelfstandig wonen maar ook vaker zijn opgenomen in een institutioneel huishouden zoals een verzorgings- of verpleeghuis (Garssen en Harmsen, 2011).

4. Nabeschouwing

De naoorlogse babyboom en 'huwelijksboom' worden gezien als de 'laatste typische kenmerken' van de Eerste Demografische Transitie met nog hoge vruchtbaarheids cijfers, een transitie die vooral gekenmerkt wordt door een daling van de geboorte- en sterftcijfers (Lesthaeghe en Surkyn, 2006). Uit ons onderzoek blijkt echter dat de overgang naar de Tweede Demografische Transitie, die rond 1965 zou liggen, minder scherp is dan soms wordt gesuggereerd. We constateren dat de Tweede Demografische Transitie zich bij jonge babyboomers nog in de startfase bevond. Zij stonden in vele opzichten aan het begin van de demografische trends die zich in de jaren daarna versterkt voortzetten, zoals de daling van het aantal huwelijksluitingen, een lager gemiddeld kindertal en een toename van echtscheidingen, alleenstaand ouderschap en alleenwonen. De verschillen met de vooroorlogse generatie zijn nog

18. Drie generaties tachtigers naar plaats in het huishouden (prognose)

beperkt. In sommige opzichten is in feite zelfs sprake van continuïteit, zoals een voortzetting van de vruchtbaarheidsdaling, een hoger percentage kinderloze vrouwen en een stijging van de levensverwachting. De grijze druk zal door het grote aantal geboorten in naoorlogse jaren en door de verdere daling van de vruchtbaarheid naar verwachting in 2040 verdubbeld zijn. Een belangrijke bijdrage hieraan leveren de babyboomers, die een derde van deze naoorlogse generatie vormen.

Menig persoon van de vooroorlogse generatie en de generatie babyboomers maakte deel uit van de vrij grote stroom emigranten in de naoorlogse jaren. Dit resulteerde voor deze twee generaties in de jaren vijftig zelfs in een negatief migratiesaldo. Babyboomers woonden en wonen vergeleken met de generatie dertigers relatief meer in het westen van Nederland.

Vergeleken met hun ouders deed zich bij de babyboomers een spectaculaire verandering voor in kerkelijke gezindte: ongeveer 40 procent van hen had in 2008 geen kerkelijke gezindte, tegen circa 15 procent van hun ouders bijna vijftig jaar geleden. Toch is sprake van een zekere continuïteit, omdat sinds 1900 de onkerkelijkheid geleidelijk was toegenomen. Deze sterke toename van onkerkelijkheid bij de generatie babyboomers hangt mede samen met de stijging van het opleidingsniveau in de jaren vijftig en zestig. Een stijging die een voortzetting is van de vooroorlogse ontwikkeling. Ongeveer 60 procent van de mannelijke babyboomers heeft middelbaar of hoger onderwijs gevolgd, tegen nog geen 40 procent van de vrouwen. Bij de generatie

1955–1964 hebben vrouwen deze achterstand grotendeels ingelopen. Deze stijging van het opleidingsniveau gaat in de jaren zestig gepaard met een grotere levensbeschouwelijke mondigheid en individualisering. Hierdoor volgen jongeren niet zonder meer het geijkte kerkelijke patroon van hun ouders. Dit alles maakt deel uit van een algemeen proces van secularisatie: de verzuilde samenleving begint in de jeugd van de babyboomers af te brokkelen.

Daarnaast tekenden zich bij babyboomers op jonge leeftijd wijzigingen af in hun leefwijzen, veranderingen die kenmerkend zijn voor de genoemde Tweede Demografische Transitie waarbij de standaardlevensloop geleidelijk verruild werd voor een keuzelevensloop. Zo verlieten ze gemiddeld eerder dan voorheen het ouderlijk huis, een op de vijf ging voor het huwelijk samenwonen, ze trouwden vaker op latere leeftijd en kregen ook later en minder kinderen. De echtscheidingsfrequentie nam toe, het alleenstaand ouderschap kwam vaker voor, meer vrouwen bleven kinderloos en ongehuwd samenwonen met een partner na een relatieontbinding nam toe. Aanvankelijk deed dit alles zich nog op beperkte schaal voor. Naarmate de generatie babyboomers ouder werd, waren de kenmerken van de Tweede Demografische Transitie frequenter bij hen aanwezig. De invloed van de tijdgeest (het periode-effect) is dus duidelijk zichtbaar. Deze tijdgeest komt het sterkst tot uitdrukking bij de generatie uit de jaren zestig. Bij hen is in de jaren tachtig en negentig sprake van een volledige doorbraak van de Tweede Demografische Transitie. Alle genoemde kenmerken hiervan zijn dan tot vrijwel volledige ontwikkeling gekomen.

Ook in de nabije toekomst zal de tijdgeest naar verwachting doorwerken. Zo blijkt uit de huishoudensprognose dat in 2020 bijna een derde van de vrouwelijke babyboomers alleenstaand is, en tien jaar later bijna de helft. Onder mannen is dit aandeel veel kleiner: in 2020 is 18 procent van hen alleenstaand en in 2030 een kwart. Mannen blijven dus langer gehuwd of ongehuwd samenwonen. Mede door hun hogere levensverwachting zullen vrouwen op hoge leeftijd langer zelfstandig wonen en relatief meer in een verzorgingshuis verblijven dan mannen.

Literatuur

Broek, A. van den, R. Bronneman-Helmers en V. Veldheer, 2010, Nederland in generatieperspectief. In: Wisseling van de wacht. Sociaal en Cultureel Rapport 2010. Den Haag, blz. 11–42.

Crul, H., 2010a, Met 50 ben ik geen bejaarde. NRC, 11 november 2010, blz.7.

Crul, H., 2010b, Babyboomers: een nieuwe generatie grootouders. In: Dijk, P. van, H. Crul en G. Tielen, De generatiecrisis. Kenmerken en kansen, blz. 143–164. SWP, Amsterdam.

Crul, H., 2011, O, waren babyboomers graaiers? NRC, 15/16 januari 2011, blz. 6–7.

Dijk, P. van, 2010, Op zoek naar de betekenis van generaties. In: Dijk, P. van, H. Crul en G. Tielen, De generatiecrisis. Kenmerken en kansen, blz. 11–28. SWP, Amsterdam.

Duin, C. van, en S. Loozen, 2009, Huishoudensprognose 2008–2050: uitkomsten. Bevolkingstrends 57(3), blz. 14–19.

Duin, C. van, en C. Harmsen, 2009, Een nieuw model voor de CBS huishoudensprognose. Bevolkingstrends 57(3), blz. 20–42.

Duin, C. van, en J. Garssen, 2011, Bevolkingsprognose 2010–2060: sterkere vergrijzing, langere levensduur. Bevolkingstrends 59(1), blz. 16–23.

Engelen, Th., 2003, Van lot naar keuze. De vruchtbaarheidsschaart van Nederland, 1870–2000. In: Bekink, E., O. Boonstra, Th. Engelen en H. Knippenberg (red.), Nederland in verandering. Maatschappelijke ontwikkelingen in kaart gebracht 1800–2000, blz. 45–70. Aksant, Amsterdam.

Engelen, Th., 2009, Van 2 naar 16 miljoen mensen. Demografie van Nederland, 1800–nu. Boom, Amsterdam.

Fortuyn, P., 2002, Babyboomers. Autobiografie van een generatie. Bruna, Uithoorn/Rotterdam (2e druk).

Garssen, J. en C. van Duin, 2007, Grijs druk zal verdubbelen. Sociaaleconomische Trends, 2e kwartaal 2007, blz. 23–26.

Garssen, J. en C. Harmsen, Ouderen wonen steeds langer zelfstandig. CBS-Webmagazine, 11 juli 2011.

Gessel, P. van, en P. van Liempt (red.), 2010, Bye bye babyboomers. Business Contact, Amsterdam.

Graaf, A. de, en L. Steenhof, 2006, Demografische levensloop van vijftigers. Bevolkingstrends 54(2), blz. 15–23.

Graaf, A. de, 2007, De vruchtbaarheid van vrouwen in de twintigste eeuw. In: Boonstra, O.W.A., P.K. Doorn, M.P.M. van Horik, J.G.S.J. van Maarseveen en J. Oudhof (red.), Twee eeuwen geteld. Onderzoek met de digitale Volks-, Beroeps- en Woningtellingen 1795–2001, blz. 99–128. DANS, Den Haag.

Graaf, A. de, 2011, Gezinnen in cijfers. In: Bucz, F. (red.), Gezinsrapport 2011. Een portret van het gezinsleven in Nederland, blz. 35–61. SCP, Den Haag.

Harmsen, C., 2007, Huishoudensdynamiek 1971–2006. Meer alleenstaanden in alle fasen van de levensloop, in: Boonstra, O.W.A., P.K. Doorn, M.P.M. van Horik, J.G.S.J. van Maarseveen en J. Oudhof (red.), Twee eeuwen geteld. Onderzoek met de digitale Volks-, Beroeps- en Woningtellingen 1795–2001, blz. 73–98. DANS, Den Haag.

Hart, J. de, P. van Houwelingen en P. Dekker, 2010, Onbuigzame titaantjes: generationele verscheidenheid in de civil society. In: Wisseling van de wacht. Sociaal en Cultureel Rapport 2010, blz. 327–358. SCP, Den Haag.

Herweijer, L., 2010a, Grenzen aan de opwaartse onderwijsmobiliteit. In: Wisseling van de wacht. Sociaal en Cultureel Rapport 2010, blz. 43–74. SCP, Den Haag.

Herweijer, L., 2010b, Generaties in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. In: Wisseling van de wacht. Sociaal en Cultureel Rapport 2010, blz. 275–298. SCP, Den Haag.

Jong, A. de, en W. van Hoorn, 1999, Uit huis gaan en dan! Hotel mama. Index. Special bevolking, blz. 2–3. CBS, Voorburg/Heerlen.

Kaa, D.J. van de, 1988, The second demographic transition revisited: Theories and expectations. Werkstukken no.109. Planologisch Demografisch Instituut, Amsterdam.

Knippenberg, H., 2003, Een veelkleurig palet. De godsdienstvaart in de negentiende en twintigste eeuw. In: Bekink, E., O.Boonstra, Th. Engelen en H. Knippenberg (red.), Nederland in verandering. Maatschappelijke ontwikkelingen in kaart gebracht 1800–2000, blz. 95–122. Aksant, Amsterdam.

Lesthaeghe, R.J., Second Demographic Transition. Document Vrije Universiteit Brussel [ca. 2005].

Lesthaeghe, R. en D. van de Kaa, 1986, Twee demografische transitie? In: Kaa, D.J. van de, en R. Lesthaeghe (red.), Bevolking: groei en krimp, blz. 9–24. Van Loghum Slaterus, Deventer.

Lesthaeghe, R en J. Surkyn, 2006, Grondslagen en verspreiding van de Tweede Demografische Transitie. Justitiële Verkenningen 3, blz. 75–102.

Liefbroer, A.C. en P.A. Dykstra, 2000, Levenslopen in verandering. Een studie naar de ontwikkelingen in de levenslopen van Nederlanders geboren tussen 1900 en 1970. Sdu Uitgevers, Den Haag.

Maarseveen, J.G.S.J. van, 2004, The Dutch Virtual Census of 2001 compared to previous censuses. In: Schulte Nordholt, E., M. Hartgers and R. Gircour (eds.), The Dutch Virtual Census of 2001. Analysis and Methodology, blz. 119–142. CBS, Voorburg/Heerlen.

Meulen, A. van der, C. van Duin en J. Garssen, 2009, Bevolkingsprognose 2008–2050: model en veronderstellingen betreffende de sterfte. Bevolkingstrends 57(1), blz. 41–53.

Nicolaas, J.M.M. en A.H. Sprangers, 2007, Buitenlandse migratie in Nederland 1795–2006. De invloed op de bevolkingssamenstelling. In: Boonstra, O.W.A., P.K. Doorn, M.P.M. van Horik, J.G.S.J. van Maarseveen en J. Oudhof (red.), Twee eeuwen geteld. Onderzoek met de digitale Volks-, Beroeps- en Woningtellingen 1795–2001, blz. 19–50. DANS, Den Haag.

Poppel, F. van, 2001, Van vijf naar 16 miljoen. De groei van de Nederlandse bevolking in de afgelopen eeuw. In: Maarseveen, J.G.S.J. van, en P.K. Doorn (red.), Nederland een eeuw geleden geteld. Een terugblik op de samenleving rond 1900, blz. 65–87. Stichting Beheer IISG, Amsterdam.

Bijlage

Tabel
Karakteristieken van twee generaties: babyboomers (1945–1954) en opvolgende generatie (1955–1964), 1 januari 2008

	Generatie			
	1945–1954		1955–1964	
	%			
Relaties				
Aandeel ooit gehuwden	88	92	79	85
Aandeel ooit gescheiden van echt	22	24	23	26
Aandeel ooit weduwe/weduwenaar	3	8	2	2
Aandeel samengewoond voor eerste huwelijk	22	19	57	51
Kerkelijke gezindte in 2008				
Geen	43	38	45	46
Rooms-katholiek	30	33	32	30
Protestantse Kerken Nederland en Gereformeerden	21	22	14	14
Overige kerkgenootschappen of levensbeschouwelijke groeperingen	7	8	9	9
Kerkelijke gezindte vader rond 1960				
Geen	18	18	19	22
Rooms-katholiek	43	43	46	44
Protestantse Kerken Nederland en Gereformeerden	36	38	29	33
Overige kerkgenootschappen of levensbeschouwelijke groeperingen	6	6	9	6
Kerkelijke gezindte moeder rond 1960				
Geen	14	14	16	19
Rooms-katholiek	44	45	47	45
Protestantse Kerken Nederland en Gereformeerden	36	34	27	29
Overige kerkgenootschappen of levensbeschouwelijke groeperingen	7	7	10	7
Opleidingsniveau				
Basis	18	24	13	15
Laag	20	33	20	23
Middelbaar	31	26	35	36
Hoog	31	18	31	25
	<i>absoluut</i>			
Totaal aantal respondenten	883	806	960	958

Bron: Onderzoek Gezinsvorming 2008.

Jonge moeders stellen tweede kind langer uit

Lenny Stoeldraijer

Terwijl vrouwen het moederschap de afgelopen 40 jaar steeds meer uitstelden, is het interval tussen de geboorte van het eerste kind en het tweede kind opvallend stabiel gebleven op een gemiddelde van 3 jaar. Oudere moeders (35-plus) krijgen hun tweede kind relatief kort na de geboorte van hun eerste kind. Jonge moeders stellen de komst van het tweede kind langer uit. Deze verschillen in geboortevallen zijn sinds 1970 groter geworden.

Drie jaar na het eerste kind een tweede kind

De gemiddelde leeftijd waarop vrouwen hun eerste kind krijgen, is sinds 1970 gestegen van 24,3 jaar naar 29,4 jaar in 2009. Vrouwen stelden het moederschap steeds meer uit door langer onderwijs te volgen en steeds vaker te gaan werken. Opvallend is dat de gemiddelde duur tussen de geboorte van het eerste kind en het tweede kind in dezelfde periode maar weinig is veranderd. In de periode 1970–2000 werd het tweede kind ongeveer drie jaar na het eerste kind geboren. De laatste jaren is dit geboorte-interval toegenomen tot 3,2 jaar.

Een reden dat de periode tussen de geboorte van het eerste en het tweede kind nauwelijks is veranderd, is waarschijnlijk dat de meeste vrouwen een voorkeur hebben voor een gezin met twee of meer kinderen. Daarnaast plannen zij het tweede kind vrij snel na het eerste kind. Dan is het leeftijdsverschil tussen de kinderen niet zo groot. Bovendien kunnen moeders dan sneller terugkeren naar de arbeidsmarkt.

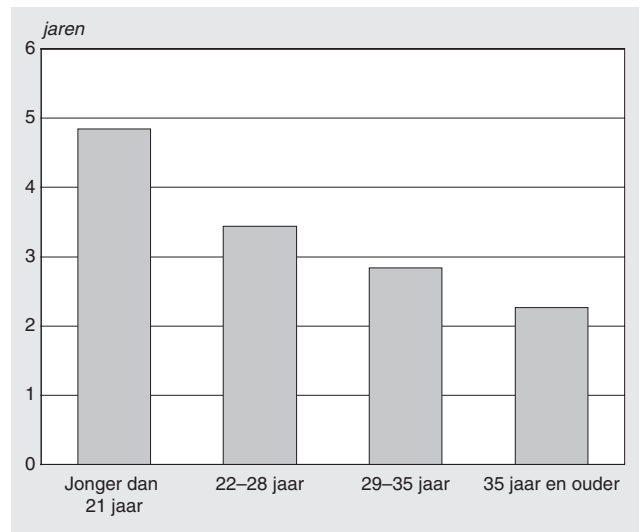
Jonge moeders wachten langer met een tweede kind dan oude moeders

De gemiddelde duur tussen de geboorte van het eerste en tweede kind verschilt met de leeftijd van de moeder (grafiek 1). Jonge moeders wachten langer met het krijgen van een tweede kind dan oudere moeders. Zij hebben gezien hun leeftijd nog alle tijd om een tweede kind te krijgen. Moeders die vóór hun 22ste voor het eerste kind werden, kregen in 2009 hun tweede kind na gemiddeld 4,8 jaar. Vrouwen die ouder dan 35 jaar waren bij de geboorte van hun eerste kind, kregen hun tweede kind na 2,3 jaar.

In 1970 kregen jonge moeders sneller een tweede kind

Jonge moeders hebben niet altijd zo lang gewacht met het krijgen van een tweede kind. Vrouwen die in 1970 hun tweede kind kregen en bij de geboorte van het eerste kind jonger dan 22 jaar waren, hadden een geboorte-interval van 3,1 jaar (grafiek 2). Rond 1970 was het merendeel van de jonge vrouwen die een eerste kind kregen gehuwd en om die reden lag een snelle komst van een tweede kind vaak voor de hand. Tegenwoordig wonen jonge vrouwen die een eerste kind krijgen vaak niet samen. In 2009 was van de jonge

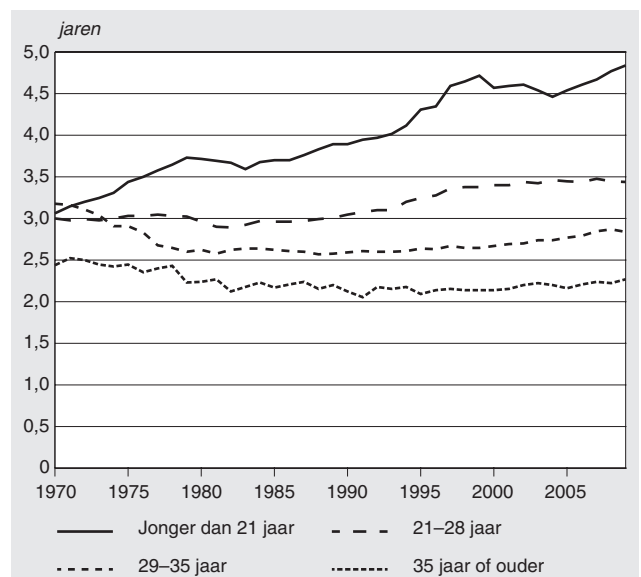
1. Gemiddelde duur tussen de geboorte van het eerste en tweede kind naar leeftijd van de moeder bij de geboorte van het eerste kind, 2009

moeders slechts 10 procent gehuwd en woonde 30 procent ongetrouwd samen.

Vrouwen die op latere leeftijd hun eerste kind krijgen, hebben sinds 1970 juist kortere geboorte-intervallen. Het aandeel moeders ouder dan 28 jaar met een tweede kind bedroeg 13 procent en in 1970 52 procent in 2009. Doordat oudere moeders gemiddeld korter wachten met het krijgen van een tweede kind, is het gemiddelde geboorte-interval in de leeftijdsgroepen 29 tot 35 jaar en 35 jaar en ouder gedaald. De recente stijging wordt verklaard door een lichte afname van het aandeel oudere moeders. Dit geldt per leeftijdscategorie, maar ook voor het totaal.

2. Gemiddelde duur tussen de geboorte van het eerste en tweede kind naar leeftijd van de moeder bij de geboorte van het eerste kind

Chinezen in Nederland in het eerste decennium van de 21ste eeuw

Frank Linder, Lotte van Oostrom, Frank van der Linden en Carel Harmsen

Het afgelopen decennium is het aantal Chinezen in Nederland bijna verdubbeld. De groei hangt deels samen met de geboorte van tweede generatie Chinezen. Belangrijker nog is dat in de loop van het eerste decennium bijna 25 duizend Chinezen voor werk en/of studie naar Nederland zijn gekomen. Hiermee is de Chinese bevolkingsgroep qua omvang de vijfde groep niet-westerse allochtonen in Nederland geworden.

1. Inleiding

1911 wordt gezien als het jaar waarin de eerste Chinezen zich feitelijk in Nederland vestigden. Het waren Chinese zeelui die op Nederlandse schepen voeren. In 2011 wordt op diverse plaatsen in het land feest gevierd om 100 jaar Chinezen in Nederland te markeren. Ook gerenommeerde onderzoeksinstituten zijn, mede naar aanleiding van het eeuwfeest, met onderzoeksrapporten naar buiten gekomen. Zo verscheen bij FORUM, instituut voor multiculturele vraagstukken, het boek *Chinezen in Nederland* (Wolf, 2011). Het SCP bracht recent het rapport *Chinese Nederlanders*, van horeca naar hogeschool, uit (Gijsberts et al., 2011). Beide studies belichten met accentverschillen de sociaal-economische, sociaal-culturele en maatschappelijke aspecten van Chinezen in Nederland.

Dit artikel sluit op genoemde rapportages aan. De kern van onderhavig artikel bestaat uit een analyse van hoe de Chinese bevolkingsgroep zich in de periode september 1999-september 2008 in sociaaleconomisch en sociaal-demografisch opzicht heeft ontwikkeld. De analyse richt zich op drie onderscheiden groepen onder Chinezen in Nederland, te weten:

1. Eerste generatie Chinezen die zich vóór 2000 in Nederland hebben gevestigd, die we kortweg zullen aanduiden als de pre-2000 generatie;
 2. Eerste generatie Chinezen die zich vanaf het jaar 2000 in Nederland hebben gevestigd, in het vervolg ook wel de nieuwe Chinezen genoemd;
 3. Tweede generatie Chinezen, in Nederland geboren personen met ten minste een in China geboren ouder.
- Deze indeling sluit in hoofdlijnen aan op de indeling die ook in het onderzoeksrapport van het SCP is gebruikt.

Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van integrale bestanden met registratieve gegevens, zoals opgeslagen in het Sociaal Statistisch Bestand (SSB). Dergelijke gegevens lenen zich bij uitstek voor longitudinale analyses.

Afbakening van de onderzoekspopulatie

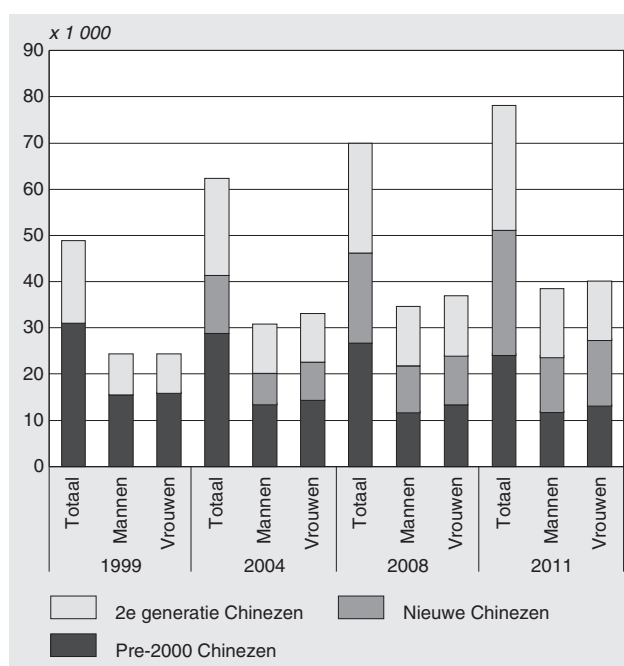
De afbakening van de Chinese bevolkingsgroep in Nederland is in statistische zin niet zonder meer eenduidig te operationaliseren. In deze analyse zijn Chinezen in de onderzoekspopulatie opgenomen als zij in China, Hongkong,

Macau of Taiwan geboren zijn of als de tweede generatie tot deze herkomstgroep kan worden gerekend (Hongkong en Macau zijn rond de millenniumwisseling onderdeel van (de Volksrepubliek) China geworden. Taiwan is sinds 1949 een onafhankelijke staat). Op deze manier geteld woonden er op 1 januari 2011 77 duizend Chinezen in Nederland. Daarmee zijn niet alle etnische Chinezen geteld. Ook uit landen als Indonesië, Maleisië, Singapore, Vietnam en Suriname hebben zich etnische Chinezen in Nederland gevestigd. Hun aantal wordt geschat op circa 25 duizend (CBS, 2010). In de ter beschikking staande brongegevens is deze laatste groep zeer moeilijk traceerbaar. Daarnaast verschilt deze groep in sociaaleconomisch en demografisch opzicht van de afgebakende onderzoekspopulatie. Daarom is ervoor gekozen deze groep buiten beschouwing te laten.

Ontwikkeling van het aantal Chinezen in Nederland

Lange tijd was het aantal Chinezen gering. Zo telde Nederland volgens de Volkstelling van 1971 zo'n 2,3 duizend personen afkomstig uit China. Pas in de loop van de jaren zeventig is in eerste instantie vanuit Hongkong en in de jaren negentig ook vanuit het vasteland van China een migratiestroom naar Nederland op gang gekomen. Veel Chinese migranten die zich voor het jaar 2000 in Nederland vestigden, de pre-2000 Chinezen, kwamen voor werk of vanwege gezinsvorming/gezinshereniging. De migranten die in het nieuwe millennium naar Nederland zijn gekomen, de nieuwe Chinezen, zijn hier relatief vaak voor studie. Verder herbergt de groep van nieuwe Chinezen vrij veel hoogopgeleide arbeidskrachten, de zogeheten kennismigranten. De nieuwe Chinezen onderscheiden zich daarmee duidelijk van de pre-2000 generatie. Daarom worden ze in dit artikel in afzonderlijke paragrafen behandeld.

1. Chinezen in Nederland

Aandachtsgebieden in dit artikel

Bij de pre-2000 migranten ligt het accent op de sociaaleconomische ontwikkeling van deze groep in de afgelopen tien jaar. Bij de nieuwe migranten wordt vooral aandacht besteed aan de specifieke studiekeuze van de Chinese studenten, hun verblijfsduur in Nederland en welk werk de arbeidskrachten onder de migranten verrichten. De laatste groep die apart wordt uitgelicht is de in 2011 inmiddels bijna 26 duizend personen tellende tweede generatie. Daarbij worden vooral de schoolloopbanen en de toetreding tot de arbeidsmarkt van tweede generatie Chinezen onderzocht. Op 1 januari 2011 waren de in dit artikel onderscheiden groepen van ongeveer gelijke omvang.

Voorafgaand aan de analyse van de drie groepen afzonderlijk wordt een korte demografische schets van de Chinese bevolkingsgroep als geheel gegeven. De demografische beschrijving gaat over de periode 1 januari 2000 tot en met 1 januari 2011. De overige paragrafen beslaan de periode ultimo september 1999 tot en met ultimo september 2008.

2. Korte demografische schets van Chinezen in Nederland

Op 1 januari 2011 woonden er in Nederland ongeveer 77 duizend Chinezen. Van deze groep zijn er 51 duizend in China, Hongkong, Macau of Taiwan geboren. De tweede generatie Chinezen telt 26 duizend personen.

Staat 1
Chinese bevolking in Nederland naar generatie, 2000 en 2011

	1e generatie		2e generatie	
	2000	2011	2000	2011
<i>x 1 000</i>				
Herkomstgroepering				
China	30,3	48,9	17,1	25,3
w.o.				
Hongkong	10,2	9,9	7,3	8,4
Macau	0,1	0,1	0,0	0,0
Taiwan	1,2	2,2	0,2	0,5

Forse stijging aantal Chinezen

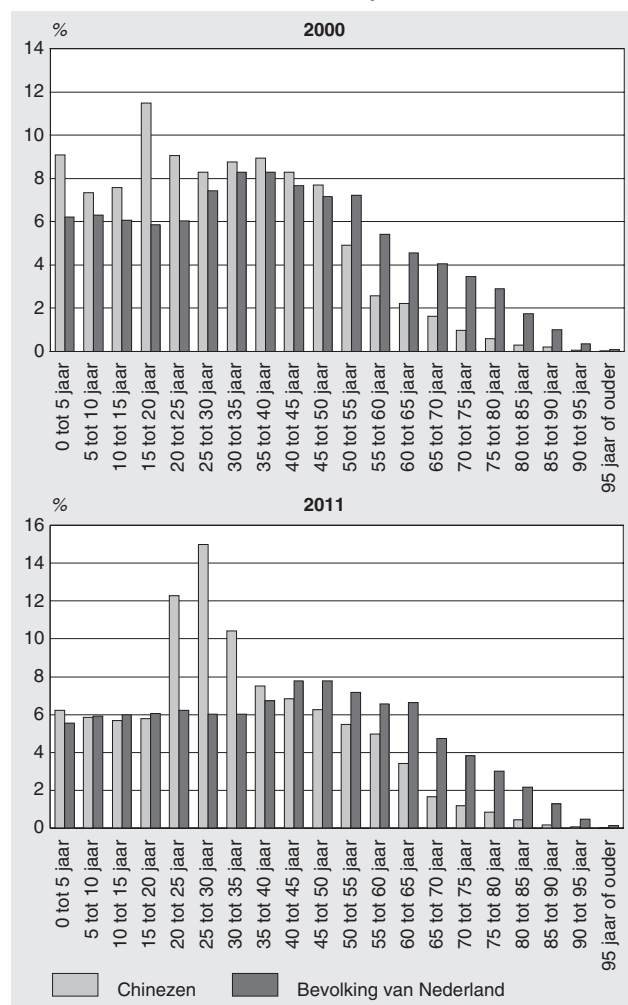
Het aantal eerste generatie Chinezen in Nederland is de afgelopen elf jaar met meer dan 60 procent gestegen. Deze stijging komt vooral voor rekening van de Chinezen afkomstig van het vasteland van China. Het aantal eerste generatie Chinezen uit Hongkong is in die periode licht gedaald. Onder de in Nederland wonende en in China geboren personen zijn vrouwen in de meerderheid. Vooral in de tien jaar rond de millenniumwisseling vestigden zich naar verhouding veel vrouwen in het kader van gezinsvorming in Nederland. In 2008 was voor het eerst sinds lange tijd het aantal immigrerende mannen hoger dan het aantal immigrerende vrouwen, maar niet voor lange tijd. In 2010 was het aantal vrouwen weer hoger.

Herkomstgebied Chinezen

Van de huidige eerste generatie Chinezen die zich in 1990 of eerder in Nederland heeft gevestigd, is bijna driekwart geboren in Hongkong of de daaraan grenzende provincie Guandong. De resterende groep is voornamelijk geboren in de zuidelijk van Shanghai gelegen kustprovincie Zhejiang.

Door gewijzigde politieke omstandigheden werd het voor Chinezen in de jaren negentig gemakkelijker om te migreren. De dominante positie van Hongkong in de migratie verdween, terwijl het aandeel afkomstig uit de overige provincies, met Zhejiang voorop, veel groter werd. In deze periode was asielmigratie naast gezinsvorming een belangrijke reden voor Chinezen om zich in Nederland te vestigen. Na 2000 is het percentage van in Hongkong geboren personen nog verder gedaald. Het aandeel van Hongkong in de vestiging is, met iets minder dan 5 procent, vergelijkbaar met dat van andere grote Chinese steden als Shanghai en Beijing. Na de millenniumwisseling zijn steeds meer Chinezen om studieredenen in Nederland komen wonen. In de periode 2003–2009 kwam de helft van de uit China afkomstige migranten voor studie naar Nederland.

2. Chinezen in Nederland naar leeftijd, 2000 en 2011

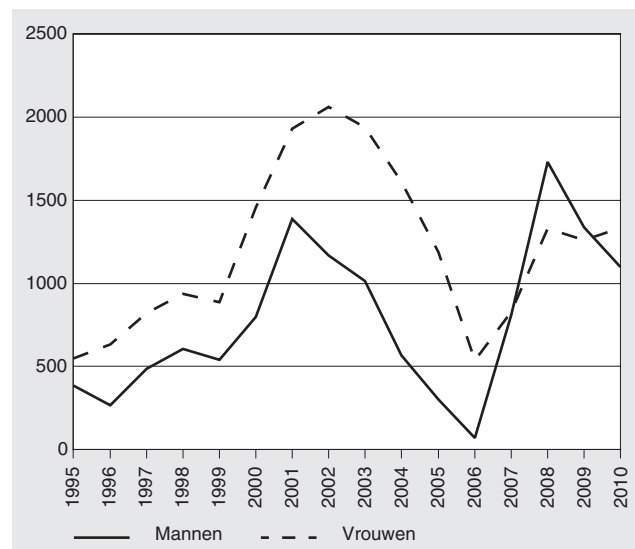

Chinezen een jonge bevolkingsgroep

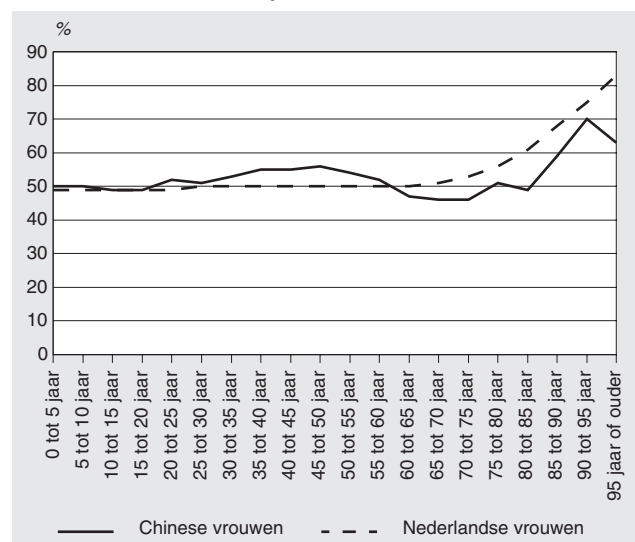
De Chinezen in Nederland zijn naar verhouding jong (grafiek 2). Ten tijde van de millenniumwisseling was vooral het aandeel van 15- tot 20-jarigen in de Chinese bevolking erg hoog. Anno 2011 is meer dan een kwart van de Chinese bevolking in Nederland tussen de 20 en 30 jaar, een aandeel dat twee keer zo groot is als in de totale bevolking in Nederland. De toename in deze leeftijdsgroep hangt samen met de instroom van studenten en arbeidsmigrantten uit China die in het eerste decennium van de 21e eeuw een

grote vlucht heeft genomen (grafiek 3). In deze immigratiestroom zijn vrouwen oververtegenwoordigd. Dat is ook in de bevolkingsstructuur naar leeftijd en geslacht zichtbaar (grafiek 4). Er zijn door de oververtegenwoordiging van vrouwen in de immigratie bij de 25- tot 55-jarigen meer vrouwen dan mannen. Bij de 60- tot 75-jarigen zijn mannen in de meerderheid. In de jaren tachtig van de vorige eeuw waren mannen nog in de meerderheid in de immigratie. Per saldo zijn er in 2011 meer Chinese vrouwen dan mannen in Nederland. In 1999 waren deze aantallen nog in evenwicht.

3. Migratiesaldo van Chinezen naar geslacht, 1995–2010

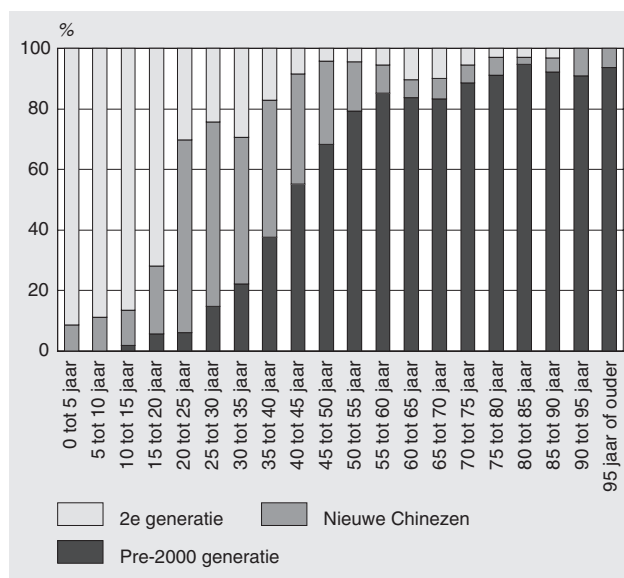

4. Chinese vrouwen in procenten van de Chinese bevolking in Nederland naar leeftijd, 2011

De drie onderscheiden groepen verschillen in demografisch opzicht van elkaar. In 2011 was de gemiddelde leeftijd van de pre-2000 Chinezen 49 jaar. De nieuwe Chinezen zijn gemiddeld 30 jaar en de tweede generatie Chinezen gemiddeld 18 jaar oud.

5. Chinezen in Nederland naar generatie, 2011

3. Pre-2000 Chinezen

De eerste generatie Chinezen die zich uiterlijk eind september 1999 in Nederland heeft gevestigd, de pre-2000 Chinezen, telde eind vorige eeuw (laatste vrijdag van september 1999) 31 duizend personen (staat 2). De pre-2000 generatie is tamelijk gespreid gedurende deze laatste eeuw het land binnengekomen. Een klein deel, 5 procent, is al vóór 1970 naar Nederland gekomen. De eerste immigratiegolven tot aan 1980 bevatten relatief veel Hongkong-Chinezen. De jaren daarna werden gedomineerd door Chinezen afkomstig van het vasteland van China.

Staat 2
Immigratiejaar van Chinezen van de pre-2000 generatie

	Totaal		w.v. uit Hongkong	
	aantal	%	aantal	%
Vóór 1970 ¹⁾	1 600	5	900	9
1970–1979	8 900	29	5 100	50
1980–1989	7 100	23	2 500	25
1990–1999	13 200	43	1 700	16
Totaal	30 800	100	10 200	100

¹⁾ De categorie vóór 1970 is inclusief een gering aantal pre-2000 Chinezen waarvan het immigratiejaar niet precies bekend is.

Van de 31 duizend pre-2000 Chinezen eind vorige eeuw maakten een kleine tien jaar later (ultimo september 2008) nog 26 duizend deel uit van de bevolking van Nederland. In de tussentijd is een duizendtal uit deze generatie overleden en de rest geëmigreerd (inclusief enkele administratieve correcties).

Pre-2000 Chinezen vestigen zich vooral in grotere steden
Chinezen wonen overal in Nederland, maar toch vooral in de grotere steden. Zo was in 2008 37 procent van de pre-2000 Chinezen woonachtig in Rotterdam, Amsterdam, Den Haag, Utrecht, Eindhoven en Arnhem, tegenover slechts

15 procent van de gehele bevolking van Nederland. De genoemde steden zijn, met uitzondering van Utrecht, prominent zichtbaar op de kaart die de concentratie-index weer-geeft (kaart 1). Utrecht valt met een index van 178 net buiten de hoogste klasse van 180 of hoger.

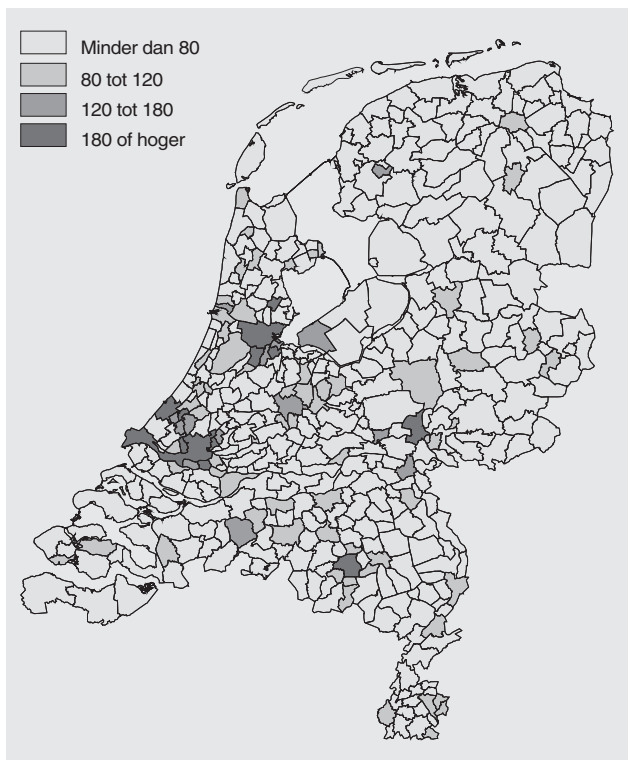
Concentratie-index

De concentratie-index geeft de verhouding aan tussen het werkelijke aantal tot een bepaalde bevolkingsgroep behorende personen die in een bepaald gebied wonen en het hypothetische aantal dat daar zou hebben gewoond als de ruimtelijke spreiding van die bevolkingsgroep gelijk zou zijn aan die van de bevolking van Nederland als geheel.

Voorbeeld:

Bedraagt in een gebied het aandeel pre-2000 Chinezen 0,32 procent, terwijl het landelijk gemiddelde op 0,16 procent ligt, dan is de concentratie-index voor pre-2000 Chinezen voor dat gebied 200.

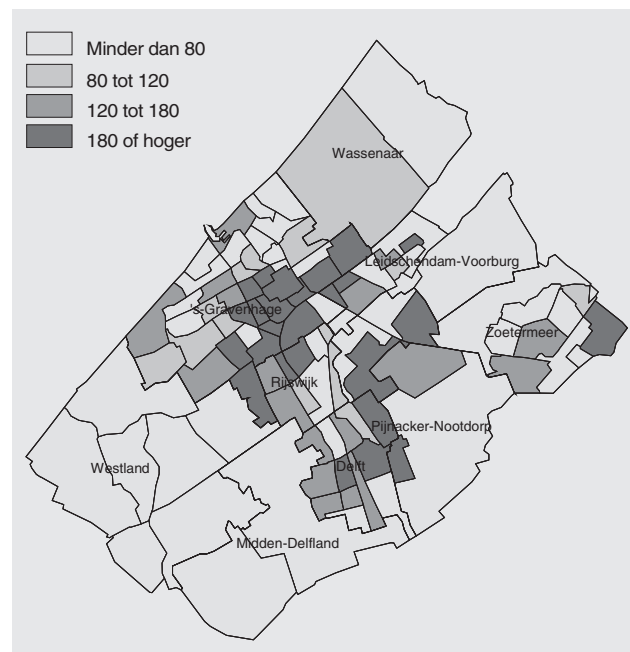
1. Concentratie-index van pre-2000 Chinezen, 2008

Ook op lokaal niveau heeft de Chinese generatie uit de vorige eeuw zich tamelijk gelijkmatig over de diverse wijken gevestigd. Het beeld van grote Chinese getto's is niet aan de orde. Niettemin hebben sommige wijken in de stad meer aantrekkingskracht op de Chinezen dan andere wijken. Als de regio Haaglanden, waar relatief veel pre-2000 Chinezen wonen, als voorbeeld wordt genomen, valt onder meer het centrum van Den Haag op en omliggende wijken als het Laakkwartier en Spoorwijk, het Transvaalkwartier en de Schildersbuurt (kaart 2). Deze wijken laten een naar verhouding grote concentratie Chinezen zien uit de pre-2000 generatie (indexgetal boven de 500). Den Haag kent zelfs

een heus Chinatown, ook al is deze bescheiden van afmeting. Ook de gemeenten Delft, Pijnacker-Nootdorp en Zoetermeer in de regio Haaglanden hebben wijken waar Chinese migranten van vóór 2000 meer dan gemiddeld vertegenwoordigd zijn. De wijk Delftse Hout in Delft springt er daarbij uit met een concentratie-index van ongeveer 800, wat wil zeggen dat het aandeel Chinezen in deze wijk liefst acht keer zo groot is als landelijk het geval is. In het Westland en Midden-Delfland daarentegen zijn geen noemenswaardige concentraties van pre-2000 Chinezen te vinden.

2. Concentratie-index van pre-2000 Chinezen in de regio Haaglanden, 2008

Sociaaleconomische positie / voornaamste inkomstenbron

In dit artikel worden personen ingedeeld naar hun sociaaleconomische positie. Dit gebeurt op basis van voornaamste inkomstenbron en leeftijd. Om de voornaamste inkomstenbron te bepalen worden de maandinkomsten van een persoon in de peilmaand vergeleken. Het hoogste bedrag is in principe bepalend voor de sociaaleconomische positie. Daarnaast gelden de volgende regels:

- Personen onder de 4 jaar krijgen per definitie 'overig' toegekend.
- Personen van 4 tot en met 15 jaar behoren per definitie tot 'scholier/student'.
- Personen die naast studiefinanciering geen andere inkomsten hebben die meer dan 70 procent van het minimumloon bedragen, worden tot 'scholier/student' gerekend.
- Personen die naast inkomsten als zelfstandige geen andere inkomsten hebben die meer dan 70 procent van het minimumloon bedragen, krijgen 'zelfstandige' toegekend.
- Personen met sociaaleconomische positie 'inkomsten uit arbeid' hebben óf werknemers-inkomsten óf inkom-

sten als zelfstandige als voornaamste inkomstenbron. De werknemersinkomsten zijn inclusief inkomsten uit arbeid in het buitenland en zogenaamde overige inkomsten uit arbeid (freelance werk en dergelijke).

- Personen met sociaaleconomische positie 'uitkering' hebben een van de volgende uitkeringstypen als voornaamste inkomstenbron:
 - arbeidsongeschiktheidsuitkering (WIA, WAO, WaJong)
 - werkloosheidsuitkering (WW)
 - bijstandsuitkering (WWB)
 - uitkeringen uit het buitenland
 - overige niet eerder genoemde sociale uitkeringen als Ziektewet- of Wachtgelduitkering
 - AOW-, ANW- of pensioenuitkering.
- Personen die op het peilmoment geen enkele inkomstenbron of geen in databronnen geregistreerde inkomsten hebben, krijgen 'overig' toegekend. Dit kan huisvrouwen betreffen, maar ook bijvoorbeeld door Chinese bedrijven uitgezonden personen die stage lopen in Nederland, en van wie de inkomsten niet bekend zijn in de registraties.

Niet alle mogelijke inkomstenbronnen zijn meegenomen bij de bepaling van de sociaaleconomische positie. Inkomstenbronnen zoals alimentatie of inkomen uit vermogen, zijn momenteel niet beschikbaar en worden daarom niet meegenomen.

In dit artikel bedoelen we met sociaaleconomische positie of voornaamste inkomstenbron hetzelfde.

Pre-2000 generatie Chinezen telt meer zelfstandigen en minder werknemers

Voornaamste inkomstenbron

De pre-2000 generatie Chinezen telt in 2008 relatief meer personen met arbeidsinkomsten als voornaamste inkomstenbron dan de totale groep eerste generatie niet-westerse allochtonen. In vergelijking met de autochtone bevolking zijn het er minder. De pre-2000 Chinezen onderscheiden zich van andere bevolkingsgroepen omdat ze minder vaak een betaalde werknemersbaan hebben. Ze tonen echter meer ondernemerschap en dat uit zich in een relatief hoog percentage zelfstandigen.

In 2008 had 47 procent van de pre-2000 mannen van 15 tot

65 jaar zijn voornaamste inkomsten uit een werknemersbaan. Bij de vrouwen was dat 37 procent. Met deze percentages blijven de pre-2000 Chinese mannen en vrouwen ver achter bij autochtonen. De aandelen zijn ook lager dan bij de voltallige groep eerste generatie niet-westerse allochtonen. Ze hebben in vergelijking met deze groepen wel aanzienlijk vaker inkomsten uit eigen onderneming. In 2008 hadden bijna drie op de tien pre-2000 Chinese mannen inkomsten als zelfstandige, tegenover 9 procent bij de autochtonen en 6 procent bij de populatie niet-westerse allochtonen.

Er is in sociaaleconomisch opzicht een wereld van verschil tussen de pre-2000 Chinezen en de migranten uit de 21e eeuw, de nieuwe Chinezen (nader beschreven in paragraaf 4). Zo heeft bij de nieuwe Chinezen van 15 tot 65 jaar slechts 3 procent van de mannen en 4 procent van de vrouwen als voornaamste inkomstenbron inkomsten uit eigen onderneming (*staat 3*). Onder de nieuwe Chinezen bevinden zich veel studenten, waardoor het percentage met arbeidsinkomsten daar lager is dan bij de andere bevolkingsgroepen.

Pre-2000 Chinezen minder afhankelijk van sociale uitkeringen, uitgezonderd bijstand

Het beroep dat de pre-2000 Chinezen doen op uitkeringsinstanties wijkt over het geheel niet veel af van dat onder autochtonen, maar is beduidend lager dan bij de totale groep niet-westerse allochtonen (*staat 4*). Slechts enkele procenten van de pre-2000 Chinezen ontvangen een werkloosheids- of een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Dit is beduidend lager dan onder de totale groep niet-westerse allochtonen. De pre-2000 generatie ontvangt gemiddeld ook veel minder arbeidsongeschiktheidsuitkeringen dan autochtonen. Opvallend is het gebruik dat de pre-2000 Chinezen maken van de bijstand, zeker in 1999: 10 procent bij de mannen van 15 tot 65 jaar en 16 procent bij de vrouwen van die leeftijd (als er sprake is van een (echt)paar wordt de bijstand gelijkelijk verdeeld over de aanvrager en diens partner). Het is echter wel gedaald in 2008, een trend die ook bij andere bevolkingsgroepen waarneembaar is. Nieuwe Chinezen zijn in geringere mate bijstandsafhankelijk en het aantal met een arbeidsongeschiktheids- of een werkloosheidsuitkering is zelfs verwaarloosbaar.

Een bijstandsuitkering komt vaker voor bij de wat hogere leeftijden. In 2008 was bijstand voor bijna drie op de tien vrouwen van 55 tot 65 jaar zelfs de voornaamste inkomstenbron (*tabel 1* in de bijlage).

Staat 3
Personen van 15–64 jaar met inkomsten uit arbeid als voornaamste inkomstenbron

	Pre-2000 Chinezen		Nieuwe Chinezen	Niet-westerse allochtonen 1e generatie		Autochtonen	
	1999	2008	2008	1999	2008	1999	2008
<i>Voornaamste inkomstenbron arbeid %</i>							
Mannen							
Totaal	57	73	46	55	61	75	75
w.v.							
werknemer	36	47	43	50	54	67	67
zelfstandige	21	27	3	4	6	8	9
Vrouwen							
Totaal	38	58	32	36	43	53	63
w.v.							
werknemer	24	37	29	34	40	49	58
zelfstandige	13	21	4	2	2	4	5

Staat 4
Personen van 15–64 jaar met een sociale uitkering¹⁾ als voornaamste inkomstenbron

	Pre-2000 Chinezen		Nieuwe Chinezen	Niet-westerse allochtonen 1e generatie		Autochtonen	
	1999	2008	2008	1999	2008	1999	2008
<i>Voornaamste inkomstenbron sociale uitkering %</i>							
Mannen							
Bijstandsuitkering	10	6	3	14	10	2	1
Arbeidsongeschiktheidsuitkering	2	2	0	7	7	6	5
Werkloosheidsuitkering	2	1	0	2	2	1	1
Vrouwen							
Bijstandsuitkering	16	11	4	21	15	3	2
Arbeidsongeschiktheidsuitkering	1	1	0	5	6	5	5
Werkloosheidsuitkering	1	1	0	1	1	1	1

¹⁾ Overige sociale uitkeringen naast bijstand, arbeidsongeschiktheidsuitkeringen en werkloosheidsuitkeringen komen bij Chinezen in Nederland slechts in geringe mate voor en worden hier niet gepresenteerd.

Het is op het eerste gezicht opmerkelijk dat grofweg de helft van de 65-plussers een bijstandsuitkering ontvangt (*staat 5*). Een bijstandsuitkering bij personen van 65 jaar of ouder is echter niet ongevoelen bij eerste generatie allochtonen. Dit heeft te maken met het feit dat de eerste generatie meestal niet lang genoeg in Nederland heeft gewoond om rechten op te bouwen voor een volledige AOW-uitkering. Als er niet voldoende pensioen-opbouw is dreigt de 65-plusser onder het sociaal minimum te geraken, zodat de bijstand een welkome aanvulling vormt. Het komt overigens veel minder voor dat de bijstand voor 65-plussers de voornaamste inkomstenbron is. Niettemin was dat in 1999 nog altijd voor 10 procent van de vrouwen van 65 jaar of ouder het geval. In 2008 was dit 7 procent.

Pre-2000 Chinezen werken vooral in de horeca

Chinezen in Nederland associeert men vaak met het restaurantwezen. Niet ten onrechte, omdat alleen al bij de pre-2000 generatie meer dan 40 procent van het aantal werknemers in de horecabranche (vooral restaurants en cafetaria's) werkt, en ruim drie kwart van de zelfstandigen een bedrijf in deze sector heeft (*staat 6*). Dit zijn percentages die van een andere orde zijn dan bij autochtonen. De voorliefde voor de horecasector is echter aan het afnemen. In 2008 is het percentage werknemers en zelfstandigen in deze sector lager dan voorheen. De nieuwe Chinezen en de tweede generatie lijken nieuwe wegen in te slaan, maar ook zij zijn markant vertegenwoordigd in de horeca, zij het minder dan de pre-2000 generatie. Voor het overige werken de Chinezen vooral in de handel en de zakelijke dienstverlening.

Liever kleine baas dan grote knecht

Een fenomeen dat men vaker ziet bij pre-2000 Chinezen, is dat ervaring wordt opgedaan als werknemer in het restaurantwezen om vervolgens in deze branche voor zichzelf te beginnen. Het is zoals een Chinees in Nederland in een interview met Starink (2011) het heel treffend uitdrukte: liever een klein baasje dan een grote knecht. Van de 8,4 duizend Chinese werknemers in 1999 waren een kleine tien jaar later, in 2008, 1,1 duizend als zelfstandige actief (*staat 8*). Van die ruim duizend nieuwe ondernemers waren er 800 in zowel 1999 als 2008 werkzaam in de horecabranche, eerst als werknemer en later als eigen baas. Staat 8 laat ook zien dat niet iedere zelfstandige het ondernemerschap volhoudt. Een klein aantal zelfstandigen uit 1999 is in 2008 immers werknemer geworden.

Relatief veel pre-2000 Chinezen werken in deeltijd

Een meerderheid van de Chinese pre-2000 mannen met inkomsten uit een werknemersbaan als voornaamste inkomstenbron werkt in voltijd. Een niet onaanzienlijk deel, 30 procent, heeft een deeltijd dienstverband, tegen 22 procent bij de autochtone mannen en 24 procent bij mannen van de eerste generatie niet-westerse allochtonen (*staat 7*). Bij de vrouwen uit de pre-2000 generatie is het percentage met een deeltijd dienstverband 53 procent, enigszins vergelijkbaar met dat bij de niet-westerse allochtonen (58 procent), maar niet zo hoog als bij de autochtone vrouwen (70 procent). Ook bij de Chinese vrouwen van de nieuwe generatie is er aanzienlijke belangstelling voor deeltijdwerk, zij het minder dan bij de andere groepen. De voltijdwerkers hebben bij deze vrouwen de overhand.

Staat 5
Personen van 65 jaar of ouder met een bijstandsuitkering

	Pre-2000 Chinezen		Niet-westerse allochtonen 1e generatie	Autochtonen		
	1999	2008	1999	2008	1999	2008
<i>%</i>						
Mannen						
Bijstandsuitkering inkomstenbron	49	51	43	38	0	0
Bijstandsuitkering voornaamste inkomstenbron	3	2	9	6	0	0
Vrouwen						
Bijstandsuitkering inkomstenbron	48	57	51	53	0	0
Bijstandsuitkering voornaamste inkomstenbron	10	7	18	12	0	0

Staat 6
Chinezen naar sectoren¹⁾ waar ze werkzaam zijn

		Chinezen					Autochtonen	
		Pre-2000 Chinezen		Nieuwe Chinezen	2e generatie			
		1999	2008	2008	1999	2008	1999	2008
Werknemers		%						
SBI								
51	Groothandel en handelsbemiddeling (niet in auto's en motorfietsen)	8	8	13	7	7	7	6
52	Detailhandel en reparatie van consumentenartikelen (geen auto's, motorfietsen en motorbrandstoffen)	4	5	2	8	8	7	7
55	Logies-, maaltijden- en drankenverstrekking	51	42	29	16	12	2	2
74	Overige zakelijke dienstverlening	11	12	25	22	24	12	12
	Overig	27	33	31	47	48	72	73
		x 1 000						
Aantal		8,4	9,8	6,5	2,3	5,7	5 141,1	5 497,7
Zelfstandigen		%						
SBI								
51	Groothandel en handelsbemiddeling (niet in auto's en motorfietsen)	4	5	6	5	5	5	5
52	Detailhandel en reparatie van consumentenartikelen (geen auto's, motorfietsen en motorbrandstoffen)	4	5	6	8	7	15	11
55	Logies-, maaltijden- en drankenverstrekking	83	78	60	47	43	6	4
74	Overige zakelijke dienstverlening	2	3	3	12	14	10	15
	Overig	7	9	24	29	31	63	65
		x 1 000						
Aantal		4,7	5,6	0,6	0,2	0,5	559,7	607,9

¹⁾ Op basis van voornaamste inkomstenbron.

Pre-2000 generatie Chinezen, sociaaleconomische ontwikkelingen 1999–2008

Het Sociaal Statistisch Bestand maakt het mogelijk om van ieder individu na te gaan hoe diens sociaaleconomische positie (in termen van voornaamste inkomstenbron) zich van het ene op het andere peilmoment heeft ontwikkeld. *Staat 8* presenteert voor de pre-2000 Chinezen transities in de voornaamste inkomstenbron tussen 1999 en 2008. Nog meer verdieping biedt *tabel 2*, waarin deze transities per leeftijdsklasse zijn weergegeven.

Vooraf vrouwen actiever geworden op arbeidsmarkt

In bijna tien jaar tijd heeft de pre-2000 generatie Chinezen in sociaaleconomische zin flinke stappen voorwaarts gemaakt. Had in 1999 57 procent van de mannen van 15 tot 65 jaar arbeidsinkomsten als voornaamste inkomstenbron, in 2008 was dat opgelopen tot 73 procent. Bij de vrouwen is de arbeidsdeelname zelfs nog sterker toegenomen, name-

lijk van 38 procent naar 58 procent (staat 3). In 2008 heeft dus meer dan de helft van de Chinese pre-2000 vrouwen inkomsten uit arbeid als hoofdinkomsten. De toename is bij zowel werknemers als zelfstandigen zichtbaar.

Uit staat 8 blijkt dat de aanwas van personen met arbeidsinkomsten in 2008 voor een deel komt uit personen die in 1999 nog in de bijstand zaten of een andere sociale uitkering hadden, verder van jongeren die in 1999 nog in de studiefase waren, maar ook voor een belangrijk deel van personen die nog geen inkomsten of niet voor registraties bekende inkomsten hadden.

De arbeidsdeelname is zonder uitzondering voor alle leeftijdsklassen gestegen, en bij de vrouwen zelfs fors (tabel 1). Opmerkelijk is vooral dat oudere pre-2000 Chinezen anno 2008 een stuk actiever waren op de arbeidsmarkt dan hun leeftijdsgenoten van negen jaar eerder. Had bijvoorbeeld in

Staat 7
Pre-2000 en nieuwe Chinezen met voornaamste inkomstenbron werknemersinkomsten naar dienstverband¹⁾, 2008

	Pre-2000 Chinezen			Nieuwe Chinezen			Niet-westerse allochtonen 1e generatie			Autochtonen		
	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen
%												
Voltijd	51	63	37	63	72	51	48	63	29	50	74	21
Deeltijd	41	30	53	31	24	39	38	24	58	44	22	70
Flexibel werk (oproepkrachten ed.)	6	5	8	6	4	9	12	13	11	5	4	6
Onbekend of niet van toepassing ²⁾	2	2	3	1	0	1	1	1	1	2	1	3

¹⁾ Indien een persoon meerdere dienstverbanden heeft, betreft het het dienstverband voor de hoofdbaan.

²⁾ Personen met overige inkomsten uit arbeid hebben over het algemeen geen dienstverband.

Staat 8
Transities¹⁾ in voornaamste inkomstenbron van pre-2000 Chinezen, 1999-2008

Voornaamste inkomstenbron in 2008																		
Totaal	Werk-nemer	Zelf-standige	Bijstand	AO ²⁾ , WW, overige soc. uit- kering	AOW, pensi- oen	Student/ scholier	Overig ³⁾	Uit- stroom ⁴⁾	Totaal excl. Uit- stroom	Werk-nemer	Zelf- standige	Bijstand	AO ²⁾ , WW, overige soc. uit- kering	AOW, pensi- oen	Student/ scholier	Overig ³⁾		
aantal x 1 000									in % van totaal 1999 excl. uitstroom									
Mannen																		
<i>Voornaamste inkomstenbron in 1999</i>																		
Werknemer	5,0	2,9	0,7	0,1	0,2	0,2	0,0	0,3	0,6	100	65	17	3	4	4	0	8	
Zelfstandige	2,8	0,5	1,7	0,1	0,1	0,1	0,0	0,2	0,1	100	20	62	4	3	4	0	8	
Bijstand	1,4	0,3	0,1	0,3	0,0	0,3	0,0	0,1	0,2	100	25	11	27	3	28	0	6	
AO, WW, overige sociale uitkering	0,6	0,1	0,0	0,0	0,1	0,2	0,0	0,0	0,1	100	23	5	8	26	34	0	3	
AOW, pensioen	0,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,3	100	0	1	0	0	99	0	0	
Student/scholier	2,1	0,8	0,2	0,0	0,0	0,0	0,5	0,2	0,3	100	47	11	1	1	0	28	11	
Overig ²⁾	2,5	0,5	0,2	0,1	0,0	0,1	0,0	0,4	1,1	100	36	17	8	2	5	3	29	
Totaal	15,2	5,2	3,0	0,7	0,5	1,3	0,5	1,2	2,7	100	41	24	6	4	11	4	10	
Vrouwen																		
<i>Voornaamste inkomstenbron in 1999</i>																		
Werknemer	3,4	2,0	0,4	0,1	0,2	0,1	0,0	0,4	0,3	100	64	13	3	5	2	0	12	
Zelfstandige	1,9	0,3	1,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,2	0,1	100	16	64	6	2	1	0	11	
Bijstand	2,3	0,4	0,2	0,8	0,1	0,4	0,0	0,2	0,2	100	21	9	39	3	17	0	12	
AO, WW, overige sociale uitkering	0,4	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	100	16	6	7	29	33	0	10	
AOW, pensioen	0,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,2	100	0	1	3	0	96	0	1	
Student/scholier	1,8	0,7	0,2	0,1	0,0	0,0	0,4	0,2	0,2	100	43	11	5	2	0	29	11	
Overig ²⁾	5,0	1,0	0,6	0,3	0,1	0,2	0,1	1,6	1,0	100	26	15	9	3	5	1	41	
Totaal	15,6	4,5	2,5	1,5	0,5	1,3	0,5	2,7	2,0	100	33	19	11	4	10	4	20	

¹⁾ Het betreft transitie in voornaamste inkomstenbron tussen de laatste vrijdag in september 1999 en de laatste vrijdag in september 2008. De totalen voor 2008 wijken iets af van de aantallen voor 2008 in tabel 1. Dit komt omdat staat 8 alleen de transitie toont voor pre-2000 Chinezen die in 1999 tot de bevolking van Nederland behoorden, terwijl in tabel 1 de cijfers voor 2008 ook die pre-2000 Chinezen omvat die in 1999 tijdelijk niet in Nederland gevestigd waren. Deze ruim driehonderd Chinezen zijn later wederom in Nederland ingestroomd.

²⁾ AO=WAO, WIA of WaJong

³⁾ Geen inkomstenbron of niet geregistreerde inkomstenbron.

⁴⁾ Demografische uitstroom: overledenen en emigranten (inclusief administratieve correcties).

1999 ongeveer 27 procent van de mannen van 55 tot 65 jaar arbeidsinkomsten als voornaamste inkomsten-, in 2008 was dat meer dan verdubbeld tot 58 procent. Bij de vrouwen van 55 tot 65 jaar is er zelfs sprake van een snellere stijging van de arbeidsdeelname, van 10 tot 28 procent.

De toename van de werkzame populatie in alle leeftijdsklassen is voor een belangrijk deel te verklaren uit een doorstroomeffect. Dit wil zeggen dat de jongere generaties die in 1999 al een hogere arbeidsdeelname vertoonden ook in 2008 voor een belangrijk deel actief waren gebleven op de arbeidsmarkt. Uit tabel 2 blijkt bijvoorbeeld dat van de 2,1 duizend werkzame mannen en 1,0 duizend werkzame vrouwen van 45 tot 55 jaar in 1999 er 1,4 duizend mannen en 500 vrouwen ook aan het werk waren in 2008. Het merendeel van hen was toen 55 tot 65 jaar oud. Deze aantallen overtreffen in ruime mate het aantal oorspronkelijk in 1999 werkzame personen van 55 tot 65 jaar: 300 mannen en 100 vrouwen. Daarnaast was er voor een kleiner deel ook nog instroom van 45- tot 54-jarigen in 1999 die toen nog in een uitkeringssituatie verkeerden of geen (bekende) inkomsten hadden.

Pre-2000 Chinezen in tien jaar tijd minder bijstandsafhankelijk

Er zijn ook andere factoren die de toegenomen arbeidsdeelname verklaren. Het vigerende reïntegratie-beleid, waarbij mensen uit de bijstand naar werk worden geholpen, lijkt bij deze groep zijn vruchten af te werpen. Over de gehele linie (alle leeftijdsklassen) is duidelijk een afname van het beroep

op bijstand waarneembaar (tabel 2). Uit staat 8 valt op te maken dat, gecorrigeerd voor uitstroom, van de bijstandsontvangers van 1999 36 procent van de mannen en 30 procent van de vrouwen in 2008 was uitgestroomd naar werk (werknemer/zelfstandige).

Pre-2000 Chinezen schuiven op in de inkomstenverdeling

De pre-2000 generatie Chinezen is van 1999 op 2008 gestegen op de inkomstenladder (staat 9). In 1999 maakte 26 procent van de pre-2000 Chinezen deel uit van de bovenste vijf decielen van de landelijke inkomstenverdeling. In 2008 had 31 procent van de pre-2000 generatie een positie boven de mediaan.

De stijging doet zich grosso modo ook per leeftijdsklasse voor, zoals uit de staat kan worden opgemaakt. Zo had in de leeftijdsklasse van 35 tot 45 jaar 14 procent van de pre-2000 Chinezen in 1999 een positie in het laagste deciel van de inkomstenverdeling, tegen 9 procent in 2008. In de leeftijdsklasse van 55 tot 65 jaar bevond zich 81 procent van de pre-2000 Chinezen in 2008 beneden de mediaan, waar dit in 1999 nog 88 procent was.

De 25- tot 34-jarige Chinezen van 1999 hebben tot en met het vijfde deciel in meerderheid een handhaving van hun oorspronkelijke deciel of een opwaartse decielverschuiving ondergaan in de periode tot en met 2008 (staat 10). De 55- tot 64-jarige Chinezen van 1999 waren in 2008 voor het grootste deel met pensioen. Voor de laagste drie decielen had een meerderheid zijn decielpositie gehandhaafd of verbeterd. Vanaf het vierde deciel ondervonden een groter deel

Staat 9
Pre-2000 Chinezen naar positie in de inkomstenverdeling¹⁾ en leeftijd, 1999 en 2008

	Totaal	Leeftijdsgroep						
		0–14 jaar	15–24 jaar	25–34 jaar	35–44 jaar	45–54 jaar	55–64 jaar	65 jaar of ouder
<i>in % van totaal</i>								
1999								
1e deciel (minder dan 443 Euro)	16	100	34	13	14	12	14	14
2e deciel (443 tot 651 Euro)	15	0	20	8	9	15	32	30
3e deciel (651 tot 887 Euro)	20	0	19	18	18	20	20	41
4e deciel (887 tot 1 100 Euro)	10	0	10	9	10	11	12	10
5e deciel (1 100 tot 1 394 Euro)	12	0	9	14	14	15	11	2
6e deciel (1 394 tot 1 711 Euro)	9	0	5	13	11	9	4	1
7e deciel (1 711 tot 2 032 Euro)	5	0	2	9	6	5	3	1
8e deciel (2 032 tot 2 405 Euro)	4	0	1	7	5	4	2	1
9e deciel (2 405 tot 3 092 Euro)	4	0	1	6	5	4	1	0
10e deciel (3 092 Euro of meer)	4	0	0	4	6	4	3	1
2008								
1e deciel (minder dan 620 Euro)	13	100	32	9	9	13	15	15
2e deciel (620 tot 895 Euro)	13	0	19	6	6	10	18	30
3e deciel (895 tot 1 175 Euro)	19	0	19	16	16	18	18	31
4e deciel (1 175 tot 1 467 Euro)	12	0	10	10	11	12	16	14
5e deciel (1 467 tot 1 831 Euro)	13	0	8	13	13	16	14	6
6e deciel (1 831 tot 2 249 Euro)	9	0	4	13	11	11	7	2
7e deciel (2 249 tot 2 710 Euro)	6	0	4	10	7	6	4	1
8e deciel (2 710 tot 3 277 Euro)	5	0	2	9	7	4	3	1
9e deciel (3 277 tot 4 338 Euro)	5	0	1	9	9	5	2	1
10e deciel (4 338 Euro of meer)	6	0	0	5	10	6	3	1

¹⁾ Het betreft de landelijke inkomstenverdeling van personen. Onder inkomsten wordt verstaan het fiscaal maandbedrag van de persoon in de maand van het peilmoment vanuit de verschillende inkomstenbronnen die de persoon op dat moment heeft. Bepaalde inkomsten zoals inkomen uit vermogen en alimentatie zijn niet opgenomen.

Opmerking: in 1999 maakten overige inkomsten uit arbeid, arbeidsinkomsten buitenland en uitkeringen buitenland geen deel uit van de totale inkomsten. Dat impliceert dat een vergelijking van de positie in de inkomstenverdeling 1999 en 2008 niet geheel zuiver is. Het aantal pre-2000 Chinezen met overige inkomsten uit arbeid, arbeidsinkomsten buitenland en uitkeringen buitenland is echter zeer beperkt.

van de Chinezen tussen 1999 en 2008 een daling op de inkomstenladder.

De uitstroom in beide leeftijdsklassen is niet uitsluitend demografisch (overlijdensgevallen en emigratie), maar betreft ook personen die in 2008 geen (geregistreerde) inkomsten meer hadden.

Staat 10
Verschuiving in de inkomstenverdeling¹⁾ van pre-2000 Chinezen met inkomsten in 1999

	Uitstroom	Gelijk gebleven	Omlaag gegaan	Omhoog gegaan
25–34 jaar				
%				
Deciel in 1999				
1e	22	13	0	65
2e	19	8	10	63
3e	19	16	10	54
4e	19	14	27	40
5e	17	14	31	37
6e	19	12	39	30
7e	17	7	35	42
8e	23	10	33	34
9e	18	18	32	32
10e	23	36	41	0
55–64 jaar				
Deciel in 1999				
1e	12	13	0	75
2e	14	31	9	47
3e	16	35	21	27
4e	10	15	65	10
5e	18	11	67	4
6e	12	4	81	3
7e	6	2	84	8
8e	11	4	85	0
9e	13	4	78	4
10e	13	31	56	0

¹⁾ Het betreft de landelijke inkomstenverdeling van personen.

4. De nieuwe Chinezen in Nederland

De populatie Chinezen in Nederland is aan het veranderen. Dat wordt vooral duidelijk bij het beschrijven van de tweede groep Chinezen, de groep die vanaf 2000 naar Nederland is gekomen (de nieuwe Chinezen). De herkomst, migratiemotieven en demografische kenmerken van deze Chinezen zijn totaal anders dan die van de eerste generatie Chinezen die zich vóór 2000 in Nederland vestigden. Deze paragraaf gaat dieper in op de kenmerken van de nieuwe generatie Chinezen.

4.1 De kenmerken van de nieuwe Chinezen in Nederland

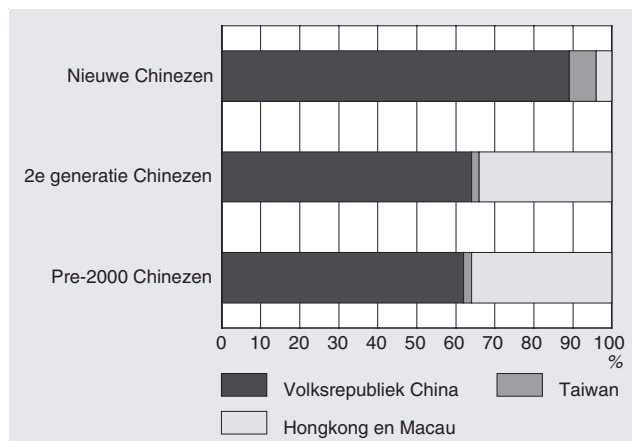
Nieuwe Chinezen komen van het vasteland

In tegenstelling tot de eerdere migranten komen de Chinezen die vanaf 2000 naar Nederland zijn gekomen vooral uit het vasteland van China (*grafiek 6*). De dominante positie van Hongkong en omliggende provincies in de migratie is verdwenen. Door gewijzigde politieke omstandigheden in China is het voor Chinezen uit andere delen van China in loop van de jaren negentig veel gemakkelijker geworden om te emigreren. In 2008 waren er bijna 20 duizend nieuwe Chinezen in Nederland, van wie ongeveer 90 procent afkomstig van het vasteland van China. Minder dan vijf procent is afkomstig uit Hongkong of Macau.

Meer Chinese vrouwen en jongeren komen naar Nederland

De nieuwe generatie Chinezen is relatief jong en iets vaker vrouw. Zo was in 2008 ongeveer 55 procent van deze groep Chinezen vrouw en was ruim de helft van hen tussen de 20 en 30 jaar oud. Aangezien deze groep relatief jong was,

6. Chinezen naar generatie en herkomstregio, 2008

waren ze ook vaak (nog) alleenstaand. Ruim 40 procent van de nieuwe Chinezen had geen partner met wie ze samenwoonden. Onder mannelijke Chinezen was zelfs ruim de helft alleenstaand; vrouwelijke Chinezen waren minder vaak alleenstaand. Iets minder dan 20 procent van de nieuwe generatie Chinezen had in 2008 kinderen. Deze personen waren in meerderheid 30 jaar of ouder. Dat deze nieuwe groep Chinezen in Nederland relatief jong en vaak alleenstaand is, heeft sterk te maken met het doel waarvoor ze naar Nederland zijn gekomen.

De nieuwe Chinezen zijn vaak student

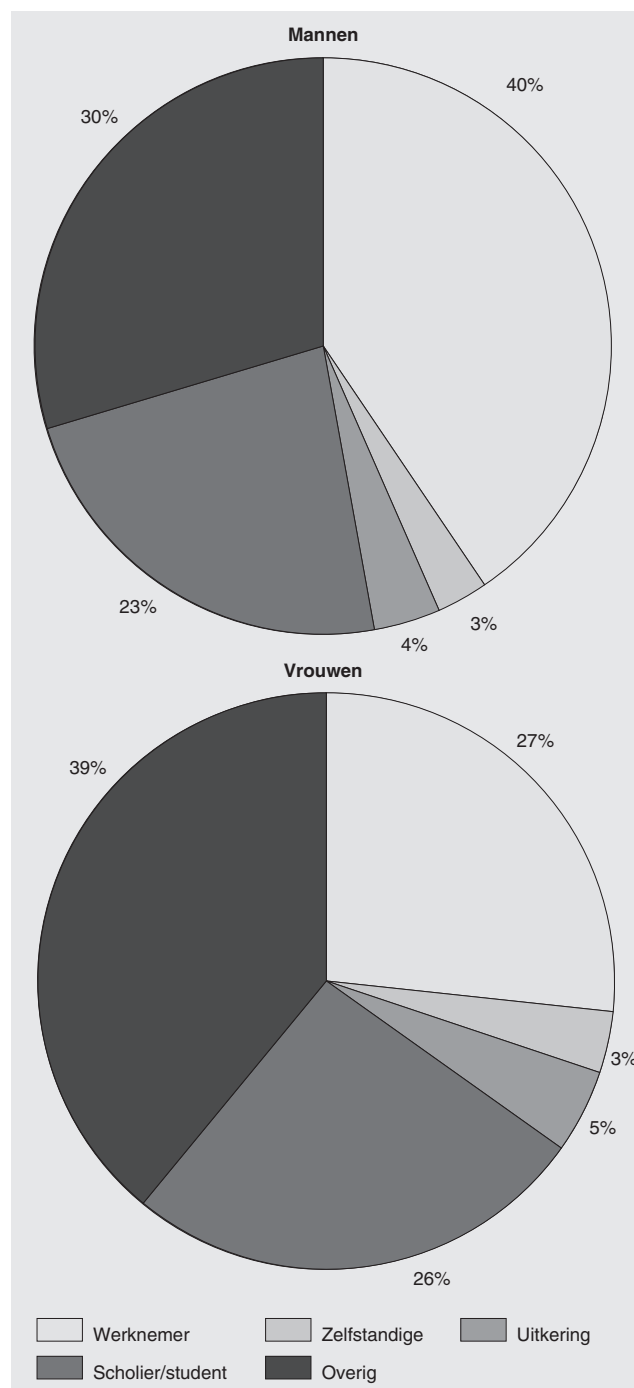
Ongeveer de helft van de nieuwe Chinezen heeft de intentie om in Nederland te studeren. Voor Chinese mannen is dit zelfs het belangrijkste migratiemotief (Harmsen, 2011). Een deel van de Chinezen die sinds 2000 naar Nederland kwam om te studeren, zal inmiddels klaar zijn met de studie, werken of weer zijn vertrokken. In 2008 was nog ongeveer een kwart van de nieuwe Chinezen te typeren als student of scholier. In 2004 was nog een groter deel student of scholier, ongeveer 34 procent van de nieuwe Chinezen. Ook al was studie het belangrijkste migratiemotief, van de mannelijke Chinezen was het grootste deel in 2008 aan het werk (40 procent). Vrouwelijke Chinezen van de nieuwe generatie waren nog iets vaker student. Ook vallen veel vrouwen in de categorie met sociaaleconomische positie 'overig'. Hiertoe behoren onder meer personen die met een Nederlander zijn getrouwd en om die reden naar Nederland zijn gekomen.

Grafiek 7 laat zien dat ook een groot deel van de nieuwe generatie Chinezen naar Nederland is gekomen om te werken. In tegenstelling tot de eerste generatie Chinezen die vóór 2000 naar Nederland zijn gekomen, werkt deze groep veel minder vaak in de horeca. Het merendeel kan beter getypeerd worden als kennismigrant. Paragraaf 4.3 gaat verder in op de arbeidsmarktpositie van de nieuwe generatie Chinezen.

Grote stad blijft populair

De nieuwe generatie Chinezen woont meestal in een grote stad (kaart 3). De Randstad blijft populair, maar ook de hoge concentratie Chinezen in enkele studentensteden zoals Eindhoven (Technische Universiteit Eindhoven), Wageningen (Wageningen University and Research), Groningen (Rijksuniversiteit Groningen), Delft (Technische

7. Sociaaleconomische positie van de nieuwe Chinezen naar geslacht, 2008

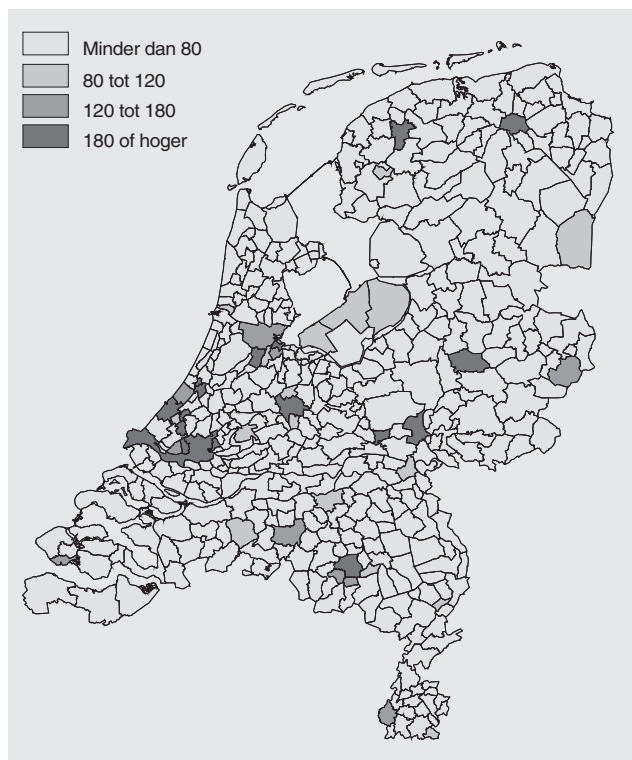
Universiteit Delft) en Leeuwarden (onder meer NHL Hogeschool) valt op. In kaart 4 is de concentratie-index per wijk van de nieuwe Chinezen in Delft weergegeven. Zo is te zien dat de wijken Voorhof en Wippolder geliefde wijken zijn voor de nieuwe Chinezen. Dit zijn wijken met relatief goedkope woningen waar veel jonge mensen, alleenstaanden en studenten wonen.

4.2 De Chinese studenten in Nederland

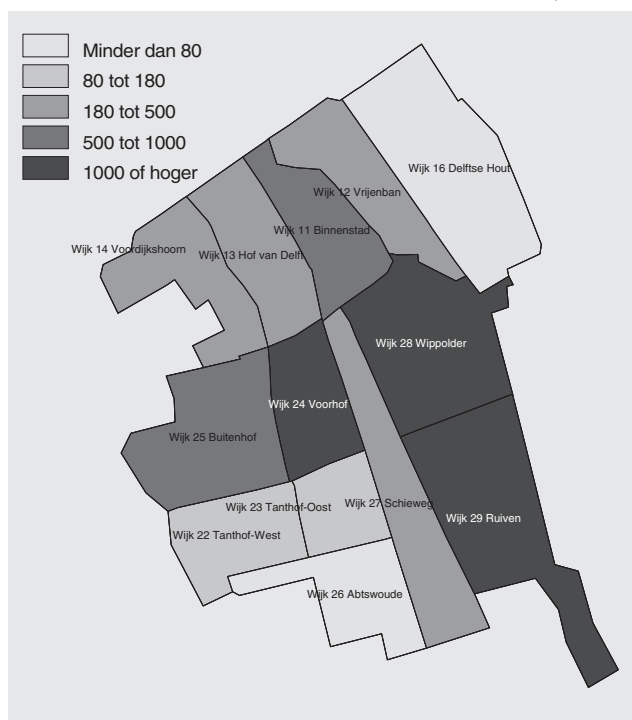
Bijna 3,5 duizend Chinezen in het hoger onderwijs

Ongeveer 5 duizend nieuwe Chinezen waren in 2008 scho-

3. Concentratie-index van de nieuwe Chinezen naar gemeente, 2008

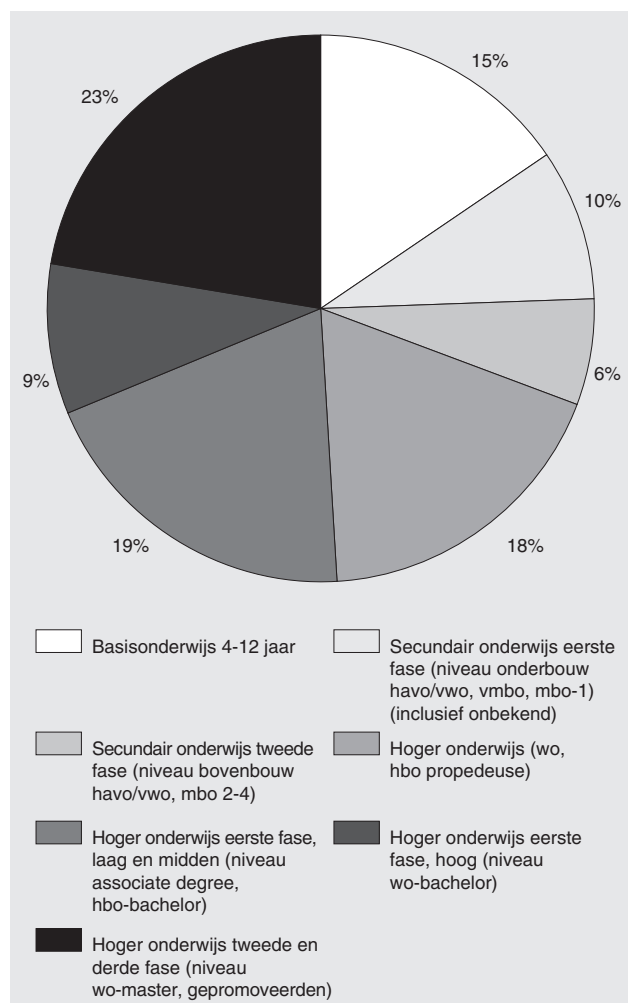

4. Concentratie-index van de nieuwe Chinezen in Delft, 2008

lier of student. Dat is een kwart van alle Chinezen die sinds 2000 naar Nederland zijn gekomen. Ongeveer 30 procent van hen zat nog op de basisschool of middelbare school (*grafiek 8*). Deze scholieren waren dan ook voornamelijk Chinezen van jonger dan 20 jaar. Bijna 3,5 duizend, het grootste deel van de nieuwe Chinezen, was ingeschreven in het hoger onderwijs en volgde in 2008 een opleiding in het hoger beroepsonderwijs (hbo) of wetenschappelijk onder-

8. Hoogst gevolgte opleiding van nieuwe Chinezen die scholier of student zijn, 2008

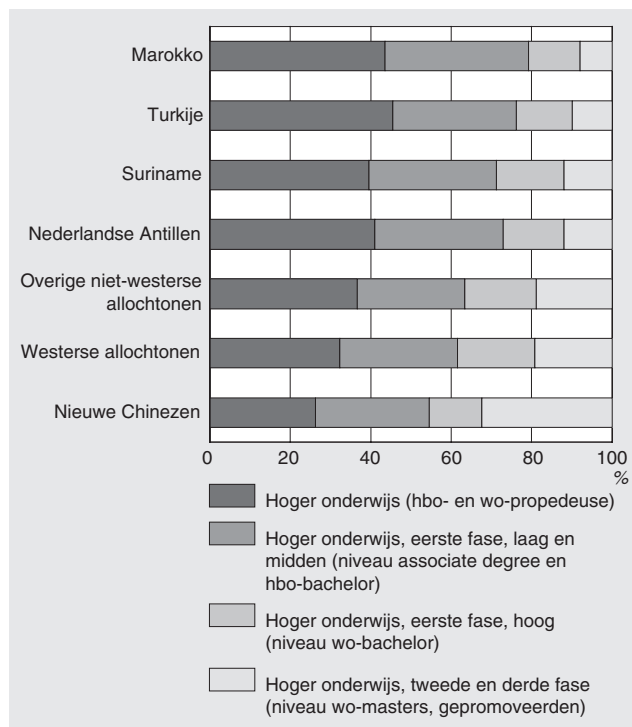
wijs (wo). Bijna 60 procent van de Chinese studenten was vrouw. In *grafiek 9* zijn deze cijfers vergeleken met die van enkele andere bevolkingsgroepen. Ruim 45 procent van de nieuwe generatie studerende Chinezen volgt een wo-opleiding. Dit percentage is een stuk hoger dan in de andere bevolkingsgroepen, zelfs in vergelijking met de autochtonen en westerse allochtonen die studeren.

Vooral economische opleidingen populair onder Chinese studenten

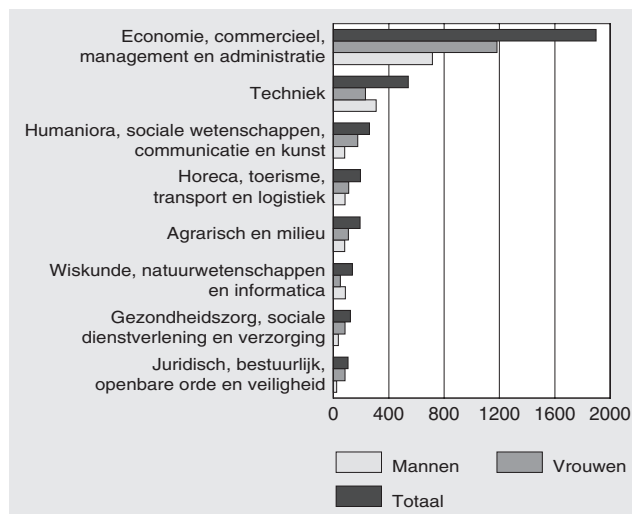
Het valt op dat meer dan de helft van de Chinese studenten van de nieuwe generatie in het hoger onderwijs een studie volgt in de richting 'economie, commercieel, management en administratie' (*grafiek 10*). Dat zijn ruim 1,8 duizend studenten. Daarna is 'techniek' met 16 procent de populairste studierichting, gevolgd door 'humaniora, sociale wetenschappen, communicatie en kunst' (8 procent), 'horeca, toerisme, transport en logistiek' en 'agrarisch en milieu' (beide 6 procent). Er zijn geen grote verschillen in studiekeuze tussen de mannelijke en vrouwelijke Chinese studenten. Mannen kiezen iets vaker voor een studie in de 'techniek' of 'wiskunde, natuurwetenschappen en informatica'.

Ook onder Nederlandse studenten in het hoger onderwijs is de richting 'economie, commercieel, management en administratie' populair. Ongeveer 20 procent volgt een studie in deze richting, wel duidelijk minder dan onder de Chinese

9. Studenten in het hoger onderwijs naar herkomst en onderwijsniveau van de gevolgde opleiding, 2008

10. Chinese studenten in het hoger onderwijs naar studierichting, 2008

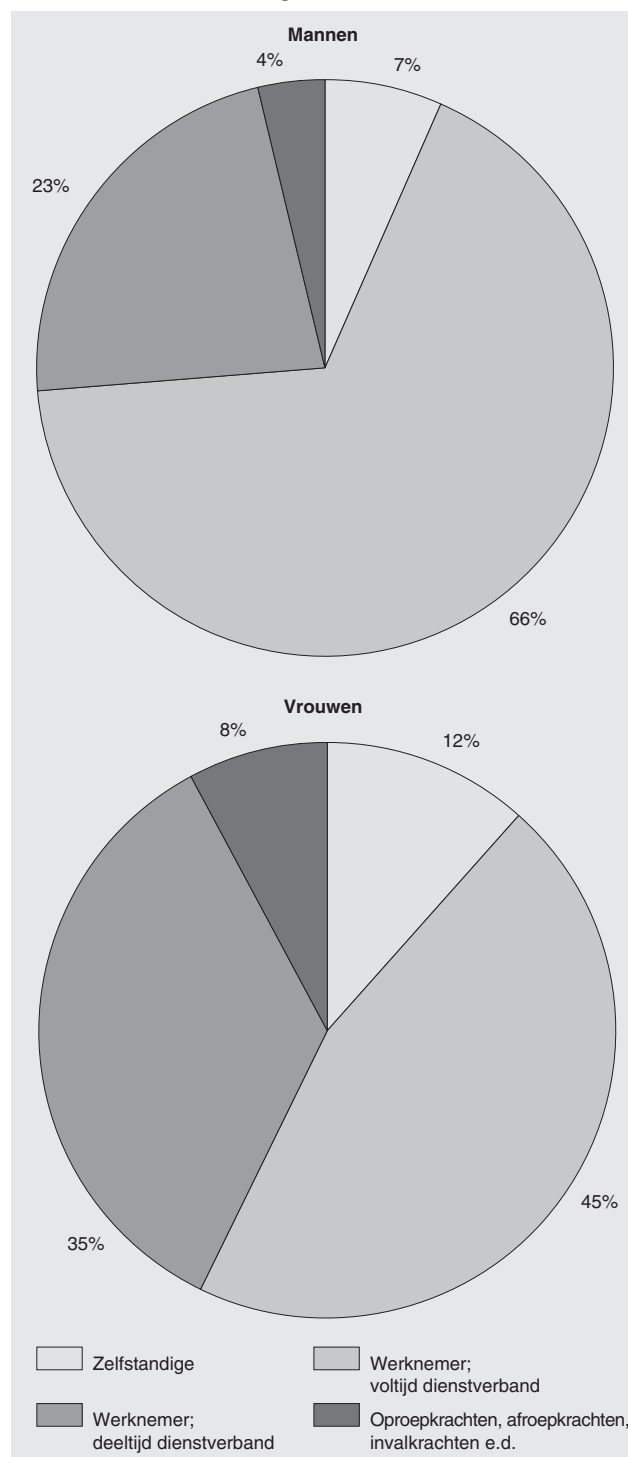

studenten. Verder zijn onder Nederlandse studenten de studierichtingen 'gezondheidszorg, sociale dienstverlening en verzorging' en 'leraren' duidelijk meer in trek dan bij de Chinese studenten.

4.3 Wat voor werk doen de nieuwe Chinezen?

Bijna 40 procent van de eerste generatie Chinezen van 15 tot 65 jaar (de potentiële beroepsbevolking) die sinds 2000 zijn geïmmigreerd, was in 2008 aan het werk. Dat waren ruim 7 duizend personen. Ruim 90 procent van hen had als voornaamste inkomstenbron een baan als werknemer, de overige 10 procent genereerde zijn inkomsten vooral als zelfstandige (grafiek 11).

11. Nieuwe Chinezen naar geslacht en soort werk, 2008

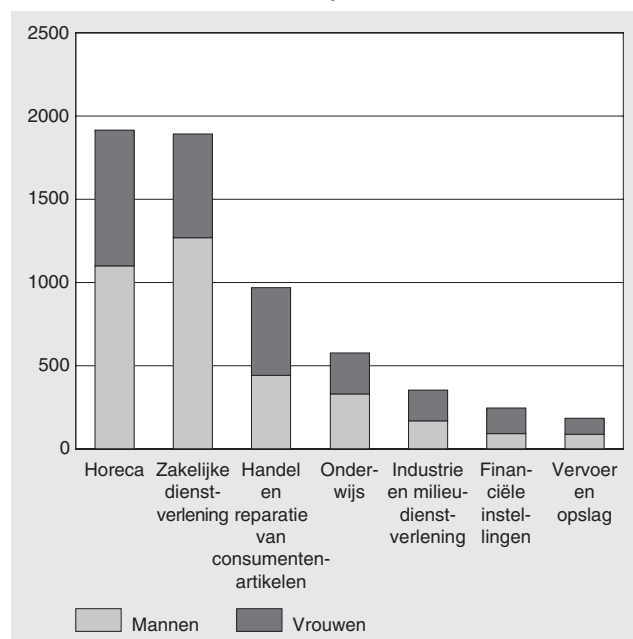
Hoewel de vrouwen onder de nieuwe generatie Chinezen iets in de meerderheid zijn, waren er in 2008 meer mannelijke dan vrouwelijke Chinezen werkzaam (3,9 duizend mannen ten opzichte van 3,2 duizend vrouwen). Mannen werkten ook vaker in voltijd en vrouwen vaker in deeltijd. De nieuwe generatie Chinezen is relatief jong, dat is ook zo onder de werkenden; meer dan 80 procent is tussen de 20 en de 40 jaar oud.

Meeste nieuwe Chinezen werkzaam in zakelijke dienstverlening

De nieuwe generatie Chinezen heeft veel minder vaak een

baan in de horeca dan de eerste generatie Chinezen die vóór 2000 naar ons land kwamen. Toch blijft dit samen met de zakelijke dienstverlening de populairste sector. Ongeveer 30 procent van de nieuwe Chinezen werkt in de horeca, evenveel als in de zakelijke dienstverlening (grafiek 12). Veel Chinezen in de zakelijke dienstverlening doen tijdelijk werk. Meer dan duizend nieuwe Chinezen werken via een uitzend- of uitleenbureau, dat is ruim de helft van de nieuwe Chinezen in de zakelijke dienstverlening. Binnen de horeca blijft het voor de nieuwe Chinezen interessant om in een restaurant te werken. Met ruim 1,5 duizend nieuwe Chinezen zijn restaurants veruit de grootste categorie binnen de horeca. Verder valt op dat er veel nieuwe Chinezen werkzaam zijn in het wetenschappelijk onderwijs: ruim 500 in 2008.

12. Nieuwe Chinezen naar bedrijfstak van werknemers, 2008

Bij de zelfstandigen onder de nieuwe Chinezen is de horeca nog veruit de populairste sector voor een eigen bedrijf. Ruim 60 procent van hen heeft een eigen zaak in de horeca. De meesten hebben een eigen eetgelegenheid (restaurant, cafetaria, lunchroom of snackbar).

4.4 Migratiebewegingen van de nieuwe Chinezen

40 procent van de nieuwe generatie Chinezen vertrekt weer

In 2008 woonden er bijna 20 duizend nieuwe generatie Chinezen in Nederland. Vier jaar eerder, in 2004, waren dat er bijna 14 duizend. Van de nieuwe Chinezen die in 2004 in ons land verbleven, waren er in 2008 nog ruim 8 duizend over. Dit betekent dat ruim 5 duizend, ongeveer 40 procent, in die vier jaar tijd weer zijn vertrokken. Voor een deel van deze personen is bekend waar ze naar toe zijn geëmigreerd. Ruim 1,5 duizend gingen weer terug naar China of Taiwan. Ook Groot-Brittannië, de Verenigde Staten en Duitsland waren populaire landen van bestemming.

Veel Chinese studenten en werknemers tijdelijk in Nederland

Van de nieuwe generatie Chinezen die in 2004 in ons land waren, hebben we de sociaaleconomische positie in 2004 en 2008 met elkaar vergeleken en bepaald wie er weer vertrokken was (staat 11). Veel nieuwe Chinezen zijn tijdelijk in ons land, vaak als student. Van de 4,8 duizend Chinese scholieren of studenten in 2004 was vier jaar later bijna 40 procent weer vertrokken, bijna een kwart was nog steeds student of scholier en ongeveer 20 procent was aan het werk als werknemer of zelfstandige. Van de werknemers in 2004 was 55 procent nog steeds aan het werk in 2008, als werknemer of zelfstandige. Ruim een kwart van de nieuwe Chinezen die in 2004 als werknemer in Nederland werkten, was in 2008 weer vertrokken. Dit zullen vooral de zogeheten expats zijn geweest.

5. De tweede generatie Chinezen in Nederland

De tweede generatie Chinezen is een jonge generatie. In 2008 was bijna de helft jonger dan 15 jaar en had een kwart de leeftijd van 15 tot 25 jaar. Slechts vijf procent was 40 jaar of ouder. In 1999 was de tweede generatie nog jonger: maar liefst 86 procent was jonger dan 25 jaar.

Het merendeel van de tweede generatie gaat nog naar school of treedt tussen het 15e en 25e levensjaar toe tot de arbeidsmarkt. In het kader van dit artikel is vooral interessant hoe de tweede generatie het op school doet en in hoeverre ze qua beroepskeuze in de voetsporen van hun ouders treedt.

Staat 11
Veranderingen in sociaal-economische positie van nieuwe Chinezen tussen 2004 en 2008

	2008						Totaal ¹⁾
	Werknemer	Zelfstandige	Uitkering	Scholier/student	Overig	Geëmigreerd	
2004							
Werknemer	1 110	140	60	30	280	610	2 220
Zelfstandige	30	130	0	0	20	10	180
Uitkering	110	20	120	10	30	40	320
Scholier/student	900	30	30	1 130	920	1 810	4 820
Overig	930	180	30	300	1 480	2 830	6 040
Totaal	3 080	490	540	1 470	2 740	5 360	13 660

¹⁾ Inclusief onbekenden.

Tweede generatie Chinezen presteren op school bovengemiddeld

Een groot deel van de tweede generatie zit nog op de middelbare school. In 2008 ging het om ruim 5 duizend personen, bijna een derde van de totale tweede generatie Chinezen. In 1999 was het aantal met 3 duizend scholieren nog aanzienlijk lager, maar ook toen was het aandeel binnen de tweede generatie bijna een derde.

Om de onderwijsprestaties van deze groep te bekijken, is het onderwijsniveau van de Chinese scholieren van 16 en 17 jaar vergeleken met het landelijk gemiddelde (*staat 12*). Op deze leeftijd worden eventuele verschillen in onderwijsniveau goed zichtbaar.

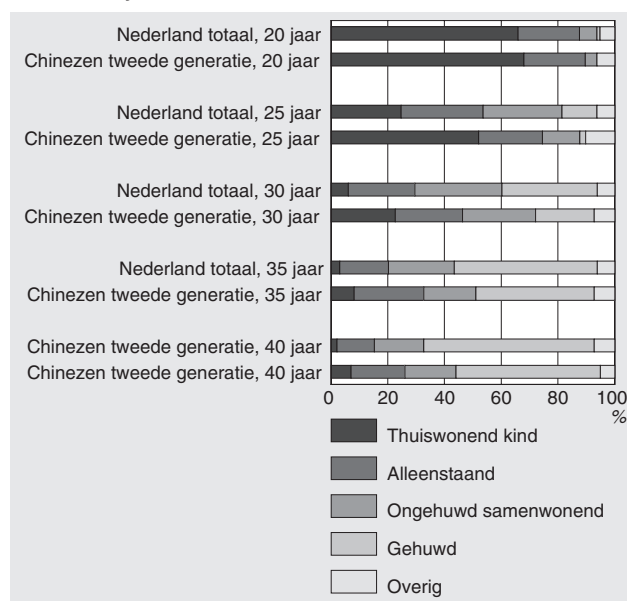
In vergelijking met de bevolking van Nederland als geheel volgen naar verhouding veel tweede generatie Chinese scholieren vwo bovenbouw of een opleiding van vergelijkbaar niveau (SOI 43). In 2008 volgde 54 procent van de Chinese meisjes van 16 en 17 jaar onderwijs op dit niveau, 12 procentpunten boven het landelijk gemiddelde voor meisjes van die leeftijd. Ook Chinese jongens volgden vaker dan gemiddeld secundair onderwijs van dit niveau, 44 procent tegen het landelijk gemiddelde van 35 procent. Het aandeel van Chinese meisjes dat een hoge middelbare opleiding volgde was 10 procentpunt hoger dan voor jongens. Chinese scholieren van deze leeftijd doen het in dit opzicht zelfs beter dan autochtone scholieren.

Chinese tweede generatie blijft lang thuiswonen

De tweede generatie Chinezen woont voor een groot gedeelte nog thuis bij de ouders, maar net als andere jongeren verlaten de eerste Chinese jongeren tussen hun 15e en 25e levensjaar het ouderlijk huis. Op 20-jarige leeftijd is er nog maar een klein verschil tussen het percentage thuiswonende tweede generatie Chinezen en dat van de totale bevolking van Nederland van die leeftijd, maar uit de vergelijking van 25-jarigen wordt duidelijk dat tweede generatie Chinese jongeren beduidend langer bij hun ouders blijven wonen dan de gemiddeld 25-jarige in Nederland (*grafiek 13*). Meer dan de helft van de Chinese jongeren woont op die leeftijd nog bij de ouders, terwijl minder dan een kwart van de totale bevolking van die leeftijd nog bij de ouders thuis woont. Vooral bij vrouwen in deze leeftijdsgroep is het verschil groot. Bij mannen ontstaat het verschil goeddeels tussen het 25e en 30e levensjaar.

Ook op hogere leeftijd blijft onder tweede generatie Chinezen het aandeel van personen dat nog bij de ouders woont wat hoger dan voor de totale bevolking. Daar is het aandeel alleenstaanden relatief hoger dan voor de bevolking als geheel.

13. Tweede generatie Chinezen naar plaats in het huishouden en leeftijd, 2008

Een op de drie tweede generatie Chinese werknemers werkt in horeca of zakelijke dienstverlening

In 2008 werkte 12 procent van tweede generatie Chinese werknemers in de horeca (*staat 6*). Dat is aanzienlijk minder dan het aandeel van de pre-2000 migranten. Het aandeel in de overige zakelijke dienstverlening is met 24 procent juist twee keer zo hoog als voor de pre-2000 migranten. Tot de overige zakelijke dienstverlening worden onder andere boekhoudkantoren, advies- en reclamebureaus gerekend. De tweede generatie werkt dus in een breder scala van sectoren.

Van de tweede generatie Chinezen met arbeid als voornaamste inkomstenbron is slechts 8 procent zelfstandig ondernemer, terwijl dat bij de pre-2000 migranten 36 procent is. De tweede generatie is nog jong maar als de voorbetekenen niet bedriegen zal deze generatie minder vaak dan hun ouders kiezen voor het zelfstandig ondernemerschap.

6. Belangrijkste bevindingen per generatie

Het afgelopen decennium is het aantal Chinezen in Nederland bijna verdubbeld. De groei hangt deels samen met geboorte van tweede generatie Chinezen. Belangrijker nog is dat in de loop van het eerste decennium bijna 25 duizend Chinezen voor werk en/of studie naar Nederland zijn gekomen. Bijna

Staat 12

Aandeel Chinezen van de tweede generatie van 16 en 17 jaar in het secundair onderwijs, tweede fase, 2008

		Chinezen, 2e generatie		Totaal Nederland	
		Man	Vrouw	Man	Vrouw
		%			
SOI	Niveau secundair onderwijs tweede fase				
41	Laag (omvat o.a. deelcertificaten havo/vwo en mbo-2)	7	5	15	10
42	Midden (omvat o.a. havo bovenbouw en mbo-3)	32	29	23	28
43	Hoog (omvat o.a. vwo bovenbouw en mbo-4)	44	54	35	42

ongemerkt is de Chinese bevolkingsgroep daarmee in omvang de vijfde groep niet-westerse allochtonen in Nederland geworden. Per groep zijn de ontwikkelingen gedurende het afgelopen decennium verschillend geweest. Hieronder zijn de belangrijkste bevindingen opgesomd.

Pre-2000 Chinezen

De pre-2000 Chinezen, eerste generatie Chinezen die zich in de vorige eeuw in Nederland vestigden, kwamen vooral voor werk of vanwege gezinsvorming of gezinshereniging. De eerste migranten tot 1980 waren vooral uit Hongkong afkomstig, daarna in toenemende mate uit overige delen van China. Opmerkelijk is het hoge aantal zelfstandigen onder hen, waarvan een aanzienlijk deel in de horecasector. In de laatste tien jaar zijn de pre-2000 Chinezen steeds meer in het arbeidsproces betrokken, in het bijzonder de vrouwen. Tegelijkertijd is hun afhankelijkheid van sociale uitkeringen, vooral de bijstandsuitkering, verminderd. Deze ontwikkeling heeft bijgedragen aan een inkomstenverbetering voor deze groep.

Nieuwe Chinezen

De nieuwe Chinezen zijn relatief jong, alleenstaand en iets vaker vrouw. Velen van hen komen hier studeren, waarbij vooral opleidingen op het gebied van economie, management en administratie populair zijn. Daarnaast gaan ook veel nieuwe Chinezen werken. De horeca blijft populair, maar evenveel nieuwe Chinezen zijn werkzaam in de zakelijke dienstverlening (waaronder uitzend- en uitleenbureaus). Veel nieuwe Chinezen vertrekken na een aantal jaren weer uit Nederland.

Tweede generatie Chinezen

De tweede generatie Chinezen is een snel groeiende groep die per 1 januari 2011 gemiddeld 18 jaar oud is. Deze groep doet het minstens zo goed op school als autochtonen. Degenen die reeds zijn toegetreden tot de arbeidsmarkt kiezen veel minder vaak dan hun ouders voor een baan in de horeca en juist veel vaker voor een baan in de zakelijke dienstverlening.

Literatuur

CBS, 2010, Demografiek. Bevolkingstrends 58(1), blz. 6.

Gijsberts, M., W. Huijnk en R. Vogels, 2011, Chinese Nederlanders, van horeca naar hogeschool. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

Harmsen, C., 2011, Ruim 51 duizend Chinezen van de eerste generatie in Nederland. CBS-Webmagazine, 28 april 2011.

Starink, L., 2011, Geld, status en véél eten. NRC Handelsblad 9/10 juli 2011.

Vogels, R., P. Geense en E. Martens, 1999, De maatschappelijke positie van Chinezen in Nederland. Van Gorcum, Assen.

Wolf, S., 2011, Chinezen in Nederland. FORUM, Utrecht.

Technische toelichting

Leeftijd

De leeftijd is in alle gevallen die op peildatum. Voor 1999 en 2008 is dat de leeftijd op de laatste vrijdag van september in het betreffende jaar.

Dienstverband

Bij meerdere banen gaat het om het dienstverband behorend bij de hoofdbaan.

- Voltijd dienstverband: baan van een werknemer waarbij sprake is van een vaste arbeidsrelatie en van een volledige dag- en weektaak.
- Deeltijdbaan dienstverband: baan waarbij zowel sprake is van een vaste arbeidsrelatie als van een vast overeengekomen aantal uren lager dan het aantal uren behorend bij een volledige dag- en weektaak.
- Flexibel werk: werknemer die op oproep of afroep beschikbaar is voor het verrichten van werkzaamheden en met wie geen vaste arbeidsduur is overeengekomen.

Inkomstendeciel persoonlijke inkomstenverdeling

Een 10%-groep van de persoonlijke inkomstenverdeling. In het eerste en laagste deciel zitten de 10% personen met de laagste persoonlijke inkomsten en in het tiende en hoogste deciel de 10% personen met de hoogste persoonlijke inkomsten.

De persoonlijke inkomsten zijn het totaal fiscaal maandbedrag van een persoon in de maand van het peilmoment vanuit de verschillende inkomstenbronnen. Bij de inkomstenbronnen gaat het om inkomsten uit een baan als werknemer, baan als zelfstandige, overige arbeid (freelance werk en dergelijke), arbeid in het buitenland, bijstandsuitkering (WWB), arbeidsongeschiktheidsuitkering (WIA, WAO, WaJong), werkloosheidsuitkering (WW), AOW-, ANW- of pensioenuitkering, overige uitkeringen waaronder Ziekte- wet- en Wachtgelduitkering, uitkering uit het buitenland of een studiebeurs.

Standaard Onderwijs Indeling (SOI)

De indeling in opleidingsniveaus is volgens de Standaard Onderwijsindeling (SOI) 2006.

SOI10/20: Onderwijs aan kleuters/primair onderwijs

SOI31: Secundair onderwijs, 1e fase, laag (opleidingen die geen toegang geven tot SOI-4, deel zonder vooropleidingseisen)

SOI32: Secundair onderwijs, 1e fase, midden (o.a. vmbo basisberoepsgerichte leerweg, assistentenopleiding WEB (mbo-1))

SOI33: Secundair onderwijs, 1e fase, hoog (mavo, havo/vwo onderbouw, vbo, vmbo theoretische en gemengde leerweg)

SOI41: Secundair onderwijs, 2e fase, laag (o.a. mbo-2, deelcertificaten havo/vwo)

SOI42: Secundair onderwijs, 2e fase, midden (o.a. mbo-3, havo bovenbouw, vhbo)

SOI43: Secundair onderwijs, 2e fase, hoog (o.a. mbo-4, vwo bovenbouw, propedeuse hbo/wo)

SOI51: Hoger onderwijs, 1e fase, laag (o.a. kort hbo 4jr, ander beroepsonderwijs)

SOI52: Hoger onderwijs, 1e fase, midden (o.a. hbo bachelor)

SOI53: Hoger onderwijs, 1e fase, hoog (kandidaats/wo bachelor)

SOI60: Hoger onderwijs, 2e fase (o.a. wo doctoraal/master en hbo master)
 SOI70: Hoger onderwijs, 3e fase (o.a. postdoctoraal en gepromoveerden)

Zie CBS, Standaard Onderwijsindeling (SOI). <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/classificaties/overzicht/soi>

Bijlage

Tabel 1
Pre-2000 Chinezen naar voornaamste inkomstenbron, leeftijd en geslacht, 1999 en 2008

	Mannen										Vrouwen										
	Totaal	Arbeid			Uitkering				Stu- dent/ scho- lier	Overi- ge inkom- sten ²⁾	Totaal	Arbeid			Uitkering				Stu- dent/ scho- lier	Overi- ge inkom- sten ²⁾	
		Totaal	Werk- nemer	Zelf- stan- dige	Totaal	Bij- stand	AO, WW, overige AOW uitke- ringen ¹⁾	Pen- sioen, overige AOW uitke- ringen ¹⁾				Totaal	Werk- nemer	Zelf- stan- dige	Totaal	Bij- stand	AO, WW, overige AOW uitke- ringen ¹⁾	Pen- sioen, overige AOW uitke- ringen ¹⁾			
1999	x 1 000																				
0-14	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7	0,1	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,1	
15-24	2,5	0,6	0,6	0,1	0,2	0,2	0,0	0,0	1,3	0,4	2,3	0,5	0,4	0,1	0,2	0,2	0,0	0,0	1,1	0,5	
25-34	3,2	2,2	1,5	0,7	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,8	3,9	1,9	1,3	0,6	0,4	0,3	0,1	0,0	0,1	1,5	
35-44	3,7	2,6	1,6	1,0	0,3	0,2	0,1	0,0	0,0	0,8	4,3	1,9	1,1	0,8	0,7	0,6	0,1	0,0	0,0	1,6	
45-54	2,9	2,0	1,1	0,9	0,6	0,4	0,2	0,0	0,0	0,3	2,6	0,9	0,5	0,4	0,9	0,7	0,2	0,0	0,0	0,9	
55-64	1,2	0,3	0,2	0,1	0,7	0,5	0,2	0,0	0,0	0,1	0,9	0,1	0,1	0,0	0,6	0,4	0,1	0,1	0,0	0,2	
65 jaar en ouder	0,9	0,0	0,0	0,0	0,8	0,0	0,0	0,8	0,0	0,0	0,9	0,0	0,0	0,0	0,8	0,1	0,0	0,7	0,0	0,1	
15-64	13,6	7,8	5,0	2,8	2,0	1,4	0,6	0,0	1,4	2,4	14,0	5,3	3,4	1,9	2,7	2,2	0,4	0,1	1,2	4,8	
Totaal	15,2	7,8	5,0	2,8	2,8	1,4	0,6	0,8	2,1	2,5	15,6	5,3	3,4	1,9	3,5	2,3	0,4	0,8	1,8	5,0	
in % van totaal aantal in een leeftijdsklasse																					
0-14	100	0	0	0	0	0	0	0	91	9	100	0	0	0	0	0	0	0	88	11	
15-24	100	25	22	3	9	9	1	0	50	15	100	20	17	3	10	9	1	0	48	22	
25-34	100	67	47	21	5	3	1	0	4	24	100	49	34	15	9	8	1	0	2	40	
35-44	100	71	43	28	8	5	3	0	0	20	100	45	26	18	17	14	3	0	0	38	
45-54	100	68	38	30	20	14	7	0	0	12	100	34	20	14	33	25	7	0	0	33	
55-64	100	27	16	11	61	38	19	4	0	12	100	10	6	4	63	44	7	13	0	26	
65 jaar en ouder	100	4	0	3	91	3	0	88	0	5	100	1	0	1	87	10	0	78	0	11	
15-64	100	57	36	21	15	10	4	0	10	18	100	38	24	13	20	16	3	1	9	34	
Totaal	100	51	33	19	19	9	4	5	14	17	100	34	22	12	22	15	3	5	12	32	
2008	x 1 000																				
0-14	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	
15-24	0,7	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,1	0,6	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,1	
25-34	2,1	1,7	1,2	0,6	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,3	2,1	1,5	1,0	0,5	0,2	0,1	0,1	0,0	0,1	0,4	
35-44	2,7	2,3	1,4	0,9	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,3	3,5	2,5	1,5	1,0	0,3	0,2	0,1	0,0	0,0	0,7	
45-54	3,2	2,6	1,6	1,0	0,3	0,2	0,1	0,0	0,0	0,4	3,9	2,3	1,5	0,8	0,7	0,4	0,2	0,0	0,0	0,9	
55-64	2,4	1,4	1,0	0,4	0,8	0,4	0,3	0,1	0,0	0,2	2,2	0,6	0,4	0,2	1,0	0,6	0,1	0,2	0,0	0,6	
65 jaar en ouder	1,4	0,1	0,0	0,0	1,3	0,0	0,0	1,3	0,0	0,0	1,3	0,0	0,0	0,0	1,2	0,1	0,0	1,1	0,0	0,0	
15-64	11,2	8,3	5,3	3,0	1,3	0,7	0,5	0,1	0,5	1,3	12,3	7,1	4,5	2,5	2,1	1,4	0,5	0,2	0,4	2,7	
Totaal	12,7	8,3	5,3	3,0	2,6	0,7	0,5	1,3	0,5	1,3	13,7	7,1	4,6	2,6	3,3	1,5	0,5	1,3	0,5	2,7	
in % van totaal aantal in een leeftijdsklasse																					
0-14	100	0	0	0	0	0	0	0	100	0	100	0	0	0	0	0	0	0	100	0	
15-24	100	32	28	4	1	0	1	0	57	10	100	28	23	5	3	2	1	0	60	9	
25-34	100	80	54	26	4	2	1	0	3	13	100	71	46	25	9	6	2	0	3	18	
35-44	100	84	50	34	4	3	2	0	0	11	100	71	42	28	8	6	2	0	0	20	
45-54	100	80	49	31	9	5	4	0	0	11	100	59	39	21	17	11	6	0	0	24	
55-64	100	58	40	19	32	17	12	3	0	10	100	28	20	8	44	29	7	9	0	27	
65 jaar en ouder	100	4	1	3	94	2	0	92	0	2	100	2	0	1	95	7	0	88	0	3	
15-64	100	73	47	27	11	6	4	1	4	11	100	58	37	21	17	11	4	2	4	22	
Totaal	100	65	42	24	20	6	4	11	4	10	100	52	33	19	24	11	4	10	4	20	

¹⁾ AO=WAO, WIA of WaJong, overige uitkeringen zijn uitkeringen als Ziektewet en Wachtgeld.

²⁾ Overig inkomsten omvat personen met geen inkomstenbron of een niet geregistreerde inkomstenbron.

Tabel 2
Transities¹⁾ in voornaamste inkomstenbron pre-2000 Chinezen naar leeftijd in 1999 en geslacht, 1999–2008

	Inkomstenbron 2008																
	Totaal	Arbeid		Uitkering			Stu- dent/ scho- lier	Overige inkom- sten ³⁾	Uit- stroom	Totaal exclu- sief uit- stroom	Arbeid		Uitkering			Stu- dent/ scho- lier	Overige inkom- sten ³⁾
		Werk- nemer	Zelf- stan- dige	Bij- stand	AO, WW, overige uitkerin- gen ²⁾	Pen- sioen, overige AOW					Werk- nemer	Zelf- stan- dige	Bij- stand	AO, WW, overige uitkerin- gen ²⁾	Pen- sioen, overige AOW		
Inkomstenbron 1999	x 1 000									in % van totaal inkomstenbron 1999 exclusief uitstroom							
Mannen 0–14 jaar																	
Student/scholier	0,7	0,1	0,0	0,0	0,0		0,4	0,0	0,1	100	21	2	0	1		69	7
Overig	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0	0,0	100	0	0	0	0		100	0
Totaal	0,7	0,1	0,0	0,0	0,0		0,4	0,0	0,1	100	20	1	0	1		71	6
Vrouwen 0–14 jaar																	
Student/scholier	0,6	0,1	0,0	0,0	0,0		0,4	0,0	0,1	100	18	2	1	1		72	6
Overig	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0	0,0	100	0	0	0	0		100	0
Totaal	0,7	0,1	0,0	0,0	0,0		0,4	0,0	0,1	100	16	2	1	1		75	6
Mannen 15–24 jaar																	
Werknemer	0,6	0,3	0,2	0,0	0,0		0,0	0,1	0,1	100	52	35	1	1		1	10
Zelfstandige	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0		0,0	0,0	0,0	100	25	66	1	0		0	8
Bijstand	0,2	0,1	0,1	0,0	0,0		0,0	0,0	0,0	100	49	33	5	2		0	12
AO, WW, overige uitkeringen ¹⁾	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0	0,0	100	44	13	0	25		6	13
Student/scholier	1,3	0,7	0,2	0,0	0,0		0,1	0,1	0,2	100	59	16	2	1		8	13
Overige inkomsten ³⁾	0,4	0,1	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0	0,2	100	49	21	6	1		1	22
Totaal	2,5	1,1	0,5	0,0	0,0		0,1	0,3	0,4	100	54	25	2	1		5	13
Vrouwen 15–24 jaar																	
Werknemer	0,4	0,2	0,1	0,0	0,0		0,0	0,0	0,0	100	50	29	3	4		1	14
Zelfstandige	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0		0,0	0,0	0,0	100	14	79	0	0		0	8
Bijstand	0,2	0,1	0,1	0,0	0,0		0,0	0,0	0,0	100	35	32	9	3		1	21
AO, WW, overige uitkeringen ¹⁾	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0	0,0	100	21	25	0	29		0	25
Student/scholier	1,1	0,5	0,1	0,1	0,0		0,1	0,1	0,1	100	56	15	7	2		7	14
Overige inkomsten ³⁾	0,5	0,1	0,1	0,0	0,0		0,0	0,1	0,2	100	30	27	12	2		1	28
Totaal	2,3	0,9	0,5	0,1	0,1		0,1	0,3	0,4	100	46	24	7	3		4	17
Mannen 25–34 jaar																	
Werknemer	1,5	0,8	0,3	0,0	0,0			0,1	0,2	100	65	24	1	1			9
Zelfstandige	0,7	0,1	0,5	0,0	0,0			0,0	0,0	100	20	72	0	1			7
Bijstand	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0			0,0	0,0	100	50	19	13	2			15
AO, WW, overige uitkeringen ¹⁾	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0			0,0	0,0	100	22	17	9	48			4
Student/scholier	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0			0,0	0,0	100	69	16	1	0			14
Overige inkomsten ³⁾	0,8	0,2	0,1	0,0	0,0			0,1	0,4	100	41	24	5	1			29
Totaal	3,2	1,2	0,9	0,1	0,0			0,3	0,7	100	49	36	2	2			12
Vrouwen 25–34 jaar																	
Werknemer	1,3	0,8	0,2	0,0	0,0		0,0	0,2	0,1	100	65	16	2	3		0	14
Zelfstandige	0,6	0,1	0,4	0,0	0,0		0,0	0,1	0,0	100	17	71	2	0		0	10
Bijstand	0,3	0,1	0,1	0,1	0,0		0,0	0,0	0,0	100	33	21	28	3		0	15
AO, WW, overige uitkeringen ¹⁾	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0	0,0	100	30	22	2	36		0	10
Student/scholier	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0	0,0	100	68	12	5	1		3	11
Overige inkomsten ³⁾	1,5	0,4	0,3	0,1	0,0		0,0	0,4	0,4	100	34	25	5	1		0	35
Totaal	3,9	1,4	1,0	0,2	0,1		0,0	0,7	0,6	100	43	29	5	2		0	20
Mannen 35–44 jaar																	
Werknemer	1,6	1,0	0,2	0,0	0,0		0,0	0,1	0,2	100	73	14	2	3		0	8
Zelfstandige	1,0	0,2	0,7	0,0	0,0		0,0	0,1	0,0	100	21	68	1	2		0	8
Bijstand	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0	0,0	100	38	20	27	6		0	10
AO, WW, overige uitkeringen ¹⁾	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0	0,0	100	50	13	9	21		0	7
Student/scholier	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0	0,0	100	0	0	0	0		0	100
Overige inkomsten ³⁾	0,8	0,2	0,1	0,0	0,0		0,0	0,1	0,3	100	42	16	9	3		0	31
Totaal	3,7	1,6	1,0	0,1	0,1		0,0	0,3	0,6	100	50	32	4	3		0	11
Vrouwen 35–44 jaar																	
Werknemer	1,1	0,8	0,1	0,0	0,1		0,0	0,1	0,1	100	71	9	3	6		0	12
Zelfstandige	0,8	0,1	0,5	0,0	0,0		0,0	0,1	0,0	100	17	66	5	2		0	10
Bijstand	0,6	0,2	0,1	0,2	0,0		0,0	0,1	0,0	100	34	10	37	6		0	13
AO, WW, overige uitkeringen ¹⁾	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1		0,0	0,0	0,0	100	35	5	5	48		0	8
Student/scholier	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0	0,0	100	55	18	0	0		9	18
Overige inkomsten ²⁾	1,6	0,4	0,2	0,1	0,0		0,0	0,6	0,3	100	30	13	8	3		0	46
Totaal	4,3	1,5	0,9	0,4	0,2		0,0	0,9	0,4	100	39	22	10	5		0	23

Tabel 2
Transities¹⁾ in voornaamste inkomstenbron pre-2000 Chinezen naar leeftijd in 1999 en geslacht, 1999–2008

	Inkomstenbron 2008																
	Totaal	Arbeid		Uitkering			Stu- dent/ scho- lier	Overige inkom- sten ³⁾	Uit- stroom	Totaal	Arbeid		Uitkering			Stu- dent/ scho- lier	Overige inkom- sten ³⁾
		Werk- nemer	Zelf- stan- dige	Bij- stand	AO, WW, overige uitkerin- gen ²⁾	Pen- sioen, overige AOW				exclu- sief uit- stroom	Werk- nemer	Zelf- stan- dige	Bij- stand	AO, WW, overige uitkerin- gen ²⁾	Pen- sioen, overige AOW		
Inkomstenbron 1999	x 1 000									in % van totaal inkomstenbron 1999 exclusief uitstroom							
Mannen 45–54 jaar																	
Werknemer	1,1	0,7	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	100	69	5	6	10	3	0	6
Zelfstandige	0,9	0,2	0,4	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	100	20	54	9	7	1	0	9
Bijstand	0,4	0,1	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100	25	4	59	6	0	0	6
AO, WW, overige uitkeringen ¹⁾	0,2	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	100	30	2	16	48	3	0	2
Student/scholier																	
Overige inkomsten ³⁾	0,3	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	100	28	13	14	6	1	0	38
Totaal	2,9	1,1	0,5	0,4	0,3	0,1	0,0	0,2	0,3	100	41	21	16	11	2	0	9
Vrouwen 45–54 jaar																	
Werknemer	0,5	0,3	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	100	63	2	6	12	5	0	11
Zelfstandige	0,4	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	100	13	48	12	7	1	0	19
Bijstand	0,7	0,1	0,0	0,4	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	100	13	1	67	2	4	0	13
AO, WW, overige uitkeringen ¹⁾	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	100	4	1	10	22	52	0	11
Student/scholier	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100	0	0	0	0	0	0	100
Overige inkomsten ³⁾	0,9	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,4	0,1	100	14	5	16	4	2	0	58
Totaal	2,6	0,6	0,2	0,6	0,2	0,2	0,0	0,7	0,2	100	23	10	26	7	7	0	27
Mannen 55–64 jaar																	
Werknemer	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1		0,0	0,0	100	15	2	6	2	72		2
Zelfstandige	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1		0,0	0,0	100	7	26	1	2	61		3
Bijstand	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3		0,0	0,1	100	2	0	11	0	87		0
AO, WW, overige uitkeringen ¹⁾	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2		0,0	0,0	100	1	0	2	6	90		1
Pensioen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0	100	0	0	2	0	98		0
Student/scholier										100							
Overige inkomsten ³⁾	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1		0,0	0,0	100	2	1	9	2	68		18
Totaal	1,2	0,0	0,0	0,1	0,0	0,8		0,0	0,2	100	4	4	6	2	80		3
Vrouwen 55–64 jaar																	
Werknemer	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0	100	8	0	10	6	75		2
Zelfstandige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0	100	0	37	11	3	46		3
Bijstand	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3		0,0	0,0	100	0	0	13	0	86		1
AO, WW, overige uitkeringen ¹⁾	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0	100	0	2	9	7	79		3
Pensioen	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1		0,0	0,0	100	0	1	4	0	95		0
Student/scholier	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0	100	0	0	0	0	100		0
Overige inkomsten ³⁾	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2		0,0	0,0	100	1	1	6	2	79		13
Totaal	0,9	0,0	0,0	0,1	0,0	0,7		0,0	0,1	100	1	2	9	1	82		4
Mannen 65 jaar en ouder																	
Werknemer	0,0		0,0	0,0		0,0		0,0	0,0	100	0	0	0	0	100		0
Zelfstandige	0,0		0,0	0,0		0,0		0,0	0,0	100	0	37	5	0	58		0
Bijstand	0,0		0,0	0,0		0,0		0,0	0,0	100	0	0	43	7	50		0
Pensioen	0,8		0,0	0,0		0,5		0,0	0,3	100	0	1	0	0	99		0
Overige inkomsten ³⁾	0,0		0,0	0,0		0,0		0,0	0,0	100	0	0	0	0	0		100
Totaal	0,9		0,0	0,0		0,5		0,0	0,4	100	0	2	2	0	94		2
Vrouwen 65 jaar en ouder																	
Werknemer	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0		0,0	0,0	100	0	0	0	50	50		0
Zelfstandige	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0		0,0	0,0	100	0	33	0	0	67		0
Bijstand	0,1	0,0	0,0	0,0		0,0		0,0	0,0	100	0	0	60	0	35		5
Pensioen	0,7	0,0	0,0	0,0		0,4		0,0	0,2	100	0	0	2	0	96		1
Overige inkomsten ³⁾	0,1	0,0	0,0	0,0		0,0		0,0	0,1	100	4	0	28	2	15		50
Totaal	0,9	0,0	0,0	0,0		0,5		0,0	0,3	100	0	1	9	0	84		6

¹⁾ Het betreft transities in voornaamste inkomstenbron tussen laatste vrijdag september 1999 en laatste vrijdag september 2008.

²⁾ AO=WAO, WIA of WaJong, overige uitkeringen zijn uitkeringen als Ziektewet en Wachtgeld.

³⁾ Overig inkomsten omvat geen inkomstenbron of een niet geregistreerde inkomstenbron.

De maatschappelijke situatie van Surinaamse bevolkingsgroepen in Nederland

Ko Oudhof en Carel Harmsen¹⁾

In het dagelijks leven bestaan allerlei noties over verschillen en overeenkomsten tussen groepen Surinamers in Nederland: Hindostanen met relatief weinig gemengde relaties; Creolen en Marrons met veel alleenstaande ouders; Chinese Surinamers met veel hoogopgeleiden, relatief veel zelfstandigen en relatief hoge inkomsten, vooral uit arbeid; en Javaanse Surinamers die relatief vaak werknemer zijn. Wordt rekening gehouden met opleidingsniveau, dan worden de verschillen tussen de Surinaamse bevolkingsgroepen veel kleiner.

1. Inleiding

In 1972 woonden er circa 39 duizend eerste-generatie Surinamers en circa 15 duizend tweede-generatie Surinamers in Nederland. Rond de onafhankelijkheid van Suriname in 1975 is het aantal eerste-generatie Surinamers door immigratie snel gestegen. Ook rond 1980, vóór het aflopen van de overeenkomst waarbij Surinamers nog konden kiezen voor het Nederlanderschap, was er een immigratiepiek. In de periode daarna steeg het aantal eerste-generatie Surinamers relatief licht, maar nam door geboorte het aantal tweede-generatie Surinamers fors toe. Op 1 januari 2011 telde Nederland 184 duizend eerste-generatie Surinamers en 160 duizend tweede-generatie Surinamers. Deze Surinamers vormen een afspiegeling van de diverse etnische bevolkingsgroepen in Suriname.

In dit artikel worden de demografische en sociaaleconomische kenmerken van de diverse groepen Surinamers beschreven. Onderscheiden worden:

Creolen: Surinamers van wie de voorouders afstammen van Afrikanen die als slaven naar Suriname zijn getransporteerd en die zich in de loop der tijd deels met andere bevolkingsgroepen hebben gemengd.

Marrons: ook zij hebben, net als de Creolen, voorouders die afstammen van Afrikanen die als slaven naar Suriname zijn gebracht. De voorouders van deze groep hebben zich al vroeg bevrijd van de slavernij en hebben meer van de Afrikaanse cultuur behouden.

Chinezen: afstammelingen van Chinezen die in de 19e eeuw als eerste groep contractarbeiders uit Indonesië, en later uit China zelf, naar Suriname zijn gehaald.

Hindostanen: zij stammen af van contractarbeiders uit Bengalen, in het oosten van India.

Javanen: zij stammen af van de laatste groep contractarbeiders die in de loop der tijd naar Suriname zijn gebracht.

Overige Surinamers: tot deze groep zijn onder meer de inheemse Indianen gerekend, maar ook personen met Nederlandse voorouders.

De diverse groepen zijn aan de hand van hun familienaam

¹⁾ De auteurs zijn Chan E.S. Choenni (Vrije Universiteit, Amsterdam) en Suzanne Loozen (CBS, Den Haag) bijzonder erkentelijk voor hun commentaar op eerdere versies van dit artikel.

ingedeeld. In bijlage 1 wordt dieper ingegaan op de gehanteerde methode. De grootste groepen worden gevormd door Surinamers met een Hindostaanse achtergrond (45 procent) en een Creoolse achtergrond (39 procent). Kleiner zijn de groepen Javaanse Surinamers (ruim 6 procent) en Chinezen en Marrons (beide ruim 3 procent). In dit artikel wordt een beschrijving gegeven van de maatschappelijke situatie van deze groepen (Choenni, 2011; Oudhof et al., 2011). In de beschrijving komt eerst een aantal demografische ontwikkelingen aan de orde. Daarna worden diverse aspecten van de sociaaleconomische integratie van deze groepen in Nederland beschreven.

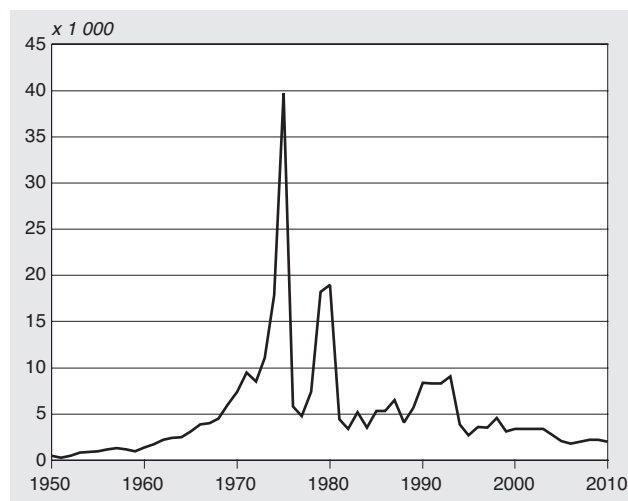
2. Resultaten

Immigratie

De immigratie vanuit Suriname naar Nederland is pas goed te volgen vanaf 1950. Tot die tijd zijn gegevens over immigratie uit Suriname en de Nederlandse Antillen niet afzonderlijk gepubliceerd. Tot 1937 zaten in deze cijfers ook nog de immigranten uit Nederlands-Indië.

In grafiek 1 wordt een beeld gegeven van het aantal immigranten per jaar vanuit Suriname, ongeacht nationaliteit, herkomstgroep of etnische groep. Het kan vóórkomen dat mensen meerdere keren meegeteld zijn, bijvoorbeeld als zij tussentijds langere tijd in Suriname hebben verbleven. Zichtbaar is een grote piek (40 duizend personen) in de immigratie vanuit Suriname rond de onafhankelijkheid in 1975. Een kleinere piek is te zien in 1979 en 1980, vlak voor het aflopen van de vijfjaarstermijn uit de Toescheidingsovereenkomst. Tussen 1975 en 1980 konden Surinamers volgens deze overeenkomst kiezen voor behoud van de Nederlandse nationaliteit, op voorwaarde dat zij in Nederland woonden.

1. Immigratie vanuit Suriname, 1950–2010

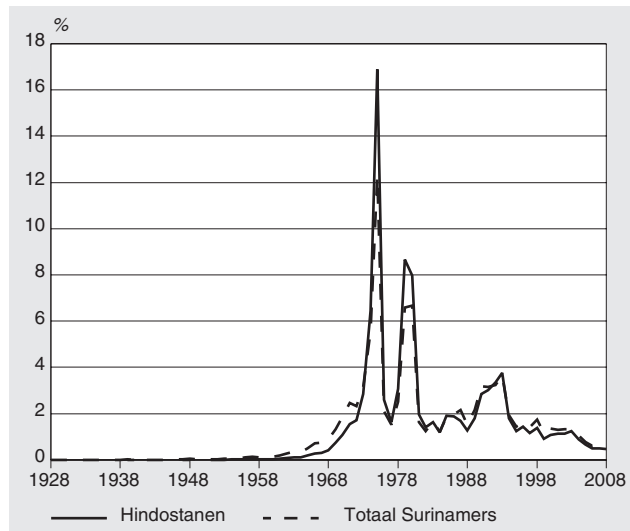

Gegevens over de immigratie van de afzonderlijke Surinaamse bevolkingsgroepen zijn niet beschikbaar. Wel is

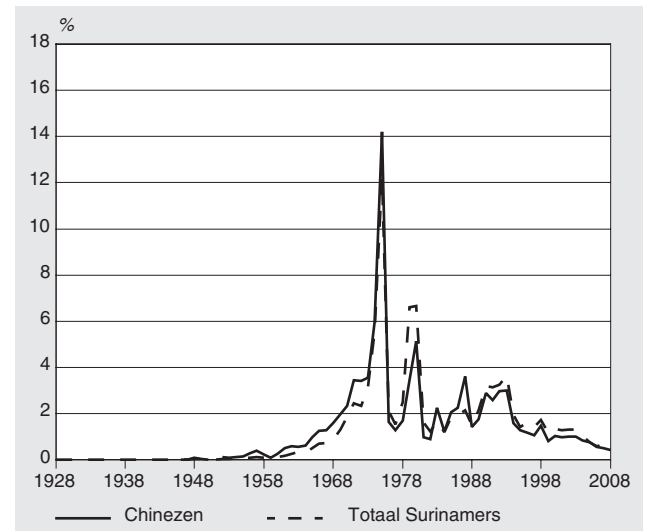
een beeld te schetsen van het immigratiepatroon aan de hand van de datum van eerste vestiging van de Surinamers die nu in Nederland wonen. Daarbij is het immigratiepatroon

van elk van de groepen steeds vergeleken met dat van alle Surinamers die op de peildatum, ultimo september 2008, in Nederland waren gevestigd (grafieken 2–7).

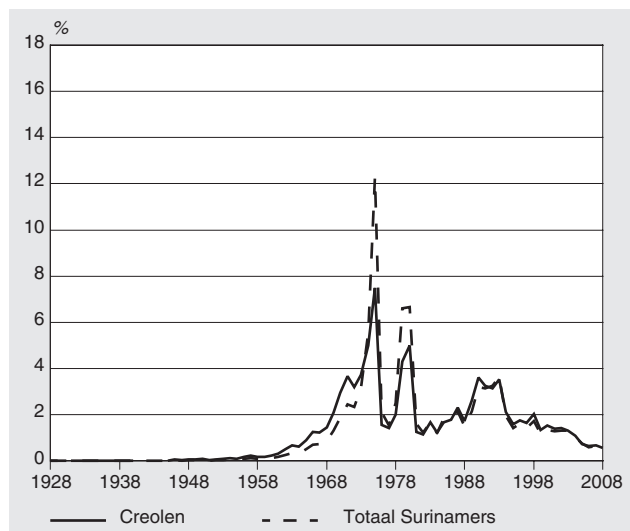
2. Hindostaanse Surinamers naar eerste vestigingsdatum

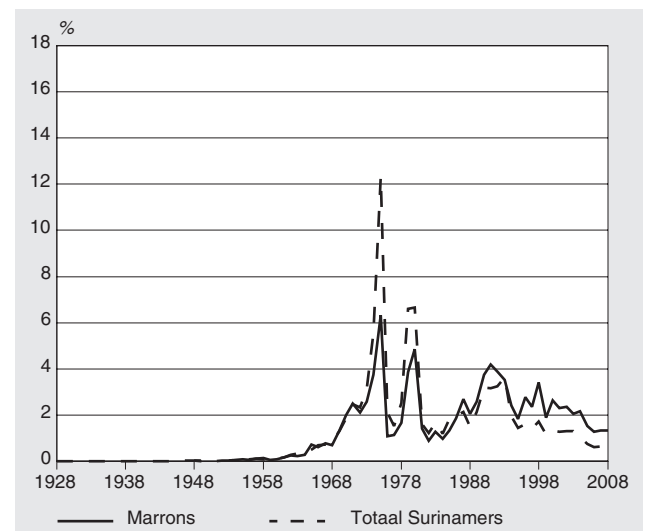
5. Chinezen Surinamers naar eerste vestigingsdatum

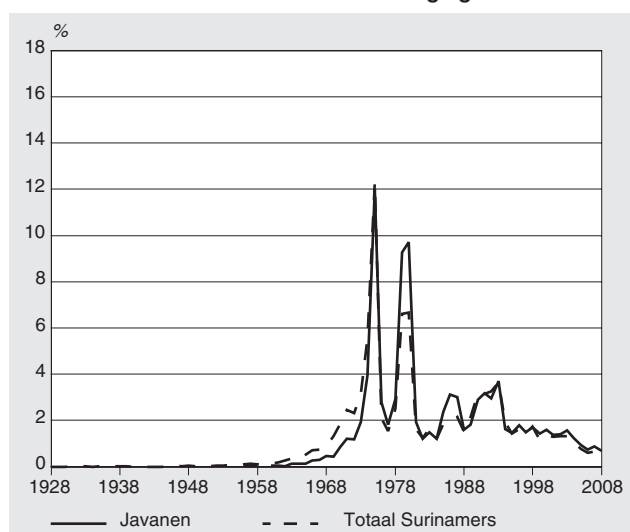
3. Creoolse Surinamers naar eerste vestigingsdatum

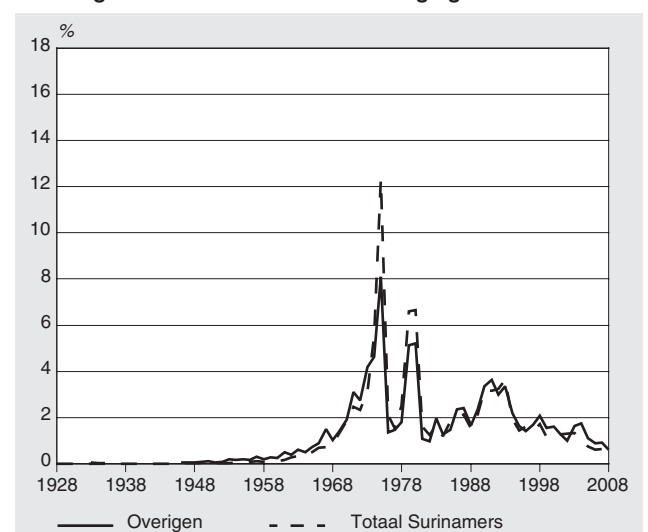
6. Marrons naar eerste vestigingsdatum

4. Javaanse Surinamers naar eerste vestigingsdatum

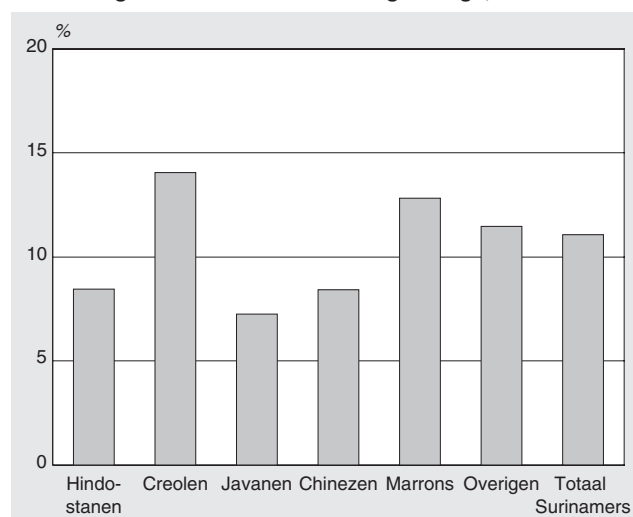
7. Overige Surinamers naar eerste vestigingsdatum

Het overheersende beeld van de totale migratie, de pieken in 1975 en 1979/1980, komt bij alle bevolkingsgroepen terug. Bij Hindostanen zijn beide pieken echter hoger dan gemiddeld. Bij Javanen is de piek alleen in 1979/1980 hoger, terwijl bij Chinese Surinamers de piek juist in 1975 iets hoger is. Bij Creolen en Marrons zijn de twee pieken aanmerkelijk lager. Zij hebben zich meer verspreid in de tijd in Nederland gevestigd. Grote groepen Creoolse en Chinese Surinamers zijn al voor 1975 naar Nederland gekomen.

Sommige Surinamers hebben perioden in Nederland afgewisseld met perioden dat zij tijdelijk buiten Nederland (vermoedelijk veelal Suriname) zijn gaan wonen. In *grafiek 8* staat voor elke bevolkingsgroep het aandeel immigranten dat al voor 1995 in ons land verbleef en dat zich na 1 januari 1995 hier nogmaals heeft gevestigd. Van alle Surinamers die in 2008 in Nederland wonen, heeft 85 procent zich in 1995 of eerder voor het eerst in Nederland gevestigd. Elf procent van deze groep heeft zich meerdere keren in Nederland gevestigd. Dit percentage is een indicator voor 'pendelmigratie'. Deze pendelmigratie komt meer voor onder Creolen en Marrons (het verschil is 12 à 13 procent) dan onder Hindostanen, Javanen en Chinezen (verschil van 7 à 8 procent).

8. Aandeel immigranten van voor 1995 dat zich na 1 januari 1995 nogmaals in Nederland heeft gevestigd, 2008

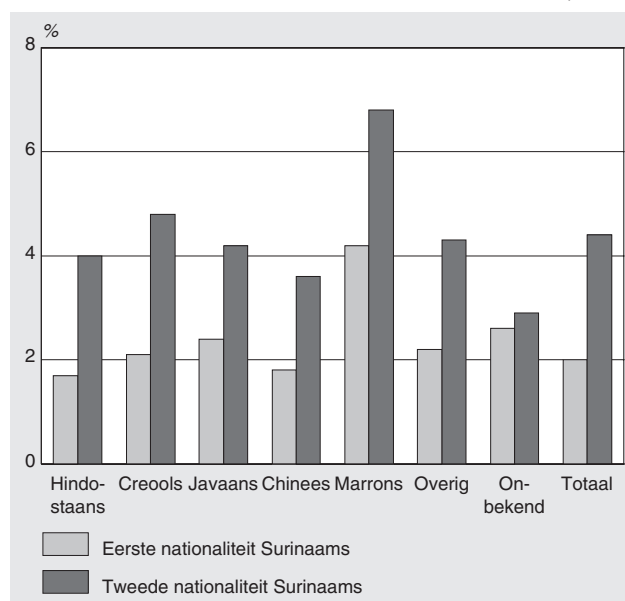
Nationaliteit

Van de Surinaamse bevolking in Nederland heeft 98 procent de Nederlandse nationaliteit. Ruim 4 procent van de Surinamers heeft naast de Nederlandse nationaliteit ook de Surinaamse nationaliteit (*grafiek 9*). Van de Marrons heeft ruim 7 procent meer dan één nationaliteit. De 2 procent Surinamers die niet de Nederlandse nationaliteit bezitten, hebben vrijwel allemaal de Surinaamse nationaliteit.

Surinamers van de tweede generatie en de eerste-generatie Surinamers die zich voor 1980 in Nederland hebben gevestigd, bezitten vrijwel allemaal de Nederlandse nationaliteit.

Het aandeel Surinamers zonder Nederlandse nationaliteit is groter naarmate hun vestiging van recenter datum is. Onder degenen die zich in de jaren tachtig in Nederland hebben

9. Aandeel Surinamers met de Surinaamse nationaliteit, 2008

gevestigd, heeft nauwelijks één procent niet de Nederlandse, maar wel de Surinaamse nationaliteit. Van de Surinamers die zich voor het laatst na 2000 in Nederland hebben gevestigd, heeft 14 procent niet de Nederlandse nationaliteit. Het aandeel is het kleinste onder de Creolen (12 procent) en het grootste onder Marrons en Javaanse Surinamers (20 procent).

Geboorteland ouders

Van de eerste-generatie Surinamers is de overgrote meerderheid van de ouders ook in Suriname geboren. Onderscheiden naar bevolkingsgroep zijn er slechts enkele afwijkingen van dit beeld. Vooral de Chinese Surinamers onderscheiden zich op dit punt duidelijk, want van hen heeft 15 à 20 procent een in China geboren ouder. Vijf procent van de Javaanse Surinamers heeft een ouder die in Indonesië geboren is.

Van de tweede-generatie Surinamers van wie één van de ouders in Nederland is geboren, is dat bij de Hindostaanse en Javaanse Surinamers vrijwel even vaak de moeder als de vader. Bij de Creoolse Surinamers en Marrons is de vader twee keer zo vaak in Suriname geboren als de moeder.

Als beide ouders buiten Nederland zijn geboren, is het geboorteland van de moeder bepalend voor de typering van de tweede generatie. Dezelfde methode is gevolgd voor de indeling naar bevolkingsgroep. Het betekent dat de groep tweede-generatie Surinamers per definitie dezelfde is als die van hun moeder. Suriname is dan in verreweg de meeste gevallen ook het geboorteland van de vader. Is dat niet Suriname, dan zijn dat soms de voormalige Nederlandse Antillen of een geboorteland waarin de oorspronkelijke geografische verwantschap zichtbaar is (India, Pakistan, Indonesië of China).

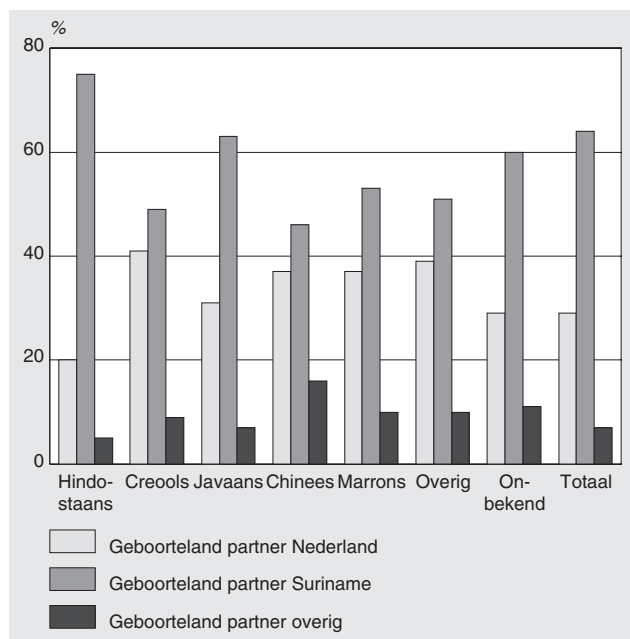
Geboorteland partner

Uit eind september 2008 maakten 105 duizend Surinamers als partner deel uit van een huishouden. Daarmee heeft ongeveer een derde van de Surinamers een partner: de meesten van hen behoren tot de eerste generatie, omdat de

tweede generatie nog zo jong is dat het merendeel nog niet met een vaste partner samenleeft. Van de personen met een partner hebben 65 duizend personen een Surinaamse partner en in vrijwel alle gevallen is ook de bevolkingsgroep van die partner bekend. De GBA is gebruikt om vast te stellen of sprake is van een partner. Als personen een relatie hebben maar niet op hetzelfde adres zijn ingeschreven in de GBA en dus geen deel uitmaken van hetzelfde huishouden, zijn zij hier niet als partners beschouwd.

Van twee op de drie personen van de eerste generatie die in Suriname zijn geboren, is de partner ook in Suriname geboren, maar dat kan onder de diverse bevolkingsgroepen sterk variëren (grafiek 10). Het percentage Javaanse Surinamers met een Surinaamse partner ligt dicht bij het gemiddelde, maar het aandeel Hindostaanse Surinamers met een Surinaamse partner is groter (75 procent) en bij de andere bevolkingsgroepen (veel) lager dan gemiddeld. Is de partner niet in Suriname geboren, dan is deze meestal in Nederland geboren. Dat kan ook een tweede-generatie Surinamer zijn, maar meestal is het een autochtone partner. De eerste-generatie Creolen heeft het vaakst een partner die in Nederland is geboren (41 procent), Hindostaanse Surinamers het minst vaak (20 procent). Andere vaker voorkomende geboortelanden van partners van eerste-genera-

10. Geboorteland van de partner van eerste generatie Surinamers, 2008

Staat 1
Surinamers naar bevolkingsgroep van vader en moeder¹⁾, ultimo september 2008

	Bevolkingsgroep moeder						
	Hindostaans	Creools	Javaans	Chinees	Marrons	Overig	Totaal
Bevolkingsgroep vader	x 1 000						
Hindostaans	53,3	2,7	1,3	0,2	0,3	0,6	58,5
Creools	2,9	21,0	1,0	1,0	1,5	0,8	28,2
Javaans	1,1	0,8	3,9	0,1	0,1	0,1	6,2
Chinees	0,3	1,1	0,2	0,6	0,1	0,1	2,3
Marrons	0,3	1,6	0,1	0,1	0,4	0,1	2,5
Overig	0,5	0,8	0,1	0,1	0,1	0,0	1,6
Totaal	58,4	27,9	6,6	2,0	2,5	1,7	99,2

¹⁾ Alleen voor zover beide ouders een Surinaamse achtergrond hadden en zijn ingedeeld.

tie Surinamers zijn China (6 procent onder Chinese Surinamers), de voormalige Nederlandse Antillen/Aruba (2 à 3 procent in diverse groepen) en Indonesië (2 procent onder Javaanse en Chinese Surinamers).

Onder de tweede generatie, die in Nederland is geboren, is de grote meerderheid van de partners ook in Nederland geboren. Bij de Surinamers van de tweede generatie met één in Nederland geboren ouder is, ongeacht de bevolkingsgroep waartoe zij behoren, het patroon vrijwel hetzelfde: de partner is in twee op de drie gevallen autochtoon. Nog geen 10 procent is van Surinaamse herkomst, en dan merendeels van de eerste generatie.

Bij de tweede-generatie Surinamers van wie beide ouders buiten Nederland zijn geboren is het aandeel met een autochtone partner minder groot: bij de meeste groepen 40 à 50 procent, maar bij de Hindostaanse Surinamers slechts 20 procent. Is de partner allochtoon, dan heeft deze meestal een Surinaamse achtergrond.

Bevolkingsgroep ouders

Van de personen met een Surinaamse achtergrond kan niet alleen worden nagegaan wat de herkomst is van ouders of partners, maar weten we ook tot welke bevolkingsgroep de ouders respectievelijk partners behoren. Met de nu beschikbare gegevens zijn voor slechts 30 procent van alle personen van Surinaamse herkomstgegevens over de etnische groep van beide ouders bekend (bijlage 1). Deze groep bestaat voor twee derde uit de tweede generatie en voor een derde uit de eerste generatie Surinamers.

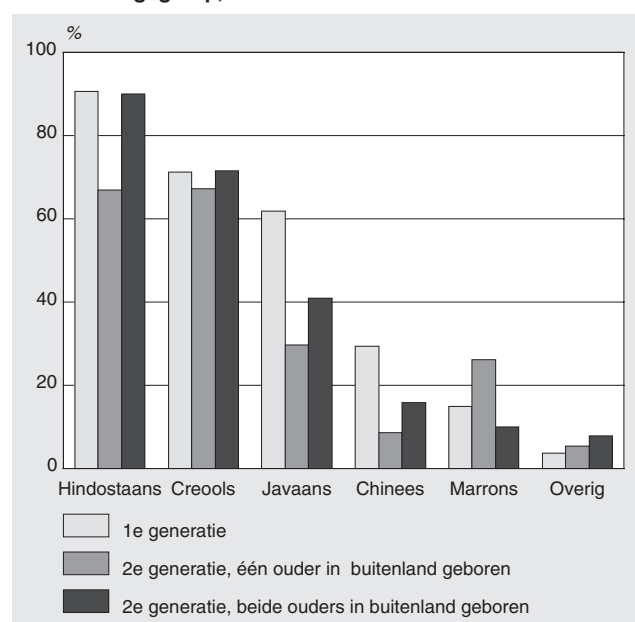
Tachtig procent van deze Surinamers heeft twee ouders uit dezelfde bevolkingsgroep. Het gaat hierbij voornamelijk om Hindostaanse Surinamers. In staat 1 is te zien dat van 53 duizend personen bekend is dat zij twee Hindostaanse ouders hebben. Daar tegenover staan 10 duizend personen met één Hindostaanse ouder en één ouder uit een andere bevolkingsgroep. Bij de Creoolse Surinamers is de verhouding 21 duizend met twee Creoolse ouders tegen 14 duizend die gemengd Creools zijn. Het aantal met twee Javaanse Surinaamse ouders (bijna 4 duizend) is kleiner dan het aantal met één Javaanse ouder (5 duizend). Het aantal Surinamers met één Chinese ouder (ruim 3 duizend) of één Marronse ouder (ruim 4 duizend) is een veelvoud van het aantal met twee Chinese respectievelijk Marronse ouders.

Bevolkingsgroep partners

Van de Surinamers van de eerste generatie is het beeld van de combinaties van bevolkingsgroepen op basis van de partnerkeuze bijna identiek met dat van de achtergrond van

de ouders. Voor een belangrijk deel gaat het over dezelfde personen. Het aandeel met een partner uit dezelfde bevolkingsgroep bedraagt gemiddeld 79 procent, maar de variatie is groot (*grafiek 11*). Van de eerste-generatie Hindostaanse Surinamers heeft 91 procent een Hindostaanse partner, van de Creolen heeft 72 procent een Creoolse partner en van de Javanen heeft 62 procent een Javaanse partner. Bij de kleinere groepen zijn ook hier de aandelen met een partner binnen de eigen groep veel lager: onder de Chinezen 30 procent, onder de Marrons 15 procent, en

11. Aandeel Surinamers met een partner uit de eigen bevolkingsgroep, 2008

onder de overige bevolkingsgroepen 4 procent. De tweede-generatie Surinamers heeft veel minder vaak een Surinaamse partner dan de eerste generatie, en veel vaker een partner met een andere herkomst, en dan vooral vaker een autochtone partner. Voor zover Surinamers een Surinaamse partner gekozen hebben, blijken de keuzepatronen sterk overeen te komen met de keuzes van hun ouders. De Hindostaanse tweede generatie heeft vaak een partner uit de eigen groep. Bij de andere groepen is vaker sprake van menging. Bij de kleinere groepen is het aandeel met een Creoolse partner relatief groot. De relatief grote omvang van de volwassen Creoolse tweede generatie in verhouding tot de andere bevolkingsgroepen speelt hier waarschijnlijk een rol.

De conclusie lijkt te kunnen zijn dat het multiculturele karakter van de Surinaamse gemeenschap gepaard gaat met menging van diverse bevolkingsgroepen. Dat geldt zeker voor de eerste generatie. Voor zover de tweede generatie kiest voor een Surinaamse partner geldt dat ook voor deze tweede generatie. In beide generaties geldt dat het minst voor de Hindostaanse Surinamers.

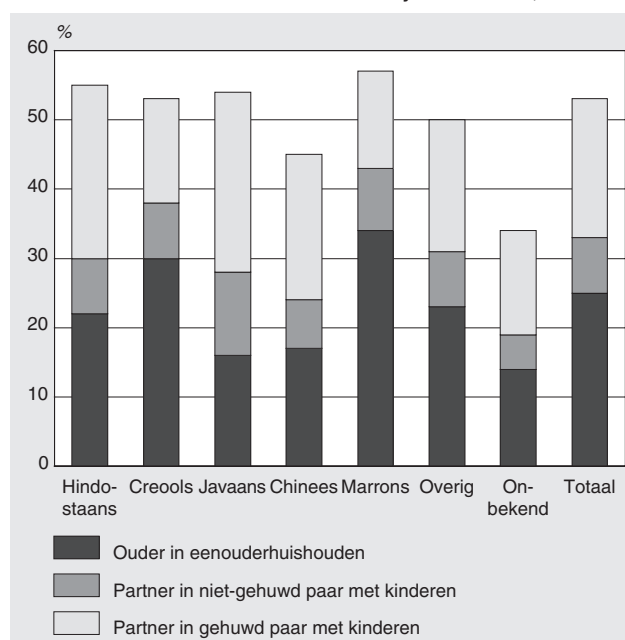
Plaats in het huishouden

Bijna 40 procent van de Surinamers is jonger dan 25 jaar. Bijna 40 procent van de mannen en 30 procent van vrouwen woont nog als kind in het huishouden van zijn of haar ouders (*tabel 1 in bijlage 2*). Van de Surinaamse bevolking van 25 jaar en ouder woont nog maar een klein deel bij hun

ouder(s). Dit zijn vaker mannen dan vrouwen. Een groot deel woont alleen, en mannen vaker dan vrouwen. Het aandeel alleenstaanden is kleiner dan gemiddeld onder de Javaanse en Hindostaanse mannen en vrouwen en groter dan gemiddeld onder vooral Creoolse en Marronse mannen. Ongehuwd samenwonen, vaker met dan zonder kinderen, komt in alle bevolkingsgroepen bijna even vaak voor (15 à 20 procent van de mannen en 10 à 15 procent van de vrouwen). Grotere verschillen doen zich voor bij gehuwden: als er kinderen in het huishouden zijn, is dit aandeel aanmerkelijk groter onder Hindostanen en Javanen dan onder Creolen en Marrons.

Deze verschillen zijn bij de vrouwen (*grafiek 12*) voor een belangrijk deel toe te schrijven aan de variatie in het aandeel eenouderhuishoudens. Van de Creoolse en Marronse vrouwen van 25 jaar en ouder is een op de drie een alleenstaande moeder, terwijl rond 20 procent van de vrouwen in de andere Surinaamse groepen een alleenstaande ouder is. Maar daarmee is ook onder Hindostaanse en Javaanse vrouwen het aandeel alleenstaande ouders toch nog veel groter dan gemiddeld onder alle vrouwen van 25 jaar en

12. Aandeel partners met kinderen en alleenstaande ouders onder Surinaamse vrouwen van 25 jaar of ouder, 2008

ouder in Nederland (ruim 6 procent).

De relationele levenslopen van alleenstaande moeders verschillen sterk: bij Creoolse en Marronse vrouwen is het merendeel (58 procent) van de alleenstaande moeders nooit gehuwd geweest, een kleiner deel is gescheiden (36 procent). Van de Hindostaanse alleenstaande moeders is 25 procent nooit gehuwd geweest, maar is de meerderheid (63 procent) alleen komen te staan na een scheiding. Van de Javaanse moeders is een even groot deel (45 procent) nooit gehuwd geweest of gescheiden.

Opleidingsniveau

Gegevens over het behaalde opleidingsniveau zijn lang niet voor iedereen bekend. Voor de jongere groepen die onderwijs in Nederland hebben gevolgd, zijn veelal gegevens beschikbaar uit registers. Voor eerste-generatie allochtonen

Staat 2
Verdeling naar voltooid opleidingsniveau van Surinamers naar bevolkingsgroep (gewogen)

	Basis-onderwijs	vmbo/ mbo1	havo/ vwo/ mbo 2-4	hbo	wo	Totaal (=100%)
	%					x 1 000
25 tot 35 jaar						
Hindostaans	6,3	18,5	52,3	16,0	6,9	23,4
Creools	5,0	16,5	55,2	18,4	5,0	19,6
Javaans	0,9	18,4	56,0	19,8	4,8	2,6
Chinees	1,5	12,0	45,9	27,2	13,4	1,8
Marrons	4,9	27,3	52,7	12,7	2,5	1,6
Overig	5,3	14,8	61,1	13,6	5,3	1,0
Onbekend	1,8	8,8	55,3	23,3	10,8	0,6
Totaal	5,2	17,6	53,6	17,4	6,1	50,5
45 tot 55 jaar						
Hindostaans	23,0	25,1	39,9	8,7	3,3	22,7
Creools	10,5	22,1	45,9	14,7	6,8	21,1
Javaans	15,1	26,0	46,0	9,4	3,5	3,7
Chinees	6,0	11,0	47,6	20,7	14,6	1,6
Marrons	9,9	33,4	37,7	15,1	3,9	1,3
Overig	8,3	19,0	51,6	15,7	5,3	1,3
Onbekend	5,8	22,3	29,8	26,1	16,1	0,5
Totaal	16,0	23,6	43,1	12,0	5,3	52,3

die hun opleiding in het buitenland hebben gevolgd, ontbreekt deze informatie voor een belangrijk deel. Voor deze veelal oudere groepen is een aanzienlijk deel van de gegevens voor dit onderzoek gebaseerd op steekproefonderzoek (Enquête Beroepsbevolking). Vergelijking van opleidingsniveaus tussen de diverse groepen is dan ook alleen mogelijk na herweging. Door de herweging komen de gepubliceerde aantallen personen in de groepen niet geheel overeen met de gegevens in de overige tabellen. Om vertekening door kleine aantallen waarnemingen en door onderwijsvolgenden die hun opleiding nog niet hebben afgerond te minimaliseren, worden de Surinaamse bevolkingsgroepen alleen vergeleken voor de leeftijden 25 tot 35 jaar en 45 tot 55 jaar (*staat 2*).

In de oudste van de twee leeftijdsgroepen is het opleidingsniveau van de Chinese Surinamers hoog en ook onder de Creoolse Surinamers is het opleidingsniveau hoger dan gemiddeld onder alle Surinamers in deze leeftijdsgroep. Van de 45- tot 55-jarige Hindostanen is het aandeel personen met een lager opleidingsniveau groter.

Van de 25- tot 35-jarigen is het aandeel met alleen primair onderwijs in alle groepen veel kleiner dan in de oudere leeftijdsgroep. Ook in deze groep zijn de Chinezen het hoogst opgeleid, de Hindostaanse Surinamers hebben een vrijwel even hoge opleiding als de overige groepen. Zij hebben daarmee hun relatieve achterstand bij de oudere leeftijdsgroep weggewerkt.

Belangrijkste bron van inkomsten (15- tot 65-jarigen)

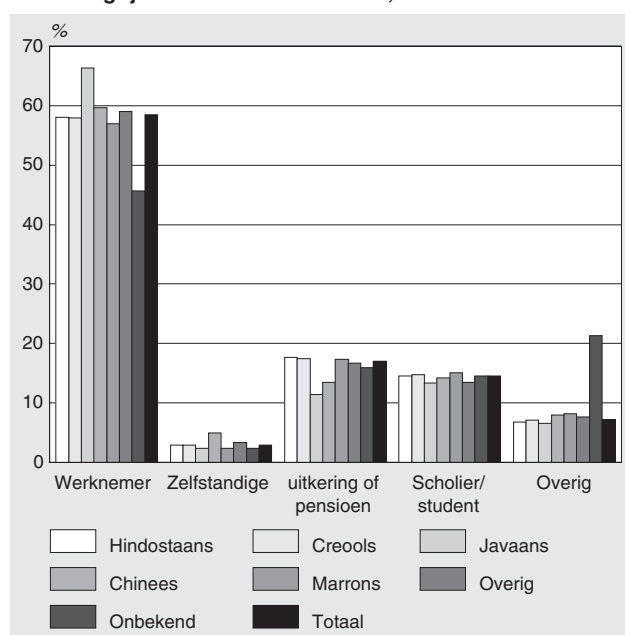
Op grond van gegevens over hun inkomsten zijn de personen in de onderscheiden bevolkingsgroepen ingedeeld naar hun voornaamste activiteit (*grafiek 13*).

De verschillen in arbeidstatus zijn niet erg groot. Alleen de kleine groep onbekenden, vooral nieuwe immigranten, wijkt sterk af. Ook de verschillen tussen vrouwen en mannen zijn in alle groepen bijzonder klein (*tabel 2 in bijlage 2*). Onder de Javaanse Surinamers is het aandeel werknemers hoger dan gemiddeld. Bij de Chinese mannen is het aandeel zelfstandigen iets groter. Onder Javanen en Chinezen is het aandeel uitkeringen kleiner dan bij de andere groepen.

Inkomsten van personen (15- tot 65-jarigen)

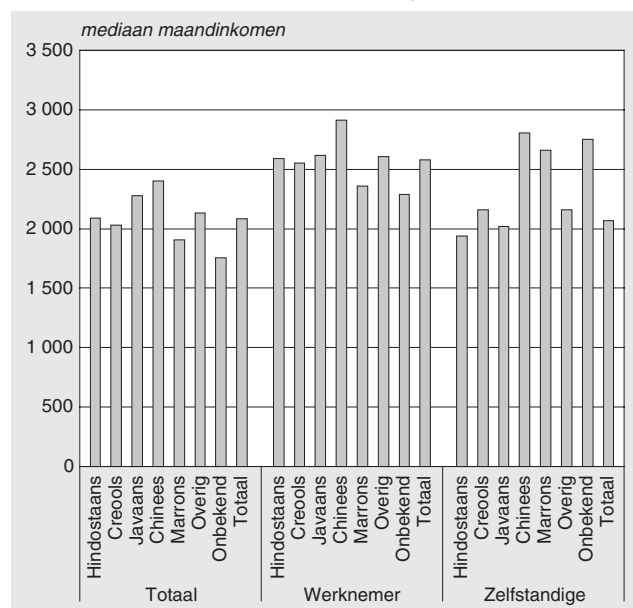
De gemiddelde inkomsten (uitgedrukt door de mediaan) van Chinese mannen en vrouwen zijn hoger dan gemiddeld (*grafiek 14 en 15*). Bij de Hindostanen en Javanen lijken vooral de inkomsten van de vrouwen relatief lager. Naast de inkomsten voor het totaal van de bevolkingsgroep zijn ook de gemiddelden weergegeven van diegenen in de onderscheiden bevolkingsgroepen voor wie de inkomsten uit betaalde arbeid, als werknemer of zelfstandige, de belangrijkste bron van inkomsten vormen. Het patroon van de onderlinge verschillen tussen de etnische groepen onder werknemers en zelfstandigen bij mannen respectievelijk vrouwen is vrijwel hetzelfde als het patroon voor de totale bevolking, alleen liggen de gemiddelden bij de betaald werkenden iets hoger en zijn de verschillen tussen de onderscheiden bevolkingsgroepen vooral onder de zelfstandigen (zie ook tabel 3 in bijlage 2) wat geprononceerder. Dat geldt met name voor de Chinese bevolkingsgroep die in vergelijking met de ander bevolkingsgroepen hogere maandelijks

13. Belangrijkste bron van inkomsten, 2008

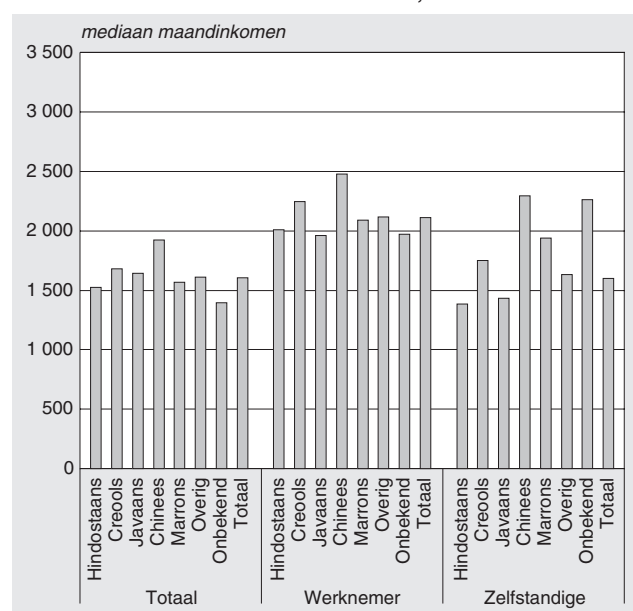

inkomsten heeft. Hierbij is geen rekening gehouden met het aantal uren betaald werk. Dit vormt vermoedelijk een deel van de verklaring voor het verschil tussen vrouwen en mannen in alle groepen.

14. Inkomsten van Surinaamse mannen, 2008

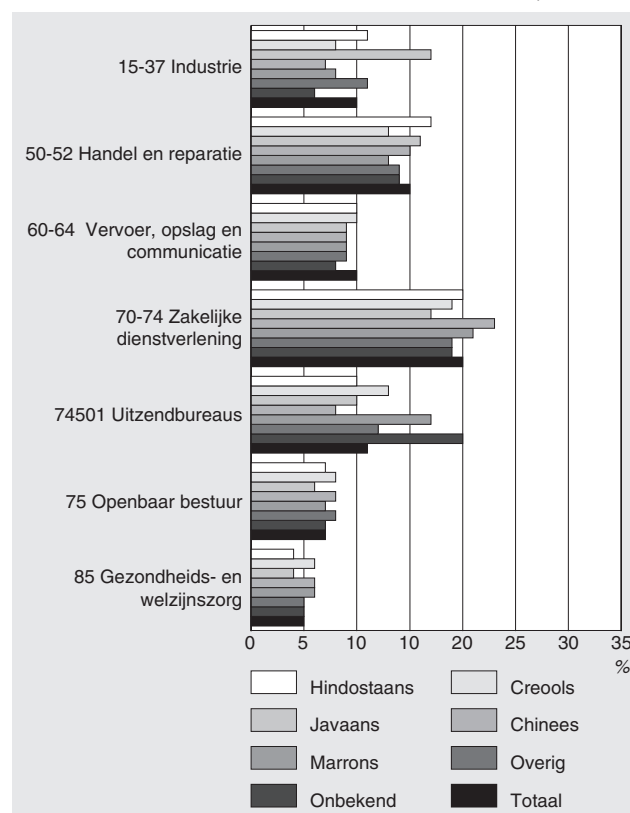
15. Inkomsten van Surinaamse vrouwen, 2008

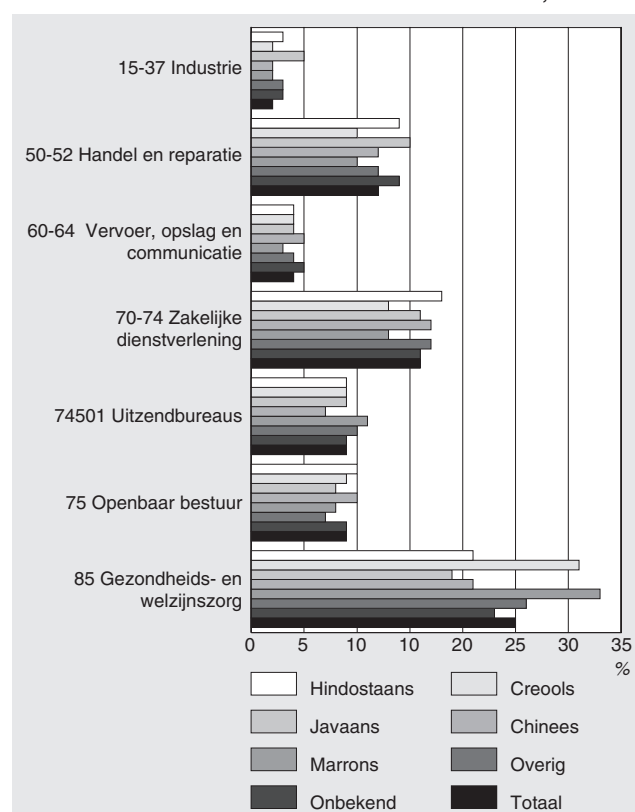
Economische activiteit van personen met betaald werk

De diverse groepen Surinamers werken in diverse bedrijfstakken. Het meest opvallend zijn de verschillen in activiteit tussen mannen en vrouwen. Veel vrouwen werken in de gezondheids- en welzijnszorg, vooral Creolen en Marrons (grafiek 16 en 17). Van de andere groepen zijn relatief veel vrouwen werkzaam in de zakelijke dienstverlening en de handel. Bij de mannen is de spreiding over diverse bedrijfstakken groter: Javaanse mannen werken vaker in de industrie, en Creolen, Marrons en onbekenden vaker via uitzendbureaus. Veel Chinezen in Nederland werken in de horeca

16. Economische activiteit van Surinaamse mannen, 2008

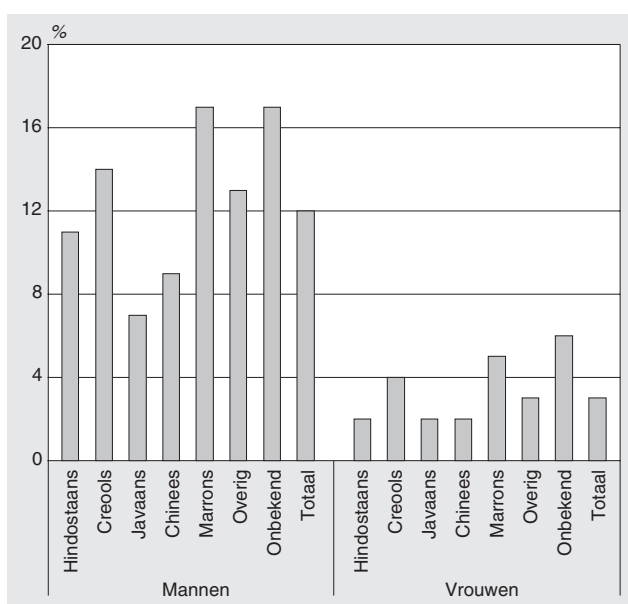
17. Economische activiteit van Surinaamse vrouwen, 2008

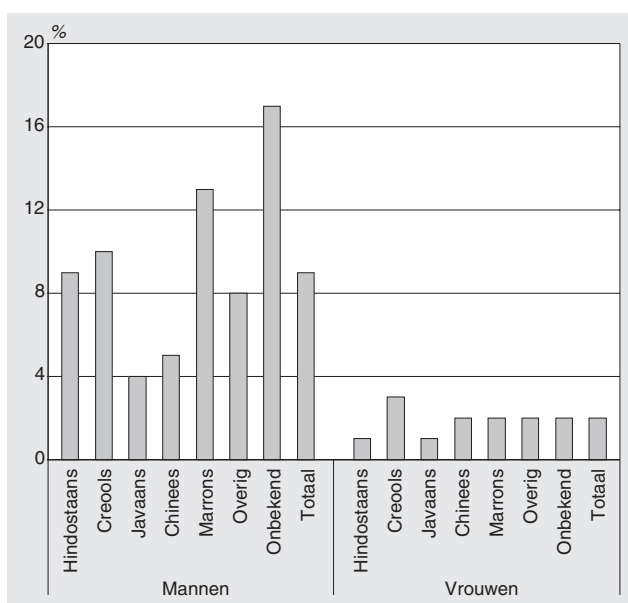
Verdachten

Naast sociaaleconomische indicatoren, zoals belangrijkste bron van inkomsten, wordt ook 'verdacht zijn van een misdrijf' beschouwd als een relevante indicator van de maatschappelijke positie (Van der Vliet et al, 2010). De percentages verdachte mannen van 15 tot 25 jaar zijn hoger dan van mannen van 25 tot 35 jaar (*grafiek 18 en 19*). In beide groepen is het aandeel verdachten het kleinst onder Javaanse en Chinese Surinamers. Iets hoger zijn de percentages onder Hindostanen, en nog wat hoger onder Creolen. Onder Marrons en onbekenden zijn de percentages het hoogst. In absolute aantallen is het aantal verdachte Hindostaanse mannen het grootst.

18. Percentage verdachten onder Surinamers van 15-24 jaar, 2008

19. Percentage verdachten onder Surinamers van 25-34 jaar, 2008

De percentages verdachten zijn bij vrouwen lager dan bij mannen, zoals vrijwel altijd bij criminaliteit (Eggen en Goudriaan, 2010). De verdachtenpatronen lijken sterk op

die bij de mannen: lagere percentages verdachten onder Javaanse, Chinese of Hindostaanse vrouwen en hogere percentages bij vrouwen met een Creoolse of Marrons achtergrond. De verschillen zijn bij de vrouwen zo groot dat er ook in absolute aantallen meer verdachte Creoolse vrouwen zijn dan verdachte Hindostaanse vrouwen.

Relatievorming en vermenging

Voorlopig is de conclusie dat de groepen op diverse punten sterk verschillen: Hindostanen hebben relatief weinig gemengde relaties, onder Creolen en Marrons zijn veel alleenstaande ouders, en onder de Chinese Surinamers zijn veel hoogopgeleiden, relatief veel zelfstandigen, met relatief hoge inkomsten, vooral uit arbeid. Javaanse Surinamers zijn relatief vaak werknemers. Chinese en Javaanse Surinamers kennen relatief weinig criminaliteit. De verklaring voor deze verschillen moet onder andere gezocht worden in de aard van de relatievorming en vermenging.

Het gebruik van de familienaam bij de classificatie van Surinamers biedt niet alleen de mogelijkheid om Surinamers toe te delen aan specifieke etnische groepen binnen de Surinaamse bevolking, maar kan ook helpen bij het vaststellen van de mate van vermenging. Vermenging kan plaatsvinden in de vorm van relaties tussen partners uit verschillende groepen. Eerder in dit artikel is reeds beschreven dat dit veel plaatsvindt, vooral tussen Creoolse Surinamers en Chinese Surinamers en Marrons.

Paradoxaal genoeg geeft de empirische bevinding van vermenging aanleiding tot vragen over de validiteit van de indelingsmethode. Immers, bij de classificatie wordt impliciet verondersteld dat de naam een goede benadering is van de etnische achtergrond van de persoon. Deze aanname wordt echter minder plausibel naarmate de ouders vaker uit verschillende bevolkingsgroepen komen. De vermenging roept de vraag op hoeveel betekenis gehecht moet worden aan de indeling van een persoon als Chinese Surinamer, als het merendeel van de Surinamers met een Chinese familienaam ook een ouder heeft met een Creoolse familienaam. Bij Javaanse en vooral Hindostaanse Surinamers treedt minder vermenging op, dus doet dit probleem zich minder vaak voor. De conclusie moet zijn dat de nauwkeurigheid en scherpte van de indelingsmethode op basis van familienaamen relativering behoeft. Dat geldt vooral bij het onderscheiden van Creoolse en Chinese Surinamers, Marrons en de groep overigen.

In het licht van deze vermenging is het opvallend dat vooral de Chinese Surinamers zich in diverse opzichten onderscheiden van de andere groepen. Ook ten opzichte van Creoolse Surinamers en Marrons lijkt hun maatschappelijke situatie te verschillen, vooral in sociaaleconomisch opzicht. Een deel van het verhaal achter de verschillen wordt duidelijk als binnen de afzonderlijke bevolkingsgroepen nader onderscheid gemaakt wordt tussen degenen die al dan niet gemengde ouders of een gemengde relatie hebben (voor zover dat mogelijk is met de beschikbare gegevens). Vergelijking van het opleidingsniveau (zie *kader*) van deze nader gespecificeerde groepen (*staat 3*) leidt tot interessante uitkomsten:

Het gemiddelde opleidingsniveau van Surinamers met twee Chinese ouders of twee Chinese partners is hoog. Het gemiddelde voor de andere groepen met gelijke ouders of

partners ligt vrij dicht bij het gemiddelde voor het totaal. Bij de gemengde groepen is het opleidingsniveau vaak hoog als een van de ouders of een van de partners een Chinese Surinamer is. Het opleidingsniveau is veelal lager dan gemiddeld bij Javanen en Marrons. Er bestaat een sterke samenhang tussen de gemiddelden van de opleidingsniveaus van de partners (Pearson's $r = .55$).

Opleidingsniveau

Het opleidingsniveau is onderscheiden in vijf niveaus, te weten:

- 1) niet meer dan primair onderwijs (2)
- 2) secundair onderwijs eerste fase (3)
- 3) secundair onderwijs tweede fase (4)
- 4) tertiair onderwijs eerste fase (5)
- 5) tertiair onderwijs tweede/derde fase (6)

Deze conclusies worden ondersteund door de resultaten van multivariate loglineaire analyses van de samenhang tussen groepskenmerken en opleidingsniveau. De uitkomsten van deze analyse worden hier niet in detail gerapporteerd. Er zijn vooral twee factoren die het voorkomen van wel of niet gemengde relaties lijken te verklaren. De eerste is de bevolkingsgroep waartoe men behoort. Vooral Hindostanen blijken vaker een relatie te hebben met een persoon met dezelfde achtergrond. De tweede factor is het opleidingsniveau. Het blijkt dat men vaker een relatie heeft

met een partner op min of meer gelijk niveau.

In het algemeen is voor hoger opgeleide personen de drempel voor relatievorming met personen uit andere bevolkingsgroepen lager (Zorlu en Traag, 2005). In combinatie met de grootte van de bevolkingsgroepen verklaart dit dat er bijvoorbeeld relatief veel hoogopgeleide Chinees/Creoolse partners zijn.

Het behaalde opleidingsniveau is vooral in de hedendaagse maatschappij een belangrijke voorwaarde en determinant voor een goede sociaaleconomische positie (Dagevos, 2004; Herweijer, 2010). De verschillen in opleidingsniveau tussen de bevolkingsgroepen vormen daarmee een deel van de verklaring voor de eerder beschreven sociaaleconomische verschillen tussen de bevolkingsgroepen.

Verschillen tussen bevolkingsgroepen: multivariate analyse

Hier wordt onderzocht in hoeverre de verschillen tussen de bevolkingsgroepen (mede) kunnen worden toegeschreven aan andere factoren dan de etnische achtergrond, zoals de arbeidsdeelname, de inkomsten in de peilmaand en het verdacht zijn van een misdrijf. Daartoe wordt een multivariate analyse uitgevoerd waarin naast de bevolkingsgroep ook enkele andere mogelijke verklaringskenmerken in de analyse worden betrokken, zodat duidelijkheid ontstaat welke verklaringswaarde resteert voor het kenmerk 'bevolkingsgroep' na correctie voor de invloed van de andere kenmerken. Vanwege de aard van de indicatoren zijn de analyses uitgevoerd op gegevens over Surinamers van 25 tot 65 jaar, zodat verwacht mag worden dat de bijzondere positie van onderwijsvolgenden en minderjarigen die nog bij hun ouders wonen, in de analyses geen rol van betekenis speelt.

Staat 3
Gemiddeld opleidingsniveau van personen en hun partner (gewogen)¹⁾

	Opleidingsniveau persoon	Opleidingsniveau partner		Opleidingsniveau persoon	Opleidingsniveau partner
Bevolkingsgroep vader/moeder			Bevolkingsgroep persoon/partner		
Chin/chin	4,84	4,61	Creo/marr	4,84	x
Onb/chin	4,63	x	Jav/chin	4,81	3,70
Creo/marr	4,50	x	Chin/onb	4,55	x
Hind/chin	4,49	x	Creo/chin	4,49	4,55
Chin/onb	4,46	x	Chin/creo	4,36	4,25
Chin/hind	4,38	x	Onb/chin	4,33	3,39
Jav/marr	4,34	x	Chin/chin	4,24	4,44
Jav/onb	4,31	x	Creo/jav	4,19	3,83
Creo/jav	4,30	4,00	Marr/marr	4,16	4,23
Onb/creo	4,29	3,54	Creo/onb	4,12	3,81
Hind/creo	4,24	4,04	Hind/chin	4,05	4,00
Creo/chin	4,22	4,60	Jav/creo	4,04	4,41
Marr/jav	4,21	x	Chin/hind	4,04	4,23
Jav/chin	4,20	x	Hind/creo	4,02	3,99
Marr/chin	4,17	x	Creo/creo	4,02	4,14
Chin/creo	4,17	4,29	Creo/marr	4,01	3,86
Jind/jav	4,17	4,74	Chin/jav	4,00	4,67
Chin/jav	4,11	x	Creo/hind	3,94	4,01
Creo/marr	4,09	4,26	Onb/creo	3,92	4,12
Marr/marr	4,06	x	Jav/onb	3,87	3,57
Hind/hind	4,06	4,12	Onb/hind	3,84	3,67
Creo/creo	4,05	4,10	Hind/onb	3,79	3,95
Marr/hind	4,00	x	Marr/creo	3,78	4,32
Jav/jav	4,00	4,07	Hind/hind	3,70	3,73
Jav/creo	4,00	4,57	Jind/jav	3,67	3,57
Marr/creo	3,97	3,65	Onb/jav	3,67	4,09
Marr/onb	3,94	x	Jav/hind	3,60	3,61
Jav/hind	3,86	3,86	Jav/jav	3,48	3,43
Hind/onb	3,85	2,54	Hind/marr	3,45	3,23
Creo/hind	3,84	4,28	Marr/hind	3,13	2,88
Creo/onb	3,79	4,21			
Onb/hind	3,72	4,50			
Onb/jav	3,47	x			
Hind/marr	2,98	2,54			
Totaal	4,06	4,10	Totaal	3,81	3,84

¹⁾ Een x betekent dat er te weinig waarnemingen bij de partner waren (vanwege onbekende waarde).

a) Arbeidsmarktdeelname

De indicator voor deelname aan de arbeidsmarkt is het verrichten van betaalde arbeid als werknemer of als zelfstandige. Een benadering van het aandeel van de verschillen dat verklaard kan worden door de factoren in de analyse komt uit op 7 procent (staat 4). Dat is niet erg groot, maar is zeker ook niet verwaarloosbaar. De belangrijkste factoren voor de verklaring van de arbeidsmarktdeelname zijn, in volgorde van belang: opleidingsniveau (meer deelname bij hoger opleidingsniveau), leeftijd (lagere deelname bij hogere leeftijd), verblijfsduur (lagere deelname bij korter verblijf in Nederland), geslacht (mannen hogere deelname) en generatie in combinatie met verblijfsduur (eerste generatie heeft hogere deelname bij een langer verblijf, tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders heeft hogere arbeidsdeelname dan de groep met één in het buitenland geboren ouder). Stedelijkheid van de woongemeente en het aandeel niet-westerse allochtonen in de woonbuurt zijn niet van belang.

Er resteren nauwelijks verschillen van belang tussen de onderscheiden groepen: alleen bij de Javaanse Surinamers is nog sprake van hogere arbeidsdeelname en bij de Chinese Surinamers van een lagere deelname.

b) Inkomsten

Een tweede indicator vormt het niveau van inkomsten,

ongeacht de bron. Voor sommigen zullen de persoonlijke inkomsten hoofdzakelijk afkomstig zijn uit arbeid, maar voor anderen zal een uitkering of pensioen de belangrijkste bron van inkomsten zijn. De variabelen in de analyse verklaren hier 42 procent van de verschillen (staat 4). Opleidingsniveau (hogere inkomsten bij een hoger opleidingsniveau) en leeftijd (hogere inkomsten bij hogere leeftijd) zijn de belangrijkste verklarende factoren. Daarnaast zijn ook arbeidsdeelname (hogere inkomsten bij betaalde arbeid) en geslacht (mannen hebben hogere inkomsten), verblijfsduur in Nederland (hogere inkomsten bij langere verblijfsduur) en het aandeel niet-westerse allochtonen in de buurt (hogere inkomsten in buurten met weinig niet-westerse allochtonen) belangrijk voor de verklaring van de verschillen. Minder belangrijk is generatie (eerste generatie heeft minder inkomsten dan tweede, maar de tweede generatie met één in Nederland geboren ouder heeft hogere inkomsten dan die met twee buiten Nederland geboren ouders).

Naast de genoemde factoren zijn er vrijwel geen verschillen, behalve voor de Chinese Surinamers die gemiddeld hogere inkomsten hebben, ongeacht het hogere opleidingsniveau. Javaanse Surinamers hebben juist significant lagere inkomsten.

c) Verdachte

De derde indicator waarvoor de mogelijke verklaringswaar-

Staat 4
Resultaten van multivariate logistische regressie/variantie-analyse

	Wel/niet betaald werkend	Persoonlijke inkomsten p/m	Verdachte
	Odds ratio	Beta	Odds ratio
Constante		-1921,377 ***	
Wel/niet betaald werkend			
Niet betaald werkend	--	-799,740 ***	1,811 ***
Werknemer of zelfstandige	--	referentiecategorie	referentiecategorie
Geslacht			
Man	1,330 **	387,190 ***	3,944 ***
Vrouw	referentiecategorie	referentiecategorie	referentiecategorie
Stedelijkheid			
Zeer sterk stedelijk	1,013	5,571	1,209
Sterk stedelijk	1,179	-26,521	1,040
Matig stedelijk	1,159	4,935	0,949
Weinig stedelijk	1,151	47,553	0,994
Niet stedelijk	referentiecategorie	referentiecategorie	referentiecategorie.
Herkomstgeneratie			
1ste generatie minder dan 1 jaar in Nederland	0,485 ***	-77,752 *	1,483 *
1ste generatie 2-5 jaar in Nederland	0,901 **	-120,574 ***	1,058
1ste generatie 6-15 jaar in Nederland	1,388 ***	-72,809 ***	1,081
1ste generatie 16 jaar of langer in Nederland	1,702 ***	43,684 ***	0,979
2e generatie met twee buiten Ned. geboren ouders	1,285 ***	-14,182	0,752
2e generatie met één in Ned. geboren ouder	referentiecategorie	referentiecategorie	referentiecategorie
Aandeel niet-westerse allochtonen in buurt			
0 tot 5 procent	0,936	108,006 ***	0,763
5 tot 15 procent	0,923 **	88,741 ***	0,771 **
15 tot 25 procent	0,983	77,238 ***	0,820
25 tot 50 procent	0,994	16,512	0,875
50 procent of meer	referentiecategorie	referentiecategorie	referentiecategorie.
Etnische achtergrond			
Creools	0,979	-11,397	1,135 **
Javaans	1,263 ***	-69,240 ***	0,291 ***
Chinees	0,853 ***	102,201 ***	0,601 **
Marrons	0,950	-70,953	1,258
Onbekend	0,950	57,624	0,755
Overig	0,983	-22,528	0,510
Hindostaans	referentiecategorie	referentiecategorie	referentiecategorie
Leeftijd (in jaren)	0,981 ***	72,251 ***	0,969 ***
Opleidingsniveau	1,546 ***	488,495 ***	0,603 ***
Verklaarde variantie^a	0,072	0,423	0,123

*** p < 0,01 ** p < 0,05 * p < 0,10.

de van etnische groep onder Surinamers wordt onderzocht, is het al dan niet verdacht zijn van het plegen van een misdrijf. Bij benadering 12 procent van de verschillen wordt verklaard door de onderzochte factoren (staat 4). De belangrijkste factoren zijn geslacht (meer mannen zijn verdachte), opleidingsniveau (meer laag opgeleiden zijn verdachte), arbeidsdeelname (zonder betaalde arbeid meer verdachten) en eerste generatie met een verblijfsduur van minder dan 1 jaar (meer verdachten). Stedelijkheid van de woongemeente en aandeel niet-westerse allochtonen in de woonbuurt zijn nauwelijks of helemaal niet van belang. De resterende bijdrage van het kenmerk bevolkingsgroep in de verklaring van de verschillen is ook bijna verwaarloosbaar: Javaanse Surinamers zijn wel minder vaak verdachte dan op grond van de andere factoren verwacht zou worden, Creoolse Surinamers juist vaker.

3. Conclusie

Aan de hand van de familienaam is de bevolking van Surinaamse herkomst onderverdeeld naar etnische achtergrond. Daarmee is vastgesteld dat in sterke mate vermenging optreedt. Er zijn vele relaties gevormd tussen personen die op grond van hun naam in verschillende bevolkingsgroepen zijn ingedeeld. Het zou kunnen zijn dat het onderscheid naar bevolkingsgroep irrelevant blijkt omdat er mede door de vermenging geen systematische verschillen blijken te bestaan.

In de beschrijving van de maatschappelijke situatie van de Surinaamse bevolkingsgroepen aan de hand van enkele aspecten van de sociaaleconomische integratie van de groepen in Nederland, blijken sommige groepen toch systematisch te verschillen van andere: Hindostanen hebben relatief weinig gemengde relaties, Creolen en Marrons veel alleenstaande ouders, Chinese Surinamers veel hoogopgeleiden, relatief veel zelfstandigen en relatief hoge inkomsten, vooral uit arbeid. Javaanse Surinamers hebben relatief veel werknemers, en Chinese en Javaanse Surinamers kennen relatief weinig criminaliteit. De vervolgvraag is dan in hoeverre de verschillen toe te schrijven zijn aan de etnische achtergrond of aan andere onderliggende factoren. Bij nadere analyse van de relatievorming blijkt etnische achtergrond een rol te spelen. Vooral Hindostaanse Surinamers zoeken een partner in eigen kring, maar daarnaast is ook opleidingsniveau een belangrijke factor. Vooral de relatief hoogopgeleide Chinese Surinamers hebben vaak een tamelijk hoogopgeleide partner uit een van de andere bevolkingsgroepen. Bij gelijke bevolkingsgroep van ouders of partner ligt het opleidingsniveau van andere Surinaamse bevolkingsgroepen dan Chinezen veelal rond of onder het gemiddelde. Bij de onderwerpen arbeidsdeelname, inkomsten en het verdacht zijn van misdrijf, is de etnische achtergrond van Surinamers in vergelijking met andere factoren nauwelijks van belang. Verschillen tussen de bevolkingsgroepen in opleidingsniveau, geslacht, leeftijd of arbeidsdeelname zijn grotendeels de achterliggende verklaring van verschillen op deze maatschappelijke terreinen van Surinaamse bevolkingsgroepen.

Literatuur

Algemeen Bureau voor de Statistiek, 2005, Zevende Algemene Volkstelling 2004. ABS, Paramaribo.

Blanksma, A., 2006, De koek en de kruimels. Etnische en nationalistische mobilisatie tijdens de Surinaamse verkiezingscampagne 2005 (scriptie). Universiteit van Amsterdam.

Choenni, C.E.S. en K.Sh. Adhin (red.), 2003, Hindostanen, van Brits-Indische emigranten via Suriname tot burgers van Nederland. Sampreshan, Den Haag.

Choenni, C.E.S., 2011, Integratie Hindostani Stijl? Over de migratie, geschiedenis en diaspora van Hindostanen (inaugurale rede). Vrije Universiteit van Amsterdam.

Dagevos, J., 2004, Arbeidsmarkt. In: In het zicht van de toekomst. Sociaal en Cultureel Rapport 2004. SCP, Den Haag.

Eggen, A. Th. J. en H. Goudriaan, 2010, Criminaliteit en opsporing. In: De Heer-De Lange, N.E. en S.N. Kalidien. Criminaliteit en rechtshandhaving 2009. Ontwikkelingen en samenhangen. Boom Juridische uitgevers, Meppel.

Herweijer, L., 2010, Generaties in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. In: Wisseling van de wacht: generaties in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2010. SCP, Den Haag.

Liem, P. en T. Veld, 2005, De integratie van Surinamers: voortgang en stagnatie. Instituut voor Sociologisch-Economisch Onderzoek, Rotterdam.

Linder, F., L.van Oostrom, F. van der Linden en C. Harmsen, 2011, Chinezen in Nederland in het eerste decennium van de 21ste eeuw. Bevolkingstrends 59(4), blz. xx-xx.

Mateos, P., 2007, An ontology of ethnicity based upon personal names with implications for neighbourhood profiling. University College London.

Oudhof, K. en C. Harmsen, 2011, Surinamen: een methodologische beschrijving van de werkwijze om Surinamers te onderscheiden naar etnische groep. CBS, Den Haag/Heerlen (interne nota).

Oudhof, K., C. Harmsen, S. Loozen en C. Choenni, 2011, Omvang en spreiding van Surinaamse bevolkingsgroepen in Nederland. Bevolkingstrends 59(2), blz. 97-104.

Vliet, R. van der, J. Ooijevaar en A. Boerdam (red.), 2010, Jaarrapport Integratie 2010. CBS, Den Haag/Heerlen.

Zorlu, A. en T. Traag, 2005, Opleidingsniveau en taalvaardigheid. In: SCP/CBS/WODC, Jaarrapport Integratie 2005. SCP, Den Haag.

Bijlage 1

Toelichting over de indeling van Surinamers

In Suriname zijn diverse gegevensbronnen (zoals Volkstelling 2004) waarin onderscheid wordt gemaakt naar etnische achtergrond (ABS, 2005). In de gegevensbronnen waarvan het CBS gebruik maakt voor de beschrijving van de Surinamers in Nederland (zoals het Gemeentelijk Basisregister (GBA)) is geen directe informatie aanwezig over het onderscheid tussen etnische groepen. Gepoogd is om de etnische achtergrond bij benadering te meten aan de hand van de familienamen van personen. In het onderzoek zijn personen die op grond van hun herkomstgroep aan te merken zijn als Surinamer op die wijze ingedeeld naar een aantal etnische groepen.

Het gebruik van namen voor de indeling van personen naar etnische achtergrond is een heel gebruikelijke methode in sociaalwetenschappelijk onderzoek, vooral in landen waar de registratie van dergelijke gegevens niet is toegestaan of waar die informatie niet toegankelijk is voor onderzoekers. Daarom is al vrij veel ervaring met die methode opgedaan (Mateos, 2007).

Na toedeling van personen aan de onderscheiden bevolkingsgroepen is het mogelijk statistische overzichten samen te stellen over de omvang van deze bevolkingsgroepen en nadere analyses uit te voeren. Zoals het mogelijk is om personen zelf in te delen naar hun familienaam, kunnen ook hun ouders of hun eventuele kinderen worden ingedeeld naar etnische groep. Ouders van een persoon van Surinaamse herkomst kunnen behoren tot verschillende herkomstgroepen (bijvoorbeeld een kind van een Surinaamse moeder en een autochtone vader). Analoo

daaraan is het ook mogelijk dat beide ouders Surinamer zijn qua herkomst, maar behoren tot verschillende bevolkingsgroepen. Suriname is bij uitstek een multiculturele samenleving van vele etnische groepen met een gemeenschappelijke identiteit (Liem en Veld, 2005; Blanksma, 2006). De beschikbaarheid van gegevens over de bevolkingsgroepen van personen biedt een goede mogelijkheid om na te gaan in hoeverre Surinamers voortkomen uit ouders uit verschillende bevolkingsgroepen.

De classificatie van personen aan de hand van de familienamen is uitgevoerd op basis van de familienaam van personen met de herkomstgroep Suriname die ook in Suriname zijn geboren en in 2008 in Nederland woonachtig zijn. Voor de eerste generatie kon daarom alleen worden nagegaan in hoeverre zij etnisch gemengde ouders hebben, voor zover zij twee Surinaamse ouders hebben én voor zover de ouders (tot voor kort) nog in Nederland waren ingeschreven. In de GBA zijn evenwel ook namen van hun ouders opgenomen en het zou dus ook nog denkbaar zijn om voor alle personen met Surinaamse achtergrond vast te stellen of sprake is van vermenging aan de hand van de namen van beide ouders, ongeacht of deze ouders zelf behoren tot de in Nederland woonachtige bevolking.

Bij de tweede generatie is de bevolkingsgroep volgens dezelfde procedure afgeleid: in het merendeel van de gevallen zal de bevolkingsgroep daarom afgeleid zijn van die van de moeder, maar wanneer die niet bekend was (of wanneer de moeder autochtoon was) en die van de vader wel, is de bevolkingsgroep van de vader overgenomen. Het antwoord op de vraag of de tweede generatie qua bevolkingsgroep gemengde ouders heeft, vertoont dus overlap met het antwoord op de vraag of eerste generatie Surinamers met kinderen een partner uit een andere bevolkingsgroep hebben.

Bijlage 2

Tabel 1
Surinamers naar plaats in het huishouden, geslacht en bevolkingsgroep, ultimo september 2008

	Plaats in het huishouden								Totaal (=100%)
	Kind	Alleenstaande	Partner in ongehuwd samenw. paar z kinderen	Partner in gehuwd paar zonder kinderen	Partner in ongehuwd samenw. paar m kinderen	Partner in gehuwd paar met kinderen	Ouder in eenouder-huishouden	Overig	
Totale bevolking	%								x 1 000
<i>Mannen</i>									
Hindostaans	39,1	18,7	4,7	7,0	5,7	16,6	1,9	6,3	71,4
Creools	37,4	24,4	6,3	5,7	7,0	10,3	1,7	7,1	62,5
Javaans	39,6	15,5	6,2	8,1	7,5	16,0	1,6	5,6	10,3
Chinees	33,5	22,5	6,3	8,4	6,5	15,7	1,4	5,6	5,4
Marrons	41,3	22,9	5,5	4,0	7,0	8,5	2,1	8,8	5,1
Overig	39,8	22,0	5,8	6,0	6,5	12,1	1,4	6,4	3,4
Onbekend	33,0	32,9	4,8	8,0	2,9	5,7	1,2	11,5	2,8
Totaal	38,3	21,3	5,5	6,5	6,3	13,6	1,8	6,7	161,0
<i>Vrouwen</i>									
Hindostaans	30,5	16,6	4,5	7,3	5,6	16,4	14,4	4,8	79,2
Creools	28,6	19,9	4,4	5,3	5,6	9,8	20,9	5,5	69,0
Javaans	30,4	13,0	6,1	9,4	8,3	17,1	10,7	5,1	11,4
Chinees	26,0	21,6	6,2	8,4	5,0	15,0	12,7	5,1	5,9
Marrons	30,9	17,2	4,0	4,4	5,9	8,4	22,4	6,8	5,7
Overig	28,5	18,4	4,7	7,7	5,6	13,0	16,2	5,8	3,8
Onbekend	32,3	24,9	4,8	8,3	3,2	8,3	8,5	9,6	2,3
Totaal	29,6	18,0	4,6	6,6	5,7	13,4	16,8	5,3	177,3
Bevolking 25 jaar of ouder									
<i>Mannen</i>									
Hindostaans	7,3	27,0	6,8	11,5	9,3	27,8	3,2	7,1	42,6
Creools	7,0	35,9	9,0	9,3	11,1	16,9	2,8	7,8	38,0
Javaans	6,6	23,0	9,2	13,4	12,3	26,6	2,6	6,3	6,2
Chinees	7,6	29,6	8,6	12,7	9,5	23,5	2,1	6,3	3,6
Marrons	6,2	36,8	8,6	7,3	12,0	15,2	3,7	10,1	2,8
Overig	6,9	33,4	9,0	10,0	10,6	20,2	2,4	7,4	2,0
Onbekend	5,1	46,2	7,2	13,6	4,5	9,7	1,9	11,7	1,7
Totaal	7,1	31,1	8,0	10,7	10,2	22,5	3,0	7,5	96,8
<i>Vrouwen</i>									
Hindostaans	3,0	21,6	5,4	10,6	8,1	25,0	21,5	4,7	51,2
Creools	2,4	26,3	5,4	8,1	8,0	14,8	30,0	4,9	45,1
Javaans	2,0	16,9	7,9	14,2	12,2	26,1	15,7	5,1	7,4
Chinees	3,0	27,1	7,3	11,9	6,8	21,4	17,3	5,1	4,1
Marrons	2,1	23,2	5,3	7,0	9,1	13,5	33,9	5,9	3,5
Overig	2,3	24,1	6,0	11,4	8,3	19,4	23,4	5,1	2,5
Onbekend	1,9	34,3	5,9	14,9	5,0	15,1	14,4	8,5	1,3
Totaal	2,6	23,6	5,7	9,9	8,3	20,4	24,7	4,9	115,1

Tabel 2
Belangrijkste bron van inkomsten/activiteit van Surinamers op peildatum

	Werknemer	Zelfstandige	Arbeids- ongeschikt- heids- uitkering	Werkloos- heidsuit- kering (WW)	Bijstands- uitkering	Overige uitkering	Pensioen	Scholier/ student	Overig	Niet bekend	Totaal (= 100%)
	%										x 1 000
Mannen											
Hindostaans	59,6	4,3	6,6	1,1	5,3	1,2	0,9	14,7	6,2	0,0	53,4
Creools	58,1	3,6	5,3	1,2	6,5	1,4	1,5	14,2	8,4	0,0	45,7
Javaans	68,3	3,2	4,1	1,2	2,7	0,9	1,6	13,6	4,4	0,0	7,4
Chinees	59,9	6,5	3,8	1,2	3,9	0,8	1,9	14,8	7,2	0,0	4,1
Marrons	57,9	3,1	4,7	1,1	5,9	1,5	1,0	14,8	9,9	0,0	3,6
Overig	59,4	4,5	5,4	1,4	5,0	1,2	1,6	14,8	6,7	0,0	2,4
Onbekend	46,1	2,4	6,0	1,0	4,2	2,2	1,4	12,4	23,9	0,2	1,9
Totaal	59,3	4,0	5,8	1,2	5,5	1,3	1,2	14,4	7,4	0,0	118,6
Vrouwen											
Hindostaans	56,8	1,6	6,4	1,2	9,1	2,0	1,2	14,4	7,3	0,0	60,8
Creools	57,9	2,2	6,2	1,4	8,1	1,6	1,5	15,1	5,9	0,0	51,3
Javaans	64,7	1,6	4,1	1,1	4,4	1,2	1,3	13,1	8,5	0,0	8,6
Chinees	59,4	3,3	6,0	1,0	4,6	1,5	2,2	13,6	8,5	0,0	4,4
Marrons	56,1	1,8	5,7	1,4	9,8	1,9	1,1	15,4	6,8	0,0	4,1
Overig	58,6	2,2	5,8	1,0	8,2	1,9	1,7	12,3	8,4	0,0	2,8
Onbekend	45,1	2,1	6,0	0,9	5,9	2,1	2,2	17,4	17,9	0,4	1,5
Totaal	57,7	1,9	6,1	1,3	8,3	1,8	1,4	14,6	7,0	0,0	133,4
Totaal											
Hindostaans	58,1	2,9	6,5	1,2	7,3	1,6	1,1	14,5	6,8	0,0	114,2
Creools	58,0	2,9	5,8	1,3	7,3	1,5	1,5	14,7	7,1	0,0	97,0
Javaans	66,4	2,3	4,1	1,1	3,6	1,1	1,4	13,3	6,6	0,0	16,0
Chinees	59,7	4,9	4,9	1,1	4,2	1,2	2,0	14,2	7,9	0,0	8,5
Marrons	57,0	2,4	5,2	1,3	8,0	1,8	1,1	15,1	8,2	0,0	7,7
Overig	59,0	3,3	5,6	1,2	6,7	1,6	1,6	13,4	7,6	0,0	5,2
Onbekend	45,7	2,3	6,0	1,0	4,9	2,2	1,8	14,5	21,3	0,3	3,4
Totaal	58,5	2,9	5,9	1,2	7,0	1,5	1,3	14,5	7,2	0,0	252,0

Tabel 3
Gemiddelde inkomsten per maand van Surinamers 15–64 jaar, ultimo september 2008

	Mannen			Vrouwen			Totaal		
	Gemiddeld	Mediaan	N	Gemiddeld	Mediaan	N	Gemiddeld	Mediaan	N
	euro		x 1000	euro		x 1000	euro		x 1000
Totaal									
Hindostaans	2277	2090	49,6	1741	1526	57,4	1989	1748	107,0
Creools	2330	2030	42,7	1910	1682	50,8	2102	1831	93,5
Javaans	2326	2279	7,1	1762	1644	8,0	2028	1902	15,1
Chinees	2796	2404	3,9	2188	1924	4,3	2477	2140	8,3
Marrons	2160	1908	3,2	1822	1570	4,0	1973	1721	7,1
Overig	2364	2135	2,3	1835	1613	2,7	2077	1808	5,0
Onbekend	2395	1756	1,6	1695	1395	1,4	2071	1551	3,0
Totaal	2319	2083	110,4	1828	1603	128,5	2055	1798	238,9
w.o. werknemers									
Hindostaans	2764	2590	31,9	2128	2011	34,5	2433	2282	66,5
Creools	2818	2551	26,7	2352	2244	29,8	2572	2385	56,4
Javaans	2711	2615	5,1	2043	1963	5,6	2363	2270	10,6
Chinees	3337	2912	2,4	2624	2479	2,6	2968	2688	5,1
Marrons	2558	2361	2,1	2227	2091	2,3	2383	2206	4,4
Overig	2820	2607	1,4	2237	2117	1,6	2511	2343	3,1
Onbekend	2963	2290	0,9	2176	1971	0,7	2630	2160	1,6
Totaal	2798	2579	70,5	2231	2113	77,1	2502	2330	147,6
w.o. zelfstandigen									
Hindostaans	2937	1939	2,3	2183	1384	1,0	2710	1788	3,3
Creools	3367	2162	1,7	2538	1752	1,2	3028	2008	2,8
Javaans	2691	2018	0,2	1978	1431	0,1	2431	1717	0,4
Chinees	4110	2806	0,3	3648	2293	0,1	3948	2682	0,4
Marrons	3613	2662	0,1	2023	1937	0,1	2965	2263	0,2
Overig	3275	2158	0,1	2049	1632	0,1	2840	1939	0,2
Onbekend	4113	2752	0,0	3121	2263	0,0	3724	2523	0,1
Totaal	3179	2068	4,8	2417	1601	2,6	2909	1898	7,4

Tabel 4
Surinamers van 15–64 jaar naar economische activiteit, ultimo september 2008

SBI-08 KORT																	
	01-05 Land- bouw, bos- bouw en visserij	10-14 Delf- stoffen- winning	15-37 Indus- trie	36631 Sociale werk- voor- ziening	40-41 Energie- en water- leiding- bedrijven	45 Bouw- nijver- heid	50-52 Handel en reparatie	55 Horeca	60-64 Vervoer, opslag en commu- nicatie	65-67 Finan- ciële instel- lingen	70-74 Zake- lijke dienst- ver- lening	74501 Uitzend- bureaus	75 Open- baar bestuur	80 Onder- wijs	85 Gezond- heids- en welzijns- zorg	90-99 Milieu, cultuur, recr, ov dienstv	Totaal (=100%)
	%																x 1000
Mannen																	
Hindostaans	0,3	0,0	11,0	2,5	0,3	4,4	16,6	3,3	10,0	3,8	20,3	9,6	7,2	3,5	4,4	2,8	37,6
Creools	0,3	0,1	8,1	2,0	0,3	4,6	13,0	4,1	10,2	3,6	19,1	13,1	7,9	3,1	6,0	4,5	31,0
Javaans	0,3	0,2	16,9	2,0	0,3	6,1	15,8	4,2	9,1	3,1	17,3	10,0	5,9	2,0	3,9	3,0	5,8
Chinees	0,2	0,1	7,3	1,2	0,4	3,6	14,8	5,2	8,6	5,8	22,9	7,8	8,2	3,0	6,2	4,7	2,9
Marrons	0,2	0,1	8,0	2,1	0,1	4,1	13,2	4,0	9,2	2,2	20,9	16,7	6,7	2,5	5,7	4,1	2,4
Overig	0,2	0,0	10,6	1,8	0,4	5,1	13,9	4,0	9,0	3,6	19,3	12,2	7,8	2,5	5,1	4,5	1,7
Onbekend	0,7	0,2	5,5	1,3	0,3	2,9	14,3	4,5	8,2	4,2	19,1	19,8	6,7	3,1	4,9	4,3	1,0
Totaal	0,3	0,1	10,1	2,2	0,3	4,5	14,9	3,8	9,9	3,7	19,7	11,3	7,4	3,2	5,1	3,6	82,4
Vrouwen																	
Hindostaans	0,2	0,0	2,6	1,6	0,2	0,6	13,7	3,6	3,8	5,5	17,8	9,1	10,2	5,5	21,5	4,1	40,0
Creools	0,1	0,0	1,8	1,0	0,3	0,4	10,4	3,8	4,3	4,6	12,8	9,3	8,6	7,1	30,9	4,7	34,9
Javaans	0,8	0,0	5,1	1,2	0,4	0,6	14,7	5,3	4,3	6,7	16,1	8,8	7,7	4,5	19,4	4,4	6,2
Chinees	0,1	0,0	2,0	0,5	0,2	0,6	11,8	3,6	5,1	7,0	16,7	7,5	9,9	8,0	21,5	5,4	3,1
Marrons	0,1	0,0	1,8	0,9	0,4	0,3	9,7	3,5	3,3	4,3	13,0	11,4	7,6	6,0	33,1	4,8	2,7
Overig	0,3	0,0	2,6	1,0	0,2	0,6	12,4	3,4	3,7	4,5	16,9	9,8	6,9	6,6	25,9	5,2	1,9
Onbekend	0,0	0,0	2,9	0,4	0,0	0,6	14,3	6,0	4,6	3,5	16,1	8,6	8,5	5,5	23,0	5,9	0,8
Totaal	0,2	0,0	2,4	1,2	0,3	0,5	12,3	3,8	4,1	5,2	15,5	9,2	9,2	6,2	25,5	4,5	89,5

Sociaal-culturele verschillen tussen Turken, Marokkanen en autochtonen: eerste resultaten van de Nederlandse LevensLoop Studie (NELLS)

Paul M. de Graaf¹⁾, Matthijs Kalmijn¹⁾, Gerbert Kraaykamp²⁾ en Christiaan W.S. Monden³⁾

Met data uit de eerste wave van de Nederlandse LevensLoop Studie (NELLS) vergelijken we Marokkanen, Turken en autochtonen (in de leeftijd 15–45 jaar) op een breed scala van sociale en culturele uitkomsten. De resultaten laten zien dat de gemiddelde Marokkaan/Turk traditioneler is dan de gemiddelde autochtone Nederlander. Dat uit zich zowel op sociaal gebied (meer familiaal) als op cultureel gebied (meer conservatief). De verschillen tussen eerste en tweede generatie immigranten zijn aanzienlijk op het gebied van waarden en normen, maar veel kleiner op het gebied van sociale kenmerken. Alle gepresenteerde verschillen zijn gecorrigeerd voor verschillen in opleidingsniveau, regio, urbanisatiegraad, leeftijd en sekse. Het NELLS werd mogelijk gemaakt door subsidie van NWO (via het Investeren in Middelgroot programma) en bijdragen van de universiteiten van Tilburg en Nijmegen. De tweede wave is voorzien voor 2012/2013.

1. Inleiding

De afgelopen jaren is er groeiende interesse voor de sociaal-culturele integratie van niet-westerse allochtone groepen, met name van Turken en Marokkanen. Aan de hand van een nieuwe dataverzameling onder een representatieve steekproef van 15–45-jarigen (NELLS) vergelijken we Turken en Marokkanen met de autochtone bevolking op een breed scala van sociaal en culturele uitkomsten: sociale contacten, verenigingsdeelname, vrijetijdsbesteding, normen en waarden, levenstevredenheid en politieke voorkeuren.

Tot enkele jaren terug ging de aandacht in het onderzoek naar de leefsituatie van minderheden voornamelijk uit naar hun structurele integratie, met name naar hun onderwijs-, arbeidsmarkt- en inkomenspositie. Ook het voorzieningengebruik en de criminaliteit van allochtonen zijn in kaart gebracht (zie bijvoorbeeld Van de Broek, Kleijnen, en Keuzenkamp, 2010; WODC/CBS, 2006; SCP/WODC/CBS, 2005). Culturele en sociale verschillen tussen autochtonen en allochtonen bleven in het kwantitatieve onderzoek sterk onderbelicht. De nadruk in het onderzoek lag op structurele verschillen omdat die als de belangrijkste voorwaarde van integratie werden gezien. Opleiding en beroepsarbeid nemen een sleutelpositie in als het gaat om het verkrijgen van economische zelfstandigheid. Voorzieningengebruik en criminaliteit werden onderzocht omdat de politiek daarom vroeg. Er waren echter ook praktische redenen om het onderzoek tot structurele factoren beperkt te houden, want er waren eenvoudigweg geen betrouwbare survey-gegevens beschikbaar waarmee de culturele en sociale integra-

tie van allochtonen kon worden bepaald. Met de komst van nieuwe data – zoals de nieuwe data uit het Sociale Positie en Voorzieningengebruik Allochtonen (SPVA), uit de Leefsituatie Allochtone Stedelingen 2004/2005 (LAS) en uit het Survey Integratie Minderheden 2006 (SIM) – is hier verandering in gekomen. In deze nieuwe datasets gaat de belangstelling nadrukkelijk uit naar religiositeit, verbondenheid met Nederland, identiteit en contacten met autochtonen (CBS, 2010). Vergelijkingen tussen Turken, Marokkanen en autochtonen blijven echter nog schaars als het gaat om meer alledaagse uitkomsten en opvattingen die niet direct betrekking hebben op etnische identiteit (voor een uitzondering zie Hoofdstuk 8 van Jaarrapport Integratie 2010 (CBS, 2010)). In dit artikel presenteren we gegevens over een breed scala van zulke sociale en culturele uitkomsten op basis van de eerste ronde van de Nederlandse LevensLoop Studie (NELLS). NELLS is opgezet als een panelonderzoek waarin de respondenten na drie en zes jaar opnieuw worden ondervraagd zodat kan worden nagegaan hoe structurele, culturele en sociale integratie zich ontwikkelen tijdens de levensloop.

2. NELLS data

Om survey-onderzoek naar minderheden te kunnen doen op basis van een steekproef met enkele duizenden respondenten heeft men een oververtegenwoordiging nodig van allochtonen. We hebben dit gerealiseerd door gebruik te maken van de bevolkingsregisters van 35 gemeenten. Eerst is er een verdeling gemaakt van gemeenten naar drie regio's (West, Noord en Oost, en Zuid) en vier categorieën van urbanisatiegraad (zeer sterk stedelijk, sterk stedelijk, matig stedelijk en marginaal/niet stedelijk). Binnen elke van deze 12 combinaties (cellen) zijn random gemeenten gekozen. In de meest verstedelijkte cellen kon de keuze niet geheel random zijn omdat we in elk geval de vier grote steden in onze steekproef wilden hebben. Vrijwel alle gemeenten, ook de vier grootste, werkten mee aan het onderzoek. In het geval een gemeente niet meewerkte werd een vergelijkbare gemeente gekozen in de buurt. In de 35 geselecteerde gemeenten werden random steekproeven getrokken uit drie groepen van inwoners: personen van Marokkaanse afkomst (zelf geboren in Marokko of ten minste één ouder geboren in Marokko), personen van Turkse afkomst (zelf geboren in Turkije of ten minste één ouder geboren in Turkije), overige personen (voornamelijk autochtonen maar ook andere dan Marokkaanse of Turkse allochtonen). In alle gevallen ging het om personen van 15–45 jaar. De aantallen werden zodanig gekozen dat de uiteindelijke steekproef de empirisch voorkomende combinaties van regio en stedelijkheid in de drie groepen evenredig vertegenwoordigt. De enige uitzondering is dat we geen allochtone steekproef hebben getrokken in marginaal stedelijke en niet-stedelijke gebieden. In deze categorieën wonen zeer weinig allochtonen en om een goede steekproef van allochtonen te trekken zouden we een bijzonder groot aantal gemeenten in die

¹⁾ Departement Sociologie, Tilburg University

²⁾ Sectie Sociologie, Radboud Universiteit Nijmegen

³⁾ Department of Sociology, University of Oxford

gebieden nodig hebben. Dit was echter gezien het beschikbare budget te kostbaar. Naar schatting blijven hierdoor interessante groepen van Turken en Marokkanen buiten beeld die mogelijk relatief goed geïntegreerd zijn. Deze groepen zijn overigens niet groot; het gaat om 8 procent van de Turkse allochtonen en om 6 procent van de Marokkaanse allochtonen.

De potentiële respondenten ontvingen een introductiebrief en werden vervolgens door professionele interviewers persoonlijk benaderd voor een afspraak bij hen thuis. De vragenlijst bestond uit een face-to-face computergestuurd interview (CAPI) en uit een vragenlijst die de respondenten op papier of via internet (naar keuze) moesten invullen (self-completion). De selfcompletion vragenlijst was bedoeld om gevoelige vragen te stellen, bijvoorbeeld over waarden en normen, welbevinden en normovertredingen. Een beloning van 10 euro werd in het vooruitzicht gesteld als mensen zouden meewerken. Aanvankelijk was het veldwerk zo georganiseerd dat respondenten werd verzocht de selfcompletion vragenlijst in te vullen nadat de interviewer was vertrokken, maar omdat nogal wat respondenten dit niet bleken te doen is halverwege het veldwerk besloten om de interviewer te laten wachten totdat de selfcompletion vragenlijst was ingevuld. Voorafgaand aan het veldwerk werd een test gehouden onder 200 allochtonen en 100 autochtonen die liet zien dat de vragenlijst aantrekkelijk werd gevonden en geen grote problemen voor de respondenten kende.

Terwijl de selfcompletion vragenlijst in meerdere talen werd aangeboden, werd het mondelinge interview geheel in het Nederlands gehouden. Taalproblemen werden in de meeste gevallen opgelost door leden van het huishouden om hulp te vragen. Er zijn ook expliciete weigeringen geweest door taalproblemen, maar de omvang daarvan was beperkt. De totale omvang van dit probleem kan helaas niet goed worden ingeschat omdat respondenten met taalproblemen misschien niet reageren op contactpogingen van de interviewer. Er is dan een non-respons zonder dat taalproblemen worden aangemerkt als reden en de uitkomsten overschatten daardoor waarschijnlijk de culturele en sociale integratie.

Het veldwerk werd gedaan door Intomart GfK en duurde van december 2008 tot en met mei 2010. De periode was langer dan gepland omdat de respons in eerste instantie tegenviel en de interviewercapaciteit lager was dan verwacht. Respondenten die oorspronkelijk niet wilden meewerken werden na een wat langere periode (één maand of langer) nogmaals benaderd met het verzoek om mee te werken. Deze refusal conversion werd uitsluitend toegepast op de zogeheten 'zachte' weigeraars (bijvoorbeeld mensen die zeiden geen tijd te hebben of te druk te zijn bij het eerste contact), niet op de 'harde' weigeraars die aangaven niet te zijn geïnteresseerd in deelname, of zelfs helemaal niets zeiden. De mediane lengte van het mondelinge deel was 46 minuten. De meeste respondenten vonden het interview (zeer) interessant: 90 procent van de Marokkanen, 87 procent van de Turken en 92 procent van de anderen.

De response rate was 52 procent (50 procent voor de Turken, 46 procent voor de Marokkanen en 56 procent voor de overigen). Bij de allochtonen speelde vooral het probleem dat het moeilijk was contact te maken. Ook waren er nogal wat personen die niet op het adres bleken te wonen dat de gemeente had doorgegeven. Deze laatste categorie

is niet meegeteld als non-respons. Het aantal respondenten was 5312, waarvan 1192 Marokkanen, 1143 Turken en 2977 overigen.

De data zijn sinds september 2010 vrij toegankelijk voor wetenschappelijk onderzoek en op te vragen via de website van data-archief DANS (<https://easy.dans.knaw.nl>). Daarbij is geen wachttijd ingebouwd: derden die de data willen gebruiken hoeven niet te wachten tot de oorspronkelijke onderzoekers ermee hebben gepubliceerd. Hiermee wordt het belang van de data voor anderen groter en hopen we dat de data—en de daarin geïnvesteerde overheidsmiddelen—uiteindelijk beter worden benut. De hier geanalyseerde data zijn afkomstig uit de eerste golf van het survey. Het is de bedoeling het onderzoek bij dezelfde respondenten te herhalen zodat een panel ontstaat waarin de levensloop van allochtonen en autochtonen in kaart kan worden gebracht. Via de genoemde website is ook het codeboek van NELS verkrijgbaar, inclusief een gedetailleerde verantwoording van het veldwerk.

3. Methode

Om de sociaal-culturele positie van Turken en Marokkanen te meten hebben we een breed scala van onderwerpen behandeld in de vragenlijst. We analyseren in deze bijdrage vier globale thema's: (a) vrijetijdsbesteding, (b) sociale relaties, (c) normen en waarden en (d) welbevinden. Binnen elk van deze thema's is een aantal interessante topics gekozen en per topic is steeds één enkele vraag uit het onderzoek bekeken. In de meeste gevallen zijn de antwoorden van de respondenten in twee groepen verdeeld (bijvoorbeeld ja versus nee, niet versus wel van toepassing, (helemaal) eens versus (helemaal) oneens, enzovoort). Dit maakt het gemakkelijker om de resultaten te interpreteren, want vrijwel alle uitkomsten zijn nu te presenteren in termen van percentages. In de tabellen laten we zien wat de percentages zijn voor de drie groepen waarbij gecorrigeerd is voor verschillen tussen de groepen in opleidingsniveau, leeftijd, regio, sekse en urbanisatiegraad. De percentages en significantietoetsen zijn berekend op basis van logistische regressiemodellen. De gecorrigeerde percentages vertellen ons wat de drie groepen zouden scoren als ze alle drie gelijk zouden zijn aan de gemiddelde Nederlandse bevolking in termen van opleidingsniveau, leeftijd, regio en urbanisatiegraad. De schattingen zijn gebaseerd op gewogen data zodat de modellen representatief zijn voor de gehele Nederlandse bevolking van 15–45 jaar. Zonder een dergelijke weging zou de oververtegenwoordiging van de allochtone groepen een te sterke invloed hebben op de effecten van de controlevariabelen.

De drie groepen die we vergelijken zijn gedefinieerd op basis van de kenmerken zoals gemeten in ons survey en niet op basis van de kenmerken zoals verstrekt door de gemeenten. De definitie van een Turk of Marokkaan is dat de respondent zelf of één van de ouders daar geboren moet zijn. Omdat er fouten in de administratie kunnen zitten leek ons dat een verstandige keuze, hoewel we ons realiseren dat er ook fouten in de gerapporteerde gegevens en in onze data kunnen zitten. We hebben de autochtone vergelijkings-

groep beperkt tot in Nederland geboren personen met twee in Nederland geboren ouders (volledig autochtoon), aangevuld met de kleine groep van in Nederland geboren personen met ouders die geboren zijn in een ander westers land. De aantallen in onze analyse zijn: 1163 Marokkanen, 1137 Turken en 2692 autochtonen. Beschrijvende gegevens over de drie groepen zijn te vinden in *staat 1*.

De percentages van alle topics staan in staat 2–6 en de sterretjes geven aan of het verschil met autochtonen significant is. Naast het vergelijken van de drie groepen, hebben we ook bekeken of er verschillen zijn tussen allochtonen van de eerste en tweede generatie. Ook dit verschil is via een logistisch regressiemodel geschat waarin alle controlevariabelen zijn opgenomen. We geven alleen weer in welke richting het verschil gaat en of het verschil statistisch significant is. Het generatieverschil is berekend voor Turken en Marokkanen gezamenlijk omdat we daarmee de hoeveelheid gegevens beperkt houden en een sterkere statistische toets kunnen doen. Het generatieverschil geven we weer in de laatste kolom (- of + betekent dat de tweede generatie lager of hoger scoort, 0 betekent dat er geen significant verschil is).

4. Resultaten voor vrijetijdsbesteding

In *staat 2* presenteren we de resultaten voor de vrijetijdsbesteding van de drie groepen.

Sportbeoefening en verenigingsparticipatie

Bij het vergelijken van de drie groepen blijken de verschillen bij het sporten groter dan bij het actief zijn in een maat-

schappelijke vereniging. Zo'n 66 procent van de autochtonen beoefent ten minste een maal per maand een sport in de vrije tijd en bij de Turken (56 procent) en Marokkanen (55 procent) is dit wat minder. Tennis en hockey blijken daarbij typisch 'witte' sporten; het aantal Turkse en Marokkaanse beoefenaars is ruim twee keer zo klein als onder de autochtone bevolking. Opmerkelijk is dat de sportintensiteit veel minder sterk verschilt tussen de groepen. Marokkanen sporten ongeveer even vaak wekelijks als autochtonen. Turken blijken echter vaak minder actief. Een belangrijk aspect van het verenigingsleven is het doen van vrijwilligerswerk. We vinden dat Turken en Marokkanen minder vaak vrijwilligerswerk doen dan autochtonen (hierbij is vrijwilligerswerk voor een sportvereniging ook meegenomen). Marokkanen blijken ook iets minder vaak lid van een maatschappelijke organisatie; zo'n 35 procent is dat, tegen 41 procent van autochtone bevolking.

Uitgaansactiviteiten

Het bezoek van musea blijkt sterk etnisch gedifferentieerd. Ongeveer de helft van de autochtonen geeft aan jaarlijks historische of kunstmusea te bezoeken. Onder Turken en Marokkanen is dat respectievelijk slechts 36 procent en 28 procent. Marokkanen blijken daarnaast ook iets minder vaak theatervoorstellingen te bezoeken (39 procent van de autochtonen versus 31 procent onder Marokkanen). Turken en autochtonen lijken wat betreft theaterbezoek sterk op elkaar. Ook voor het jaarlijks bezoeken van een coffeeshop vinden we tussen Turken en autochtonen geen verschil, maar bij Marokkanen ligt dit lager.

Staat 1
Personen van 15–45 jaar naar etniciteit en achtergrondaspecten, 2010

	Marokkaans	Turks	Autochtoon	Totaal
%				
Leeftijd				
15-24 jaar	34,2	32,6	33,3	33,3
25-34 jaar	35,2	34,0	32,8	32,9
34-45 jaar	30,6	33,5	33,9	33,8
Vrouw	49,8	48,8	48,7	48,7
Opleidingsniveau				
Basisschool niet afgemaakt	6,7	3,4	0,5	0,8
Basisschool	14,1	18,3	3,4	4,2
Lager secundair onderwijs	29,9	29,3	22,9	23,4
Hoger secundair onderwijs	31,2	28,8	34,0	33,7
Hoger tertiair onderwijs	18,1	20,2	39,2	37,9
Urbanisatie				
Grote stad	54,8	60,1	22,5	24,8
Stad	31,0	24,1	24,8	25,0
Dorp	13,9	15,1	19,3	19,0
Landelijk	0,3	0,7	33,4	31,3
Regio				
Noord	10,1	20,1	33,9	32,7
Westen	75,0	64,8	44,8	46,4
Zuid	14,9	15,2	21,3	20,9
absoluut				
Totaal	1 166	1 137	2 692	4 992

Bron: NederlandseLevensLoopStudie 2010 (N=4 732).

Staat 2
Personen van 15–45 jaar naar etniciteit en vrijetijdsbesteding¹⁾, 2010

	Marokkaan percentage gecontroleerd	Turk percentage gecontroleerd	Autochtoon percentage gecontroleerd	N	Generatie verschil (2e vs 1e)
	%			absoluut	
Sportbeoefening					
Beoefent een sport	54,9 *	55,7 *	65,9	4732	0
Beoefent een elite sport	4,9 *	5,1 *	13,5	4515	+
Beoefent een sport minimaal wekelijks	47,6	42,1 *	49,3	4515	0
Verenigingsparticipatie					
Lidmaatschap vereniging	34,9 *	37,8	40,9	4560	0
Doet vrijwilligerswerk (inclusief voor sportvereniging)	16,0 *	15,8 *	21,8	4560	-
Uitgaansactiviteiten					
Museum bezoek (min. 1 maal per jaar)	27,7 *	35,7 *	50,4	4732	0
Theater bezoek (min. 1 maal per jaar)	32,1 *	39,3	38,7	4732	0
Coffeeshop bezoek (min. 1 maal per jaar)	2,6 *	4,3	4,4	4732	0
Leesactiviteiten					
Krant / tijdschrift lezen (min. 1 uur per week)	61,8	67,9	64,8	4732	0
Boeken lezen (min. 1 uur per week)	43,7	41,5	42,1	4732	+
Familie- en streekromans (min. 1 uur per week)	22,4 *	25,3 *	15,5	2144	-
Spannende boeken lezen (min. 1 uur per week)	28,8 *	28,0 *	54,2	2144	0
Romantische boeken lezen (min. 1 uur per week)	13,2 *	19,0 *	8,8	2144	-
Literair lezen	40,7 *	43,0	48,8	2144	0
Televisie kijken					
Televisie kijken (meer dan 2.5 uur per dag)	36,4	41,0 *	33,1	4321	0
Kijken naar Nederlandstalige zenders (min. 75%)	68,5	41,2 *	69,7	4321	+
Computergebruik					
Computer gebruik (meer dan 2.5 uur per dag)	13,9	16,3	15,3	4321	+
Gebruik sociale media (min. elke dag)	54,0 *	58,4 *	45,2	4321	0
Gebruik Nederlands of Engelstalige sites (min. elke dag)	77,2	71,3 *	79,4	4321	+

Bron: NederlandseLevensLoopStudie 2010.

¹⁾ Gecontroleerd voor leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, urbanisatie en regio.
 * = Verschilt significant (p<0.05) van autochtoon.

Leesactiviteiten

Onder de 15–45 jarigen is boeken lezen en kranten/tijdschriften lezen etnisch niet gedifferentieerd. Ongeveer 42 procent geeft aan wekelijks minimaal een uur een boek te lezen, terwijl dat voor kranten/tijdschriften lezen rond de 65 procent is. Bij het boekgenre dat men verkiest treffen we wel enige verschillen aan. Onder de Turkse en Marokkaanse lezers zijn iets minder liefhebbers van literatuur dan onder de autochtonen. Ook spannende boeken worden vaker gelezen door autochtonen. Bij familie- en streekromans en bij romantische lectuur is het patroon andersom: die worden juist vaker gelezen door Turkse en Marokkaanse lezers.

Televisie kijken en computergebruik

Meer dan 2.5 uur televisiekijken per dag blijkt vooral onder Turken (41 procent) gebruikelijk. Marokkanen en autochtonen doen dit wat minder vaak. Hierbij is tevens opmerkelijk dat Turken ook significant minder vaak (41 procent) naar Nederlandse zenders kijken, terwijl Marokkanen hierin niet significant verschillen van autochtonen. Er zijn geen significante etnische verschillen in computergebruik. In alle etnische groepen zit 15 procent dagelijks meer dan 2.5 uur achter het beeldscherm. Er is wel een duidelijk onderscheid in het gebruik dat men maakt van de PC. Zowel Marokkaanse als Turkse respondenten zijn significant vaker actief op sociale media dan autochtonen. Daarbij gebruiken autochtonen en Marokkanen vaker Nederlands- of Engelstalige sites dan Turken.

Verschillen tussen generaties

Een vergelijking van eerste en tweede generatie Turken en Marokkanen levert interessante bevindingen op. De tweede generatie is actiever in elitaire sporten dan de eerste generatie, leest vaker boeken (maar minder vaak literaire en romantische boeken), kijkt vaker naar Nederlandse televisieprogramma's, gebruikt de computer meer frequent, en bezoekt vaker Nederlandstalige of Engelstalige websites. Dat alles wijst op integratie. Voor een aantal indicatoren zijn er echter ook geen verschillen tussen de eerste en de tweede generatie: sportbeoefening in het algemeen, lidmaatschappen van verenigingen, uitgaansactiviteiten, kranten lezen, televisie kijken algemeen en gebruik van sociale media.

5. Resultaten voor sociale relaties

In *staat 3* presenteren we de resultaten voor de sociale relaties van de drie groepen.

Intergenerationele relaties

Bij het thema intergenerationele relaties kijken we naar de relatie tussen de respondent en zijn of haar ouders (indien in leven). We zien hier twee belangrijke verschillen. Het eerste verschil heeft te maken met het immigratieproces. Een vijfde deel van de Marokkanen en meer dan een derde van

Staat 3
Personen van 15–45 jaar naar etniciteit en sociale relaties, 2010¹⁾

	Marokkaan percentage gecontroleerd	Turk percentage gecontroleerd	Autochtoon percentage gecontroleerd	N	Generatie verschil (2e vs 1e)
	%			absoluut	
Intergenerationele banden					
Ouder(s) in buitenland woonachtig	21,0 *	35,1 *	1,6	2385	-
Ouder(s) in dezelfde buurt woonachtig (als in NL)	26,9 *	28,1 *	10,7	1973	0
Wekelijks bezoeken moeder (als in NL)	80,6 *	78,1 *	55,1	1835	+
Praktische hulp geven aan moeder (afgelopen 3 maanden) (als in NL)	76,6 *	70,6 *	41,9	1819	0
Gezinsrelaties					
Kind naar bed brengen (partners even vaak of vader meer)	55,4	58,9	62,3	1432	0
Lichamelijke verzorging (partners even vaak of vader meer)	37,3 *	44,6 *	59,8	1432	0
Naar sport brengen (partners even vaak of vader meer)	77,9 *	72,3	67,1	1432	0
Kind 5–12 op naschoolse opvang	10,3 *	13,7 *	22,9	1635	0
Kind 0–4 op dagopvang	23,2 *	27,4 *	39,7	1356	0
Informele (onbetaalde) opvang voor kind 0–4	22,2 *	29,2 *	43,9	1356	+
Praten met kind 5–12 over school (vaak)	83,7 *	83,9	89,0	1635	0
Praten met leerkracht van kind 5–12 (vaak)	62,4 *	56,8	50,6	1635	0
Sociale contacten					
Wekelijks contact met burens	59,9 *	55,2 *	42,4	4603	0
Wekelijks contact met collega's (indien van toepassing)	51,7 *	46,7 *	32,1	4025	0
Wekelijks contact met vrienden	65,2	66,6 *	60,0	4603	0
Wekelijks contact met overige familieleden	63,2 *	58,4 *	38,2	4609	+
Het kernnetwerk					
Netwerk volledig bestaand uit familie	51,4 *	45,6 *	34,7	3958	0
Netwerk volledig in eigen buurt (huishoudleden niet meegerekend)	19,5 *	17,4 *	9,7	3742	0
Netwerkleden allemaal zelfde opleidingsniveau	72,7 *	68,0 *	56,1	4709	0
Netwerk volledig bestaand uit eigen sekse (partner niet meegerekend)	54,7 *	59,4 *	39,9	4566	+
Partner in kernnetwerk (gegeven dat respondent partner heeft)	66,5 *	65,7 *	85,2	3438	0

Bron: NederlandseLevensLoopStudie 2010.

¹⁾ Gecontroleerd voor leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, urbanisatie en regio.
 * = Verschilt significant ($p < 0.05$) van autochtoon.

de Turken heeft ouders die in het land van herkomst wonen; nota bene het betreft hier de leeftijdscategorie 15–45 jaar. Echter, als de ouders in Nederland wonen, is de binding met ouders onder allochtonen sterker dan onder autochtonen. Turken en Marokkanen bezoeken hun ouders aanzienlijk vaker en bieden hun ouders meer praktische steun dan autochtonen. Ook opvallend is dat Turken en Marokkanen vaker in de buurt wonen van hun ouders dan autochtonen. Samengevat zien we dus enerzijds sterkere bindingen, waarschijnlijk mede veroorzaakt door een grotere normatieve nadruk op familiebanden, en anderzijds zwakkere (althans minder frequente) bindingen, veroorzaakt door het voor familierelaties vaak ontwrichtende immigratieproces.

Gezinsrelaties

Hoewel we opvoedingspraktijken niet gedetailleerd in kaart hebben gebracht—that is meer een taak voor pedagogen—hebben we wel een aantal belangrijke sociologische aspecten van ouder-kind relaties in het huishouden onderzocht. Eerst kijken we naar de verdeling van de opvoedingstaken tussen vader en moeder. Vaders brengen wat minder vaak de kinderen naar bed bij Turken en Marokkanen maar de verschillen met autochtonen zijn niet significant. Wel zien we duidelijk dat Turkse en Marokkaanse vaders zich minder bemoeien met de persoonlijke verzorging van de kinderen (bijvoorbeeld wassen en aankleden). Bij taken die traditioneel vaker door de moeder worden gedaan zijn de verschillen dus wel aanwezig. Bij de vrijetijdsactiviteiten met hun kinderen zijn Turkse en met name Marokkaanse vaders juist meer betrokken dan autochtone vaders. Marokkaanse vaders brengen hun kinderen vaker dan autochtone vaders naar de sportclub of naar een andere vereniging. Dat kan te

maken hebben met traditionele waarden over de rolverdeling tussen mannen vrouwen (zie hieronder).

Een ander verschil tussen de groepen betreft de opvang van de kinderen. Turkse en Marokkaanse kinderen gaan minder vaak naar de naschoolse opvang en naar de dagopvang dan autochtone kinderen. Dit wordt niet gecompenseerd door een groter gebruik van informele, onbetaalde opvang, zoals bijvoorbeeld wordt geboden door familieleden. Ook daarin scoren de Turken en Marokkanen lager. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat Turkse en Marokkaanse moeders minder vaak betaalde arbeid verrichten en dus minder vaak opvang nodig hebben. Nadere analyses laten zien dat wanneer we controleren voor het werken van de moeder, de verschillen in dagopvang niet meer significant zijn. Echter, de verschillen in het gebruik van naschoolse opvang blijven bestaan.

Wat betreft de betrokkenheid van ouders bij de school zijn de verschillen ook genuanceerd. Turkse en Marokkaanse ouders praten even vaak met hun kind over school als autochtone ouders. Marokkaanse ouders blijken vervolgens vaker met de leerkracht van hun kind te praten dan autochtone ouders.

Sociale contacten

We hebben op twee manieren gevraagd naar sociale contacten. In de eerste plaats hebben we gevraagd naar de frequentie van contacten met verschillende soorten mensen, zoals burens, collega's, familieleden (buiten de ouders), en vrienden. Daarnaast hebben we gevraagd naar het netwerk van de respondenten (zie de volgende paragraaf). Als

we kijken naar contacten, dan zien we dat Turken en Marokkanen in alle opzichten socialer zijn dan autochtonen. Ze hebben vaker wekelijks contact met vrienden, met burens, met familie, en met collega's. De verschillen zijn sterker voor contacten met burens, familieleden en collega's dan met vrienden. Zo heeft de helft van de Turken en Marokkanen wekelijks contact met collega's buiten het werk om; onder autochtonen is dat slechts een derde. Dat burens belangrijker zijn voor allochtonen heeft deels te maken met het feit dat familieleden vaker in de buurt wonen.

Kernnetwerk

Respondenten is gevraagd naar de mensen met wie zij in de afgelopen zes maanden belangrijke persoonlijke zaken bespraken. Respondenten konden maximaal vijf namen noemen en over elk van deze vijf personen werden vervolgens vragen gesteld. Deze netwerkvragen zijn een vertaling van het 'core discussion network' dat ontwikkeld is door de Amerikaanse socioloog Peter Marsden. De verschillen tussen de netwerken van Turken en Marokkanen en die van autochtonen zijn groot. Bij Turken en Marokkanen is het netwerk vaker lokaal dan bij autochtonen. Ongeveer een vijfde deel van de Turken en Marokkanen heeft al zijn netwerkleden in de eigen buurt en hun netwerk bestaat vaker geheel uit familieleden dan bij autochtonen (50 procent versus 35 procent).

We kijken vervolgens ook naar de diversiteit van de netwerken. In het algemeen lijken de netwerken van allochtonen homogener te zijn dan die van autochtonen. Zo is bij bijna 60 procent van de Turken het netwerk geheel van de eigen sekse, terwijl dat bij autochtonen 40 procent is. De opleidingshomogeniteit van de netwerken van Turken en Marokkanen is ook groter. Tot slot zien we nog een opvallend verschil: de partner wordt minder vaak genoemd bij

Turken en Marokkanen dan bij autochtonen. Er was een instructie in het interview dat gezinsleden ook genoemd mochten worden. We vermoeden daarom dat bij Turken en Marokkanen de partner minder vaak fungeert als iemand met wie men belangrijke persoonlijke zaken bespreekt, iets dat wellicht wijst op meer afstand tussen de partners.

Verschillen tussen generaties: sociale relaties

Wat betreft hun sociale relaties zijn er niet zo veel verschillen tussen eerste en tweede generatie allochtonen. Merkwaardig is dat de tweede generatie meer contact heeft met de moeder dan de eerste generatie. Nota bene: hierbij is natuurlijk rekening gehouden met het feit dat de tweede generatie vaker een moeder in Nederland heeft dan de eerste generatie. Ook heeft de tweede generatie meer contact met familieleden. Dat kan natuurlijk zijn omdat ze meer familieleden in Nederland hebben; hier hebben we geen informatie over. Verder valt nog op dat tweede generatie immigranten hun kind vaker naar de naschoolse opvang brengen dan de eerste generatie.

6. Resultaten voor normen en waarden

In *staat 4* presenteren we de resultaten voor de opvattingen van de drie groepen die betrekking hebben op normen en waarden.

Religiositeit

Voor Turken en Marokkanen betekent religie meer dan voor autochtone Nederlanders. Vrijwel geen van de respondenten uit de twee allochtone groepen geeft aan niet in een per-

Staat 4
Personen van 15–45 jaar naar etniciteit, normen en waarden, 2010¹⁾

	Marokkaan percentage gecontroleerd	Turk percentage gecontroleerd	Autochtoon percentage gecontroleerd	N	Generatie verschil (2e vs 1e)
	%			absoluut	
Religiositeit					
Atheïst	1,2 *	2,3 *	18,7	4992	+
Biddt	82,6 *	75,6 *	31,2	4573	-
Praat vaak over godsdienst	84,2 *	79,3 *	47,0	4575	0
Islam is in wezen gelijk aan Christendom	72,7 *	58,7 *	34,4	4563	0
Economisch conservatisme					
Minimum loon is te laag	55,6 *	52,4 *	36,2	4550	-
Ontwikkelingshulp is te hoog	21,8 *	26,7 *	35,5	4494	-
Aftrek hypotheekrente moet blijven	48,0 *	62,3 *	67,7	4565	0
Doodstraf is verkeerd	67,1 *	63,7 *	49,8	4566	0
Cultureel conservatisme					
Homoseksualiteit is verkeerd	45,3 *	46,2 *	7,8	4566	-
Seks voor het huwelijk is verkeerd	49,5 *	43,7 *	7,3	4567	-
Euthanasie is verkeerd	57,8 *	44,6 *	11,5	4542	-
Huwelijk en gezin					
Samenwonen is net zo goed als huwelijk	38,2 *	39,0 *	70,7	4576	0
Alleenstaand kinderen krijgen is verkeerd	51,1 *	50,8 *	12,2	4579	-
Moeder met kinderen mag werken	50,3 *	46,9 *	72,2	4582	+
Man is geschikt om kinderen op te voeden	60,9 *	55,8 *	75,8	4580	0
Het is vreemd als een man het huishouden doet	15,6 *	14,2 *	5,9	4577	-

Bron: Nederlandse LevensLoopStudie 2010.

¹⁾ Gecontroleerd voor leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, urbanisatie en regio.

* = Verschilt significant ($p < 0.05$) van autochtoon.

soonlijke god of in een levensgeest te geloven, terwijl 19 procent van de autochtonen atheïst is. Ook bidden Turken en Marokkanen aanzienlijk vaker en spreken zij vaker met anderen over religieuze zaken. De religiositeit van Marokkanen is nog wat sterker dan die van Turken. De vraag of men het eens is met de stelling dat Islam en Christendom veel op elkaar lijken, geeft een interessante uitkomst. Meer dan de helft van de Turken en bijna driekwart van de Marokkanen is het eens met deze stelling, terwijl slechts één op de drie autochtonen vindt dat de twee godsdiensten veel op elkaar lijken. Moslims vinden dat het Christendom veel op de Islam lijkt, terwijl autochtonen—die veel minder religieus zijn—menen dat de Islam niet op het Christendom lijkt. Wellicht kijken Moslims meer naar het religieuze aspect en autochtonen meer naar het culturele aspect van religies.

Economisch en cultureel conservatisme

Allochtonen zijn op economisch gebied minder conservatief dan autochtonen. Met name Marokkanen vinden vaker dan autochtonen dat het minimumloon moet stijgen en vinden minder vaak dat er teveel geld gaat naar ontwikkelingshulp en dat de hypotheekrente moet blijven bestaan. Autochtonen zijn verder minder vaak tegen de doodstraf gekant. We merken op dat er gecontroleerd is voor verschillen in opleidingsniveau maar niet voor inkomensverschillen. De meer progressieve houding van allochtonen kan te maken hebben met een minder gunstige inkomenspositie.

Op cultureel gebied zijn allochtonen juist conservatiever dan autochtonen. Turken en Marokkanen vinden homoseksualiteit en seks voor het huwelijk veel vaker verkeerd dan autochtonen. Ook vinden ze euthanasie vaker verkeerd. Slechts weinig autochtonen vinden dat homoseksualiteit, seks voor het huwelijk en euthanasie (bijna) altijd verkeerd zijn. Bij de Turken en Marokkanen gaat het om ongeveer de helft van de respondenten, wat natuurlijk aangeeft dat de andere helft tolerant is over deze morele kwesties.

Waarden rond huwelijk en gezin

De opinies over huwelijk en gezin van Turken en Marokkanen zijn aanzienlijk conservatiever dan die van autochtonen. Een minderheid van de twee allochtone groepen vindt dat samenwonen een goed alternatief is voor het huwelijk terwijl een grote meerderheid van de autochtonen dat vindt. De helft van de Turken en Marokkanen meent dat een paar dat een kind krijgt hoort te trouwen; dat ligt bij autochtonen op 12 procent. Autochtonen vinden ook vaker dan allochtonen dat een vrouw met een baby (0 of 1 jaar oud) parttime mag werken en dat een man net zo geschikt is om een kind op te voeden als een vrouw. Een minderheid van alle drie de groepen vindt dat het onnatuurlijk is dat een man het huishouden doet, maar de verschillen tussen allochtonen en autochtonen wijzen er opnieuw op dat allochtonen traditioneler zijn.

Verschillen tussen generaties: normen en waarden

Op het gebied van normen en waarden is er in sterke mate

sprake van acculturatie. Marokkanen en Turken die in Nederland zijn geboren zijn aanzienlijk minder traditioneel dan Marokkanen en Turken die niet in Nederland zijn geboren. Van de 16 topics die we hier onderscheiden zijn er 10 waarbij de tweede generatie minder traditioneel scoort dan de eerste generatie. Voor de tweede generatie is godsdienst minder belangrijk en zijn hun waarden minder conservatief. Hun opvattingen over homoseksualiteit en seks buiten het huwelijk zijn toleranter en hun opvattingen over het gezin en rolverdeling tussen man/vrouw zijn meer geëmancipeerd.

7. Resultaten voor welbevinden en vertrouwen

In *staat 5* presenteren we de resultaten voor het welbevinden van de drie groepen.

Welbevinden

De vergelijking van de drie groepen in dit domein levert een gemengd beeld op. Enerzijds scoren Turken en Marokkanen beter als het gaat om roken en drankgebruik, anderzijds komen ze er minder gunstig van af wat betreft overgewicht, eenzaamheid en tevredenheid. Met name geven veel minder Marokkanen aan te roken dan autochtone respondenten (13 procent versus 29 procent). Turken roken even vaak als autochtonen. Overmatig alcoholgebruik ligt zowel bij Turken als bij Marokkanen veel lager dan bij autochtonen. Slechts rond de 5 procent van de Marokkaanse en Turks respondenten heeft naar eigen zeggen in de afgelopen maand minstens één keer te veel alcohol gedronken terwijl dat in de autochtone groep om ruim een kwart van de respondenten gaat (15–45 jaar).

De mate van eenzaamheid is duidelijk hoger onder Turken en Marokkanen. Turken en Marokkanen scoren lager als het gaat om tevredenheid met de leefomstandigheden en met wat men heeft bereikt in het leven. Als gevraagd wordt naar de tevredenheid met het eigen leven ontlopen de groepen elkaar echter nauwelijks. Ruim zeven van de tien respondenten noemt zijn of haar leven 'in de meeste opzichten ideaal'. Opmerkelijk is dat het verschil tussen de waardering van het eigen leven en de waardering van de leefomstandigheden groter is bij de Turkse en Marokkaanse groep dan bij de autochtonen.

Vertrouwen

In het algemeen hebben Turken en Marokkanen minder vertrouwen in andere mensen en in instituties dan autochtone Nederlanders. Terwijl een kleine meerderheid (53 procent) van de autochtone groep het eens is met de stelling dat de meeste mensen wel te vertrouwen zijn, vinden we bij de Turkse en Marokkaanse respondenten een duidelijke minderheid van respectievelijk 39 procent en 35 procent die deze stelling onderschrijft.

Bij het vertrouwen in instituties zien we een complexer beeld. Hoewel de politiek en de Europese Unie minder worden vertrouwd door Turken en Marokkanen dan door autochtone Nederlanders, is er geen verschil tussen de

Staat 5
Personen van 15–45 jaar naar etniciteit en welbevinden, 2010¹⁾

	Marokkaan percentage gecontroleerd	Turk percentage gecontroleerd	Autochtoon percentage gecontroleerd	N	Generatie verschil (2e vs 1e)
	%			absoluut	
Welzijn					
Overgewicht (bmi>25)	44,8 *	49,1 *	33,3	4550	0
Enige tot ernstige eenzaamheid	26,1 *	31,0 *	18,9	4548	0
Rookt nu	13,3 *	28,2	28,7	4981	0
Ooit gerookt	24,2 *	43,6 *	52,0	4981	0
>=1 keer te veel alcohol gedronken in de afgelopen maand	4,6 *	5,5 *	28,6	4992	-
Tevredenheid (zeer mee eens of mee eens)					
Mijn leven is in de meeste opzichten ideaal	70,6	70,0	73,1	4609	0
Mijn levensomstandigheden zijn uitstekend	66,4 *	62,7 *	73,5	4603	0
Alles bij elkaar genomen ben ik tevreden met mijn leven	83,9	79,7 *	84,4	4611	0
De belangrijkste dingen, die ik van het leven verwacht, heb ik tot nu toe ook gekregen	59,4 *	54,9 *	61,4	4605	0
Vertrouwen in andere mensen (zeer mee eens of mee eens)					
De meeste mensen zijn wel te vertrouwen	38,5 *	35,1 *	53,2	4579	-
Je kunt niet voorzichtig genoeg zijn als je met andere mensen omgaat	40,8 *	43,0 *	30,2	4579	0
Als je te goed van vertrouwen bent, wordt er misbruik van je gemaakt	58,3 *	57,8 *	51,6	4579	0
Als je anderen helpt, kom je vaak bedrogen uit	22,9 *	25,1 *	12,6	4579	0
Vertrouwen in instituties (heel veel of tamelijk veel)					
De politiek	23,8 *	21,4 *	33,5	4571	0
De overheid	40,0	44,5	42,6	4569	0
Bedrijven	42,7 *	41,9 *	56,5	4569	0
De Europese Unie	32,6 *	30,2 *	41,7	4567	0
Politie en justitie	51,5	57,8	53,9	4571	0

Bron: NederlandseLevensLoopStudie 2010.

¹⁾ Gecontroleerd voor leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, urbanisatie en regio.
* = Verschilt significant (p<0.05) van autochtoon.

groepen als het gaat om het vertrouwen in de overheid en in politie en justitie. Politie en justitie zijn de enige instituties in dit lijstje van vijf waarin een meerderheid in alle drie de groepen veel vertrouwen heeft. Turken en Marokkanen hebben wel duidelijk minder vertrouwen in bedrijven dan de autochtone groep. In de autochtone groep gaat het meeste vertrouwen uit naar bedrijven terwijl bij de Turkse en Marokkaanse groep politie en justitie het hoogst scoren.

Rapportcijfers

Tot nu toe hebben we gekeken naar het gedrag, de opvattingen, en de gevoelens van de drie groepen op verschillende levensdomeinen. Een belangrijke vraag voor de sociaal-culturele positie van immigranten is ook hoe de groepen hun leven waarderen. Misschien dat er grote verschillen zijn

op specifieke indicatoren maar dat de groepen—elk op hun eigen manier—even tevreden zijn over hun leven. In *staat 6* presenteren we de rapportcijfers die de groepen gaven over een aantal levensdomeinen. Het meest opvallende resultaat is dat de autochtone groep structureel hogere rapportcijfers geeft aan de kwaliteit van hun leven dan de Turken en Marokkanen. Voor geen enkel domein is het rapportcijfer van de allochtone groepen (significant) hoger. De verschillen tussen autochtonen en Marokkanen zijn kleiner dan die tussen autochtonen en Turken. In 4 van de 10 domeinen geven de Marokkanen een lager rapportcijfer en bij de Turken is dat in 6 van de 10 domeinen het geval.

De drie groepen zijn eensgezind in de waardering van hun relatieleven/huwelijk en gezin. Alle groepen geven de hoogste score aan het gezin en de op-één-na hoogste score aan hun relatieleven/huwelijk. Ook eensgezind is men over de

Staat 6
Personen van 15–45 jaar naar etniciteit en rapportcijfers, 2010¹⁾

	Marokkaan percentage gecontroleerd	Turk percentage gecontroleerd	Autochtoon percentage gecontroleerd	N	Generatie verschil (2e vs 1e)
	%			absoluut	
Werk	7,11 *	7,09 *	7,42	3502	0
Inkomenssituatie	6,37 *	6,37 *	6,85	4056	+
Opleiding / school	6,99	6,89	7,04	3733	+
Relatieleven of huwelijk	7,73	7,74	7,91	3610	0
Gezinsleven (indien kinderen)	7,98	8,14	8,01	2623	0
De balans tussen werk en gezin (indien van toepassing)	7,03	7,10	7,24	2295	0
Sociale contacten	7,45	7,38 *	7,56	4528	0
Buurt	7,26	7,13 *	7,33	4548	+
Woning	7,05 *	7,23 *	7,62	4459	+
Vrije tijd	6,84 *	6,66 *	7,36	4528	+

Bron: NederlandseLevensLoopStudie 2010.

¹⁾ Gecontroleerd voor leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, urbanisatie en regio.
* = Verschilt significant (p<0.05) van autochtoon.

inkomenssituatie. Hoewel Turken en Marokkanen hun inkomenssituatie een significant lager cijfer geven dan de autochtone groep, geven de drie groepen eensgezind het laagste rapportcijfer aan hun inkomen. Opvallend is verder dat zowel Marokkanen als Turken minder te spreken zijn over hun vrije tijd dan de autochtone groep. Ook scoren beide groepen lager als het gaat om de tevredenheid met de woning en het werk. Belangrijk hierbij is aan te tekenen dat gecontroleerd wordt voor verschillen in opleidingsniveau.

Generatieverschillen

Er zijn maar weinig significante verschillen tussen de eerste en tweede generatie in welbevinden en vertrouwen, maar de verschillen die er zijn wijzen op verbeteringen van de kwaliteit van het leven van Turken en Marokkanen. Dit zien we vooral terug in de rapportcijfers die men geeft aan zijn/haar opleiding, inkomen, buurt, woning en vrije tijd.

8. Conclusie

Onze vergelijking van 15- tot 45-jarige Turkse, Marokkaanse en allochtone Nederlanders aan de hand van de nieuwe Nederlandse LevensLoop Studie (NELLS) levert een duidelijk beeld op. Allochtonen hebben meer lokale en familiale bindingen dan autochtonen. Hun netwerken zijn homogener. De normen en waarden van allochtonen zijn veel conservatiever, godsdienst speelt een grotere rol in hun leven, en ze hebben minder vertrouwen in anderen dan autochtonen. Ook de tolerantie ten aanzien van 'modern' gedrag is beperkter. Allochtonen zijn ook minder tevreden met hun leven dan autochtonen. Voor zover men in eerder onderzoek naar soortgelijke thema's heeft gekeken, komen de bevindingen op basis van het NELLS in hoofdlijnen hiermee overeen (CBS, 2010).

Vanuit een sociologisch perspectief wekt geen van de bevindingen verbazing. De verschillen die we vinden komen overeen met een meer algemeen verschil tussen inwoners van moderne en rijke samenlevingen en de inwoners van traditionele en armere samenlevingen. Turken en Marokkanen in Nederland lijken in veel opzichten op Turken in Turkije en Marokkanen in Marokko. De moderniserings-theorie voorspelt deze verschillen (Ultee, Arts en Flap, 1996). Het waardenpatroon van de inwoners van armere landen is conservatiever dan het waardenpatroon in rijkere landen, met als voornaamste verklarende mechanismen het wegvallen van economische afhankelijkheid, de toenemende nadruk op hogere behoeften (zoals persoonlijke ont-plooiing) vergeleken met lagere behoeften (zoals veiligheid en basaal levensonderhoud) in de piramide van Maslov, en de verschuiving van waarden volgens de postmaterialisme-these van Inglehart (van materiële waardenoriëntaties naar waarden over kwaliteit van leven). Het moderniseringsproces brengt een de-traditionalisering van het leven met zich mee. Door de komst naar Nederland overbruggen de immigranten in korte tijd de afstand tussen een traditionele en een moderne samenleving, en als bevolkingsgroep blijven ze nog enige tijd sterk verbonden met hun meer traditionele

samenleving. Afwijzende reacties van autochtonen maken een snelle overstap naar de moderniteit soms ook niet makkelijker.

Deze ideeën worden gedeeltelijk ondersteund door de resultaten van de door ons gemaakte vergelijking van eerste en tweede generaties Turken en Marokkanen. Deze laat grote verschillen zien wat betreft normen en waarden en de subjectieve kwaliteit van het leven (rapportcijfers). De tweede generatie allochtonen zijn minder conservatief en geven hogere rapportcijfers aan hun leven. In dit opzicht gaan Turken en Marokkanen meer op de autochtone Nederlanders lijken. We zien echter weinig verschillen wat betreft sociale aspecten. De nadruk op omgang met de eigen familie en het gebrek aan vertrouwen in mensen daarbuiten verandert niet. Dat kan een belangrijke hindernis zijn voor verdere modernisering en integratie. Het is de vraag waar dit gebrek aan verandering vandaan komt. Een voorlopig antwoord kan zijn dat er voor sociale integratie twee partijen nodig zijn, de autochtonen en de immigranten. Culturele integratie kan men misschien alleen doen, maar voor sociale integratie geldt dat niet. Zo lang mensen de voorkeur blijven geven aan contacten met de eigen groep kan er van sociale integratie geen sprake zijn. Een tweede verklaring kan zijn dat de ouders van onze allochtone respondenten sociale druk uitoefenen om hun kinderen in de eigen netwerken te houden, en in het bijzonder om met een partner uit de eigen groep te trouwen. Ook dat kan een rem zijn op de sociale aspecten van integratie.

Deze bijdrage was er vooral op gericht een beschrijving te geven van de sociale en culturele kenmerken van de Turkse en Marokkaanse groepen in Nederland en veel minder op verklaringen ervan. We hopen dat we hiermee belangstelling hebben gewekt om interessante, verklarende analyses te gaan doen met de nieuwe NELLS-data. In de toekomst, wanneer de respondenten opnieuw worden ondervraagd en het een panel wordt, zal het materiaal nog interessanter worden, maar ook met de eerste dataronde is al veel te doen. De vragenlijst bevat vele indicatoren over de socialisatieperiode van de respondenten (in Nederland, Turkije of Marokko), het genoten onderwijs, de beroepsloopbaan, de persoonlijkheid, de kijk op het leven, de omgang met familie in het moederland, en over (veel) meer sociale en culturele kenmerken dan in deze bijdrage worden behandeld.

Literatuur

Centraal Bureau voor de Statistiek, 2010, Jaarrapport Integratie 2010. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen.

Van de Broek, A., E. Kleijnen en S. Keuzenkamp, 2010, Naar Hollands gebruik? Verschillen in gebruik van hulp bij opvoeding, onderwijs en gezondheid tussen autochtonen en migranten. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

Sociaal en Cultureel Planbureau, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum en Centraal Bureau voor de Statistiek, 2005, Jaarrapport Integratie, 2005. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

Ultee, W.C., W. Arts en H. Flap, 1996, Sociologie: Vragen, Uitspraken, Bevindingen. Wolters Noordhoff, Groningen.

Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum en Centraal Bureau voor de Statistiek, 2006, Integratiekaart 2006. WODC, Den Haag.

Dynamiek in stadswijken: sociale stijging en verhuizingen

Matthieu Permentier¹⁾, Marjolijn Das²⁾ en Karin Wittebrood¹⁾

De 40 aandachtswijken die in 2007 door minister Vogelaar zijn aangewezen, zijn in de periode 1999–2008 in vergelijking met de sociaaleconomische positie van de andere stadswijken tamelijk stabiel gebleven. Ook de sociaaleconomische ontwikkeling van de bewoners was gelijk aan die van andere stadsbewoners. Net als andere stadswijken kunnen aandachtswijken als springplank fungeren: onder personen die zich nieuw vestigden waren lage-inkomstengroepen oververtegenwoordigd, terwijl de mensen die in de wijk bleven wonen vaker sociaal stegen dan daalden, en ook de vertrekkers vaker sociale stijgers waren.

Inleiding

In 2007 maakte minister Vogelaar voor Wonen, Wijken en Integratie (WWI) bekend dat 40 wijken extra geld en aandacht krijgen met als doel in tien jaar van deze probleemwijken weer prachtwijken te maken (TK 2006/2007). Deze probleemwijken, ook wel krachtwijken of aandachtswijken genoemd, worden gekenmerkt door een opeenstapeling van uiteenlopende problemen, variërend van hoge (jeugd) werkloosheid en gebrekkige inburgering tot gezondheidsachterstanden en een verloederde omgeving (VROM/WWI 2007).

Binnen het krachtwijkenbeleid wordt enerzijds beoogd om bewoners te stimuleren een betere maatschappelijke positie te bereiken en anderzijds om de sociale stijgers en de middenklasse te (blijven) binden aan de wijk, met als doel de sociaaleconomische positie van de wijken te verbeteren.

Verschillende mechanismen liggen ten grondslag aan veranderingen in de sociaaleconomische positie van wijken. In de eerste plaats kan de positie van wijken veranderen doordat de sociaaleconomische positie van de bewoners verbetert of verslechtert: sociale stijging of daling. Het behouden van sociale stijgers voor de wijk neemt in het krachtwijkenbeleid een prominente plaats in, omdat sociale stijgers zouden kunnen fungeren als rolmodel voor andere bewoners (VROM-raad, 2006). Met name in de aandachtswijken wordt belang gehecht aan de aanwezigheid van dit mechanisme, omdat hiermee zou worden voorkomen dat een (verdere) marginalisering van een deel van de bevolking plaatsvindt.

In de tweede plaats kunnen wijken veranderen doordat de sociaaleconomische positie van vertrekkers en vestigers verschilt. Als vooral sociale stijgers en de sociale middenklasse de wijk verlaten en er daarvoor in de plaats steeds meer mensen komen wonen met lage inkomens, zal de bevolkingssamenstelling van de wijk 'verarmen'. Uit buitenlands onderzoek blijkt dat dit vertrek kan leiden tot negatieve

socialisering van de achterblijvers. Zo zou een 'armoedecultuur' kunnen ontstaan in wijken met een eenzijdig samengestelde arme bevolking (Lewis, 1968) met afwijken van de normen die de kans op succes op de arbeidsmarkt verkleinen. Ook het ontbreken van rolmodellen, waardevolle contacten en informatie-uitwisseling met de middenklasse zou problematisch zijn, omdat juist die contacten kunnen leiden tot sociaaleconomische verbetering voor mensen met weinig kansen (Wilson 1987). In de Nederlandse context is tot nu toe nauwelijks ondersteuning gevonden voor deze socialisatiemechanismen (zie bv. Kleinhans 2005; Bolt en Van Kempen 2008; Van Eijk 2011).

Dit artikel beantwoordt de vraag in welke mate de sociaaleconomische positie van wijken is gewijzigd door veranderingen in de sociaaleconomische positie van individuele bewoners en door selectieve in- en uitstroom van bewoners.

Methode

Dit onderzoek gebruikt integrale data over de gehele Nederlandse bevolking uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (zie onderstaand kader). Het voor dit onderzoek geconstrueerde databestand bevat demografische en sociaaleconomische kenmerken van personen en huishoudens (exclusief institutionele huishoudens) en van de woonlocatie (viercijferig postcodegebied) over de periode 1999–2008 (voor meer informatie zie: Permentier et al. 2010). De gegevens die we presenteren gaan over de ruim vijf miljoen bewoners van de 695 stedelijke woonwijken uit de 31 grote gemeenten.

De cijfers in dit onderzoek zijn samengesteld uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (Bakker, 2008, Permentier et al., 2010). Het SSB is niet één bestand, maar een stelsel van onderling koppelbare registers en enquêtes, vaak op persoonsniveau, die onderling op elkaar zijn afgestemd en zoveel mogelijk consistent gemaakt. De meeste gegevens – waaronder alle gegevens die in dit onderzoek zijn gebruikt – zijn integraal beschikbaar voor de gehele bevolking van Nederland. Daardoor is het mogelijk om dwarsverbanden te leggen tussen verschillende thema's, in te zoomen op kleine groepen in de samenleving, en diepregionaal onderzoek te verrichten. Gegevens op wijkniveau worden verkregen door de individuele gegevens te aggregeren. Dit onderzoek gebruikt demografische gegevens afkomstig uit de Gemeentelijke Basisadministratie en gegevens over arbeidsmarktpositie en inkomens afkomstig van onder andere de belastingdienst, het UWV en gemeenten. Het onderzoek gebruikt standgegevens van de laatste vrijdag van september. Dit peilmoment heeft weinig last van dag- en seizoeninvloeden in aantallen uitkeringen en banen, waardoor de sociaaleconomische cijfers over de jaren heen goed vergelijkbaar zijn.

¹⁾ Sociaal en Cultureel Planbureau.

²⁾ Centraal Bureau voor de Statistiek.

Het SSB bevat informatie over het viercijferig postcodegebied waarbinnen individuen woonachtig zijn. Daarnaast is binnen het SSB een variabele geconstrueerd die aangeeft of personen zijn verhuisd tussen twee peilmomenten (ultimo september jaar t en ultimo september jaar $t+1$), op basis van een verandering van het adres. In dit artikel worden de volgende groepen onderscheiden: blijvers, doorstromers, vertrekkers en vestigers. Blijvers zijn degenen die, in een periode van een jaar, niet verhuizen, doorstromers verhuizen binnen hun eigen wijk, vertrekkers verlaten de wijk en vestigers komen daar wonen. Om deze groepen te onderscheiden zijn altijd gegevens nodig van ten minste twee momenten.

De gegevens over inkomsten hebben uitsluitend betrekking op inkomsten uit arbeid, winst, uitkering, pensioen en studiefinanciering. Inkomsten uit onder andere vermogen, alimentatie, huurtoeslag en kinderbijslag zijn niet meegenomen. Er wordt gebruik gemaakt van het zogenoemde fiscaal maandloon: dit is het loon vóór de loonheffing, dat wil zeggen het brutoloon verminderd met onder andere de pensioenpremie en de WW-premie. Tot de lage inkomstengroep behoren alle bewoners die binnen de 0–20 procent van de Nederlandse inkomstenverdeling vallen op basis van hun gestandaardiseerde huishoudensmaandinkomsten (gestandaardiseerd naar huishoudsamenstelling). Bewoners die binnen de 80–100 procent van de inkomstenverdeling vallen behoren tot de hoge inkomstengroep, en bewoners die tussen de 20 procent en 80 procent valt behoren tot de midden-groep. De inkomstengroepen zijn gebaseerd op de relatieve inkomstenverdeling van het betreffende jaar (zie Wittebrood en Permentier, 2011, voor een verdere toelichting).

Sociale stijgers zijn personen die qua positie in de relatieve inkomstenverdeling van het ene jaar op het andere minimaal 5 percentielen gestegen zijn. De percentielen van de inkomstenverdeling zijn voor beide jaren afzonderlijk vastgesteld. Sociale dalers zijn van het ene jaar op het andere minimaal 5 percentielen gedaald in de inkomstenverdeling. De omvang van de inkomstenverandering is overigens niet gecorrigeerd voor inflatie, waardoor de omvang van de stijging overschat en de daling waarschijnlijk onderschat wordt.

Resultaten

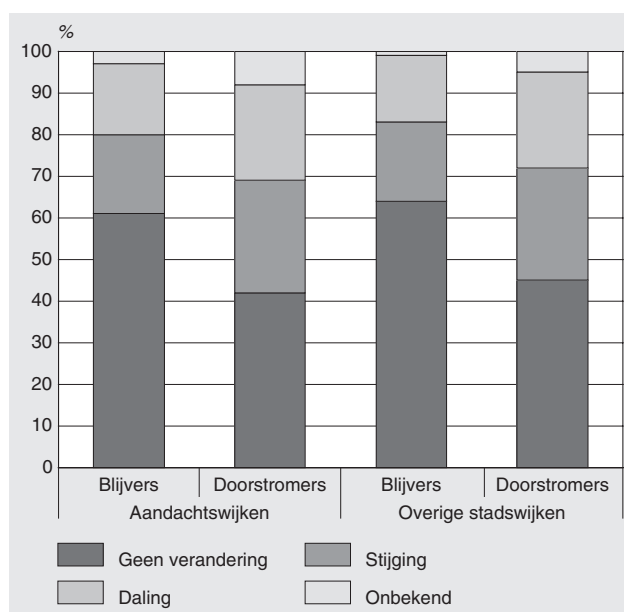
Het zal geen verbazing wekken dat de sociaaleconomische positie van aandachtswijken ongunstiger is dan die van andere stedelijke woonwijken. De aandachtswijken zijn immers mede geselecteerd op sociaaleconomische achterstand. Opvallender is dat de ontwikkelingen daarin nauwelijks verschillen tussen de aandachtswijken en de andere wijken (zie bijlage tabel 1).

Achter deze relatieve stabiliteit kan toch een aanzienlijke individuele dynamiek plaatsvinden, zoals in de inleiding van dit artikel al is betoogd.

Sociale stijgers en dalers binnen de wijk

Ruim 20 procent van de bewoners die in de wijk bleven wonen, stegen substantieel in huishoudinkomsten tussen 2007 en 2008 (grafiek 1; zie bijlage tabel 2 voor de absolute aantallen blijvers en doorstromers). De stijging is voor de doorstromers aanzienlijk hoger (27 procent) dan voor de blijvers (19 procent). Deze patronen zijn hetzelfde voor zowel de aandachtswijken als voor de andere stadswijken. Wel zien we dat de omvang van de inkomstenstijging in de aandachtswijken iets geringer is dan in de rest van de wijken. Dit komt wellicht doordat de inkomsten zelf ook gemiddeld lager zijn in aandachtswijken. Bij bijna 20 procent van de bewoners dalen de inkomsten substantieel. Ook hierbij zijn er geen verschillen tussen de aandachtswijken en de andere wijken. De mate van inkomstendaling verschilt wel: in aandachtswijken is deze geringer dan in de overige stadswijken. Verder komt inkomstendaling vaker voor bij doorstromers dan bij blijvers. Ook de omvang van de daling bij de doorstromers is hoger dan bij de blijvers. Deze patronen zijn stabiel over de tijd, de gehele periode 1999–2008 geeft hetzelfde beeld. Het aandeel sociale stijgers is in alle stadswijken iets hoger dan het aandeel dalers. Net als alle stadswijken kunnen ook aandachtswijken dus als springplank of roltrap fungeren voor bewoners –zie volgende alinea.

1. Sociaaleconomische verandering onder wijkbewoners, 2007–2008

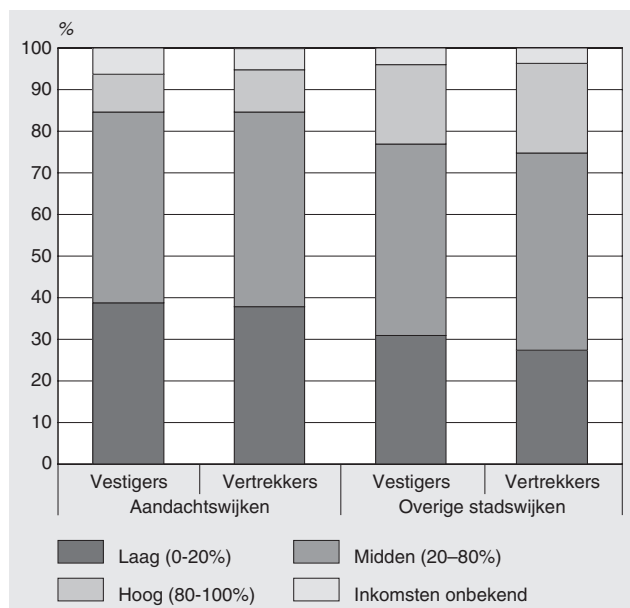
Selectieve in- en uitstroom van wijkbewoners

De bevolkingssamenstelling in een wijk kan niet alleen wijzigen doordat zittende bewoners een sociaaleconomische ontwikkeling doormaken, maar ook door selectieve migratie. Daarvan is sprake als de mensen die zich vestigen in een wijk erg verschillen van de vertrekkers uit die wijk. Het proces van selectieve migratie kan een belangrijke functie vervullen wanneer wijken als springplank fungeren (cf. Fielding, 1992). In zogenoemde starterswijken is het gebruikelijk dat de kenmerken van de vertrekkers verschillen van die van de

vestigers. In deze wijken (vaak aan de onderkant van de woningmarkt) vestigen zich jonge mensen aan het begin van hun wooncarrière. Zij blijven hier een aantal jaar wonen en maken in die tijd een sociaaleconomische stijging door. Vervolgens verlaten ze de wijk, onder meer vanwege gezinsvorming en gezinsuitbreiding. Deze vertrekkers worden dan wederom opgevolgd door jonge mensen die een vergelijkbare ontwikkeling doormaken.

Van selectieve migratie lijkt weinig sprake in zowel aandachtswijken als andere stadswijken. Vestigers verschillen slechts in geringe mate van de vertrekkers (*grafiek 2*). Zowel in de aandachtswijken als in de andere wijken zien we dat onder de vestigers de lage-inkomstengroep omvangrijker is dan onder de vertrekkers, maar in de periode 2007–2008 waren deze verschillen bijzonder gering. In andere jaren waren zij iets groter. Deze beperkte selectieve migratie heeft dus weinig invloed op de sociaaleconomische positie van de wijk als geheel. Vaak wordt aangenomen dat er met name in aandachtswijken veel selectieve migratie is, waarbij de middenklasse de wijk 'ontvlucht' en kansarmen hun plek innemen. In werkelijkheid blijkt de mate van selectieve migratie naar inkomsten klein te zijn, en nauwelijks te verschillen tussen de aandachtswijken en de andere wijken.

2. In- en uitstroom naar inkomstengroep in aandachtswijken en overige stadswijken, 2007-2008

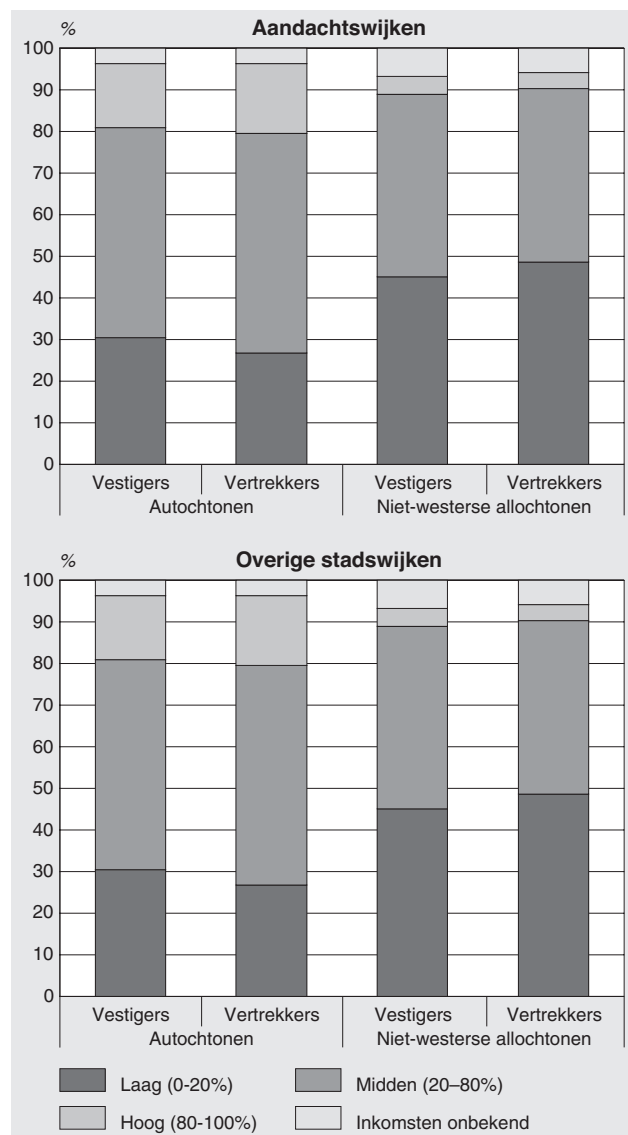

De bewoners zonder inkomstenverandering en de sociale stijgers zijn iets oververtegenwoordigd onder de vertrekkers, terwijl de sociale dalers oververtegenwoordigd zijn onder de vestigers. Bewoners met stabiel werk vertrekken ook iets vaker. Wederom is er weinig verschil tussen aandachtswijken en andere wijken. In combinatie met het gegeven dat zittende bewoners vaker stijgers zijn dan dalers, en dat de wijken als geheel over de jaren heen nauwelijks veranderen qua sociaaleconomische samenstelling, ondersteunt dit het idee dat de stadswijk (ongeacht of het een aandachtswijk is of niet) als springplank fungeert, waarbij sociale stijgers de wijk verlaten en een lagere-inkomstengroep zich vestigt.

Naast de inkomsten van bewoners is ook de etnische herkomst van belang bij patronen van (selectieve) migratie (Bolt et al. 2008). Dit geldt zeker in aandachtswijken. Het aandeel niet-westerse allochtonen is sterk oververtegenwoordigd in de lage-inkomstengroep en deze oververtegenwoordiging is het grootst in de aandachtswijken. Zo behoorde in 2008 49 procent van de niet-westerse allochtonen in de aandachtswijken tot de lage-inkomstengroep, terwijl dit onder de autochtonen 24 procent was (*grafiek 3*). Het is onder meer door deze relatief lage inkomsten, dat de niet-westerse allochtonen zijn aangewezen op de minder aantrekkelijke delen van de woningmarkt, zoals in de aandachtswijken (Bolt et al., 2008). Aan de andere kant hebben met name de niet-westerse allochtonen een relatief sterke binding met hun wijk (Kullberg et al., 2009). Niet-westerse allochtonen zijn dan ook relatief vaak doorstromers: verhuizers binnen hun eigen wijk.

Doordat de nieuwe vestigers vaker lage inkomsten hebben dan de vertrekkers, neemt onder autochtonen het aandeel mensen met lage inkomsten in alle stadswijken toe, terwijl het aandeel mensen met midden- en hoge inkomsten iets

3. In- en uitstroom naar herkomst en inkomstengroep, 2007-2008

afneemt. Dit patroon is sterker aanwezig in de aandachtswijken. De niet-westerse allochtonen laten sinds een aantal jaren een ander beeld zien, en dan vooral in de aandachtswijken. In de aandachtswijken is de lage-inkomstengroep oververtegenwoordigd onder de vertrekkers, terwijl de midden- en hoge-inkomstengroepen zich juist vaker vestigen. Mogelijk, maar niet onderzocht in deze studie, verhuizen niet-westerse allochtonen met lage inkomsten naar huurwoningen in groeikernen of andere lage-inkomstenvijken in de stad en verhuist de allochtone middenklasse naar nieuwe koopwoningen in de aandachtswijk. In aandachtswijken wordt de vertrekkende autochtone middenklasse dus vervangen door een middenklasse met een niet-westerse achtergrond, waardoor in sociaaleconomisch opzicht de aandachtswijken redelijk stabiel blijven.

De westerse allochtonen volgen een patroon dat overeenkomt met dat van autochtonen (niet in de grafiek). Wel is er in de meest recente jaren een zeer sterke toename van westerse allochtonen met lage inkomsten. Dit betreft waarschijnlijk Midden- en Oost-Europese werkmigranten, die na 1 januari 2007 (toen de grens werd opengesteld voor werknemers van nieuwe EU-lidstaten) in aantal sterk zijn toegenomen.

Conclusies

Hoewel de sociaaleconomische positie van aandachtswijken gemiddeld genomen slechter is dan die van andere stadswijken, hebben aandachtswijken zich de afgelopen tien jaar niet veel anders ontwikkeld dan andere stadswijken. De bevolkingssamenstelling in wijken is dan ook redelijk stabiel. In zowel de aandachtswijken als de andere stedelijke woonwijken was in geringe mate sprake van selectieve migratie: de vertrekkers werden 'vervangen' door nieuwe bewoners (vestigers) waarbij de vertrekkers een iets hogere sociaaleconomische positie hadden dan de vestigers. Daarnaast kenden de aandachtswijken een ongeveer even groot aandeel sociale stijgers als andere stadswijken. Net als andere stadswijken lijken ook aandachtswijken een functie als springplank te kunnen hebben. In aandachtswijken behoorden vertrekkende autochtonen vaker tot de midden- of hoge inkomstengroep dan zich vestigende autochtonen, terwijl dat onder niet-westerse allochtonen andersom lag. De afgelopen tien jaar is dus een 'allochtone middenklasse' begonnen zich te vestigen in aandachtswijken, mogelijk in nieuwe koopwoningen die hier in het kader van herstructurering zijn gebouwd.

Het functioneren van stadswijken als springplank betekent dat de bewoners hun sociaaleconomische positie kunnen verbeteren. Het aandeel sociale stijgers (rond de 20 procent) is in de aandachtswijken ongeveer even groot als in andere wijken. Er zijn dan ook geen aanwijzingen dat de mogelijkheden tot sociale stijging in de aandachtswijken veel geringer zouden zijn. Ook is er geen indicatie dat de mogelijkheden tot sociale stijging de afgelopen tien jaar zijn afgenomen.

Literatuur

Bakker, B.F.M., 2008, De stand van het Sociaal Statistisch Bestand. Bevolkingstrends 56(2), blz. 14–18.

Bolt, G. en R. van Kempen, 2008, De Mantra van de Mix. Forum, Utrecht.

Bolt, G., R. van Kempen en M. van Ham, 2008, Minority ethnic groups in the Dutch housing market: spatial segregation, relocation dynamics and housing policy. Urban studies 45(7), blz. 1359–1384.

Eijk, G. van, 2011, Unequal networks: spatial segregation, relationships and inequality in the city. IOS Press, Amsterdam.

Fielding A.J., 1992, Migration and social mobility: South East England as an escalator region. Regional Studies 26(1), blz. 1–15.

Kleinhans, R., 2005, Sociale implicaties van herstructurering en herhuisvesting. Delft University Press, Delft.

Kullberg, J., J. Dagevos en M. Vervoort, 2009, Goede burens kun je niet kopen. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

Lewis, O., 1968, The culture of poverty. In: Monynihan, D.P. (ed.), On understanding poverty: Perspectives from the social sciences, blz. 187–200. Basic Books, New York.

Permentier, M., K. Wittebrood, M. Das en G. van Daalen, 2010, Registers over wijken: mogelijkheden en beperkingen van het Sociaal Statistisch Bestand voor het onderzoek 'Sociale dynamiek in de wijk'. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

TK, 2006/2007, Aanpak wijken. Tweede Kamer, vergaderjaar 2006/2007, 30995, nr. 1.

Vries, A. de, B. Hamers en J. Latten, 2006, Inkomensdynamiek en achterliggende verhuisstromen. Bevolkingstrends (54)4, blz. 41–45.

VROM/WWI, 2007, Actieplan Krachtwijken: van aandachtswijk naar krachtwijk. Ministerie van VROM/WWI, Den Haag.

VROM-raad, 2006, Stad en stijging: sociale stijging als leidraad voor stedelijke vernieuwing. VROM-raad, Den Haag.

Wilson, W.J., 1987, The truly disadvantaged. The innercity, the underclass and public policy. The University of Chicago Press, Chicago.

Wittebrood, K. en M. Permentier m.m.v. F. Pinkster, 2011, Wonen, wijken & interventies: krachtwijkenbeleid in perspectief. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

Bijlagen

Tabel 1A
Sociaaleconomische positie¹⁾ van bewoners van aandachtswijken, 1999–2008

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
	%									
Laag (0–20%)	35,0	35,0	35,5	36,1	36,7	37,7	37,6	35,9	37,3	37,0
Midden (20–80%)	53,5	53,5	52,9	52,5	52,0	51,1	51,0	52,1	51,6	51,7
Hoog (80–100%)	8,1	8,5	8,4	8,2	7,9	7,9	7,9	8,3	8,6	8,7
Onbekend	3,3	3,0	3,2	3,2	3,4	3,3	3,4	3,7	2,6	2,6

¹⁾ Op basis van maandinkomsten van het huishouden.

Tabel 1B
Sociaaleconomische positie¹⁾ van bewoners van overige stadswijken, 1999–2008

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
	%									
Laag (0–20%)	20,6	20,4	20,3	20,3	20,5	20,7	21,0	20,0	20,5	20,5
Midden (20–80%)	57,8	57,8	57,6	57,3	57,1	56,4	56,2	56,6	56,6	56,5
Hoog (80–100%)	19,5	19,7	20,0	20,3	20,4	20,4	20,7	21,1	21,4	21,6
Onbekend	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,0	2,1	2,3	1,4	1,4

¹⁾ Op basis van maandinkomsten van het huishouden.

Tabel 2
Aantal bewoners naar verhuissstatus en etniciteit in aandachtswijken en overige stadswijken¹⁾, 2007–2008

	Totaal	Autochtonen	Niet-westerse allochtonen	Westerse allochtonen
	x 1 000			
Aandachtswijken (n=83)				
Blijvers	638,6	267,3	311,6	59,7
Doorstromers	18,6	5,7	11,0	1,9
Vertrekkers	88,5	37,0	41,4	10,1
Vestigers	91,1	34,7	42,3	14,1
Overige stadswijken (n=612)				
Blijvers	3960,2	2915,1	602,1	443,0
Doorstromers	91,1	62,8	17,2	11,1
Vertrekkers	425,8	285,3	83,3	57,2
Vestigers	453,1	283,3	94,8	75,0

¹⁾ Absolute aantallen.

Voorkeur huren boven kopen varieert sterk onder huizenbezitters

Ingrid Esveldt en Andries de Jong¹⁾

In dit artikel wordt op basis van het Woon Onderzoek Nederland 2009 gekeken naar de mate waarin huizenbezitters met verhuisplannen een huurwoning verkiezen boven een koopwoning. Hoewel veruit de meeste eigenaar-bewoners op zoek zijn naar een koopwoning wil toch 16 procent een huurwoning. Dit percentage ligt nog veel hoger onder eenpersoonshuishoudens en paren van 75 jaar of ouder. Ook eigenaar-bewoners die vanwege een scheiding of een slechte gezondheid willen verhuizen, hebben een grotere voorkeur voor een huurwoning. Daarnaast prefereren vooral huishoudens in koopwoningen die geen baan hebben of een inkomen hebben beneden het minimumloon een huurwoning. In het algemeen bepalen de gezinsfase, verhuismotief en de financiële situatie van het huishouden de voorkeur voor huren onder eigenaar-bewoners het sterkst.

1. Inleiding

De overheid tracht het eigen-woningbezit te bevorderen. Toch willen veel mensen die van plan zijn te verhuizen een huurwoning. Voor beleidsmakers, woningbouwcorporaties en projectontwikkelaars is het relevant om te weten hoe groot die groep is en welke factoren van belang zijn voor deze voorkeur.

Uit onderzoek is bekend dat zowel starters als bewoners van huurwoningen bij een verhuizing meestal voor een huurwoning kiezen. Voor starters ligt deze keuze voor de hand: uit onder meer Clark en Mulder (2000), Mulder en Hooimeijer (2002) en Abramsson et al. (2004) blijkt dat zij voor een belangrijk deel ook starters op de relatie- en arbeidsmarkt zijn en vaak een laag inkomen en een beperkt vermogen hebben. Vanuit deze achtergrond lijkt het niet verstandig om een woning te kopen, aangezien dit langdurige financiële verplichtingen met zich meebrengt.

Voor een eigenaar-bewoner (iemand die in een woning woont die hij volledig in eigendom heeft) ligt de keuze voor een huurwoning weinig voor de hand. Bewoners van koopwoningen willen meestal een volgende stap in de wooncarrière zetten en richten zich daarbij wederom op een koopwoning, omdat deze woningen doorgaans van betere kwaliteit zijn dan huurwoningen. Slechts een klein deel van de eigenaren gaat op zoek naar een huurwoning. Naar deze groep kandidaten voor huurwoningen is nog vrij weinig onderzoek gedaan. Toch is deze informatie van belang om de raming van de behoefte aan huurwoningen te verbeteren. Dit artikel tracht de lacune aan kennis over eigenaar-bewoners die willen huren op te vullen.

In dit artikel wordt eerst ingegaan op enkele bevindingen in de literatuur en vervolgens wordt op basis van de meest recente gegevens over wonen uit het Woon Onderzoek Nederland 2009 (WoON 2009) bekeken in hoeverre de

gewenste eigendomssituatie samenhangt met individuele kenmerken en kenmerken van het huishouden. Overigens wordt in deze analyse niet gekeken of de gewenste eigendomssituatie ook daadwerkelijk bij de verhuizing wordt gerealiseerd.

2. Achtergrondliteratuur

De meeste mensen die willen verhuizen hebben een voorkeur voor een koopwoning en dat geldt zeker voor degenen die al een eigen huis hebben (McLavery en Yip, 1993; Kendig, 1984). Eigenaar-bewoners hebben daar verschillende redenen voor. Eén belangrijke reden is dat de koopwoning een kapitaalinvestering vormt. Verhuizing naar een huurwoning zou kapitaalvernietiging betekenen, of op zijn minst een onderbreking van de opbouw van het vermogen (Dieleman en Schouw, 1989; Dieleman et al., 1995; Di et al., 2007).

Een ander argument is dat mensen er niet in woningkwaliteit op achteruit willen gaan. Verhuizen naar een volgende koopwoning is een betere waarborg voor kwaliteit dan verhuizen naar een huurwoning, aangezien koopwoningen gemiddeld groter en van betere kwaliteit zijn (VROM, 2010; De Jong et al., 2008; Dieleman en Schouw, 1989; Megbolugbe en Linneman, 1993). Bovendien is de woonomgeving van een koopwoning vaak beter dan van een huurwoning (Hooimeijer et al., 1986). Een andere aantrekkelijke kant van een eigen woning is de status die de woning biedt (McCarthy en Simpson, 1991). Kortom, eigenaar-bewoners hebben sterke argumenten om bij verhuizing weer een koopwoning te willen. Zolang zij geen dringende redenen hebben om naar een huurwoning te verhuizen, zullen eigenaar-bewoners dat niet gauw doen (McCarthy en Simpson, 1991).

Dit betekent dat huizenbezitters pas overwegen om naar een huurwoning te verhuizen, als er zich speciale situaties voordoen, zoals een echtscheiding, het overlijden van een partner, werkloosheid, of een nieuwe baan, ouderdom en een verslechtering van de gezondheid (DeWilde, 2008; Dieleman en Schouw, 1989; Dieleman et al., 1995; Feijten, 2005; Helderman, 2007; McCarthy en Simpson, 1991; Van Noortwijk et al., 1992; Painter en Lee, 2009; Pitkin, 1990; VanderHart, 1994). Vooral veranderingen in de financiële positie van een huishouden in combinatie met veranderingen in de huishoudenssamenstelling lijken van groot belang voor de overweging om naar een huurwoning te verhuizen. Een verslechtering van de financiële situatie kan ervoor zorgen dat het niet meer is op te brengen om in een koopwoning te blijven wonen. Dit gebeurt vaak bij een echtscheiding. Het inkomen daalt, het vermogen wordt meestal over de beide partners verdeeld en de economische schaalvoordelen van het delen van de woonlasten gaan verloren. In een dergelijke situatie is het begrijpelijk dat mensen naar een huurwoning willen verhuizen (Hendershott et al., 2009; McCarthy en Simpson, 1991).

Echtscheiding betekent bovendien meestal dat het aantal personen in het huishouden daalt. De behoefte aan ruimte

¹⁾ De auteurs zijn werkzaam bij het Planbureau voor de Leefomgeving. Ze danken Carola de Groot en Manon van Middelkoop voor hun opbouwende opmerkingen.

kan daardoor afnemen en dat kan ertoe leiden, zeker als de financiële situatie verslechtert, dat de huiseigenaar naar een kleinere woning uitkijkt. Kleinere woningen zijn eerder in de huursector dan in de koopsector te vinden.

Ook werkloosheid gaat meestal gepaard met een slechtere economische positie van het huishouden. Daling van het inkomen en slechte arbeidsvooruitzichten kunnen ertoe leiden dat huiseigenaren gedwongen worden hun woning te verkopen. Uit het onderzoek van Feijten (2005) bleek dat in het eerste jaar nadat iemand werkloos is geraakt de kans op verhuizing naar een huurwoning veel groter is dan voor huiseigenaren met een baan.

Voor al ouderen zijn vaker geneigd om naar een huurwoning te verhuizen. Ouderen lopen een behoorlijk risico te worden geconfronteerd met het verlies van hun partner of een achteruitgang van hun gezondheid (SCP, 2005; Broese van Groenou et al., 2006; De Klerk, 2004). Dat kan er weer toe leiden dat hun zelfredzaamheid afneemt (Bootsma-Van der Wiel, 2002; Deeg, 2005). Het huis (en de tuin) wordt te groot, het onderhoud te zwaar of te duur of de woning is ongeschikt omdat de oudere bijvoorbeeld geen trappen meer kan lopen. Allemaal redenen om naar een meer geschikte woonruimte uit te zien (Broese van Groenou et al., 2006; Filius, 1993; Jones, 1997; Murie et al., 1991; De Klerk, 2004; Painter en Lee, 2009; Pitkin, 1990).

Ze kunnen dan kiezen uit een verzorgings- of verpleeghuis, een gelijkvloerse woning, een aangepaste woning of een woning met zorg- of dienstverlening. Deze specifieke woonvormen zijn vooral in de huursector te vinden (Kullberg en Ras, 2004). Een bijkomend voordeel van een huurwoning is bovendien dat de eigenaar zorgt voor het onderhoud van het huis, zodat de huurder zich daar niet meer om hoeft te bekommeren. Een andere verklaring om naar een huurwoning te verhuizen, kan zijn dat ouderen hun kapitaal dat in het huis zit, willen vrijmaken om ervan te leven (Murie et al., 1991). Er zijn echter diverse studies die aangeven dat zulke financiële overwegingen voor oudere huishoudens van ondergeschikt belang zijn bij verhuizingen uit de koopsector (VanderHart, 1994; Haffner, 2004).

Niet-westerse allochtonen huren vaker dan autochtonen. Een verklaring hiervoor is de doorgaans slechtere economische positie van allochtonen. Uit onderzoek blijkt dat ook na controle voor bijvoorbeeld het inkomen zij nog steeds onevenredig vaak een huurwoning bewonen (VROM 2005: 28). Dat zou kunnen betekenen dat allochtonen een culturele voorkeur hebben voor huren, maar volgens Permentier en Bolt (2006) heeft het daar niets mee te maken. Van culturele verschillen in voorkeuren voor huren of kopen tussen Surinamers en Turken enerzijds en autochtonen anderzijds is bijvoorbeeld geen sprake. Wel zouden er volgens Bolt (2001) culturele verschillen bestaan die terug te voeren zijn op keuzes die Marokkanen en Turken maken in hun arbeids- en huishoudenscarrières. Die keuzes werken door in hun woningmarktcarrière. Zo hebben Marokkanen gemiddeld meer kinderen dan autochtone Nederlanders, wat betekent dat zij (met hun doorgaans lage inkomen) relatief grote gezinnen moeten onderhouden en een relatief veel woonruimte nodig hebben. Grote woonruimte, meer kamers, betekent bij een beperkt inkomen dat zij zijn aangewezen op de huurmarkt. De voordelen van de hypotheekrenteaftrek nemen namelijk af als het inkomen daalt en de laagste inkomensgroepen komen bovendien in aanmerking voor

huurtoeslag. Hierdoor biedt de huurmarkt voor lagere inkomensgroepen voor hetzelfde geld ruimere (meer)gezinswoningen dan de koopmarkt. Het zou dus zo kunnen zijn dat Marokkaanse en Turkse huiseigenaren die vanwege gezinsuitbreiding ruimer willen wonen, aangeven te willen verhuizen naar een huurwoning omdat zij zich geen grotere koopwoning kunnen veroorloven.

Huren van een woning gebeurt niet alleen omdat een koopwoning niet betaalbaar is of omdat een bepaald type woning in de koopsector (bijna) niet is te vinden. Huren heeft ook voordelen. Het is bijvoorbeeld gemakkelijk om van een huurwoning af te komen. Het kan voor een verhuiscandidate huiseigenaar die de woningmarkt niet goed kent een oplossing zijn om eerst te huren en daarna pas de koopmarkt te verkennen. Dit kan het geval zijn als iemand vanwege een nieuwe baan of studie moet verhuizen. Verhuizen vanwege werk doen mensen meestal alleen als de nieuwe werkplek op grote afstand ligt en de kans is groot dat zij in dat geval niet bekend zijn met de regio. Vindt de tijdelijke huurder vervolgens een koopwoning naar zijn zin, dan kan hij zonder problemen de huurwoning opzeggen wanneer dat hem het beste uitkomt. Op de koopmarkt is zo'n 'tussenschap' relatief duur, mede door de overdrachtsbelasting. Ook in economisch onzekere tijden of als er weinig tijd is om te zoeken en te beslissen, is een huurwoning als voorlopige keuze een oplossing (Dieleman et al., 1995).

Op basis van bovenstaande bevindingen is bij de analyse van de keuze tussen huren en kopen voor eigenaar-bewoners gekeken naar de effecten van gezinsfase (als combinatie van leeftijd- en huishoudenssamenstelling), herkomst, verhuismotieven, inkomen en arbeidssituatie van het huishouden.

3. Gegevens en methode

De gegevens voor de analyse komen uit het Woon Onderzoek Nederland (WoON 2009). Dit woningbehoefteonderzoek is de opvolger van het vroegere Woningbehoefte Onderzoek (WBO) van het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer. Het is een groot-schalige enquête die in opdracht van het ministerie van VROM periodiek wordt uitgevoerd door het CBS. WoON2009 bevat informatie over 78 duizend respondenten die representatief zijn voor de bevolking van Nederland van 18 jaar en ouder (en niet wonende in een instelling).

Ten behoeve van dit onderzoek is een selectie gemaakt van verhuiscandidate eigenaar-bewoners van een woning. Hierbij gaat het om 7 800 cases. In de analyse is iemand verhuiscandidate als hij of zij aangeeft binnen de komende twee jaar te willen verhuizen (en al dan niet een woning heeft gevonden), of niet wil verhuizen, maar verwacht binnen twee jaar te moeten verhuizen.

Om de 'gezinsfasen' adequaat te kunnen beschrijven zijn de huishoudensvormen getypeerd naar de leeftijd van het hoofd van het huishouden of de partner (18 jaar en ouder). Voor de indeling van huishoudensvormen is aangesloten bij gebruikelijke indelingen die in onderzoek worden gehanteerd (MacCarthy, 1976; Kendig, 1984; Hooimeijer, 1985). Bij de univariate analyses zijn de geselecteerde cases gewogen om ze representatief te maken voor de kenmerken van verhuiscandidate huishoudens in Nederland.

Eerst wordt via een univariate analyse ingegaan op de gewenste eigendomsituatie onder eigenaar-bewoners. Vervolgens wordt een multivariaat verklaringsmodel gepresenteerd. In het univariate gedeelte wordt per achtergrondkenmerk de samenhang bekeken tussen dit kenmerk en de gewenste eigendomssituatie. Vervolgens wordt met behulp van multivariate logistische regressie nader bekeken of er sprake is van een significant verband tussen een kenmerk en de gewenste eigendomssituatie als wordt gecontroleerd voor andere kenmerken die van invloed kunnen zijn op de keuze tussen huren en kopen.

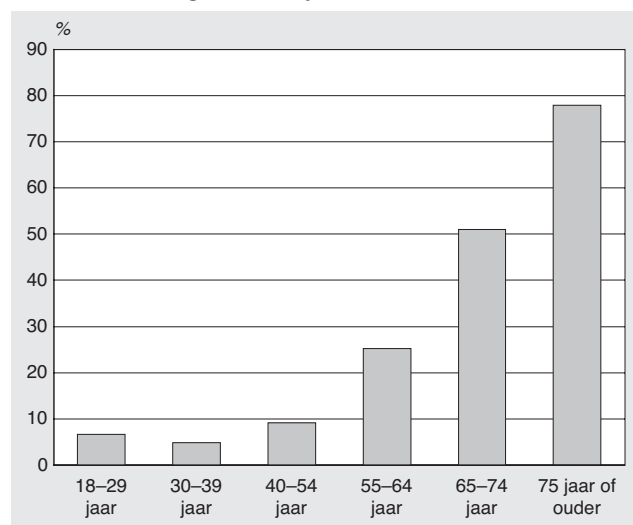
4. Univariate analyse van gewenste eigendomssituatie

In 2009 waren er ongeveer 1,9 miljoen huishoudens die binnen twee jaar wilden verhuizen of, door omstandigheden gedwongen, verwachtten te moeten verhuizen (VROM, 2010). Dat is bijna 25 procent van alle huishoudens in Nederland. Onder eigenaar-bewoners is de verhuiscgenheid met 17 procent duidelijk lager. Het overgrote deel van deze laatste groep wil naar een koopwoning verhuizen, maar zo'n 16 procent wil huren.

Leeftijd en de keuze om te huren

Grafiek 1 toont het aandeel verhuiscgenigde eigenaar-bewoners dat naar een huurwoning wil verhuizen naar leeftijd van het hoofd (of partner van het hoofd) van het huishouden. Het blijkt dat de voorkeur voor huren oploopt met de leeftijd. Tot 55 jaar is de voorkeur voor huren boven kopen nog heel laag. Tussen de 5 en 10 procent wenst een huurwoning. Hierboven neemt de voorkeur voor huren echter met sprongen toe. Na een toename naar 25 procent onder de 55- tot 65-jarigen, stijgt het percentage naar 51 onder de 65- tot 75-jarigen, en tot 78 onder de 75-plussers. Hierbij moet worden opgemerkt dat woonruimte in een verzorgingstehuis ook onder 'huurwoningen' kan vallen.

1. Verhuiscgenigde eigenaar-bewoners met voorkeur voor een huurwoning naar leeftijd

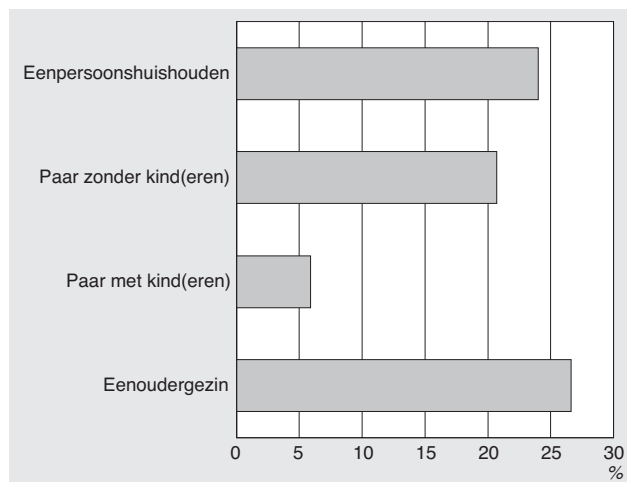

Bron: WoON 2009, bewerking PBL.

Type huishouden en gezinsfase en de keuze om te huren

Het type huishouden speelt ook een rol bij de keuze tussen een huur- of koopwoning. Grafiek 2 laat zien dat onder paren met kinderen het huren niet populair is: rond 5 procent wil overstappen naar een huurwoning. Bij de andere typen huishouden is huren meer in zwang: van de eenoudergezinnen en eenpersoonshuishoudens wil rond 25 procent gaan huren, van de paren zonder kinderen rond 20 procent.

2. Verhuiscgenigde eigenaar-bewoners met voorkeur voor een huurwoning naar huishoudentype

Bron: WoON 2009, bewerking PBL.

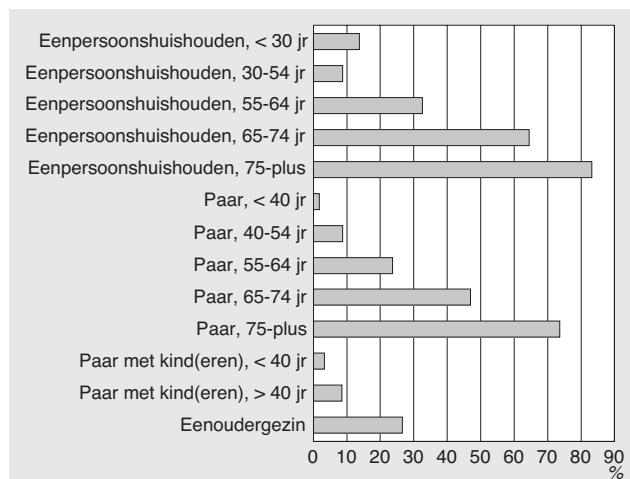
Deze verschillen tussen huishoudentypen hangen voor een groot deel samen met de gezinsfase waarin een huishouden zich bevindt. De specifieke gezinsfase wordt bepaald door de combinatie van leeftijd, het hebben van een partner en het hebben van kinderen. De meeste mensen doorlopen gedurende hun leven meerdere gezinsfasen. Grafiek 3 laat zien dat de voorkeur voor huren inderdaad verandert tussen gezinsfasen. Voor paren met thuiswonende kinderen lijkt huren een weinig aantrekkelijke optie: minder dan 10 procent overweegt bij een verhuizing te gaan huren. Bij kinderloze paren is een duidelijke relatie met leeftijd zichtbaar: voor de groep tot 40 jaar ligt het percentage dicht bij nul, maar in de hogere leeftijdsklassen loopt het percentage snel op, via ruim 20 voor 55- tot 65-jarigen tot ruim 70 procent voor de 75-plussers.

Ook bij de alleenstaanden is de relatie met leeftijd evident. Onder alleenstaanden tot 30 jaar wil rond 15 procent huren (waarschijnlijk samenhangend met de economische situatie en de nog onstabiele situatie op de relatie- en arbeidsmarkt van deze jongeren), maar van de alleenstaanden van 30 tot 55 jaar wil nog maar een kleine 10 procent huren. Dit percentage loopt weer op in de hogere leeftijdsklassen tot ruim 80 procent onder de 75-plussers. Dit betekent dat vooral voor oudere woningbezitters huren een aantrekkelijke optie is. Rond 85 procent van de 65-75-jarigen en rond 55 procent van de 75-plussers denkt dan aan een flat, rond 20 procent denkt aan een verzorgings- of verpleeghuis. Ten slotte blijkt dat ook ruim een kwart van de eenoudergezinnen bij een verhuizing wel wil huren.

Herkomstgroep en de keuze om te huren

Autochtonen wonen veel vaker in een koopwoning dan allochtonen. Blijkens WoON2009 loopt het aandeel eigen-

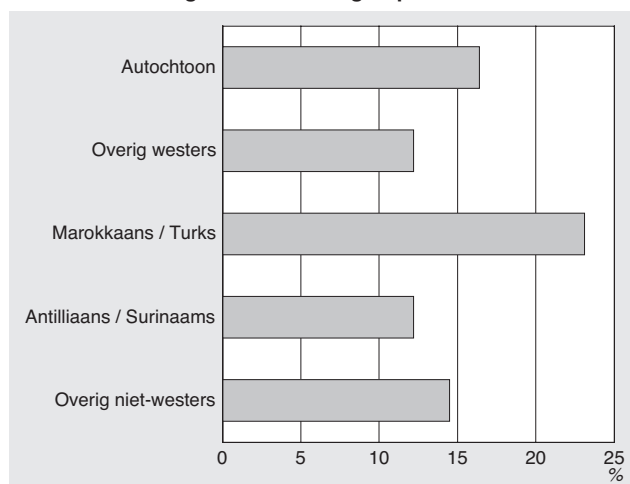
3. Verhuiscapaciteit eigenaar-bewoners met voorkeur voor een huurwoning naar gezinsfase

Bron: WoON 2009, bewerking PBL.

huisbezitters op van 15 procent onder Marokkanen, via 35 procent onder Surinamers, tot 60 procent onder autochtonen. Indien deze percentages echter worden afgezet tegen de gewenste eigendomssituatie nadat al een koopwoning is aangeschaft, dan blijken de verschillen tussen de herkomstgroepen grotendeels weg te vallen (grafiek 4). Tussen 12 en 15 procent van eigenaar-bewoners van de diverse herkomstgroeperingen spreekt uit te willen gaan huren, tegen 16 procent van de autochtonen. De groep Turken en Marokkanen hebben een wat sterkere voorkeur voor huren met bijna 25 procent.

4. Verhuiscapaciteit eigenaar-bewoners met voorkeur voor een huurwoning naar herkomstgroep

Bron: WoON 2009, bewerking PBL.

Verhuismotief en de keuze om te huren

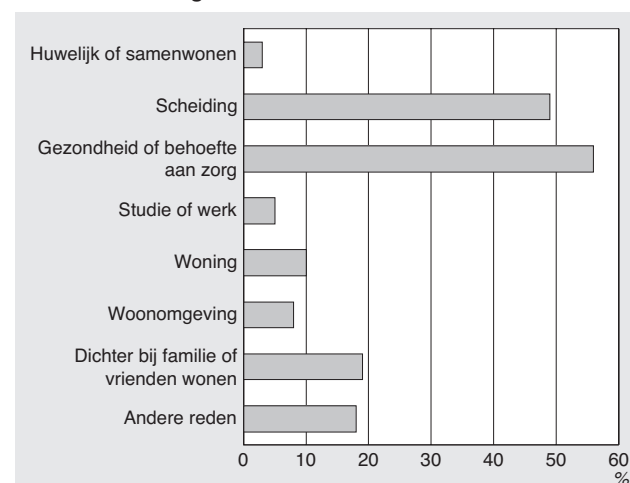
Zoals eerder gezegd, is de stap van een koopwoning naar een huurwoning minder gebruikelijk. Dat suggereert dat huiseigenaren alleen onder bijzondere omstandigheden naar een huurwoning verhuizen. De verhuismotieven geven 'een kijkje achter de gordijnen'.

Het grootste deel van de verhuiscapaciteit eigenaar-bewoners wil verhuizen omdat de woning of de woonomgeving niet meer aan hun eisen voldoet (27 en 14 procent; niet in grafiek). Iets minder belangrijk zijn studie/werk en gezond-

heid of zorgbehoefte. Beide redenen worden door zo'n 8 procent van de huiseigenaren genoemd. Andere motieven, zoals huwelijk of samenwonen en de wens om dichterbij familie of vrienden te gaan wonen, worden door slechts een kleine groep aangedragen als reden voor een verhuizing. Echtscheiding vormt voor slechts 1 procent aanleiding voor de verhuisplannen. Andere verhuisredenen worden door zo weinig huishoudens genoemd, dat ze hier niet apart worden onderscheiden.

Grafiek 5 laat zien dat de meeste verhuisredenen samengaan met de wens weer naar een koopwoning te verhuizen. Of het nu gaat om de woning, de woonomgeving of een huwelijk, deze huiseigenaren hebben met minder dan 10 procent nauwelijks belangstelling voor een huurwoning. Het zijn vooral de kleine groepen huizenbezitters die vanwege bijzondere situaties zoals een scheiding of problemen met de gezondheid (of die van de partner) willen verhuizen, die voor een huurwoning opteren (met respectievelijk 49 en 56 procent). Ook van het groepje dat dichterbij familie of vrienden wil wonen, kiest 1 op de 5 voor een huurwoning.

5. Verhuiscapaciteit eigenaar-bewoners met voorkeur voor een huurwoning naar verhuismotief

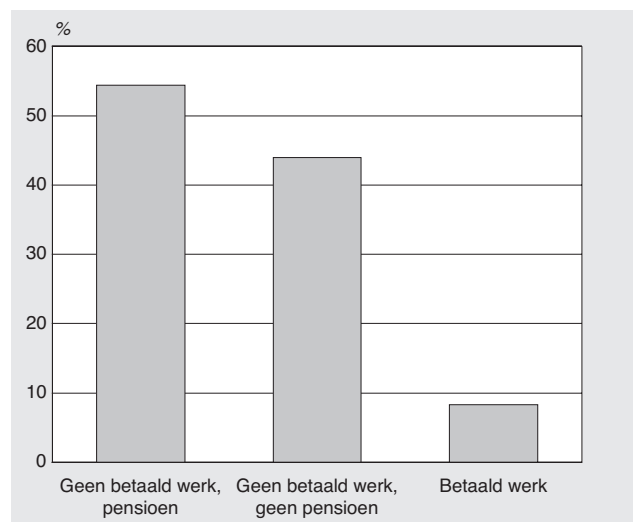

Bron: WoON 2009, bewerking PBL.

Arbeidssituatie van het huishouden en de keuze om te huren

De economische situatie van het huishoudens is ook een belangrijke factor bij de keuze tussen huren en kopen. Dat is logisch omdat het hebben van een betaalde baan (of vermogen) meestal een noodzakelijke voorwaarde is om een huis te kunnen kopen. Grafiek 6 laat zien dat de wens om naar een huurwoning te verhuizen het sterkst is onder de huishoudens die gepensioneerd zijn. Bijna 55 procent van de gepensioneerden wil na verhuizing een huurwoning. Dat percentage is bijna zeven keer zo hoog als onder huishoudens met betaald werk. Dit zou te maken kunnen hebben met een verslechterende gezondheid of de behoefte aan meer zorg. Onder werkloze huishoudens ligt de voorkeur voor huren maar iets lager dan onder gepensioneerden. Zij verkeren mogelijk niet meer in de omstandigheid om opnieuw te kunnen kopen. Van de huishoudens met een baan wil minder dan 10 procent bij een verhuizing gaan huren. Dit betekent dat mensen met een baan bijna automatisch kiezen om opnieuw een huis te kopen.

6. Verhuiscapable eigenaar-bewoners met voorkeur voor een huurwoning naar arbeidssituatie van het huishouden

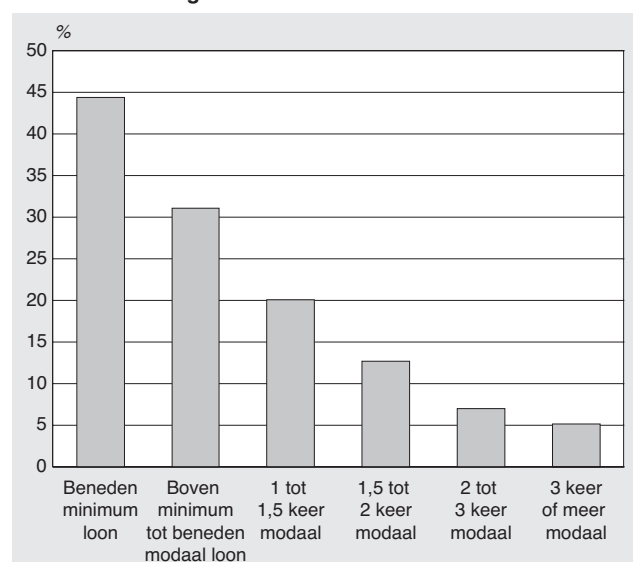

Bron: WoON 2009, bewerking PBL.

Huishoudensinkomen en de keuze om te huren

Grafiek 7 toont dat er een duidelijke samenhang is tussen de hoogte van het huishoudensinkomen en de keuze tussen kopen en huren. Minder inkomen betekent: vaker willen huren. Van de huishoudens in de laagste inkomensgroep overweegt bijna 45 procent een verhuizing naar een huurwoning, tegen nog maar 20 procent van de huishoudens met een inkomen van één tot anderhalf keer modaal, en rond 5 procent van de mensen met een hoog inkomen (drie keer modaal of meer).

7. Verhuiscapable eigenaar-bewoners met voorkeur voor een huurwoning naar huishoudinkomensniveau

Bron: WoON 2009, bewerking PBL.

5. Multivariate analyse

In de vorige paragraaf is de samenhang tussen diverse achtergrondkenmerken van de verhuiscapable huizenbezitter en de keuze tussen huren en kopen belicht. Omdat deze

achtergrondkenmerken onderling kunnen samenhangen, is het niet duidelijk wat nu precies het effect is van de afzonderlijke variabelen. Dit kan echter worden bepaald met behulp van een multivariate analyse. Hiertoe is met behulp van een logistische regressieanalyse nagegaan in hoeverre de samenhang tussen individuele achtergrondkenmerken en de gewenste eigendomssituatie overeind blijft als gecorrigeerd wordt voor het effect van de andere achtergrondkenmerken.

Staat 1 toont de resultaten van de analyse. De afhankelijke variabele is de voorkeur voor huren boven kopen voor verhuiscapable eigenaar-bewoners. Deze voorkeur is uitgedrukt in de odds ratio. Hierbij is het aandeel van verhuiscapable huizenbezitters dat een woning wil huren gedeeld door het aandeel dat een woning wil kopen. De exponentiële regressiecoëfficiënt, $\text{Exp}(B)$, geeft hierbij weer in welke mate de odds ratio van een specifieke bevolkingscategorie afwijkt van die van de referentiegroep. Waarden groter dan 1 geven de factor aan waarmee de odds ratio in de betreffende categorie van de achtergrondvariabele hoger ligt dan in de referentiecategorie. Waarden kleiner dan 1 geven de factor aan waarmee de betreffende odds ratio kleiner is. Een voorbeeld: als de $\text{Exp}(B)$ voor de herkomstgroepen Marokkanen en Turken 5,4 is, dan betekent dit dat de verhouding tussen de voorkeur voor een huurwoning en de voorkeur voor een koopwoning voor Marokkanen en Turken 5,4 keer zo groot is als voor de referentiegroep, in dit geval de autochtonen (staat 1). Vanwege de leesbaarheid wordt hierna gesproken over kansen, in plaats van 'de factor waarmee de odds ratio verandert'. Overigens kan de echte kans op een voorkeur voor huren (kansformule voor P_{huur}) van een bepaalde groep verhuiscapable eigenaar-bewoners ook berekend worden met behulp van de geschatte B 's.

Om een indruk te krijgen van de verklaringskracht van elk van de achtergrondkenmerken wordt hier eerst ingegaan op de verklaarde variantie (R^2). De verklaarde variantie ligt tussen 0 (geen verband) en 1 (volledige verklaring). Van alle variabelen verklaart de gezinsfase (een combinatie van leeftijd en huishoudenssamenstelling) het meest de kans op de voorkeur voor huren. Dit levert een verklaarde variantie op van 0,31. Herkomstgroepering levert echter amper een verhoging van de verklaarde variantie op en heeft daardoor een zeer geringe verklaringskracht. De toevoeging van achtereenvolgens de variabelen verhuismotief en inkomensniveau heeft daarentegen wel een belangrijk effect op de verklaarde variantie: deze stijgt naar respectievelijk 0,36 en 0,40. De variabele arbeidssituatie heeft echter amper verklaringkracht bovenop de al genoemde kenmerken: de verklaarde variantie stijgt met 0,01.

De (univariate) effecten van de categorieën van de diverse achtergrondvariabelen, die in de vorige paragraaf besproken zijn, blijven in de uitkomsten van het logistisch regressie model voor de verhuiscapable huizenbezitters grotendeels overeind (staat 1). Hieronder wordt nader ingegaan op deze effecten en wordt getracht deze inhoudelijk te duiden.

Passend willen wonen

Wat betreft de gezinsfase laat de analyse zien dat onder de verhuiscapable huizenbezitters de oudere eenpersoonshuishoudens en oudere paren zonder thuiswonende kinderen een beduidend grotere voorkeur voor een huurwoning hebben dan jonge paren met thuiswonende kinderen. Vooral

75-plussers willen graag naar een huurwoning verhuizen. Deze resultaten komen overeen met de bevindingen uit de univariate analyse van de gezinsfase. Zoals uit de literatuurstudie al naar voren is gekomen, neemt bij ouderen de kans toe dat zij hun partner verliezen en fysiek achteruitgaan. Ze zoeken dan een woning die goed bij hun leefsituatie past en die is vooral in de huursector te vinden.

Naast oudere alleenstaanden en oudere kinderloze paren hebben ook alleenstaanden en kinderloze paren van middelbare leeftijd en eenoudergezinnen een grotere voorkeur voor huren dan de referentiegroep van paren met kinderen, hoewel deze voorkeur minder sterk is. Zoals uit het literatuuronderzoek naar voren is gekomen is de verslechtering van de economische situatie van belang voor de keuze voor huren bij eenoudergezinnen. In de multivariate analyse is weliswaar rekening gehouden met inkomensverschillen, maar er zijn meer factoren die de economische positie van gescheidenen beïnvloeden. Zo wordt het vermogen, dat voor een belangrijk deel uit het eigen huis bestaat, meestal over de beide partners verdeeld en gaan economische schaalvoordelen van het delen van de woonlasten verloren. Mede door deze factoren blijft het effect van eenoudergezinnen in deze analyse bestaan.

Bij kinderloze paren van beneden de 40 jaar is er overigens geen sprake van een grotere voorkeur voor huren vergeleken met paren met kinderen. Mogelijk anticiperen ze al op de komst van kinderen en kiezen zij daarom (wederom) voor een koopwoning, die meestal groter is en staat in een voor kinderen meer geschikte leefomgeving. Tegelijkertijd spelen de economische situaties en lichamelijke omstandigheden die bij eenoudergezinnen en ouderen aanleiding geven tot de wens om naar een huurwoning te verhuizen bij hen geen rol.

Hoewel de herkomst van verhuiscandidate huizenbezitters de voorkeur voor huren boven kopen niet goed kan verklaren, laat het model wel zien dat de groep Turken en Marokkanen duidelijk vaker willen huren dan autochtonen. De univariate resultaten gaven overigens voor de groep Marokkanen en Turken al hetzelfde beeld te zien (grafiek 4). Ook de groep overig niet-westers allochtoon heeft een wat grotere voorkeur om te gaan huren dan autochtonen, hoewel het effect veel minder sterk is. Net als in de univariate analyse liggen de resterende allochtone herkomstgroepen in de voorkeur voor huren dicht bij de autochtonen. De effecten voor deze twee groepen zijn dan ook niet significant. De sterkere voorkeur van de groep Marokkanen en Turken voor huren kan overigens niet worden verklaard door verschillen in inkomen en werkloosheid, omdat deze twee achtergrondvariabelen in de analyse zijn meegenomen. Zoals in literatuuronderzoek al is gesignaleerd, kan deze voorkeur voor huren te maken hebben met culturele verschillen die terug zijn te voeren op andere arbeids- en huishoudenscarrières.

Economische situatie vaak een verklaring

Bepaalde verhuismotieven gaan ook gepaard met een grotere voorkeur van huizenbezitters om te gaan huren. De resultaten van de multivariate analyse bevestigen het patroon dat al uit de univariate analyse naar voren kwam (grafiek 5). Ligt de reden voor een verhuizing in een scheiding, dan is de voorkeur voor huren fors hoger (vergeleken met de referentiegroep van personen die willen verhuizen omdat hun woning niet (meer) aan hun wensen voldoet).

Een verslechtering van de economische situatie van het huishouden kan deze voorkeur verklaren. Ook degenen die vanwege een slechte gezondheid of behoefte aan zorg willen verhuizen, prefereren vaker een huurwoning dan degenen die vanwege woonmotieven willen verhuizen. De huidige woning sluit vaak niet meer goed aan bij de behoeften van ouderen, vooral na het optreden van bepaalde lichamelijke gebreken, en dan gaan zij op zoek naar een huurwoning. Vormen een huwelijk of de wens om te gaan samenwonen de aanleiding voor de voorgenomen verhuizing van de huizenbezitters, dan is de belangstelling voor huren juist kleiner. Ook hier kan de economische situatie een verklaring bieden. Samenvoeging van twee huishoudens betekent dat woonlasten worden gedeeld en vaak ook dat twee inkomens worden samengevoegd, wat een versterking van de economische positie van het huishouden betekent. Geen reden dus om naar een huurwoning te verhuizen.

Andere opgenomen verhuismotieven als het dichter bij familie willen wonen, studie of werk beïnvloeden de voorkeur voor huren of kopen niet significant. Dat het verhuismotief werk (of studie) geen effect uitoefent, is opmerkelijk. Men zou verwachten dat mensen die vanwege een nieuwe baan gaan verhuizen eerst een huurwoning zoeken. Wat een rol

Staat 1

Effecten van individuele kenmerken op de kans dat een verhuiscandidate eigenaar-bewoner een voorkeur heeft voor een huurwoning, logistische regressie-analyse (Exp(B))

Gezinsfase	
Ref = paar met kinderen, jonger dan 40 jaar	1,00
Eenpersoonshuishouden	
jonger dan 30 jaar	3,31 ***
30-54 jaar	1,92 **
55-64 jaar	7,80 ***
65-74 jaar	11,65 ***
75 jaar of ouder	21,58 ***
Paar zonder kinderen	
jonger dan 40 jaar	0,63 ns
40-54 jaar	3,93 ***
55-64 jaar	7,77 ***
65-74 jaar	11,19 ***
75 jaar of ouder	20,67 ***
Paar met kinderen	3,00 ***
40 jaar of ouder	
Eenoudergezin	5,22 ***
Herkomst	
Ref = autochtoon	1,00
Marokkaans / Turks	5,38 ***
Antilliaans / Surinaams	1,09 ns
Overig westers	0,85 ns
Overig niet-westers	1,78 *
Verhuismotief	
Ref = woning	1,00
Huwelijk of samenwonen	0,35 ***
Scheiding	9,39 ***
Gezondheid of behoefte aan zorg	3,19 ***
Studie of werk	0,83 ns
Woonomgeving	0,93 ns
Dichtbij familie, vrienden wonen	1,25 ns
Andere reden	1,61 ***
Inkomensniveau	
Ref = 3 keer of meer modaal	1,00
Beneden minimum loon	8,19 ***
Boven minimum tot beneden modaal loon	5,01 ***
1 tot 1,5 keer modaal	3,67 ***
1,5 tot 2 keer modaal	2,58 ***
2 tot 3 keer modaal	1,62 **
Arbeidssituatie	
Ref = betaald werk, deeltijd en/of fulltime	1,00
Geen betaald werk, met pensioen	1,77 ***
Geen betaald werk, niet met pensioen	2,00 ***
N	7661
-2 log likelihood	4657,222
Nagelkerke R ²	0,405

Bron: WoON 2009, bewerking PBL.

*** p = .001, ** p = .01, * p = .05; ns = niet significant

kan spelen, is dat er geen onderscheid is gemaakt tussen verhuizen over korte en lange afstand. Bij verhuizingen over lange afstand ligt het voor de hand dat men de nieuwe woonomgeving niet kent en eerder kiest om een huurwoning te betrekken alvorens een koopwoning te zoeken. Bij verhuizingen over korte afstand is de regio wel bekend en is eerst huren niet nodig.

De sociaaleconomische situatie van de verhuiscandidate huizenbezitter heeft een duidelijk effect op de voorkeur voor huren. Met betrekking tot het inkomen geldt dat de voorkeur van eigenaar-bewoners voor huren sterker wordt naarmate het inkomen lager is. Overigens kwam dit patroon al in de univariate analyse naar voren (grafiek 7). Ook de arbeids-situatie heeft effecten op de voorkeur voor huren. In huishoudens waar niemand een betaalde baan heeft, is de voorkeur voor een huurwoning groter (vergeleken met de referentiecategorie van huishoudens met één of twee banen). Hierbij maakt het weinig uit of het ontbreken van een baan het gevolg is van pensionering of werkloosheid. Werkloosheid gaat over het algemeen gepaard met een inkomensachteruitgang en meer financiële onzekerheid. In de regressieanalyse is weliswaar rekening gehouden met verschillen in inkomen, maar andere factoren als een zwakke economische positie en onzekere vooruitzichten (zoals de mogelijkheid dat men uiteindelijk moet terugvallen op een bijstandsuitkering) kunnen werkloze eigenaar-bewoners ertoe brengen om serieus te overwegen een woning te huren.

6. Samenvatting en evaluatie

In dit artikel is op basis van het Woon Onderzoek Nederland 2009 gekeken naar het effect van karakteristieken van verhuiscandidate huizenbezitters op de voorkeur voor een koopwoning of een huurwoning. De resultaten laten zien dat met 84 procent de meerderheid van de verhuiscandidate eigenaar-bewoners op zoek is naar een andere koopwoning. Huizenbezitters zullen pas als daar dringende redenen voor zijn een huurwoning prefereren. Van de diverse factoren die de keuze tussen kopen of huren beïnvloeden, is vooral de levensfase waarin de huiseigenaar zit van groot belang. Voor oudere huishoudens geldt dat zij een vrij sterke voorkeur hebben voor huren: rond 75 procent van de alleenstaande 75-plussers en bijna 85 procent van de (inmiddels) kinderloze paren (75-plus) wil huren. Gebeurtenissen die vaak samenhangen met een hoge leeftijd, zoals het verlies van een partner, economische achteruitgang of verslechtering van de gezondheid, kunnen hiervoor een verklaring zijn.

Dit blijkt ook uit de verhuismotieven. Huiseigenaren die vanwege een scheiding, slechte gezondheid of behoefte aan zorg willen verhuizen, hebben een veel grotere voorkeur voor een huurwoning dan degenen met verhuismotieven zoals het willen samenwonen of wonen in een woning of woonomgeving die niet meer aan de eisen voldoet. De herkomstgroepering heeft in bepaalde gevallen een invloed op de voorkeur voor huren: de groep Marokkanen en Turken wil vaker huren dan autochtonen.

Ten slotte kan ook een slechte financiële situatie van het huishouden voor een huiseigenaar een belemmering zijn voor het kopen van een nieuwe woning en ervoor zorgen

dat de voorkeur naar een huurwoning uitgaat. Vooral het inkomen beïnvloedt de voorkeur voor een huurwoning. De huurwens neemt toe naarmate het inkomen lager is. Verder is bij gepensioneerde huishoudens en andere huishoudens zonder een betaalde baan, de voorkeur voor een huurwoning sterker dan bij huishoudens met één of twee betaalde banen.

Concluderend kan worden gesteld dat de gezinsfase, het verhuismotief en de financiële situatie van het huishouden de voorkeur van verhuiscandidate huizenbezitters voor kopen of huren het sterkst bepalen.

Voor beleidsmakers is het relevant om te weten hoe achtergrondkenmerken van huizenbezitters de voorkeur tussen huren en kopen beïnvloeden. Uit de analyse is naar voren gekomen dat vooral oudere huiseigenaren een vrij sterke voorkeur hebben om na een verhuizing in een huurwoning te trekken. Dit is relevant voor het beleid, aangezien enerzijds de groep ouderen in de toekomst fors gaat toenemen en anderzijds deze ouderen ook veel vaker in een koopwoning zullen wonen dan nu (omdat tegenwoordig het gros van de paren op middelbare leeftijden een woning bezit). Meer ouderen dan nu zullen daarom bij ongewijzigd aanbod op de woningmarkt de overstap van koop naar huur gaan maken. Volgens de meest recente *Bevolkingsprognose* van het CBS (Van Duin en Garssen, 2011) zal het aantal 65-plussers de komende dertig jaar met 2,5 miljoen toenemen naar 4,6 miljoen. Het aantal 80-plussers zal ruim verdubbelen. Dat heeft ongetwijfeld tot gevolg dat ook de groep met (lichte, matige of ernstige) lichamelijke beperkingen de komende jaren aanzienlijk in omvang zal toenemen. Vooral deze groep mensen zal sneller een huurwoning kiezen dan een koopwoning, tenzij er in de koopmarkt meer op deze groep mensen zal worden ingespeeld.

Vooralsnog zijn er weinig voor ouderen geschikte woningen met zorg- en dienstverlening in de koopsector beschikbaar (De Klerk, 2004). Dat betekent dat een deel van de ouderen die nu opteren voor een huurwoning misschien wel een voor hen geschikte woning met bijvoorbeeld zorg of andere dienstverlening zouden willen kopen. Maar omdat dergelijke woningen nauwelijks te koop zijn, zijn zij min of meer gedwongen om te huren. Het huidige overheidsbeleid is er overigens op gericht om het tekort aan voor ouderen (en mensen met een beperking) geschikte woningen terug te dringen (zie TK 2010–2011; Van Galen en Willems, 2010).

Literatuur

Abramsson, M., U. Fransson en L-E Borgegård, 2004, The first years as independent actors in the housing market: Young households in a Swedish municipality, 19, blz. 145–168.

Bolt, G., 2001, Wooncarrières van Turken en Marokkanen in ruimtelijk perspectief. Nederlandse Geografische Studies 281, KNAG/Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen Universiteit Utrecht, Utrecht

Bootsma-Van der Wiel, A., 2002; Disability in the oldest old. Universiteit Leiden, Medisch Centrum, Leiden.

- Broese van Groenou, M., D. Deeg en A. de Boer, 2006, Veranderingen in de levensloop. In: A.H. de Boer (red.), *Rapportage Ouderen 2006. Veranderingen in de leefsituatie en levensloop*, blz. 167–193. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.
- Clark, W.A.V. en C.H. Mulder, 2000, Leaving home and entering the housing market. *Environment and Planning A*, 32, blz. 1657–1671.
- Deeg, D.J.H., 2005, Longitudinal Characterization of Course Types of Functional Limitations. *Disability and rehabilitation* 27(5), blz. 253–261.
- DeWilde, C., 2008, Divorce and the Housing Movements of Owner-Occupiers: A European Comparison. *Housing Studies*, 23(6), blz. 809–832.
- Di, Zhu Xiao, E. Belsky en X. Liu, 2007, Do homeowners achieve more household wealth in the long run? *Journal of Housing Economics* 16, blz. 274–290.
- Dieleman, F.M., W.A.V. Clark en R.C. Deurloo, 1995, Falling Out of the Homeowner Market. *Housing Studies* 10, blz. 3–15.
- Dieleman, F.M. en R.J. Schouw, 1989, Divorce, mobility and housing demand. *European Journal of Population* 5, blz. 235–252.
- Duin, C. van en J. Garssen, 2011, Bevolkingsprognose 2010–2060: sterkere vergrijzing, langere levensduur. *Bevolkingstrends* 59(1), blz. 16–23. CBS, Den Haag/Heerlen.
- Feijten, P., 2005, Union Dissolution, Unemployment and Moving Out of Homeownership. *European Sociological Review* 21(1), blz. 59–71.
- Filius, F. 1993, Huishoudensopheffing en woningverlating in een vergrijzende samenleving. *Nederlandse Geografische Studies* 169, Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap/Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Universiteit Utrecht, Utrecht.
- Galen, J. van, en J. Willems, 2010, Monitor Investeren voor de Toekomst 2009. ABF Research, Delft.
- Haffner, M.E.A., 2004, Appel voor de dorst? Vermogen van ouderen op de woningmarkt. DGW/Nethur, Utrecht.
- Helderman, A.C., 2007, Once a homeowner, always a homeowner? An analysis of moves out of owner-occupation. *Journal of Housing and the Built Environment* 22, blz. 239–261.
- Hendershott, P.H., R. Ong, G.A. Wood en P. Flatau, 2009, Marital history and home ownership: Evidence from Australia. *Journal of Housing Economics* 18, blz. 13–24.
- Hooimeijer, P., W.A.V. Clark en F.M. Dieleman, 1986, Households in the Reduction Stage: Implications for the Netherlands Housing Market. *Housing Studies* 1, blz. 195–209.
- Jones, L., 1997, The tenure transition decision for elderly homeowners. *Journal of Urban Economics* 29, blz. S505–S509.
- Jong, A. de, L. van den Broek, S. Declerck, S. Klaver en F. Vernooij, 2008, Regionale woningmarktgebieden: verschillen en overeenkomsten. NAI Uitgevers/Ruimtelijk Planbureau, Rotterdam/Den Haag.
- Kendig, H.L., 1984, Housing Careers, Life Cycle and Residential Mobility: Implications for the Housing Market. *Urban Studies* 21, blz. 271–283.
- Klerk, M.M.Y. de (red.), 2004, Zorg en wonen voor kwetsbare ouderen. *Rapportage ouderen 2004*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.
- Kullberg, J., en M. Ras, 2004, Met zorg gekozen? Woonvoorkeuren en woningmarktgedrag van ouderen en mensen met lichamelijke beperkingen. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.
- MacCarthy, K.F., 1976, The household life cycle and housing choices. *Papers of the Regional Science Association* 37, blz. 55–80.
- McCarthy, P. en B. Simpson, 1991, Issues in Post Divorce Housing. Aldershot, Avebury.
- McLaverly, P. en N.M. Yip, 1993, The preference for owner-occupation. *Environment and Planning A* 25, blz. 1559–1572.
- Megbolugbe, I.F. en P.D. Linneman, 1993, Home Ownership. *Urban Studies* 30(4/5), blz. 659–682.
- Mulder, C.H. en P. Hooimeijer, 2002, Leaving home in the Netherlands: Timing and first housing. *Journal of Housing and the Built Environment* 17, blz. 237–268.
- Murie, A., F. Dieleman en P. Hooimeijer, 1991, Housing asset values and the mobility of elderly home owners: housing research and policy issues. *Netherlands Journal of Housing and the Built Environment* 6(1), blz. 21–34.
- Noortwijk, L. van, P. Hooimeijer, F. Dieleman, 1992, Divorce and the disruption of the housing career. In: P. Korcelli en J. van Weesep (eds.), *Housing and Urban Policy in Transition*, blz. 87–101. PAN IgiPZ, Warschau.
- Painter, G. en K. Lee, 2009, Housing tenure transitions of older households: Life cycle, demographic, and familial factors. *Regional Science and Urban Economics* 39, blz. 749–760.
- Permentier en Bolt, 2006, Woonwensen van allochtonen. DGW/NETHUR Partnership 37, Utrecht.
- Pitkin, J., 1990, Housing consumption of the elderly: a cohort economic model. In: D. Myers (red.) *Housing Demography*. University of Wisconsin Press, Madison.

SCP, 2005, De Sociale Staat van Nederland 2005. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

TK 2010–2011, 32847, nr. 2, Integrale visie op de woningmarkt.

VanderHart, P.G., 1994, An empirical analysis of the housing decisions of older homeowners. *Journal of the American Real Estate and Urban Economics Association* 22(2), blz. 205–233.

VROM, 2005, Een gekleurd beeld van wonen. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Den Haag.

VROM, 2010, Het wonen overwogen. Resultaten van het WoonOnderzoek Nederland 2009. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Den Haag.

Subjectief welzijn: welke factoren spelen een rol?

Jacqueline van Beuningen en Rianne Kloosterman

Subjectief welzijn, in termen van geluk en tevredenheid met het leven, is gerelateerd aan verschillende factoren die betrekking hebben op de kwaliteit van leven. De ervaren gezondheid is het meest van belang. Maar ook regelmatig op vakantie gaan, een partner, contact met familieleden en het wonen in een buurt waar mensen prettig met elkaar omgaan, gaan gepaard met meer welzijn. Onveiligheidsgevoelens hangen negatief samen met geluk en de tevredenheid met het leven.

1. Inleiding

De belangstelling voor subjectief welzijn is de afgelopen jaren flink toegenomen vanwege het groeiende besef dat economische welvaart tekort schiet als indicator voor welzijn (Stiglitz, Sen en Fitoussi, 2009; CBS, 2010). Economische welvaart draagt bij aan de keuzemogelijkheden van mensen en daarmee aan het welzijn, maar ook niet-economische aspecten zijn van belang. De commissie Stiglitz heeft een aantal kerndimensies vastgesteld die naast welvaart van belang zijn voor welzijn (Stiglitz, Sen en Fitoussi, 2009). Deze zijn verder uitgewerkt in de publicatie 'De Nederlandse Samenleving' (DNS) van het CBS (CBS, 2010). De dimensies die in DNS worden onderscheiden, zijn: materiële levensstandaard, economische risico's, gezondheid, opleiding en beroep, maatschappelijke participatie en vertrouwen, sociale verbanden en relaties, fysieke risico's, milieu en leefomgeving, en demografische en economische context.

In dit artikel wordt de relatie tussen indicatoren van deze dimensies en welzijn in termen van geluk en tevredenheid onderzocht. Welke indicatoren zijn het meest relevant voor het individuele welzijn? Er is al veel onderzoek verricht naar de determinanten van welzijn (Diener et al., 1999; Haller en Hadler, 2006; McKee-Ryan et al., 2005). In deze bijdrage worden voor het eerst de dimensies van de kwaliteit van leven, zoals beschreven in 'De Nederlandse samenleving' (CBS, 2010), tegelijk bekeken met de daarbij horende indicatoren. Hoewel er veel bekend is over het belang van de afzonderlijke dimensies voor welzijn, is het relatieve belang van de dimensies onderbelicht gebleven. Wel moet worden opgemerkt dat in dit onderzoek oorzakelijke verbanden niet kunnen worden vastgesteld. Doordat welzijn en indicatoren van de verschillende dimensies op hetzelfde moment zijn bevraagd, kan uitsluitend de samenhang hiertussen worden onderzocht.

2. Eerder onderzoek

2.1 Materiële levensstandaard

In de micro-economie wordt verondersteld dat een hogere materiële levensstandaard resulteert in een groter welzijn

(Easterlin, 2001). Een hogere materiële levensstandaard draagt bij aan de keuzevrijheid die mensen hebben om hun leven naar eigen wens in te richten. Uit onderzoek blijkt echter dat het verband tussen de materiële levensstandaard en welzijn zwak is. Vanaf een bepaald inkomensniveau resulteert een inkomensstijging nauwelijks in meer geluk (Diener et al., 1993; Ferrer-i-Carbonell, 2005). Hier ligt een aantal mechanismen aan ten grondslag. Ondanks dat een inkomensstijging of de aankoop van luxe goederen initieel het welzijn vergroot, ebt dit effect door gewenning geleidelijk weer weg. Mensen stellen soms ook hun verwachtingen bij. Daarnaast vergelijken veel mensen hun materiële levensstandaard met die van anderen. De perceptie dat mensen in een vergelijkbare situatie meer verdienen of in meer luxe leven, kan het subjectieve welzijn negatief beïnvloeden (Layard, 2005).

2.2 Economische risico's

Economische risico's gaan over de onzekerheid die mensen hebben over hun toekomstige materiële situatie (CBS, 2010). Bij de onzekerheid over de materiële situatie draait het om het risico op verlies van inkomen en het risico dat men niet meer in het eigen levensonderhoud kan voorzien. Flexibele banen en tijdelijke contracten gaan gepaard met een zekere mate van onzekerheid. Ook mensen zonder inkomen of met een inkomen dat lager is dan het minimumloon bevinden zich in een onzekere positie. Over het algemeen zijn zij voor hun levensonderhoud afhankelijk van anderen en lopen daardoor risico op een armoedeval. Deze factoren kunnen leiden tot stress en ongerustheid en daarmee tot een beperkt welbevinden.

2.3 Gezondheid

Volgens de commissie Stiglitz is een goede gezondheid van groot belang voor de kwaliteit van leven (Stiglitz, Sen en Fitoussi, 2009). Mensen die zich gezond voelen, zijn over het algemeen gelukkiger (Cornelisse-Vermaat et al., 2006). Wanneer iemand een ernstige ziekte of aandoening heeft, tast dit het welzijn vaak langdurig aan (Diener et al., 1999).

2.4 Opleiding en beroep

Een hoog opleidingsniveau gaat vaak gepaard met meer vrijheden en mogelijkheden om de levensloop te bepalen. Daarnaast wijst onderzoek uit dat opleiding positief samenhangt met inkomen, levensduur, gezondheid en maatschappelijke participatie (OECD, 2011). Opleiding beïnvloedt daarmee indirect de kwaliteit van leven. De directe invloed van opleiding blijkt gering (Witter et al., 1984). Ook het beroep, dat vaak in het verlengde van de gevolgde opleiding ligt, is van belang als het gaat om het welzijn van mensen. Werk verschaft mensen niet alleen een inkomen, maar ook zelfvertrouwen, persoonlijke ontwikkeling en sociale geborgenheid (OECD, 2011).

2.5 Maatschappelijke participatie en vertrouwen

Betrokkenheid bij de maatschappij in de vorm van vrijwilligerswerk, buurtbetrokkenheid of participatie aan het verenigingsleven hangt positief samen met het persoonlijke welzijn (Dolan et al., 2008). Zo laten Elchardus en Smits (2007) zien dat mensen die deelnemen in het verenigingsleven gemiddeld meer tevreden zijn met verschillende levensdoelstellingen. Ze zitten lekkerder in hun vel. Het gevoel om als volwaardige burgers deel te nemen aan de maatschappij en het vergroten van het sociale netwerk speelt hierbij een rol. Naast maatschappelijke participatie verhoogt ook het vertrouwen in instituties die verantwoordelijk zijn voor het beleid het welzijn van mensen. Vertrouwen in deze instituties laat zien dat mensen tevreden zijn met hoe het in de samenleving is geregeld (Hudson, 2006).

2.6 Sociale verbanden en relaties

Sociale relaties dragen in positieve zin bij aan subjectief welzijn. Mensen brengen over het algemeen graag tijd door met familie en vrienden. Het gevoel ergens bij te horen en belangrijk te zijn voor anderen maakt hen gelukkig (Demir et al., 2010). Ook een (huwelijks)partner vergroot het geluksgevoel (Cornelisse-Vermaat et al., 2006). Het effect van kinderen op welzijn is echter niet eenduidig (Haller en Hadler, 2006; Pouwels, 2011). Daarnaast lijkt sociaal vertrouwen van belang voor welzijn (Leung et al., 2010; Helliwell en Wang, 2011).

2.7 Veiligheid

Net als economische risico's is fysieke onveiligheid een bron van onzekerheid en ongerustheid die de kwaliteit van leven negatief beïnvloedt. Het gaat hierbij om de kans om slachtoffer van een misdrijf te worden of om een ongeluk te krijgen. De vrees voor deze risico's speelt een rol in de keuzes die mensen maken en zorgt voor een gevoel van kwetsbaarheid (OECD, 2011).

2.8 Milieu en leefomgeving

Een mooie, schone woonomgeving draagt bij aan de kwaliteit van leven (OECD, 2011). De toegang tot voorzieningen en de mate van sociale samenhang in de directe woonomgeving zijn daarbij ook van belang (Farrell, Aubry en Coulombe, 2004). Over het algemeen is er meer groen, meer sociale samenhang, minder geluidshinder en minder overlast op het platteland (StatLine, 2010). Het valt daarom te verwachten dat mensen in minder verstedelijkte gebieden over het algemeen gelukkiger zijn dan mensen in grote steden.

2.9 Demografische en economische context

Demografische en economische kenmerken, zoals de economische welvaart en de bevolkingsgroei, zijn kenmerken op macroniveau die zorgen voor welzijnsverschillen tussen landen. Omdat dit artikel zich uitsluitend richt op Nederland, wordt deze dimensie buiten beschouwing gelaten.

3. Methode

3.1 Data en methode

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van het Permanent Onderzoek LeefSituatie 2009 (POLS). Dit is een jaarlijks enquêteonderzoek naar verschillende facetten van de leefsituatie, zoals gezondheid, arbeidsomstandigheden, veiligheid, sociale relaties en welzijn. In totaal zijn gegevens beschikbaar van 6 878 personen van 18 jaar of ouder. Deze gegevens zijn aangevuld met inkomens- en arbeidskenmerken uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) en de integrale inkomensbestanden.

Met bivariate analyses is nagegaan welke indicatoren van de kwaliteit van leven verband houden met subjectief welzijn. Alleen de significante relaties ($p < 0,05$) worden besproken. Middels een logistische regressie analyse is het mogelijk alle onafhankelijke variabelen in één keer mee te nemen in de analyse. Hiermee is onderzocht welke indicatoren het sterkst verband houden met welzijn. Voor iedere dimensie zijn de beschikbare indicatoren geïnventariseerd en de meest geschikte gekozen.

3.1.1 Subjectief welzijn: geluk en tevredenheid met het leven

Subjectief welzijn heeft zowel een cognitieve als een affectieve kant (Diener, 1994; Diener et al., 1999; Wingen et al. 2010). Bij de cognitieve kant gaat het om tevredenheid. Bij de affectieve kant van welzijn spelen geluk en emoties een rol. Als gevolg hiervan is subjectief welzijn op twee manieren vastgesteld. Allereerst is respondenten gevraagd in welke mate ze zichzelf een *gelukkig* mens vinden. Daarnaast is gevraagd in welke mate ze *tevreden zijn met het leven* dat ze op dit moment leiden. In navolging van Wingen et al. (2010) zijn de oorspronkelijke vijf antwoordcategorieën teruggebracht tot twee categorieën (*bijlage 1*). Dit is gedaan omdat de antwoordschalen van de oorspronkelijke categorieën niet vergelijkbaar zijn. Zo houden respondenten rekening met de positie van de antwoordoptie op de schaal bij het beantwoorden van de vraag. Het resultaat van de samenvoeging is een variabele *geluk* met de categorieën niet gelukkig (0) en wel gelukkig (1), en een variabele *tevreden met het leven dat men leidt* met de categorieën niet tevreden (0) en wel tevreden (1).

3.1.2 Materiële levensstandaard

Vanuit het SSB zijn inkomensgegevens uit 2009 (*gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen*) aan POLS 2009 gekoppeld. Daarnaast is aan de respondenten gevraagd hoe vaak ze in de afgelopen 12 maanden op vakantie zijn geweest. De antwoordcategorieën zijn (0) niet, (1) één keer, en (2) meer dan één keer.

3.1.3 Economische risico's

Het economische risico is vastgesteld door middel van de *financiële onafhankelijkheid* van mensen. Dit kenmerk is gebaseerd op zowel primaire als secundaire inkomensbronnen uit de integrale inkomensbestanden, voor zover sprake is van sociale verzekeringen (uitkering ZW, WW, WAO enz.). Dit betekent dat niet alleen inkomen uit arbeid, winst uit onderneming en inkomen uit persoonlijk vermogen kunnen bijdragen aan financiële onafhankelijkheid, maar ook over-

drachten van sociale verzekeringen. De grens tussen wel of niet financieel onafhankelijk zijn, is gelegd bij de zogeheten lage-inkomensgrens, die in de Armoedemonitor van het CBS als armoedegrens wordt gehanteerd (Oudhof, Bos en Keuzenkamp, 2002).

3.1.4 Gezondheid

Het gaat hier om de *ervaren gezondheid*. Aan respondenten is gevraagd hoe hun gezondheid over het algemeen is. De antwoordcategorieën zijn (1) zeer goed, (2) goed, (3) gaat wel, (4) slecht en (5) zeer slecht.

3.1.5 Opleiding en beroep

Het hoogst behaalde opleidingsniveau bestaat uit de categorieën (1) basisonderwijs, (2) vmbo (3) havo, vwo en mbo, (4) hbo en (5) universiteit. *Sociaal-economische categorie* in 2009, afkomstig uit het SSB, bestaat uit (1) werknemers, (2) zelfstandigen, (3) overig actieven, (4) uitkeringsontvangers, (5) gepensioneerden, (6) studenten en (7) overig niet-actieven en mensen zonder inkomen. Ambtenaren en directeurs worden tot de werknemers gerekend.

3.1.6 Maatschappelijke participatie en vertrouwen

Verenigingsdeelname is een belangrijke vorm van maatschappelijke participatie en is vastgesteld door te vragen of mensen maandelijks meedoen aan activiteiten in georganiseerd verband. De antwoordcategorieën zijn (0) nee en (1) ja. Het vertrouwen in organisaties die verantwoordelijk zijn voor het beleid is gemeten door middel van het *vertrouwen in de Tweede Kamer*. Respondenten hebben aangegeven of ze (1) helemaal geen vertrouwen, (2) niet zo veel vertrouwen, (3) tamelijk veel vertrouwen of (4) heel veel vertrouwen in de Tweede Kamer hebben.

3.1.7 Sociale verbanden en relaties

Aan respondenten is gevraagd hoe vaak ze *contact hebben met familie en met vrienden*. Beide vragen hebben de volgende vijf antwoordcategorieën: (1) zelden of nooit, (2) minder dan 1 keer per maand, (3) 1 keer per maand, (4) 2 keer per maand of (5) minstens 1 keer per week. *Sociaal vertrouwen* is gebaseerd op de vraag: 'Zijn mensen over het algemeen te vertrouwen of vindt u dat men niet voorzichtig genoeg kan zijn in de omgang met mensen?' met twee categorieën, namelijk 'de meeste mensen zijn wel te vertrouwen' en 'men kan niet voorzichtig genoeg zijn'. Daarnaast is gekeken of respondenten (0) geen of (1) wel een partner hebben, en of ze (0) geen of (1) wel thuiswonende kinderen hebben.

3.1.8 Veiligheid

Het *onveiligheidsgevoel* wordt gemeten door respondenten te vragen of zij zich wel eens onveilig voelen, met de antwoordcategorieën (1) nooit, (2) zelden, (3) soms of (4) vaak.

3.1.9 Milieu en leefomgeving

Om een idee te krijgen van de sociale samenhang in de buurt is aan respondenten de stelling 'Men gaat in de buurt op een prettige manier met elkaar om' voorgelegd. De antwoordmogelijkheden zijn (1) helemaal mee oneens, (2) mee oneens, (3) niet mee oneens, niet mee eens, (4) mee eens en (5) helemaal mee eens. Een andere indicator voor het milieu en leefomgeving is *stedelijkheid van de gemeente* met de categorieën (1) zeer sterk stedelijk, (2) sterk ste-

delijk, (3) matig stedelijk, (4) weinig stedelijk en (5) niet stedelijk.

4. Resultaten

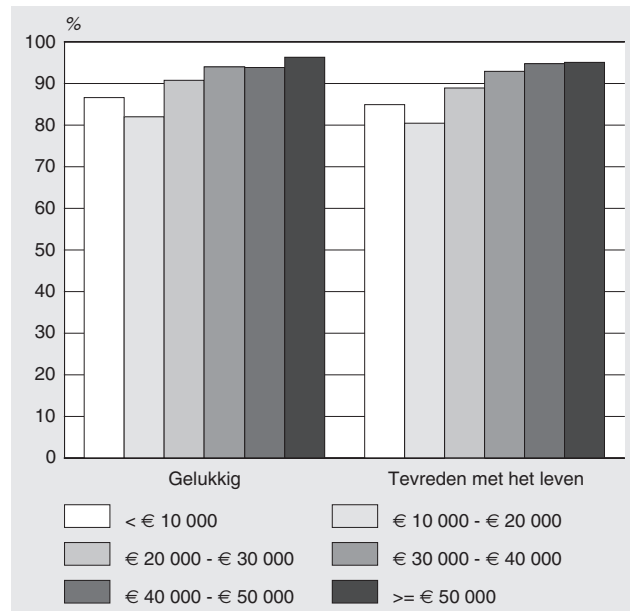
4.1 Welzijn naar kenmerken van de kwaliteit van leven

De meeste Nederlanders, bijna negen op de tien, zeggen gelukkig en tevreden met hun leven te zijn. Hieronder wordt bekeken met welke indicatoren van de kwaliteit van leven geluk en tevredenheid samenhangen.

4.1.1 Materiële levensstandaard

Het individuele welzijn hangt enigszins samen met het gestandaardiseerde besteedbare inkomen van het huishouden (*grafiek 1*). Personen die minder dan 20 000 euro te besteden hebben, zijn minder vaak gelukkig dan mensen met een hoger inkomen. Ook zijn ze minder vaak tevreden met het leven. De inkomensgroepen verschillen nauwelijks in welzijn als het inkomen van het huishouden eenmaal boven de 20 000 euro ligt. Van de hoogste inkomensgroep geeft ongeveer 95 procent aan gelukkig en tevreden te zijn. Op vakantie gaan houdt duidelijk verband met geluk en tevredenheid (*tabel 1*). Van de mensen die niet op vakantie gaan, is iets meer dan driekwart gelukkig en tevreden met het leven. Bij de mensen die meer dan één keer per jaar op vakantie gaan is dit ruim 90 procent.

1. Aandeel personen van 18 jaar of ouder dat gelukkig of tevreden met het leven is naar huishoudensinkomen, 2009

4.1.2 Economische risico's

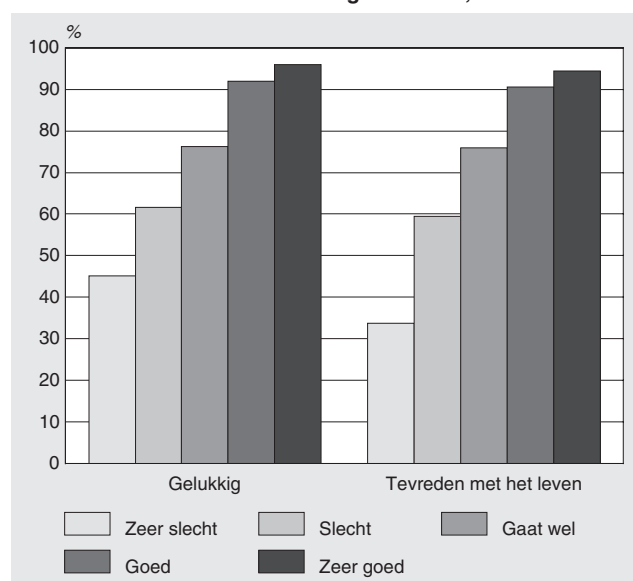
Geluk en tevredenheid zijn nauwelijks gerelateerd aan financiële onafhankelijkheid (*tabel 1*). Van de mensen die financieel afhankelijk zijn, is 86 procent gelukkig tegen 90 procent van de mensen die financieel onafhankelijk zijn. Als het gaat om de tevredenheid met het leven is dit respectievelijk 85 en 88 procent. Deze geringe verschillen kunnen mogelijk toegeschreven worden aan het feit dat de meerder-

heid van de financieel afhankelijke mensen een partner heeft die voor hen kan zorgen. Het huishoudensinkomen van de financieel afhankelijke mensen is gemiddeld dan toch voldoende om van te kunnen leven. De financiële situatie van het huishouden lijkt daarmee belangrijker dan die van het individu.

4.1.3 Gezondheid

De ervaren gezondheid maakt duidelijk verschil als het gaat om geluk en tevredenheid met het leven. Zo geeft 45 procent van de mensen met een zeer slechte gezondheid aan gelukkig te zijn, tegen 96 procent van de mensen met een zeer goede gezondheid (grafiek 2). Het verschil is nog groter als het gaat om de tevredenheid met het leven. Slechts 34 procent van de mensen met een zeer slechte gezondheid is tevreden met het leven. Van degenen met een zeer goede gezondheid is dit 94 procent.

2. Aandeel personen van 18 jaar of ouder dat gelukkig of tevreden met het leven is naar gezondheid, 2009

4.1.4 Opleiding en beroep

Het aandeel gelukkige en tevreden mensen stijgt licht met het opleidingsniveau (tabel 1). Acht op de tien mensen met alleen lager onderwijs zijn gelukkig en tevreden, tegenover negen op de tien mensen met een hogere beroeps- of universitaire opleiding. Binnen de sociaal-economische categorieën zijn uitkeringsontvangers met 67 procent het minst vaak gelukkig (tabel 1). Ook is deze groep met 62 procent het minst vaak tevreden met het leven. De verschillen tussen de overige sociaal-economische categorieën zijn beperkt; ongeveer 90 procent geeft aan gelukkig en tevreden te zijn.

4.1.5 Maatschappelijke participatie en vertrouwen

Ook vormen van vertrouwen en maatschappelijke participatie laten een positieve relatie zien met subjectief welzijn (tabel 1). Mensen die bijvoorbeeld heel veel vertrouwen in de Tweede Kamer hebben, geven vaker aan gelukkig te zijn dan mensen die dit vertrouwen niet hebben, namelijk 94 tegenover 83 procent. Zij zijn met 90 tegen 80 procent ook vaker tevreden met het leven. Mensen die regelmatig aan verenigingsactiviteiten deelnemen, zijn vaker gelukkig en tevreden dan mensen die dat niet doen.

4.1.6 Sociale verbanden en relaties

Zoals ook aangetoond door Mars en Schmeets (2011) loopt het aandeel gelukkige en tevreden mensen op naarmate er vaker contact is met familie of vrienden (tabel 1). Daarbij maakt het vooral verschil of mensen geen of enig contact onderhouden. Zo is van de mensen die zelden of nooit familiecontact hebben bijna 60 procent gelukkig. Van de mensen die minder dan één keer per maand familieleden zien of spreken is dat ruim driekwart. Mensen die maandelijks of wekelijks familiecontact hebben, zijn met ongeveer 87 procent het vaakst gelukkig. Als het gaat om de tevredenheid met het leven zijn deze percentages nagenoeg identiek. Een vergelijkbaar beeld tekent zich af als het gaat om de relatie tussen vriendencontact en welzijn.

Naast contact met familie en vrienden is ook het sociaal vertrouwen van belang voor welzijn. Het vertrouwen in de medemens gaat vaak gepaard met geluk en tevredenheid met het leven. Een partner lijkt ook bij te dragen aan het individuele welbevinden. Ruim 90 procent van de mensen met een partner geeft aan gelukkig en tevreden te zijn. Van de mensen zonder partner is dit circa driekwart. Verder blijken mensen met thuiswonende kinderen iets vaker gelukkig en tevreden met het leven dan mensen zonder kinderen.

4.1.7 Veiligheid

Mensen die zich vaak onveilig voelen zijn met 69 procent het minst vaak gelukkig (tabel 1). Van degenen die zich zelden of nooit onveilig voelen, is dit 91 procent. De groep die zich soms onveilig voelt, neemt met 83 procent een tussenpositie in. Het beeld is vergelijkbaar als het gaat om de tevredenheid met het leven.

4.1.8 Milieu en leefomgeving

Mensen die vinden dat men helemaal niet prettig met elkaar omgaat in de buurt zijn met 66 procent minder vaak gelukkig dan mensen die zeggen dat de onderlinge omgang prettig is (tabel 1). Van deze groep is 93 procent gelukkig. Bij tevredenheid met het leven gaat het om respectievelijk 63 en 92 procent. Tussen stedelijke en niet-stedelijke gebieden zijn de verschillen in welzijn minder groot.

4.2 Relatief belang van kenmerken van de kwaliteit van leven

De relatie tussen de kenmerken van de kwaliteit van leven en welzijn is vervolgens onderzocht met een logistische regressie analyse (staat 1). Er is nagegaan of de waargenomen verschillen in geluk en tevredenheid met het leven blijven bestaan na controle voor de overige kenmerken. Geslacht en leeftijd zijn hierbij ook meegenomen, omdat deze met veel indicatoren van de kwaliteit van leven samenhangen.

Uit de analyses blijkt dat verschillende indicatoren gerelateerd zijn aan zowel geluk als tevredenheid met het leven. Regelmatig op vakantie gaan, een goede gezondheid, deelname aan het verenigingsleven, contact met familieleden, vertrouwen in anderen, een partner en het wonen in een buurt waar de bewoners prettig met elkaar omgaan, houden positief verband met welzijn. Onveiligheidsgevoelens hebben juist een negatieve relatie met het welzijn van mensen. Niet alle indicatoren houden op een vergelijkbare wijze verband met geluk en tevredenheid. Zo hangt vriendencontact

in positieve zin samen met geluk, maar is het niet relevant voor de tevredenheid met het leven. De bivariate analyses toonden nog wel enige samenhang tussen vriendencontact en de tevredenheid met het leven. Andere vormen van sociale en maatschappelijke participatie en de ervaren gezondheid blijken de relatie tussen vriendencontact en tevredenheid op te heffen. Daarnaast blijken uitkeringsontvangers minder vaak tevreden met hun leven dan werknemers, maar verschillen ze niet in hun geluksgevoel. De eerder gedane bevinding dat uitkeringsontvangers minder gelukkig zijn, komt vooral doordat ze hun gezondheid vaak als minder goed ervaren. De positieve relatie tussen thuiswonende kinderen en welzijn, zoals aangetoond in de bivariate analyses, bestaat ook niet langer. De aanwezigheid van kinderen in het huishouden maakt geen verschil in het geluksgevoel, en houdt nu zelfs negatief verband met de tevredenheid met het leven. Mensen met thuiswonende kinderen hebben vaker een partner, en vooral deze partner blijkt van belang voor geluk en tevredenheid. Ook bij inkomen zijn verschillen te zien tussen geluk en tevredenheid. Inkomen houdt positief verband met de tevredenheid met het leven, maar is niet gerelateerd aan geluk. De samenhang tussen inkomen en geluk kan grotendeels worden toegeschreven aan de aanwezigheid van een partner. Het lijkt erop dat mensen met een laag inkomen vaker alleenstaand zijn of deel uitmaken van een eenoudergezin en daardoor minder vaak gelukkig zijn. Uit de bivariate analyses bleek dat opleiding verschil maakt als het gaat om geluk en tevredenheid. Wanneer rekening

gehouden wordt met andere indicatoren van de kwaliteit van leven blijkt er echter geen directe relatie met opleiding te bestaan. Het feit dat laagopgeleiden minder vaak op vakantie gaan en tevens vaker een minder goede gezondheid hebben, lijkt hier een rol te spelen.

Niet alle indicatoren van de kwaliteit van leven zijn even belangrijk voor het subjectieve welzijn (zie Wald in staat 1). Zo blijkt de ervaren gezondheid van groot belang voor zowel geluk als de tevredenheid met het leven. Andere relevante positieve factoren voor welzijn zijn de aanwezigheid van een partner, het regelmatig op vakantie gaan, contact met familieleden en het wonen in een buurt waar mensen prettig met elkaar omgaan. Onveiligheidsgevoelens verkleinen de kans op geluk en de tevredenheid met het leven. De overige indicatoren spelen een kleinere of geen rol.

5. Conclusies

In dit artikel is bekeken welke indicatoren van de kwaliteit van leven het meest relevant zijn voor welzijn in termen van geluk en tevredenheid met het leven. Vooral een goede ervaren gezondheid hangt samen met geluk en tevredenheid met het leven. Daarnaast zijn ook sociale verbanden binnen en buiten het gezin van belang. De aanwezigheid van een partner, contact met familieleden, een prettige omgang met buurtgenoten, deelname aan het verenigingsleven gaan op een positieve manier samen met welzijn.

Staat 1
Logistische regressie analyses met geluk en tevredenheid met het leven, 2009

	Geluk				Tevredenheid met het leven			
	B	SE	Wald	Odds ratio	B	SE	Wald	Odds ratio
Constante	-5,05	0,56	81,98 **		-4,54	0,53	74,15 **	
Materiële levensstandaard								
Huishoudensinkomen (€-49.734–€218.026)	0,00	0,00	0,38	1,00	0,00	0,00	5,69 *	1,00
Huishoudensinkomen ²	0,00	0,00	1,00	1,00	0,00	0,00	2,54	1,00
Vakantie (0–2)	0,37	0,06	33,86 **	1,44	0,29	0,06	24,95 **	1,34
Economische risico's								
Financiële onafhankelijkheid (0–1)	0,19	0,13	2,11	1,21	0,09	0,12	0,54	1,09
Gezondheid								
Gezondheid (0–5)	0,70	0,06	130,85 **	2,02	0,75	0,06	167,21 **	2,12
Opleiding en beroep								
Opleidingsniveau (1–5)	-0,01	0,04	0,07	0,99	-0,07	0,04	3,37	0,93
Sociaal-economische categorie werknemer (ref.)			6,99				24,08 **	
zelfstandige	-0,05	0,21	0,05	0,96	-0,16	0,18	0,75	0,86
overig actief	0,17	0,57	0,09	1,19	0,44	0,56	0,61	1,55
uitkeringsontvanger	-0,20	0,17	1,37	0,81	-0,31	0,16	3,84 *	0,73
pensioenontvanger	-0,06	0,19	0,09	0,94	0,21	0,18	1,42	1,24
student	0,44	0,26	2,91	1,55	0,65	0,24	7,45 **	1,91
overig niet-actief	0,29	0,26	1,24	1,34	0,35	0,24	2,18	1,42
Maatschappelijke participatie en vertrouwen								
Vertrouwen in Tweede Kamer (1–4)	0,11	0,06	3,05	1,11	0,15	0,06	6,31 *	1,16
Verenigingsdeelname (0–1)	0,27	0,10	6,61 *	1,30	0,33	0,10	11,59 **	1,39
Sociale verbanden en relaties								
Contact met familie (1–5)	0,22	0,05	17,59 **	1,25	0,18	0,05	12,87 **	1,20
Contact met vrienden (1–5)	0,11	0,05	5,76 *	1,12	0,04	0,04	0,86	1,04
Sociaal vertrouwen (0–1)	0,28	0,10	7,54 **	1,32	0,19	0,09	4,11 *	1,21
Partner (0–1)	1,45	0,11	180,53 **	4,25	0,93	0,10	82,59 **	2,53
Thuiswonende kinderen (0–1)	-0,11	0,11	0,97	0,89	-0,25	0,10	5,87 *	0,78
Veiligheid								
Onveiligheidsgevoelens (1–4)	-0,24	0,05	25,46 **	0,79	-0,26	0,04	34,45 **	0,77
Milieu en leefomgeving								
Prettige omgang in buurt (1–5)	0,26	0,05	21,83 **	1,29	0,31	0,05	36,05 **	1,36
Stedelijkheid (1–5)	0,02	0,04	0,27	1,02	-0,05	0,03	2,30	0,95
Achtergrondvariabelen								
Leeftijd (18–99 jaar)	0,00	0,00	0,22	1,00	0,00	0,00	1,23	1,00
Geslacht: Man (0–1)	0,09	0,10	0,75	1,09	-0,07	0,09	0,62	0,93
-2 Log Likelihood	3235,17				3705,62			
Nagelkerke R²	0,28				0,24			
N	6296				6297			

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Ook voorgaand onderzoek laat zien dat gezondheid en sociale contacten belangrijk zijn voor welzijn (Diener et al., 1999; Haller en Hadler, 2006). Kenmerken die verder relevant blijken voor welzijn zijn onveiligheidsgevoelens en het regelmatig op vakantie gaan. Gevoelens van onveiligheid gaan vaak gepaard met minder welzijn, waar het regelmatig op vakantie gaan positief gerelateerd is aan welzijn. In lijn met eerder onderzoek speelt opleiding vooral indirect een rol (Helliwell en Putnam, 2004). Hoogopgeleiden voelen zich over het algemeen gezonder dan laagopgeleiden; hierdoor ontstaan verschillen in welzijn. Verder verdwijnt de samenhang tussen huishoudensinkomen en geluk wanneer gecorrigeerd wordt voor de aanwezigheid van een partner. De relatie tussen het absolute huishoudensinkomen en welzijn is over het algemeen niet sterk. Mogelijk is het relatieve inkomen – het inkomen in verhouding tot dat van anderen – meer van belang. Er zijn meer relevante indicatoren te bedenken die onder de beschreven dimensies vallen. Gedacht kan worden aan het type beroep of beroepsniveau, het verrichten van vrijwilligerswerk en de mate van overlast in de buurt. Toekomstig onderzoek zal de relatie van deze indicatoren met welzijn moeten uitwijzen.

Hoewel verschillende indicatoren van de kwaliteit van leven duidelijk gerelateerd zijn aan welzijn, blijft de vraag wat de causaliteit is van deze verbanden. Doordat welzijn en de onderzochte indicatoren op een vergelijkbaar moment zijn bevraagd, kan dit niet worden vastgesteld. Zo kan contact met familieleden de kans op geluk en tevredenheid met het leven verhogen, maar het kan ook zo zijn dat vooral gelukkige mensen familie zien en spreken. Daarnaast kunnen ongelukkige mensen zelf kiezen voor bepaalde situaties die meer of minder kansen opleveren op de arbeidsmarkt, in de relationele sfeer of voor het ontplooiën van activiteiten. In voorgaand onderzoek is voor een aantal relaties de richting van het verband aangetoond door middel van experimenten en longitudinale data (Diener et al., 1993; McKee-Ryan et al., 2005; Lucas et al., 2003). Hieruit blijkt bijvoorbeeld dat het welzijn stijgt van mensen die weer aan het werk gaan na een periode van werkloosheid. Het welzijn daalt echter als mensen werkloos worden. Verder heeft trouwen een positieve invloed op welzijn, waar het verlies van een partner het welzijn verkleint (Wingen, de Jonge en Arts, 2010).

Literatuur

Centraal Bureau voor de Statistiek, 2010, De Nederlandse Samenleving. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen.

Cornelisse-Vermaat, J. R., G. Antonides, J. A. C. van Ophem en H. Maassen van den Brink, 2006, Body mass index, perceived health, and happiness: Their determinants and structural relationships. *Social Indicators Research* 79, blz. 143–158.

Demir, M., A. Özen, A. Doğan, N. A. Bilyk, en F. A. Tyrell, 2010, I matter to my friend, therefore I am happy: Friendship, mattering, and happiness. *Journal of Happiness Studies* 12(6), blz. 983–1055. DOI: 10.1007/s10902-010-9240-8.

Diener, E., J. E. Sandvik, L. Seidlitz en M. Diener, 1993, The relationship between income and subjective well-being: Relative or absolute. *Social Indicators Research* 28 (3), blz. 195–223.

Diener, E. J., 1994, Assessing subjective well-being: progress and opportunities. *Social Indicators Research* 31, blz. 103–157.

Diener, E., J. en E. M. Suh, 1997, Subjective well-being and age: An international analysis. *Annual Review of Gerontology and Geriatrics* 17, blz. 304–324.

Diener, E., J., E. M. Suh, R. E. Lucas en H. L. Smith, 1999, Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin* 125 (2), blz. 276–302.

Dolan, P., T. Peasgood en M. White, 2008, Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being. *Journal of Economic Psychology* 29, blz. 94–122.

Easterlin, R. A., 2001, Income and happiness: Towards a unified theory. *The Economic Journal* 111 (Juli), blz. 465–484.

Elchardus, M. en W. Smits, 2007, Het grootste geluk. LannooCampus, Leuven.

Farrell, S. J., T. Aubry en D. Coulombe, 2004, Neighborhoods and neighbors: Do they contribute to personal well-being? *Journal of Community Psychology* 32 (1), blz. 9–25.

Ferrer-i-Carbonell, A., 2005, Income and well-being: An empirical analysis of the comparison income effect. *Journal of Public Economics*, 89, blz. 997–1019.

Frey, B. S. and A. Stutzer, 2000, Happiness, economy and institutions. *The Economic Journal* 110 (466), blz. 918–938.

Haller, M. en M. Hadler, 2006, How social relations and structures can produce happiness and unhappiness: An international comparative analysis. *Social Indicators Research* 75, blz. 169–216.

Helliwell, J. F., 2001, Social capital, the economy and well-being. *The Review of Economic Performance: The Longest Decade: Canada in the 1990s*, 1. Centre for the Study of Living Standards, Ottawa, Canada.

Helliwell, J. F. en R. D. Putnam, 2004, The social context of wellbeing. *Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, blz. 1435–1446.

Helliwell, J. F. en S. Wang, 2011, Trust and wellbeing. *International Journal of Wellbeing* 1 (1), blz. 42–78.

Hudson, J., 2006, Institutional trust and subjective well-being across the EU. *Kyklos* 59 (1), blz. 43–62.

Layard, R., 2005, Happiness: Lessons from a new science. Allen Lane, England.

Leung, A., C. Kier, T. Fung, L. Fung en R. Sproule, 2010, Searching for happiness: The importance of social capital. *Journal of Happiness Studies* 12(3), blz. 443–462. DOI: 10.1007/s10902-010-9208-8.

Lucas, R. E., A. E. Clark, Y. Georgellis, E. Diener, 2003, Reexamining adaptation and the set point model of happiness: reactions to changes in marital status. *Journal of Personality and Social Psychology* 84 (3), blz. 527–539.

Mars, G. en H. Schmeets, 2011, Meer sociale samenhang, meer geluk?, *Bevolkingstrends* 59(3), blz. 39–44. CBS, Den Haag/Heerlen.

McKee-Ryan, F. M., Z. Song, C. R. Wanberg en A. J. Kinicki, 2005, Psychological and physical well-being during unemployment: A meta-analytic study. *Journal of Applied Psychology* 90 (1), blz. 53–76.

OECD, 2011, *Compendium of OECD well-being indicators*. OECD, Parijs.

Oudhof, K., W. Bos en S. Keuzenkamp, 2002, *De operationalisering van economische zelfstandigheid en financiële onafhankelijkheid*. CBS, Den Haag/Heerlen.

Pouwels, B. J. 2011, *Work, family, and happiness. Essays on interdependencies within families, life events, and time allocation decisions*. Universiteit Utrecht: Proefschrift. ISBN: 978-90-9025925-3.

StatLine, 2010, *Buurtproblemen, onveiligheid, slachtofferchap naar kenmerken (VMR '05–'08)*. CBS, Den Haag/Heerlen, 27 juli 2011.

Stiglitz, J. E., A. Sen en J. P. Fitoussi, 2009, *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance*

and Social Progress, CMEPSP. Beschikbaar via: www.stiglitz-sen-fitoussi.fr.

Witter, R. A., M. A. Okun, W. A. Stock en M. T. Haring, 1984, Education and well-being: A meta-analysis. *Educational Evaluation and Policy Analysis* 6 (2), blz. 165–173.

Wingen, M., De Jonge, T. en K. Arts, 2010, Veranderingen in burgerlijke staat en de beleving van welzijn. *Bevolkingstrends* (58)3, blz. 50–55. CBS, Den Haag/Heerlen.

Bijlage 1

Om subjectief welzijn te operationaliseren, worden de volgende twee vragen met bijbehorende antwoordcategorieën gebruikt uit het Permanent Onderzoek LeefSituatie (POLS):

‘In welke mate vindt u zichzelf een gelukkig mens?’

- 1 Erg gelukkig;
- 2 Gelukkig;
- 3 Niet gelukkig/niet ongelukkig;
- 4 Niet zo gelukkig;
- 5 Ongelukkig.

‘In welke mate bent u tevreden met het leven dat u op dit moment leidt?’

- 1 Buitengewoon tevreden;
- 2 Zeer tevreden;
- 3 Tevreden;
- 4 Tamelijk tevreden;
- 5 Niet zo tevreden.

Voor dit onderzoek worden de antwoordcategorieën ingedeeld in respectievelijk gelukkig (1, 2) en niet gelukkig (3, 4, 5) en tevreden (1, 2, 3) en niet tevreden (4, 5).

Bijlage 2

Tabel 1
Aandeel personen van 18 jaar of ouder dat gelukkig of tevreden is met het leven naar indicatoren van de kwaliteit van leven

	Geluk	Tevredenheid met het leven
	%	
Totaal	89	87
Huishoudensinkomen		
< € 10 000	87	85
€ 10 000–€ 20 000	82	81
€ 20 000–€ 30 000	91	89
€ 30 000–€ 40 000	94	93
€ 40 000–€ 50 000	94	95
>= € 50 000	96	95
Vakantie		
Geen enkele keer	78	77
Een keer	89	87
Meer dan een keer	94	93
Financiële onafhankelijkheid		
Financieel afhankelijk	86	85
Financieel onafhankelijk	90	88
Gezondheid		
Zeer slecht	45	34
Slecht	62	59
Gaat wel	76	76
Goed	92	91
Zeer goed	96	94
Opleidingsniveau		
Lager onderwijs	80	81
Lbo	86	85
Mavo, vwo-3	86	87
Havo, vwo, mbo	90	88
Hbo, universiteit	93	91
Sociaal-economische categorie		
Werknemer	92	89
Zelfstandige	92	89
Overig actief	95	95
Uitkeringsontvanger	67	62
Pensioenontvanger	85	88
Student	92	91
Overig niet-actief	92	91
Vertrouwen in Tweede Kamer		
Helemaal geen	83	80
Niet zo veel	88	87
Tamelijk veel	91	90
Heel veel	94	90
Verenigingsdeelname		
Niet	86	84
Wel	92	91
Contact met familie		
Zelden/nooit	58	57
Minder dan 1 x per maand	78	77
1 x per maand	85	83
2 x per maand	88	85
1 x per week	90	88
Contact met vrienden		
Zelden/nooit	62	66
Minder dan 1 x per maand	80	82
1 x per maand	88	88
2 x per maand	91	87
1 x per week	89	88
Sociaal vertrouwen		
Niet voorzichtig genoeg zijn	84	83
Meeste mensen te vertrouwen	92	91
Partner		
Niet	75	76
Wel	93	91
Thuiswonende kinderen		
Niet	87	86
Wel	91	89
Onveiligheidsgevoelens		
Vaak	69	64
Soms	83	82
Zelden	91	89
Nooit	91	90

Tabel 1 (slots)
Aandeel personen van 18 jaar of ouder dat gelukkig of tevreden is met het leven naar indicatoren van de kwaliteit van leven

	Geluk	Tevredenheid met het leven
	%	
Prettige omgang in buurt		
Helemaal mee oneens	66	63
Mee oneens	73	71
Niet mee eens, niet mee oneens	81	78
Mee eens	90	88
Helemaal mee eens	93	92
Stedelijkheid		
Niet	91	90
Weinig	90	91
Matig	90	87
Sterk	88	86
Zeer sterk	85	84
Leeftijd		
18–24 jaar	91	90
25–34 jaar	91	89
35–44 jaar	89	86
45–54 jaar	88	84
55–64 jaar	89	89
65–74 jaar	87	89
75 jaar en ouder	81	85
Geslacht		
Vrouw	87	87
Man	90	88

Zorg zonder verblijf naar welvaart bij ouderen

Marleen Wingen¹⁾, Mirthe Bronsveld-de Groot¹⁾, Anton Kunst²⁾ en Ferdy Otten¹⁾

Hoe lager het inkomen of het vermogen, hoe meer mensen zorg zonder verblijf (voorheen thuiszorg) krijgen. Dat geldt met name voor het ontvangen van huishoudelijke hulp. Inkomen en vermogen zijn onafhankelijk van elkaar gerelateerd aan zorg zonder verblijf. Tevens is er sprake van een interactie tussen inkomen en vermogen ten aanzien van zorg zonder verblijf. De combinatie resulteert in effecten die op onderdelen fors groter zijn dan de som van de effecten van inkomen en vermogen afzonderlijk. Zo is er een verhoogde kans op zorg zonder verblijf bij ouderen met een laag inkomen én een laag vermogen. In de beschrijving van verschillen in het krijgen van zorg zonder verblijf heeft de samenvoeging van inkomen en vermogen tot één welvaartsindicator daarom zeker een toegevoegde waarde naast het gebruik van inkomen of vermogen als aparte indicatoren.

1. Inleiding

Materiële welvaart is van belang voor de gezondheid. Uit onderzoek naar indicatoren van materiële welvaart uit registers in relatie tot gezondheidsgegevens uit het Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS) is dit eerder al naar voren gekomen (Wingen, Berger-Van Sijl, Kunst en Otten, 2010). Hoe hoger het inkomen, maar ook hoe groter vermogen, hoe meer mensen hun gezondheid als goed ervaren en hoe minder gezondheidsbeperkingen ze hebben. Daarnaast bleek ook de combinatie van inkomen en vermogen een aanvullende predictieve waarde te hebben in de beschrijving van deze gezondheidsverschillen. Vanwege deze toegevoegde waarde zijn de gegevens van beide kenmerken samengenomen en is hiermee één nieuwe welvaartsindicator geconstrueerd (Wingen et al., 2010).

Ander recent onderzoek toonde aan dat inkomen en vermogen ook afzonderlijk gerelateerd zijn aan verschillen in geregistreerd huisartsbezoek en aan diagnosen gesteld door de huisarts. De combinatie van inkomen en vermogen bleek hier echter geen aanvullende onderscheidende waarde te hebben (Wingen, Berger-van Sijl, Kunst en Otten, 2011).

Patronen in sociaaleconomische gezondheidsverschillen kunnen dus verschillen naar type gezondheidsmaat, zoals ervaren gezondheid of huisartscontact. Daarnaast kunnen ze ook verschillen naar waarnemingsvorm, zoals zelfrapportages versus gediagnosticeerde c.q. registratief vastgelegde gezondheidsmaten (Wingen en Otten, 2008; Wingen en Otten, 2009; Berger-Van Sijl, 2010).

In dit artikel richt de analyse zich op sociaaleconomische verschillen in zorg zonder verblijf zoals geregistreerd via het CAK. Deze zorg, voorheen thuiszorg genoemd, bestaat uit:

1. huishoudelijke verzorging, zoals stof afnemen, afwassen, opruimen en maaltijdbereiding
2. persoonlijke verzorging, zoals hulp bij aankleden, eten en drinken en het aanbrengen van prothesen
3. verpleging, zoals wondverzorging en het toedienen van medicijnen).

Onderzoek van Broese van Groenou uit 2000 op basis van enquêtegegevens heeft aangetoond dat ouderen met een laag inkomen naar verhouding vaker gebruik maakten van thuiszorg (wijkverpleegkundige, thuiszorgmedewerkers en/of alfahulp) dan ouderen met een hoger inkomen. Het is nu echter voor het eerst dat gegevens van inkomen en vermogen uit fiscale bronnen kunnen worden gerelateerd aan registergegevens van zorg zonder verblijf.

De analyses hebben betrekking op personen van 50 jaar en ouder.

De volgende onderzoeksvragen worden onderscheiden:

1. Wat is de predictieve waarde van respectievelijk inkomen en vermogen voor de kans op zorg zonder verblijf?
2. Wat is de predictieve waarde van respectievelijk inkomen en vermogen voor de kans op huishoudelijke zorg, persoonlijke verzorging of verpleging?
3. Is er sprake van een interactie tussen inkomen en vermogen? Is er in het bijzonder een verhoogde kans op zorg zonder verblijf bij ouderen met een laag inkomen én een laag vermogen?

2. Methode

2.1 Gegevens

Zorg zonder verblijf

Gegevens over zorg zonder verblijf zijn afkomstig van registraties van het CAK uit 2007. Deze registraties bevatten alleen integrale gegevens van zorg in natura (niet via persoonsgebonden budget bekostigd) waarvoor een eigen bijdrage betaald moet worden. Zorg zonder verblijf wordt in totaliteit bekeken en in de onderscheiden deelvormen huishoudelijke verzorging (WMO-gefinancierd), persoonlijke verzorging en verpleging (AWBZ-gefinancierd). Privaat gefinancierde zorg valt buiten de gegevens van het CAK.

Inkomen en vermogen

De inkomens- en vermogensgegevens zijn afkomstig uit fiscale bronnen. Het besteedbare inkomen van een huishouden betreft het saldo van alle inkomsten van de leden van het huishouden en de afgedragen inkomstenbelasting en sociale premies. Het inkomen is gecorrigeerd (gestandaardiseerd) voor samenstelling en omvang het huishouden.

Het vermogen is het saldo van bezittingen en schulden van het huishouden. Bezittingen zijn bank- en spaartegoeden, obligaties, aandelen, opties, de eigen woning, ondernemingsvermogen en overige bezittingen. Schulden zijn de som van hypotheekschulden voor de eigen woning(en) en andere onroerende zaken en overige schulden, zoals schul-

¹⁾ Centraal Bureau voor de Statistiek

²⁾ AMC, Universiteit van Amsterdam

den voor consumptiedoeleinden, financiering van aandelen, obligaties of rechten op periodieke uitkeringen, en schulden volgens de Wet studiefinanciering.

Voor de analyse zijn de inkomens- en vermogensgegevens opgedeeld in kwintielgroepen. De eerste inkomensgroep is gevormd uit de 20 procent personen met de laagste inkomens respectievelijk laagste vermogens; de vijfde uit de 20 procent personen met de hoogste inkomens respectievelijk hoogste vermogens. De indeling in kwintielen is gebaseerd op de inkomensverdeling respectievelijk vermogenverdeling van de hele GBA-bevolking. Hierna is de populatie geselecteerd op de leeftijd van 50 jaar en ouder.

Daarnaast zijn vermogen en inkomen gecombineerd tot één welvaartsindicator. Hiervoor zijn gestandaardiseerde besteedbare huishoudensinkomens en de vermogens van huishoudens eerst in percentielen ingedeeld, vervolgens zijn deze opgeteld en door 2 gedeeld. Deze relatieve maat voor welvaart is vervolgens ook ingedeeld in kwintielgroepen.

Zorg zonder verblijf en inkomen en vermogen

Aan de gegevens van zorg zonder verblijf over 2007 is per persoon het gestandaardiseerde besteedbare huishoudensinkomen en het huishoudensvermogen van 2006 gekoppeld. De gegevens over zorggebruik zijn dus verrijkt met het inkomen en vermogen van het jaar voorafgaand aan het jaar van de zorggebruikgegevens. Dit is gedaan om selectie-effecten, dat wil zeggen dat mensen juist een lager inkomen of vermogen hebben *doordat* ze een slechte gezondheid hebben, te beperken.

Om dezelfde reden zijn ook alleen gegevens van personen van 50 jaar of ouder geanalyseerd. Immers: wanneer iemand op jongere leeftijd zorg zonder verblijf nodig heeft, omdat deze persoon bijvoorbeeld lichamelijk gehandicapt is, is de kans groot dat deze handicap van invloed is op de hoogte van het inkomen en het vermogen. Op oudere leeftijd is het veel waarschijnlijker dat de mate van zorg zonder verblijf juist een gevolg en geen oorzaak is van het welvaartsniveau van een persoon. En om dit effect gaat het nu juist in dit onderzoek.

2.2 Analyse

Allereerst worden prevalentiecijfers over zorggebruik en de relatie met inkomen en vermogen berekend. Ook worden de prevalentiecijfers gepresenteerd voor een indeling van de bevolking naar zowel inkomens- als vermogenskwintielen, gecombineerd tot 25 categorieën.

Vervolgens wordt logistische regressie toegepast. Mogelijke hoofdeffecten van inkomen en vermogen op het zorggebruik worden onderzocht door middel van een multivariaat model waarbij in een eerste stap rekening wordt gehouden met eventuele verschillen in leeftijd en geslacht. In een tweede stap wordt aanvullend gecorrigeerd voor respectievelijk inkomen of vermogen. Steeds wordt het hoogste kwintiel als referentiecategorie genomen. Op deze manier wordt het effect van inkomen en vermogen op zorggebruik onafhankelijk van elkaar bekeken.

Bovendien wordt in een afzonderlijk model de statistische interactie tussen inkomen en vermogen getoetst. Dit is gedaan om te bepalen of bovenop de hoofdeffecten van

inkomen en vermogen, de combinatie van beide indicatoren een toegevoegde, onderscheidende waarde heeft. Waar dit het geval is, komen ook deze resultaten aan de orde.

De uitkomstmaat die wordt gepresenteerd, is de Odds Ratio (OR) met het bijbehorende betrouwbaarheidsinterval (95%-BI). Bij een OR groter dan 1 is het aandeel dat zorg zonder verblijf heeft gehad hoger dan in de referentiegroep; bij een OR kleiner dan 1 is dat aandeel lager. Alleen onder bepaalde omstandigheden is de Odds Ratio bij benadering gelijk aan de kansverhouding. Wanneer de prevalentie van de uitkomstmaat in de onderzoekspopulatie zeer klein is (<10%), dan is de Odds Ratio van vergelijkbare waarde als de kansverhouding of relatief risico. Hoe vaker de uitkomstvariabele voorkomt, hoe meer de OR deze kansverhouding overschat (bij een $OR > 1$) of onderschat (bij een $OR < 1$) (Barros & Hirakata, 2003). Bij de interpretatie van de resultaten moet hierbij rekening worden gehouden.

De samenhang tussen inkomen, vermogen en welvaart en zorg zonder verblijf is daarnaast ook onderzocht met behulp van de Relative Index of Inequality (RII). Dit is een samenvattende effectmaat op basis van de regressieanalyse waarin alle inkomens- of vermogenskwintielen afzonderlijk zijn onderscheiden (Pamuk, 1985; Mackenbach en Kunst, 1997). Deze index laat de omvang van de toename zien in gezondheidsproblemen wanneer mensen van de hoogste naar de laagste sociaaleconomische categorie gaan.

3. Resultaten

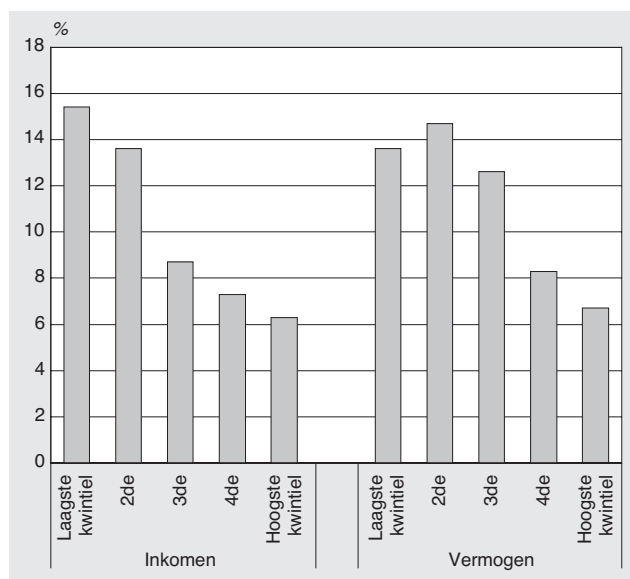
3.1 Effect van de afzonderlijke welvaartsindicatoren inkomen en vermogen

Er bestaan duidelijke verschillen in zorg zonder verblijf naar sociaaleconomische status. Mannen en vrouwen vanaf 50 jaar met een lager inkomen of vermogen maken vaker gebruik van zorg zonder verblijf dan hun leeftijdsgenoten met een hoger inkomen of vermogen (*grafiek 1*). Van mensen met een inkomen in het laagste kwintiel ontvangt 15 procent zorg zonder verblijf, tegenover 6 procent van degenen in het hoogste kwintiel. In de laagste en hoogste vermogensgroep zijn deze percentages respectievelijk 14 en 7 procent.

De odds ratios laten aansluitend zien dat de kans op zorg zonder verblijf groter is voor personen met een laag inkomen of een laag vermogen dan voor personen met een hoog inkomen of een hoog vermogen (*staat 1*). Wat opvalt is dat de odds ratios van inkomen groter zijn dan die van vermogen, wat erop duidt dat inkomen een beter onderscheid maakt in kansen op zorg zonder verblijf. Wanneer inkomen in een volgende analysestap wordt gecorrigeerd voor verschillen in vermogen, wordt het hoofdeffect van inkomen iets kleiner maar blijft wel bestaan. Ook wanneer, andersom, vermogen gecorrigeerd wordt voor inkomensverschillen, blijven de verschillen in het gebruik van zorg zonder verblijf tussen de vermogensgroepen overeind.

Dezelfde patronen zijn te zien wanneer de zorg zonder ver-

1. Personen van 50 jaar of ouder met zorg zonder verblijf naar inkomen of vermogen¹⁾

¹⁾ Gecorrigeerd voor leeftijd en geslacht.

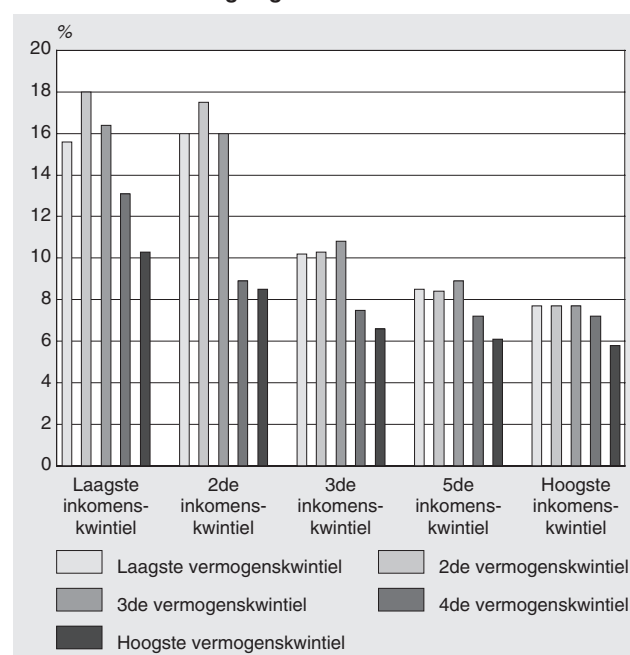
blijf wordt opgesplitst in de drie afzonderlijke vormen: huishoudelijke hulp, persoonlijke verzorging en verpleging. Hoe lager het inkomen of het vermogen, hoe groter de kans op huishoudelijke hulp, persoonlijke verzorging en verpleging (staat 2). De grootste verschillen doen zich voor bij huishoudelijke hulp (tabel 1).

3.2 Effect van de gecombineerde welvaartsindicator

In deze paragraaf gaat we in op de vraag of – bovenop de hoofdeffecten van inkomen en vermogen – de combinatie van beide indicatoren een toegevoegde, onderscheidende waarde heeft.

De prevalentiecijfers van inkomen en vermogen samen laten zien dat 50-plussers met een lager vermogen én een lager inkomen het meest gebruik maken van zorg zonder verblijf, terwijl hun leeftijdsgenoten met een hoog vermogen en hoog inkomen dat het minst doen (grafiek 2). Daarnaast komt naar voren dat de verschillen in gebruik van zorg zonder verblijf naar vermogen het grootst zijn binnen de lagere inkomensklassen. Bij de hoogste inkomensklassen zijn deze veel kleiner.

2. Personen van 50 jaar of ouder met zorg zonder verblijf naar inkomen en vermogen gecombineerd¹⁾

¹⁾ Gecorrigeerd voor leeftijd en geslacht.

Wanneer een interactieterm wordt meegenomen in regressieanalyses, blijkt er duidelijk interactie te zijn tussen inkomen en vermogen in relatie tot zorg zonder verblijf. De gecombineerde effecten zijn het grootst bij de lage inkomens- en vermogensklassen (tabel 2).

De gecombineerde welvaartsindicator toont aanmerkelijke verschillen in zorg zonder verblijf naar welvaartsniveau. Zo krijgt 15 procent van de personen van 50 jaar en ouder in de laagste welvaartsgroep deze zorg, tegenover 6 procent van 50-plussers in de hoogste welvaartsgroep (grafiek 3).

Uit de odds ratios van de welvaartsindicator blijkt eveneens dat de kans op zorg zonder verblijf groter is voor personen met een laag inkomen en een laag vermogen dan voor personen met een hoog inkomen en een hoog vermogen. De grootste verschillen bestaan wederom in het gebruik van huishoudelijke hulp (staat 3).

De odds ratios van de welvaartsindicator zijn groter dan die voor inkomen en vermogen. Deze gecombineerde indicator

Staat 1
Personen van 50 jaar of ouder met zorg zonder verblijf naar inkomen en vermogen

	Model 1 ¹⁾		Model 2 ²⁾	
	OR	95%-BI	OR	95%-BI
Inkomen				
Laagste kwintiel	3,42	3,38-3,46	2,51	2,48-2,54
2de	2,92	2,89-2,95	2,23	2,20-2,26
3de	1,82	1,80-1,84	1,53	1,51-1,55
4de	1,37	1,36-1,39	1,25	1,24-1,27
Hoogste kwintiel	1,00		1,00	
Vermogen				
Laagste kwintiel	2,54	2,51-2,57	1,74	1,72-1,76
2de	2,47	2,45-2,49	1,72	1,71-1,74
3de	2,06	2,04-2,08	1,57	1,56-1,59
4de	1,24	1,22-1,25	1,06	1,05-1,07
Hoogste kwintiel	1,00		1,00	

¹⁾ Model 1: gecorrigeerd voor leeftijd en geslacht.

²⁾ Model 2: gecorrigeerd voor leeftijd, geslacht en vermogen/inkomen.

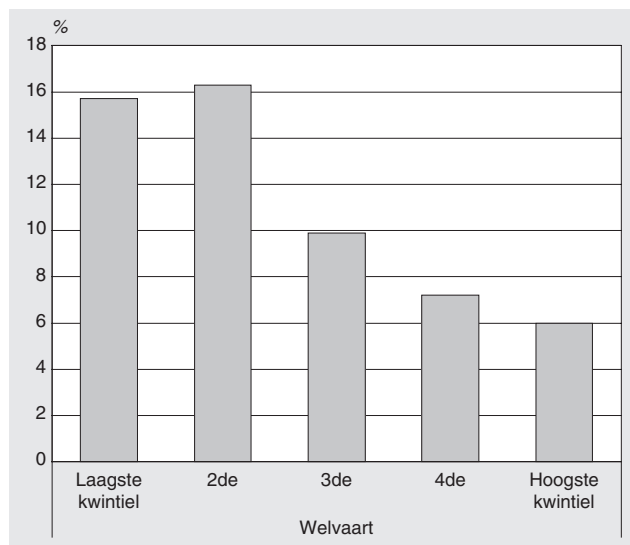
Staat 2
Personen van 50 jaar of ouder per vorm van zorg zonder verblijf naar inkomen en vermogen

	Model 1 ¹⁾		Model 2 ²⁾	
	OR	95%-BI	OR	95%-BI
Huishoudelijke hulp				
<i>Inkomen</i>				
Laagste kwintiel	5,09	5,02-5,17	3,33	3,27-3,38
2de	4,35	4,28-4,41	3,00	2,95-3,04
3de	2,43	2,39-2,47	1,90	1,86-1,93
4de	1,63	1,61-1,66	1,43	1,40-1,45
Hoogste kwintiel	1,00		1,00	
<i>Vermogen</i>				
Laagste kwintiel	3,43	3,38-3,47	2,15	2,12-2,18
2de	3,33	3,30-3,37	2,13	2,10-2,15
3de	2,58	2,55-2,60	1,82	1,80-1,84
4de	1,42	1,41-1,44	1,17	1,15-1,18
Hoogste kwintiel	1,00		1,00	
Persoonlijke verzorging				
<i>Inkomen</i>				
Laagste kwintiel	2,54	2,51-2,58	2,03	1,99-2,06
2de	2,22	2,18-2,25	1,80	1,77-1,83
3de	1,48	1,46-1,50	1,30	1,27-1,32
4de	1,23	1,21-1,25	1,15	1,13-1,17
Hoogste kwintiel	1,00		1,00	
<i>Vermogen</i>				
Laagste kwintiel	1,91	1,89-1,94	1,42	1,40-1,44
2de	1,96	1,94-1,98	1,47	1,46-1,49
3de	1,81	1,79-1,83	1,46	1,45-1,48
4de	1,12	1,10-1,13	1,00	0,98-1,01
Hoogste kwintiel	1,00		1,00	
Verpleging				
<i>Inkomen</i>				
Laagste kwintiel	2,45	2,41-2,48	1,94	1,91-1,98
2de	2,12	2,09-2,16	1,74	1,71-1,76
3de	1,48	1,46-1,51	1,31	1,28-1,33
4de	1,21	1,19-1,24	1,14	1,12-1,16
Hoogste kwintiel	1,00		1,00	
<i>Vermogen</i>				
Laagste kwintiel	1,99	1,96-2,02	1,50	1,48-1,53
2de	1,94	1,92-1,96	1,49	1,47-1,51
3de	1,73	1,71-1,75	1,42	1,4-1,44
4de	1,11	1,10-1,13	1,00	0,99-1,02
Hoogste kwintiel	1,00		1,00	

¹⁾ Model 1: gecorrigeerd voor leeftijd en geslacht.

²⁾ Model 2: gecorrigeerd voor leeftijd, geslacht en vermogen/inkomen.

3. Personen van 50 jaar of ouder met zorg zonder verblijf naar welvaart¹⁾

¹⁾ Gecorrigeerd voor leeftijd en geslacht.

Staat 3
Personen van 50 jaar of ouder met zorg zonder verblijf naar welvaart¹⁾

	OR	95%-BI
Totaal		
<i>Welvaart</i>		
Laagste kwintiel	3,89	3,84-3,95
2de	3,45	3,41-3,49
3de	2,10	2,08-2,12
4de	1,34	1,33-1,36
Hoogste kwintiel	1,00	
Huishoudelijke hulp		
<i>Welvaart</i>		
Laagste kwintiel	6,19	6,09-6,30
2de	5,26	5,18-5,33
3de	2,87	2,83-2,91
4de	1,62	1,59-1,65
Hoogste kwintiel	1,00	
Persoonlijke verzorging		
<i>Welvaart</i>		
Laagste kwintiel	2,54	2,49-2,58
2de	2,61	2,57-2,65
3de	1,72	1,69-1,74
4de	1,19	1,18-1,21
Hoogste kwintiel	1,00	
Verpleging		
<i>Welvaart</i>		
Laagste kwintiel	2,64	2,59-2,69
2de	2,49	2,45-2,52
3de	1,68	1,65-1,70
4de	1,19	1,17-1,21
Hoogste kwintiel	1,00	

¹⁾ Gecorrigeerd voor leeftijd en geslacht.

maakt de werkelijke omvang van verschillen in zorg zonder verblijf het meest zichtbaar.

Als aanvulling is de relative index of inequality (RII) berekend. Deze maat laat een toename zien in gezondheidsproblemen wanneer mensen van de hoogste naar de laagste sociaaleconomische categorie gaan. Het blijkt dat de welvaartsindicator zowel bij zorg zonder verblijf als bij de afzonderlijke vormen van zorg zonder verblijf de grootste RII heeft.

4. Conclusie

Niet alleen inkomen, maar ook het vermogen is van belang bij het beschrijven van verschillen in gebruik van zorg zonder verblijf (voorheen thuiszorg genoemd). Personen van 50 jaar en ouder met een laag vermogen of een laag inkomen hebben een grotere kans op zorg zonder verblijf dan hun leeftijdgenoten met een hoog vermogen of een hoog inkomen. De effecten van vermogen en inkomen op zorg zonder verblijf zijn voor een belangrijk deel onafhankelijk van elkaar. De verschillen in gebruik van zorg zonder verblijf in relatie tot vermogen zijn ongeveer even groot als in relatie tot inkomen. Eenzelfde patroon wordt gevonden wanneer zorg zonder verblijf wordt opgesplitst in huishoudelijke zorg, persoonlijke verzorging en verpleging.

Daarnaast is er ook sprake van een interactie tussen vermogen en inkomen met betrekking tot zorg zonder verblijf. Verschillen in zorg zonder verblijf in relatie tot vermogen zijn het grootst binnen de lagere inkomensklassen. Wanneer inkomen en vermogen vervolgens gecombineerd worden tot één welvaartsindicator, blijkt dat ouderen die laag scoren op deze indicator (ouderen met een laag vermogen én een laag inkomen) de grootste kans op zorg zonder verblijf hebben. Het gebruik van een welvaartsindicator om gezondheidsverschillen te beschrijven heeft dus meerwaarde naast het gebruik van de afzonderlijke indicatoren.

Het hebben van gezondheidsproblemen in combinatie met problemen in de persoonlijke sfeer en het ontbreken van hulpbronnen is geopperd als oorzaak van het verhoogde gebruik van thuiszorg door ouderen met een lager inkomen (Schuijt-Lucassen, 2006). Gesuggereerd is dat ouderen met een hoog inkomen de mogelijkheid hebben om andere professionele instellingen te raadplegen voor hulp bij huishouding, persoonlijke verzorging of verpleging (Broese van Groenou, 2000). Uit onze resultaten valt af te leiden dat dit wellicht vooral het geval is bij huishoudelijke hulp. De grootste verschillen naar inkomen, vermogen of welvaart worden immers op dit gebied gevonden. Het is goed mogelijk dat meer welvarende ouderen hulp zoeken buiten de door WMO/AWBZ-gefinancierde zorg. Aangezien gegevens over het beroep op private zorginstanties ontbreken, kon dit niet worden onderzocht.

De resultaten van deze analyse, komen evenals die van onze eerdere onderzoeken naar de relatie tussen gezondheid en zorggebruik met inkomen en vermogen, overeen met bevindingen van een ander recent nationaal enquêteonderzoek (Van Rijnsoever, Tromp, Waterlander, Schütz en Steenhuis, 2011). Uit dit onderzoek komt naar voren dat per-

sonen met financiële problemen (risicovolle schulden, betalingsachterstanden) een slechtere gezondheid hebben dan mensen zonder deze problemen. Bovendien blijken mensen met financiële problemen én een lage SES (in dit geval een lage opleiding) nog eens extra risico op een minder goede gezondheid te lopen. Voor het gezondheidsbeleid gericht op mensen in achterstandsituaties is dan ook van belang niet alleen naar het inkomen te kijken, maar ook naar het hebben van schulden en het ontbreken van vermogensbuffers.

Literatuur

Barros, A.J.D. en V.N. Hirakata, 2003, Alternatives for logistic regression in cross-sectional studies: an empirical comparison of models that directly estimate the prevalence ratio. *BMC Medical Research Methodology* 3(21).

Berger-Van Sijl, M., 2010, Oudere met lager inkomen krijgt vaker bezoek van huisarts thuis. CBS, Den Haag/Heerlen.

Broese van Groenou, M.I., 2000, Minder gezond, dus meer zorg? Een onderzoek naar sociaal-economische verschillen in zorggebruik door ouderen. In: Deeg, D.J.H., R.J. Bosscher, M. I. Broese van Groenou, I. Horn en C. Jonker, Ouder worden in Nederland. Tien jaar Longitudinal Aging Study Amsterdam, blz. 147–154. Thela Thesis, Amsterdam.

Mackenbach, J.P. en A.E. Kunst, 1997, Measuring the magnitude of socio-economic inequalities in health: an overview of available measures illustrated with two examples from Europe. *Social Science and Medicine* 44(6), blz. 757–771.

Pamuk, E.R., 1985, Social class inequality in mortality from 1921 to 1972 in England and Wales. *Population Studies* 39(1), blz. 17–31.

Rijnsoever, Van, M.P., E. Tromp, W.E. Waterlander, F.N. Schütz en I.H.M. Steenhuis, 2011, Verschillen in leefstijl en gezondheid tussen mensen met en zonder schulden.

Schuijt-Lucassen, N.Y. en M.I. Broese van Groenou, 2006, Verschillen in zorggebruik door ouderen naar inkomen. Rol van gezondheid, sociale context, voorkeur en persoonlijkheid. *Tijdschrift voor Gezondheidswetenschappen* 84, blz. 4–11.

Wingen, M., M. Berger-Van Sijl, A.E. Kunst en F. Otten, 2010, Ontwikkeling van een welvaartsindicator voor de beschrijving van gezondheidsverschillen. *Bevolkingstrends* 58(3), blz 43–49.

Wingen, M., M. Berger-van Sijl, A. Kunst en F. Otten, 2011, Geregistreerde contacten met de huisarts naar materiële welvaart. *Bevolkingstrends* 58(2), blz 117–125.

Wingen, M. en F. Otten, 2008, Inkomen als sociaaleconomische indicator van medisch zorggebruik bij ouderen. *Bevolkingstrends* 56(2), blz 76–81.

Wingen, M. en F. Otten, 2009, Geregistreerd zorggebruik van 50-plussers naar sociaaleconomische status. *Bevolkingstrends* 57(2), blz 39–44.

Tabel 1
Aandeel personen van 50 jaar of ouder per vorm zorg zonder verblijf naar inkomen en vermogen¹⁾

	Huishoudelijke hulp Totaal	Persoonlijke verzorging Totaal	Verpleging Totaal
	%		
Inkomen			
Laagste kwintiel	12,0	7,5	6,5
2de	10,4	6,6	5,7
3de	5,8	4,3	3,9
4de	4,6	3,9	3,4
Hoogste kwintiel	4,0	3,6	3,1
Vermogen			
Laagste kwintiel	10,5	6,3	5,8
2de	11,7	7,1	6,1
3de	9,3	6,5	5,5
4de	5,6	4,2	3,7
Hoogste kwintiel	3,9	3,7	3,2

¹⁾ Gecorrigeerd voor leeftijd en geslacht.

Tabel 2
Hoofdeffecten van en interactie tussen inkomen en vermogen, zorg zonder verblijf¹⁾

	OR	95%-BI
Inkomen		
Laagste kwintiel	2,30	2,25-2,35
2de	1,92	1,88-1,95
3de	1,44	1,41-1,47
4de	1,24	1,21-1,26
Hoogste kwintiel	1,00	
Vermogen		
Laagste kwintiel	1,00	0,94-1,07
2de	1,21	1,14-1,28
3de	1,30	1,25-1,34
4de	1,00	0,97-1,02
Hoogste kwintiel	1,00	
Interactie		
Inkomen laagste kwintiel* vermogen laagste kwintiel		
'- vermogen laagste kwintiel	1,81	1,69-1,94
'- vermogen 2de kwintiel	1,46	1,37-1,55
'- vermogen 3de kwintiel	1,16	1,12-1,21
'- vermogen 4de kwintiel	1,30	1,25-1,35
Inkomen 2de kwintiel*		
'- vermogen laagste kwintiel	2,04	1,91-2,19
'- vermogen 2de kwintiel	1,65	1,56-1,76
'- vermogen 3de kwintiel	1,36	1,31-1,42
'- vermogen 4de kwintiel	1,03	1,00-1,07
Inkomen 3de kwintiel*		
'- vermogen laagste kwintiel	1,61	1,49-1,73
'- vermogen 2de kwintiel	1,34	1,26-1,43
'- vermogen 3de kwintiel	1,29	1,24-1,34
'- vermogen 4de kwintiel	1,07	1,03-1,11
Inkomen 4de kwintiel*		
'- vermogen laagste kwintiel	1,29	1,19-1,39
'- vermogen 2de kwintiel	1,12	1,05-1,20
'- vermogen 3de kwintiel	1,19	1,14-1,24
'- vermogen 4de kwintiel	1,05	1,01-1,08
Inkomen hoogste kwintiel* vermogen hoogste kwintiel (ref)	1,00	

¹⁾ Gecorrigeerd voor leeftijd en geslacht.

Technische toelichting en verklaring van termen

Toelichting 1

Bevolkingsgroei en correcties

Het CBS stelt statistieken over de bevolkingsgroei samen op basis van informatie uit de Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens (GBA) van alle Nederlandse gemeenten. De bevolkingsgroei bestaat uit vier componenten: geboorte, sterfte, immigratie en emigratie. Niet alle mutaties worden bij gemeenten gemeld. Als een gemeente vaststelt dat een persoon niet woont op het adres waar hij of zij staat ingeschreven, wordt een administratieve afvoering doorgevoerd. Als later wordt vastgesteld dat de desbetreffende persoon toch op hetzelfde adres of op een ander adres verblijft, vindt een administratieve opnemings plaats. Het saldo van deze administratieve correcties betreft vooral personen die uit Nederland zijn vertrokken zonder dit bij de gemeente te hebben gemeld. Daarom wordt het saldo van deze correcties meegeteld bij de emigratie. Daarnaast worden door het CBS correcties uitgevoerd omdat de informatie die het CBS ontvangt over de bevolkingsgroei inclusief administratieve correcties niet exact overeenkomt met het verschil tussen de inwonertallen in twee opeenvolgende jaren. Deze overige correcties worden meegeteld in het cijfer van de bevolkingsgroei van december.

De cijfers over immigratie en emigratie hebben betrekking op personen die ingeschreven staan in respectievelijk uitgeschreven worden uit de GBA. Aan het inschrijvingscriterium wordt voldaan indien de verwachte verblijfsduur in Nederland in het halfjaar volgend op de vestiging ten minste vier maanden bedraagt. Voor emigratie geldt dat de verwachte verblijfsduur in het buitenland in het jaar volgend op het vertrek ten minste acht maanden bedraagt.

Tot 1 mei 2004 bestond de Europese Unie (EU) uit België, Duitsland, Denemarken, Finland, Frankrijk, Griekenland, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland, Oostenrijk, Portugal, Spanje, Verenigd Koninkrijk en Zweden.

Op 1 mei 2004 zijn Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië toegetreden tot de EU.

Per 1 januari 2007 zijn ook Bulgarije en Roemenië toegetreden.

Toelichting 2

Tabellen

De cijfers in de tabellen hebben betrekking op personen die in de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA; vóór 1 oktober 1994: het persoonsregister) van de Nederlandse gemeenten als ingezetene zijn opgenomen (de 'de jure' bevolking). In principe wordt iedereen die voor onbepaalde tijd in Nederland woonachtig is, opgenomen in de basisadministratie van de gemeente waar hoofdzakelijk nachtrust wordt genoten (de gemeente van inschrijving of woongemeente). Een beperkt aantal personen zonder vaste gemeente van

inschrijving maar wel behorende tot de 'de jure' bevolking van Nederland staan ingeschreven in de basisadministratie van de gemeente 's-Gravenhage.

De gegevens over de (bevolking in) *huishoudens* zijn afkomstig uit de Huishoudensstatistiek en hebben betrekking op particuliere en institutionele huishoudens. De cijfers zijn gebaseerd op integrale gegevens afkomstig uit de GBA aangevuld met informatie afkomstig uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB), welke gegevens bevat over personen en huishoudens op adressen.

De opgenomen *prognoses* zijn afkomstig uit de meest recente lange-termijnprognoses: Bevolkingsprognose 2010–2050 en Allochtonenprognose 2010–2050.

De *leeftijd* die in de tabellen is vermeld (tenzij anders vermeld), is het verschil tussen het kalenderjaar van de desbetreffende demografische gebeurtenis en het kalenderjaar van geboorte.

Verklaring van termen

Administratieve correcties

Deze correcties worden gevormd door opnemingen in respectievelijk afvoeringen uit de Gemeentelijke Basisadministratie anders dan door geboorte, sterfte, vestiging, vertrek of gemeentegrenswijziging. Het grootste deel van de administratieve correcties betreft personen waarvan de gemeentelijke overheid na onderzoek heeft vastgesteld dat ze niet meer in de gemeente op een adres woonachtig zijn en veelal naar het buitenland zijn vertrokken. Opnemingen betreft veelal personen die toch weer opduiken (in dezelfde of een andere gemeente) en in de gemeentelijke bevolkingsadministratie worden opgenomen. Het saldo van de administratieve correcties betreft dus personen die worden uitgeschreven bij een Nederlandse gemeente zonder dat daar een inschrijving in een andere Nederlandse gemeente tegenover staat. Om deze reden wordt het saldo opgeteld bij de buitenlandse emigratie (en het migratiesaldo).

Adoptie (verkrijging van het Nederlanderschap door)

Niet-Nederlandse kinderen van wie de adoptie door een Nederlandse, de Nederlands-Antilliaanse of Arubaanse rechter wordt uitgesproken verkrijgen het Nederlanderschap als ten minste één van de adoptie-ouders Nederlander is.

Allochtonen

Personen van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren. Allochtonen die zelf in het buitenland zijn geboren vormen de *eerste generatie* en allochtonen die in Nederland zijn geboren de *tweede generatie*. Allochtonen van de eerste generatie worden onderverdeeld in de herkomstgroepen *westers* en *niet-westers* op grond van hun geboorteland. Ze worden tot de niet-westerse allochtonen gerekend als ze zijn geboren in Turkije, Afrika, Latijns-Amerika of Azië met uitzondering van Japan en Indonesië. Op grond van hun sociaaleconomische positie worden allochtonen uit Japan en Indonesië tot de westerse allochtonen gerekend. Wat Indonesië betreft gaat het vooral om

mensen die in voormalig Nederlands-Indië zijn geboren. De tweede generatie wordt onderverdeeld in de herkomstgroepen westers en niet-westers op grond van het geboorteland van hun moeder. Is dat Nederland, dan is het geboorteland van de vader bepalend. Voor de tweede generatie is het onderscheid tussen westers en niet-westers gebaseerd op dezelfde landenindeling als voor de eerste generatie.

Asielverzoek

Een schriftelijke wens om in de zin van het Verdrag van Genève van 1951 als vluchteling te worden erkend. Inwilliging van het asielverzoek leidt tot een verblijfsrechtelijke status. Een ingewilligd verzoek kan betrekking hebben op een aanvraag uit hetzelfde jaar of een eerder jaar. Als het verzoek om toelating definitief is afgewezen, vindt verwijdering van de asielzoeker plaats. Er zijn drie soorten verwijderingen, te weten uitzetting, vertrek onder toezicht en controle adres na aanzegging. Het aantal asielaanvragen wordt geregistreerd door het ministerie van Justitie, de bron voor deze cijfers. In Nederland wordt één aanvraag per persoon ingediend.

Asielzoekers

Personen die om uiteenlopende redenen hun land hebben verlaten om in een ander land, in dit geval in Nederland, bescherming of asiel te zoeken. De cijfers zijn afkomstig van het ministerie van Justitie. De asielzoekers in een bepaald jaar worden niet allen ook als immigrant in dat jaar geteld. Voor dat laatste is inschrijving in een gemeentelijke basisadministratie vereist. Asielzoekers worden niet direct na aankomst als immigrant ingeschreven in de gemeentelijke basisadministratie. Voor degenen die in de centrale opvang zitten, gebeurt dit pas als zij 'statushouder' zijn geworden, of langer dan een half jaar in een opvangcentrum verblijven. Degenen die buiten de centrale opvang onderdak hebben, worden ingeschreven mits zij rechtmatig in Nederland verblijven. De criteria voor rechtmatig verblijf zijn vermeld in artikel 8 van de Vreemdelingenwet. Nadat het CBS bericht van inschrijving in de GBA heeft ontvangen, wordt de (voormalige) asielzoeker als immigrant geteld.

A-status

Een A-status werd verleend aan asielzoekers die gegronde redenen hadden om te vrezen voor vervolging in de zin van het Verdrag van Genève en de Vreemdelingenwet. Zij werden toegelaten als politiek vluchteling en kregen de vluchtelingenstatus. Dit is een definitieve verblijfsvergunning. Vanaf 1 april 2001 wordt deze status niet meer verstrekt.

Autochtonen

Personen van wie beide ouders in Nederland zijn geboren.

Buitenlandse migratie

De statistiek van de buitenlandse migratie heeft betrekking op alle personen die aangifte doen van het feit dat zij zich in Nederland vestigen of Nederland verlaten. Voor de immigratie wordt aan het inschrijvingscriterium voldaan als de verwachte verblijfsduur in Nederland in het halfjaar volgend op de vestiging ten minste vier maanden bedraagt. Voor de emigratie geldt dat de verwachte verblijfsduur in het buitenland in het jaar volgend op het vertrek ten minste acht maanden bedraagt.

Controle adres na aanzegging

Vertrek op eigen gelegenheid, waarbij – na controle door de politie van het laatst bekende huisadres – zal worden geregistreerd of iemand daadwerkelijk is vertrokken.

Doodgeborenen

De gegevens over doodgeborenen hebben sinds 1991 betrekking op de kinderen die na een zwangerschapsduur van ten minste 24 weken ter wereld zijn gekomen en die na de geboorte geen enkel teken van levensverrichting hebben vertoond (ademhaling, hartactie, spieractie). Daarnaast worden overeenkomstig de aanbeveling van de Wereldgezondheidsorganisatie de doodgeboren kinderen met een zwangerschapsduur van 28 weken of meer apart onderscheiden.

Doodsoorzaken

Betreffen steeds primaire doodsoorzaken. Slechts één ziekte of gebeurtenis kan worden aangemerkt als primaire doodsoorzaak, namelijk de ziekte of de gebeurtenis waarmee de keten van gebeurtenissen die tot de dood leidde, een aanvang nam.

Echtelijk

Een geboorte wordt als echtelijk aangeduid als de moeder op het moment van de geboorte wettig gehuwd is of als zij weduwe is en het kind is geboren binnen 306 dagen na het overlijden van haar (mannelijke) echtgenoot. Alle andere geboorten worden niet-echtelijk genoemd. Het gaat bij niet-echtelijke geboorten dus om geboorten uit vrouwen die ongehuwd of gescheiden zijn of ten minste 306 dagen vóór de geboorte van het kind zijn verweduwd.

Echtscheidingen

Over de periode tot en met september 1994 hebben de aantallen echtscheidingen uitsluitend betrekking op de door een Nederlandse rechter uitgesproken vonnissen die zijn ingeschreven in de registers van de burgerlijke stand. Het maakte daarbij niet uit of de van echtcheidenden al dan niet tot de geregistreerde bevolking van Nederland behoorden. Vanaf oktober 1994 zijn alleen de echtscheidingen geteld waarbij ten minste één van de betrokken partners als ingezetene in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente is opgenomen. Het maakt daarbij niet uit of de echtscheiding al dan niet door een Nederlandse rechter is uitgesproken.

Erkenning (verkrijging van het Nederlanderschap door)

Niet-Nederlandse kinderen die voor het bereiken van de meerderjarigheid door een Nederlandse vader worden erkend of door diens huwelijk worden gewettigd.

Geboorten

Betreft bevallingen, ongeacht de levensvatbaarheid van de kinderen.

Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens

De GBA (Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens) is een geautomatiseerd persoonsregistratiesysteem van de gemeenten, in werking sinds 1 oktober 1994.

Gestandaardiseerde sterfte

Bij het (indirect) gestandaardiseerd sterftecijfer zijn de effecten van de verschillen in de samenstelling van de

bevolking naar leeftijd en geslacht tussen de diverse jaren uitgeschakeld.

Huishoudens

Een verzameling van één of meer personen die een woonruimte bewoont en daar zichzelf voorziet, of door derden wordt voorzien, in dagelijkse levensbehoeften. Onderscheiden worden particuliere en institutionele huishoudens. Een particulier huishouden bestaat uit één of meer personen die alleen of samen in een woonruimte gehuisvest zijn en zelf in hun dagelijkse levensbehoeften voorzien. Institutionele huishoudens bestaan uit twee of meer personen voor wie in huisvesting en in dagelijkse levensbehoeften door derden bedrijfsmatig wordt voorzien. Het betreft de bewoners van instellingen zoals verpleeg-, bejaarden- en kindertehuizen, revalidatiecentra en gevangenen die daar in principe langer dan een jaar (zullen) verblijven.

Huwelijkssluiting

Over de periode tot en met september 1994 hebben de huwelijkssluitingen betrekking op alle in Nederland gesloten huwelijken, ongeacht of de huwendes al dan niet tot de geregistreerde bevolking van Nederland behoorden. Vanaf oktober 1994 worden alle huwelijken geteld waarvan ten minste één van de huwelijkspartners als ingezetene in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente is opgenomen, ongeacht het land waar het huwelijk is gesloten. Sinds 1 april 2001 is het in Nederland ook voor paren van gelijk geslacht mogelijk in het huwelijk te treden.

Huwende personen

Alle personen die op het moment van huwelijkssluiting in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente als ingezetene staan ingeschreven.

Ingewilligde asiolverzoeken

Een ingewilligd asiolverzoek kan betrekking hebben op een asielaanvraag uit hetzelfde of een vorig jaar. Personen van wie het asiolverzoek wordt ingewilligd, krijgen een verblijfsrechtelijke status. Het gaat om personen aan wie een A-status werd verleend, een VTV (Vergunning tot Verblijf) of een VVTV (Voorwaardelijke Vergunning tot Verblijf).

Legitimiteit

Binnen (echtelijk) of buiten (niet-echtelijk) het huwelijk geboren.

Levendgeborenen

Geborenen die enig teken van leven hebben vertoond, ongeacht de zwangerschapsduur.

Naturalisatie (verkrijging van het Nederlanderschap door)

Verlening van het Nederlanderschap vindt plaats door middel van zelfstandige- of medenaturalisatie. Het Nederlanderschap kan, onder bepaalde voorwaarden, worden verleend aan niet-Nederlanders die daarom verzoeken en meerderjarig zijn (zelfstandige naturalisatie). Medenaturalisatie betreft minderjarige kinderen die delen in de naturalisatie van de ouder(s).

Optie (verkrijging van het Nederlanderschap door)

Onder bepaalde voorwaarden kan voor de Nederlandse nationaliteit geopteerd worden.

Overlevingstafels

Deze geven aan hoeveel van 100 duizend pasgeboren jongens, respectievelijk meisjes de leeftijd van ½, 1½, 2½ jaar, enz. zullen bereiken op basis van de sterfteverhoudingen die bij de bevolking gedurende een bepaalde periode zijn waargenomen. Tevens kan worden afgelezen hoe oud deze kinderen gemiddeld zullen worden. Bij iedere leeftijd staat in de overlevingstafel de levensverwachting vermeld. Dit geeft het aantal jaren aan dat de desbetreffende groep gemiddeld nog zal leven.

Partnerschapsregistratie

De registratie (ingevoerd per 1 januari 1998) is mogelijk voor paren van gelijk en van verschillend geslacht. In de meeste opzichten is het geregistreerd partnerschap vergelijkbaar met het huwelijk. Een duidelijk onderscheid tussen het geregistreerd partnerschap en het huwelijk betreft evenwel de relatie tussen de partners en de eventuele kinderen. Als een vrouw die geregistreerd partner is een kind krijgt, is zij weliswaar automatisch de moeder van haar kind, maar haar mannelijke geregistreerd partner is alleen dan de juridische vader als hij, met toestemming van de moeder, het kind erkent.

Perinatale sterfte

Dit cijfer omvat de doodgeborenen na een zwangerschap van ten minste 28 weken (overeenkomstig de aanbeveling van de Wereldgezondheidsorganisatie) en de overledenen binnen 1 week na de geboorte.

Referentiepersoon

De referentiepersoon is een statistische entiteit bedoeld om kenmerken van huishoudens aan te ontleen. Als sprake is van een paar wordt de man als referentiepersoon aangeduid. In geval van een paar van gelijk geslacht wordt de oudste van het paar als referentiepersoon aangeduid.

Totaal echtscheidingspercentage

Geeft het percentage huwelijken aan dat tot echtscheiding zal komen als in de toekomst dezelfde kansen op sterfte en echtscheiding blijven gelden als in het waargenomen kalenderjaar.

Totaal vruchtbaarheidscijfer

Dit cijfer kan worden opgevat als het gemiddelde aantal kinderen dat een vrouw krijgt of nog zal krijgen als de in het verslagjaar waargenomen leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers gedurende haar hele vruchtbare levensfase zouden gelden.

Uitzettingen

Er vindt een fysieke verwijdering uit Nederland plaats ('verwijdering met de sterke arm').

Van echt scheidende personen

De betrokken personen die ten tijde van de inschrijving van het bedoelde vonnis in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente als ingezetene zijn ingeschreven.

Vergunning voor asiel bepaalde tijd

De VVA (Vergunning Voor Asiel) bepaalde tijd is ingevoerd per 1 april 2001. De vergunning wordt voor maximaal drie jaar afgegeven. Deze personen mogen werken op voor-

waarde dat hun werkgever beschikt over een daartoe vereiste tewerkstellingsvergunning.

Vergunning voor asiel onbepaalde tijd

De VVA (Vergunning Voor Asiel) onbepaalde tijd is ingevoerd per 1 april 2001. Deze personen kunnen zonder beperkingen deelnemen aan de arbeidsmarkt (tewerkstellingsvergunning is niet vereist).

Vergunning tot verblijf

Asielzoekers aan wie een VTV (Vergunning tot Verblijf) werd verleend, werden niet erkend als politiek vluchteling maar werden toegelaten op grond van humanitaire overwegingen. Deze tijdelijke verblijfsvergunning gold voor een periode van maximaal vijf jaar. Vanaf 1 april 2001 wordt zij niet meer verstrekt.

Verhuisde personen

Hieronder worden verstaan alle verhuisde personen binnen Nederland die leiden tot verandering van gemeente van inschrijving (ook wel binnenlandse migratie genoemd) en verhuisde personen binnen een zelfde gemeente. De veranderingen van gemeente van inschrijving die in verband met grenswijzigingen tussen resp. samenvoeging van gemeenten in de basisadministratie worden geregistreerd, worden niet als verhuizing beschouwd.

Vertrek onder toezicht

Vertrek van afgewezen asielzoeker op eigen gelegenheid, waarbij – ter controle op het vertrek van de desbetreffende persoon – de reisdocumenten worden gezonden aan de doorlaatpost waarlangs de persoon Nederland zal verlaten.

Verweduwende personen

Personen die ten tijde van het overlijden van hun partner in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente als ingezetene staan ingeschreven.

Verwijderde asielzoekers

Verwijderingen vinden plaats als blijkt dat een asielzoeker niet (of niet langer) in Nederland mag verblijven, aangezien het verzoek om toelating definitief is afgewezen.

Voorwaardelijke vergunning tot verblijf

De VVTV (Voorwaardelijke Vergunning tot Verblijf) werd toegekend aan asielzoekers die vooralsnog niet naar hun land konden terugkeren omdat de situatie daar te gevaarlijk werd geacht. Deze verblijfsvergunning gold voor een periode van maximaal drie jaar. Vanaf 1 april 2001 wordt zij niet meer verstrekt.

Zuigelingensterfte

Dit is de sterfte van kinderen jonger dan 1 jaar (dus voordat zij hun eerste verjaardag hebben bereikt).

Demografie op het web

StatLine

De belangrijkste cijfers van het CBS zijn beschikbaar via internet. Via internet kunt u toegang verkrijgen tot StatLine, de elektronische databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie over vele maatschappelijke en economische onderwerpen in de vorm van tabellen en grafieken. Deze resultaten kunt u bekijken, printen of opslaan. Naast de mogelijkheid om te zoeken met trefwoorden, kan met behulp van een Thema een keuze worden gemaakt uit alle tabellen die zijn opgenomen in StatLine.

Hoe vindt u bevolkingscijfers in StatLine?

Ga naar de openingspagina van de CBS homepage (www.cbs.nl) en klik op 'StatLine databank' aan de rechterzijde. U krijgt dan een scherm waarin u een zoekopdracht kunt geven (figuur 1). Als u op 'Thema' klikt, krijgt u een scherm met de thema's te zien (figuur 2).

Door op het mapje 'Bevolking' te klikken, komt u bij 'Bevolking' terecht. In de map 'Bevolking', krijgt u een lijst met tabellen en submappen (figuur 3). In de submappen vindt u informatie over bijvoorbeeld huishoudens, geboorte en verhuizingen.

Ter illustratie is in figuur 3 de tabel 'Bevolking; kerncijfers' geselecteerd. Vervolgens ziet u een overzicht van de onderwerpen in deze tabel. Hier kunt u door binnen de tabbladen 'Onderwerpen' en 'Perioden' te selecteren uw eigen tabel samenstellen. Als u uw tabel heeft samengesteld, drukt u op 'Toon gegevens' bovenaan het scherm. U krijgt nu de tabel op het scherm te zien. Deze tabel kunt u afdrukken of downloaden. Als u op het pictogram 'download' klikt, krijgt u de keuze om de tabel op te slaan in Excel-formaat of ander formaat.

1. Zoeken in StatLine

2. StatLine Tabellen per thema

3. Bevolking in StatLine

Inhoudsopgave vanaf 1e kwartaal 2007

	Kwartaal	Jaar	Pag.
Bevolkingsstructuur en –ontwikkeling			
– Afname potentiële beroepsbevolking begint	I	2007	4
– Bevolkingsstatistieken onder het persoonskaartenstelsel en het GBA-stelsel: overeenkomsten en verschillen	I	2007	14–33
– Bevolking groeit weer sneller	III	2007	4
– Een terugblik op het ouderlijk gezin	III	2007	15–19
– Stad uit balans: een grotere kloof tussen arme en rijke wijken?	III	2007	32–37
– De Nederlandse demografie in zeven tegenstellingen	IV	2007	13–18
– Bevolking groeit met 46 duizend	I	2008	4
– Groei en krimp in 2007	II	2008	7
– Bevolking Europese Unie groeit vooral door migratie	II	2008	9
– De stand van het Sociaal Statistisch Bestand	II	2008	14–18
– Sterke stijging bevolkingsgroei in 2008	I	2009	4
– Demografische druk en vergrijzing	IV	2009	6
– Bevolkingsgroei lager	II	2010	4
– Bevolking groeit minder sterk	III	2010	4
– Mannen en vrouwen in Nederland	I	2011	37–42
– Bevolkingsgroei neemt toe	II	2011	4
– Demografie van de vergrijzing	II	2011	15–27
– Emigratie stijgt harder dan immigratie	III	2011	4
– Bevolkingsgroei daalt licht	IV	2011	4
– Demografische levensloop van babyboomers: terugblik en perspectief	IV	2011	15–26
Bevolking naar regio			
– Aandeel Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen in Amsterdamse buurten	I	2007	11
– Gescheiden veertigers en vijftigers per gemeente	II	2007	7
– Bevolkingsdichtheid per buurt, Den Haag en Amsterdam, 2006	II	2007	10
– Geboren Amsterdammers per gemeente, 2004	III	2007	9
– Amsterdammers in Amsterdam	III	2007	12
– Haagse migratie	IV	2007	6
– Aandeel potentiële beroepsbevolking per gemeente	IV	2007	7
– Geboren Hagenaars woonachtig in Zuid-Holland, 2004	IV	2007	8
– Wie woont waar in Den Haag?	IV	2007	10
– Geboren Rotterdammers in Zuid-Holland, 2004	I	2008	8
– Wie woont waar in Rotterdam?	I	2008	11
– Geboren Utrechtse in de provincie Utrecht	II	2008	8
– De stad Groningen als roltrap van Noord-Nederland	II	2008	52–59
– Bevolkingskernen 2001–2006. Groei van dorpen, steden en agglomeraties	II	2008	66–75
– Gemeenten naar aandeel Marokkanen van 12–17 jaar, 2008	IV	2008	7
– Veel grijze buurten in Den Haag	IV	2008	11
– Vinex-bewoners zijn geen doorsnee stedelingen	IV	2008	39–41
– Outcomemonitor Krachtwijken brengt aandachtswijken in beeld	IV	2008	42–50
– Gemeenten naar aandeel Duitsers, 2008	I	2009	8
– De verborgen aantrekkingskracht van Parkstad-Limburg	I	2009	73–80
– De achterkant van rijke gemeenten	II	2009	11
– Aandeel 80-plussers per gemeente	III	2009	7
– Gemeenten naar aandeel Belgen, 2009	IV	2009	7
– Almere naar aandeel 65-plussers	IV	2009	11
– Gemeenten naar aandeel Turken van 12–17 jaar, 2009	I	2010	7
– Grote regionale verschillen in bevolkingsontwikkeling in de Europese Unie tot 2030	II	2010	9
– Top-25 grootste gemeenten, 2000 en 2010	III	2010	7
– Heel Limburg krimpt, maar toch buurten met groei	III	2010	10
– Gemeenten naar aandeel Antillianen en Arubanen van 12–17 jaar	I	2011	8
– Nieuwbouwbuurten: minder jongvolwassenen	I	2011	13
– Gemeenten naar aandeel Surinamers onder 12–17-jarigen	II	2011	7

– Aandeel Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen in Rotterdamse buurten	II	2011	12
– Aantrekkingskracht van regio's en demografische gevolgen	II	2011	105–110
– Aandeel gescheiden 65-plussers per gemeente	II	2011	8
– Aandeel eenouders van totaal aantal gezinnen met kinderen per gemeente	III	2011	8
– Kinderdagverblijf en buitenschoolse opvang het verst voor Friezen	III	2011	9
– In Utrecht wonen kinderen in Vinex-wijken en studenten in de Uithof	III	2011	12
– Relatief meeste personenauto's in Drenthe	IV	2011	9
– Corporatiewoningen naar buurt	IV	2011	11–12

Bevolking naar nationaliteit en geboorteland

– Aandeel niet-westerse allochtonen onder 4- tot 12-jarigen, 2006	I	2007	7
– Aandeel Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen in Amsterdamse buurten	I	2007	11
– Geboorteplaats en etnische samenstelling van Surinamers in Nederland	I	2007	74–78
– Weer minder asielzoekers in de Europese Unie	II	2007	12–16
– Antilliaanse en Arubaanse verdachten van misdrijven	II	2007	36–38
– Allochtonenprognose 2006–2050: belangrijkste uitkomsten	II	2007	60–67
– Vreemdelingen	III	2007	11
– Schatting van het aantal voormalig Joegoslaven naar huidig herkomstgebied	III	2007	38–47
– Partnerkeuze van allochtonen	IV	2007	25–31
– Belgen in Nederland en Nederlanders in België	IV	2007	47–52
– Overlijdensrisico's naar herkomstgroep: daling en afnemende verschillen	IV	2007	56–72
– Grote verschillen in aandeel buitenlandse ingezetenen	I	2008	9
– Vooral autochtonen verlaten de grote steden	III	2008	7
– Locatiekeuze van immigranten in de eerste vier jaar na aankomst	III	2008	39–44
– Gemeenten naar aandeel Marokkanen van 12–17 jaar, 2008	IV	2008	7
– Herkomst en kenmerken van immigranten uit de voormalige Sovjet-Unie	IV	2008	22–30
– Tsjechen en Slowaken in Nederland	I	2009	7
– Toename aandeel niet-westerse allochtonen	I	2009	9
– Niet-westerse allochtonen in Utrecht en omgeving	I	2009	12
– Thuis voelen in Nederland: stedelijke verschillen bij allochtonen	II	2009	34–38
– Herkomst van Duitsers in Nederland	III	2009	6
– Herkomst en vestiging van de eerste Marokkanen in Nederland	III	2009	51–56
– Demografische kenmerken van Tsjechen en Slowaken in Nederland	III	2009	57–61
– Herkomst van Chinezen in Nederland	I	2010	6
– Gemeenten naar aandeel Turken van 12–17 jaar, 2009	I	2010	7
– Uit Indonesië en Nederlands-Indië afkomstige personen in Nederland	II	2010	6
– Herkomst van Britten in Nederland	III	2010	6
– Steeds meer niet-westerse arbeidsmigranten en studenten naar Nederland	III	2010	13–20
– Demografie van (niet-westerse) allochtonen in Nederland	IV	2010	22–34
– Schatting van de toekomstige omvang van de tweede generatie	IV	2010	39–49
– Nederland overzee	IV	2010	7
– Gemeenten naar aandeel Antillianen en Arubanen van 12–17 jaar	I	2011	8
– Gemeenten naar aandeel Surinamers onder 12–17-jarigen	II	2011	7
– Aandeel Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen in Rotterdamse buurten	II	2011	12
– Minder asielzoekers in 2010	II	2011	79–81
– Omvang en spreiding van Surinaamse bevolkingsgroepen in Nederland	II	2011	97–104
– Sociaaleconomische positie van ouders en kinderen naar herkomst	III	2011	22–27
– Opvattingen over dubbele nationaliteit: wie is tegen en wie niet?	III	2011	28–32
– Aantal niet-westerse allochtonen fors toegenomen	III	2011	11
– Chinezen in Nederland in het eerste decennium van de 21ste eeuw	IV	2011	28–45
– De maatschappelijke situatie van verschillende Surinaamse bevolkingsgroepen in Nederland	IV	2011	46–60
– Sociaal-culturele verschillen tussen Turken, Marokkanen en autochtonen	IV	2011	61–70

Vruchtbaarheid en geboorteregeling

– Vruchtbaarheid in de twintigste eeuw	I	2008	14–22
– De relatie tussen vruchtbaarheid en opleidingsniveau van de vrouw	II	2008	32–41
– Intergenerationele overdracht van de leeftijd bij geboorte van het eerste kind	II	2008	82–94
– Jonge en oude moeder, 2007	III	2008	7
– Voor het eerst sinds 2000 meer kinderen geboren	IV	2008	4

– Sterke daling geboortecijfer niet-westers allochtone tieners	IV	2008	14–21
– Geboorteregeling in 2008	I	2009	54–59
– Oudere moeders, minder kinderen	IV	2009	9
– Regionale verschillen in vruchtbaarheid verklaard	IV	2009	63–70
– Oudere moeders, minder kinderen (rectificatie)	I	2010	9
– Cohortvruchtbaarheid van mannen	II	2010	19–24
– Geslachtsvoorkeuren bij het krijgen van kinderen: veranderingen over geboortecohorten	II	2010	38–42
– Samenlevingsvorm van de moeder bij geboorte van het kind	IV	2010	35–38
– Gemeenten naar aandeel geboorten bij alleenstaande moeders, 2009	IV	2010	8
– Meerlinggeboorten	I	2011	7
– Vaders gemiddeld 3 jaar ouder dan moeders	III	2011	15–21
– Jonge en oude vaders, 2010	IV	2011	8
– Jonge moeders stellen tweede kind langer uit	IV	2011	27

Sterfte en doodsoorzaken

– Sterfte door coronaire hartziekten in de Europese Unie	I	2007	9
– Sociaaleconomische verschillen in sterfte en gezondheid in Nederland	I	2007	34–44
– Medische beslissingen rond het levenseinde nauwelijks van invloed op de levensverwachting	II	2007	17–35
– Aantal verkeersdoden in Nederland relatief zeer laag	III	2007	10
– Achtergronden en berekeningswijzen van CBS-overlevingstafels	III	2007	66–77
– 210 duizend oorlogsslachtoffers	IV	2007	53–55
– Overlijdensrisico's naar herkomstgroep: daling en afnemende verschillen	IV	2007	56–72
– Zelfdoding in Nederland: een statistisch overzicht	IV	2007	73–83
– Gemeenten naar aantal overledenen, 2006	I	2008	7
– Zuigelingensterfte per gemeente in Nederland, 1841–1939	I	2008	23–29
– Zelfdoding per coropgebied	IV	2008	8
– Trends in gezonde levensverwachting	I	2009	60–66
– Levensverwachting bij 65 jaar	II	2009	9
– Meer jongens dan meisjes overlijden in eerste levensjaar	III	2009	9
– Haagse weduwes	III	2009	11
– Ontwikkelingen in (gezonde) levensverwachting naar opleidingsniveau	IV	2009	71–75
– Aantal verkeersdoden in Nederland relatief zeer laag	III	2010	9
– Gezonde levensverwachting korter bij de lage inkomens	III	2010	29–35
– De verschillende dimensies van de levensverwachting zonder lichamelijke beperkingen	III	2010	36–42
– Trends in doodsoorzaken	IV	2010	11
– Levensverwachting zonder chronische ziektes	I	2011	43–50
– Overlevingskansen	II	2011	10–11
– Kwaliteit van registratie van doodsoorzaken op oudere leeftijd	II	2011	111–116
– Zomer- en wintersterfte	II	2011	6

Migratie en verhuizingen

– Herkomst en bestemming van Groningers	I	2007	6
– Vestigingsoverschot per gemeente, 2006	I	2007	8
– Meer immigranten, minder emigranten	II	2007	4
– Emigranten uit Amsterdam maken plaats voor studenten en starters	III	2007	7
– Binnenlandse verhuismobiliteit, 2006	III	2007	8
– Verhuiswensen uit het Woononderzoek Nederland 2006	III	2007	20–31
– Immigratie uit nieuwe EU-lidstaten stijgt verder	IV	2007	4
– Haagse migratie	IV	2007	6
– Daling aantal asielzoekers in Europa lijkt voorbij	IV	2007	9
– Buitenlandse migratie in Nederland 1795–2006: de invloed op de bevolkingssamenstelling	IV	2007	32–46
– Migratie naar en uit Rotterdam	I	2008	6
– Laagste aantal asielverzoeken sinds 1988	I	2008	30–31
– Emigratie: de spiegel van Hollands ongenoegen	I	2008	32–38
– Eerder verblijf in Nederland vergroot kans op vertrek en terugkomst	I	2008	39–43
– Immigratie trekt aan	II	2008	4
– Migratie naar en uit Utrecht	II	2008	6
– Afstand tot ouders en verhuisgedrag	II	2008	42–51

– Immigratie overtreft nu emigratie	III	2008	4
– Verhuizingen naar Flevoland	III	2008	8
– Locatiekeuze van immigranten in de eerste vier jaar na aankomst	III	2008	39–44
– Binnenlandse migratie niet eerder zo laag	II	2009	4
– Sterke stijging immigratie lijkt voorbij	II	2009	6
– Toename asielverzoeken in Nederland sterker dan in EU	II	2009	22–25
– Terugkeer van ouderen naar hun geboorteregio	II	2009	26–33
– Daling aantal verhuizingen zet door	III	2009	4
– Verhuizen vanuit studentensteden	III	2009	43–50
– Herkomst en vestiging van de eerste Marokkanen in Nederland	III	2009	51–56
– Emigratie gedaald	IV	2009	4
– Gezinshereniging en gezinsvorming na immigratie	IV	2009	45–59
– Kwart asielzoekers is kind	IV	2009	60–62
– Crisis remt migratie en verhuizingen	I	2010	4
– Verhuisgedrag van jongeren	I	2010	22–27
– Verhuisgedrag van vluchtelingen	I	2010	28–31
– Selectieve verhuispatronen	I	2010	32–38
– Verhuizende personen per gemeente	II	2010	7
– Boemerangkinderen: weer terug naar het ouderlijk huis	II	2010	13–18
– Stijging aantal asielzoekers in Nederland iets groter dan in EU	II	2010	25–28
– Immigratie en emigratie van werknemers	III	2010	21–28
– Vergelijking van migratiestromen tussen Nederland en Zweden	IV	2010	50–54
– Meer immigratie	IV	2010	4
– Recordaantal immigranten in 2010	I	2011	4
– Ruim helft Poolse immigranten vertrekt weer	I	2011	32–36
– Arbeidsmigratie, volgmigratie en retourmigratie in de periode 2000–2006	II	2011	68–78
– Minder asielzoekers in 2010	II	2011	79–81
– Verhuizingen van thuiswonende kinderen	III	2011	7
– Dynamiek in stadswijken: sociale stijging en verhuizingen	IV	2011	71–75

Huwelijkssluiting, relatievorming en –ontbinding

– Zonder huwelijk een kind: een kwestie van geloof	I	2007	10
– Huwelijkssluiting en – ontbinding	II	2007	6
– Gescheiden veertigers en vijftigers per gemeente	II	2007	7
– Partnerkeuze van allochtonen	IV	2007	25–31
– Bijna 33 duizend echtscheidingszaken afgehandeld in 2007	III	2008	14–18
– De geografische dimensie van partnerkeuze	III	2008	19–28
– Incidentie en achtergronden van transitionele en duurzame latrelaties	III	2008	29–38
– Huwelijk en geregistreerd partnerschap tussen personen van gelijk geslacht	IV	2008	6
– Hogere leeftijd bij eerste huwelijk	I	2009	10
– Huwelijken en echtscheidingen	II	2009	8
– Favoriete huwelijksgemeenten	III	2009	8
– Scheiden en weer samenwonen	IV	2009	14–21
– Wie krijgt na echtscheiding de woning?	IV	2009	22–32
– Dertigduizend flitscheidingen, 2001–2009	IV	2009	33–34
– Veranderingen in burgerlijke staat en de beleving van welzijn	III	2009	50–55
– Echtscheidingen in eeuw vertienvoudigd	I	2011	11–12
– Aandeel gescheiden 65-plussers per gemeente	II	2011	8

Huishoudens en gezinnen

– Vrouwen worden vaak alleen oud, mannen samen met een partner	II	2007	8
– Huishoudensprognose 2006–2050: veronderstellingen over burgerlijke staat en huishoudenspositie	II	2007	39–52
– Huishoudensprognose 2006–2050: belangrijkste uitkomsten	II	2007	53–59
– Een terugblik op het ouderlijk gezin	III	2007	15–19
– Schatting van het aantal stiefgezinnen	IV	2007	19–22
– De ervaring van kinderen met stiefouders	IV	2007	23–24
– Van kwetsbaar gezin tot bewuste samenlevingsvorm	I	2008	10
– Ontwikkelingen in de huishoudensdynamiek sinds 1971	I	2008	44–54

– Ouders en kinderen apart	II	2008	10
– Honkvaste Utrechtse	II	2008	11
– Zeer grote gezinnen worden schaars	II	2008	60–65
– Weinig Nederlanders nemen moeder in huis	III	2008	9
– Eenpersoonshuishoudens in Groningen	III	2008	11
– Vrouwenarbeid funest voor gezinsleven	I	2009	11
– Jonge gezinnen	II	2009	7
– Aantal adoptiekinderen afgenomen	II	2010	29–31
– De verdeling van arbeid en zorg tussen vaders en moeders	II	2010	50–54
– Meer dan 55 duizend kinderen geadopteerd sinds invoering adoptiewet	I	2011	56–58
– Gezinnen in beweging	II	2011	82–96
– Sociaaleconomische positie van ouders en kinderen naar herkomst	III	2011	22–27
– Aandeel eenouders van totaal aantal gezinnen met kinderen per gemeente	III	2011	8
– Groei van het aantal huishoudens in de periode 1971–2011	IV	2011	7

Prognoses en scenario's

– Bevolkingsprognose 2006–2050: veronderstellingen over de geboorte	I	2007	45–56
– Bevolkingsprognose 2006–2050: veronderstellingen over immigratie	I	2007	57–64
– Bevolkingsprognose 2006–2050: veronderstellingen over emigratie	I	2007	65–73
– Huishoudensprognose 2006–2050: veronderstellingen over burgerlijke staat en huishoudenspositie	II	2007	39–52
– Huishoudensprognose 2006–2050: belangrijkste uitkomsten	II	2007	53–59
– Allochtonenprognose 2006–2050: belangrijkste uitkomsten	II	2007	60–67
– Huishoudensprognose 2006–2050: huishoudens naar herkomstsgroep	III	2007	54–65
– Bevolkingsprognose 2007–2014: tijdelijk hogere groei	I	2008	55–62
– Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2007–2025: belangrijkste uitkomsten	III	2008	45–54
– Verbeterde schattingswijze van migratie over korte afstand in het model PEARL	III	2008	55–64
– Analyse van processen in de levensloop ten behoeve van het model PEARL	IV	2008	51–62
– Modelleren van huishoudens in het model PEARL	IV	2008	63–71
– Vier scenario's voor de zeer lange termijn	IV	2008	72–81
– Bevolkingsprognose 2008–2050: naar 17,5 miljoen inwoners	I	2009	15–22
– Bevolkingsprognose 2008–2050: veronderstellingen over immigratie	I	2009	23–33
– Bevolkingsprognose 2008–2050: veronderstellingen over emigratie	I	2009	34–40
– Bevolkingsprognose 2008–2050: model en veronderstellingen betreffende de sterfte	I	2009	41–53
– Allochtonenprognose 2008–2050: naar 5 miljoen allochtonen	II	2009	14–21
– Huishoudensprognose 2008–2050: uitkomsten	III	2009	14–19
– Een nieuw model voor de CBS-huishoudensprognose	III	2009	20–42
– Regionale prognose 2009–2040: vergrijzing en omslag van groei naar krimp	IV	2009	35–44
– Bevolkingsprognose 2009–2016: omslag naar lagere groei	I	2010	14–21
– Onzekerheidsmarges voor de sterfteprognose van het CBS	II	2010	32–37
– Schatting van de toekomstige omvang van de tweede generatie	IV	2010	39–49
– Bevolkingsprognose 2010–2060: sterkere vergrijzing, langere levensduur	I	2011	16–23
– Prognose van de bevolking naar herkomst, 2010–2060	I	2011	24–31
– Bevolkingsprognose 2010–2060: model en veronderstellingen betreffende de sterfte	II	2011	28–41
– Bevolkingsprognose 2010–2060: veronderstellingen over immigratie	II	2011	42–50
– Bevolkingsprognose 2010–2060: veronderstellingen over emigratie	II	2011	51–58
– Huishoudensprognose 2011–2060: meer en kleinere huishoudens	II	2011	59–67

Internationaal

– Daling aantal asielzoekers in Europa lijkt voorbij IV 2007	9		
– Nederland overzee	IV	2010	7
– Bijna helft jongvolwassenen in Europese Unie woont nog thuis	IV	2010	10
– Bevolkingsdichtheid in de Europese Unie	I	2011	10
– Niet-gehuwd samenwonen in de Europese Unie	II	2011	9
– Migratie en bevolkingsgroei	III	2011	10

Overig

– Naar een nieuwe schatting van het aantal islamieten in Nederland	III	2007	48–53
– Trends in consultaties huisarts, specialist en fysiotherapeut door ouderen	IV	2007	84–91
– Vertraging in lengtegroei en gewichtstoename	IV	2007	92–100
– Nationale problemen in kaart gebracht	I	2008	63–69
– Hoe ver woon ik van.....	II	2008	19–22
– Jong geleerd, fout gedaan?	II	2008	23–31
– Inkomen als sociaaleconomische indicator van medisch zorggebruik bij ouderen	II	2008	76–81
– Roekeloze bromfietzers	III	2008	10
– Fysieke en psychische gezondheid van ouderen naar sociaaleconomische status	III	2008	65–72
– Ernstige overlast en verloedering in de eigen woonbuurt	III	2008	73–79
– Sociaaleconomische verschillen in fysieke beperkingen van ouderen	IV	2008	31–38
– Burgerlijke staat, recente verweduwing en gezondheidindicatoren van ouderen	I	2009	67–72
– De sociaal onderscheidende functie van het bad	II	2009	10
– Geregistreerd zorggebruik van 50-plussers naar sociaaleconomische status	II	2009	39–44
– Toenemende onkerkelijkheid	III	2009	10
– Gevolgen AOW-plannen	IV	2009	8
– Door schoolverzuim naar kerker	IV	2009	10
– Ziekenhuisopnamen gedurende de adolescentie en voortijdig schoolverlaten	IV	2009	76–81
– Aantal nieuwbouwwoningen daalt, grote verschillen per gemeente	I	2010	8
– Huisartsen in Amsterdam	I	2010	11
– Verschillen in sociale en maatschappelijke participatie	I	2010	39–45
– Gezondheid en welvaart van ouderen	I	2010	46–52
– Religie en verschillen in vermogen en inkomen	I	2010	53–57
– Bouwen voor leegstand?	II	2010	8
– Vertrouwen in medemens en instituties toegenomen aan het begin van de 21e eeuw	II	2010	43–49
– Risicofactoren voor voortijdig schoolverlaten en jeugdcriminaliteit	II	2010	55–60
– Aantal scholen in de omgeving	III	2010	8
– Inkomen en vermogen als indicatoren van gezondheidsverschillen	III	2010	43–49
– Limburg blijft in sociaal kapitaal achter bij rest van Nederland	III	2010	56–61
– Het effect van de economische crisis op demografische ontwikkelingen	IV	2010	17–21
– Dakloos in Nederland	IV	2010	55–60
– Grote regionale verschillen in woningmarkt	IV	2010	9
– Restaurants en cafés in de buurt	IV	2010	12–14
– Langdurige werkloosheid	I	2011	77–82
– Een op de vijf jongeren heeft ongezonde leefstijl	I	2011	51–55
– Regionale verschillen in aandeel hoogopgeleiden en arbeidsparticipatie	I	2011	59–61
– Maakt het uit waar je woont? Sociale stijging en invloed van de buurt	I	2011	62–67
– Vertrouwen in en contacten met buurtgenoten	I	2011	68–76
– Huisartsenpraktijken in de omgeving	I	2011	9
– Geregistreerde contacten met de huisarts en materiële welvaart	II	2011	117–125
– Opvattingen over dubbele nationaliteit: wie is tegen en wie niet?	III	2011	28–32
– Solidariteit in de gezondheidszorg	III	2011	33–38
– Meer sociale samenhang, meer geluk?	III	2011	39–44
– Binding met buurt en buurtgenoten	III	2011	45–50
– Voorkeur huren boven kopen varieert sterk onder huizenbezitters	IV	2011	76–84
– Subjectief welzijn: welke factoren spelen een rol?	IV	2011	85–92
– Zorg zonder verblijf naar welvaart bij ouderen	IV	2011	93–98

Andere CBS-publicaties

Statistisch jaarboek 2011

Het Statistisch jaarboek 2011 biedt in een handzaam -formaat de belangrijkste cijfers over de Nederlandse -samenleving. Het boek is bedoeld voor wie zich wil oriënteren op onderwerpen als bevolkingsgroei, leefstijl en gezondheid, onderwijs, werkloosheid, de ontwikkeling van de bouwnijverheid en industrie, en vele andere onderwerpen. Dit jaarboek opent met drie bijdragen rond enkele actuele zaken: de ontwikkelingen op het gebied van de (gezonde) levensverwachting, de hernieuwbare energie en het voor-tijdig schoolverlaten.

Jaarlijks, 321 blz. ISBN: 978-90-357-1938-5. Kengetal: A-26. Deze publicatie kunt u bestellen via de reguliere boekhandel en de Sdu Klantenservice.

Het Statistisch Jaarboek is nu ook als e-book beschikbaar in het formaat epub.

Statistisch bulletin

Het Statistisch bulletin verschijnt wekelijks met de meest recente uitkomsten van alle statistische onderzoeken van het CBS.

www.cbs.nl

ISSN 066-9680.

De Nederlandse Economie 2010

In de reeks De Nederlandse Economie geeft het CBS elk jaar de stand van zaken op het terrein van onder meer de productie, investeringen, handel, consumptie, inflatie en de arbeidsmarkt. Verder wordt door middel van thema-artikelen nader stilgestaan bij actuele economische onderwerpen. De Nederlandse Economie richt zich op economische -analisten, beleidsmakers, politici, journalisten en studenten. *Jaarlijks ca. 250 blz., € 27,05 (excl. verzendkosten).*

ISBN 978-90-357-1566-0. Kengetal P-19.

ISSN 1386-1042.

Vanaf 2011 zijn de publicaties 'Kennis en economie' en 'De digitale economie' opgenomen in de publicatie 'ICT, kennis en economie'

ICT, kennis en economie, 2011

ICT, kennis en economie is een voortzetting van de publicatiereeksen De digitale economie en Kennis en economie, zoals die tot voor kort jaarlijks door het Centraal Bureau voor de Statistiek werden uitgebracht. In deze nieuwe publicatie beschrijft het CBS de Nederlandse kenniseconomie aan de hand van de pijlers R&D, innovatie en ICT. Voor een kenniseconomie zijn onderzoek en onderwijs cruciale

elementen. ICT speelt hierbij als faciliterende factor een onmisbare rol. Nederland blijft goed presteren op het terrein van ICT-gebruik. De voorwaarden voor een intensieve kenniseconomie zijn op dit punt aanwezig. Het boek bevat een ruime hoeveelheid informatie over telecommunicatie, het gebruik van ICT, R&D en kennispotentieel.

Prijs: € 25,15 (excl. verzendkosten).

ISBN: 978-90-357-1893-7. Kengetal: I-78

ISSN: 2211-8764

Nationale rekeningen 2010

De Nationale rekeningen vormen de officiële overzichtsstatistiek van de nationale economie. Het nationaal inkomen, de economische groei, het tekort of overschot van de overheid en de werkgelegenheid zijn voorbeelden van belangrijke gegevens uit deze publicatie. De begrippen en classificaties van de Nationale rekeningen zijn wereldwijd gestandaardiseerd en vastgelegd in inter-nationale richt-lijnen waardoor vergelijkingen tussen landen mogelijk zijn. De bijlage over de gevolgen van de staatsinterventies bij -financiële instellingen voor het overheidstekort en de overheidsschuld is geactualiseerd.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1377-2. Kengetal: P-2. Prijs: € 51,40 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Teletekst

Conjunctuurinformatie en de meest recente CBS-persberichten staan op pagina 506 en 507 van NOS-Teletekst.

Internet

De CBS-website is te bereiken via <http://www.cbs.nl>. De site bevat statistische kerncijfers over de Nederlandse samenleving. Actuele statistische uitkomsten staan in persberichten die kunnen worden gedownload.

StatLine

StatLine is de gratis elektronische centrale databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie in de vorm van tabellen, teksten en grafieken. Alle resultaten kunt u bekijken, printen of exporteren. StatLine bevat tevens tijdreeksen over vele maatschappelijke en economische onderwerpen, over de regio en de conjunctuur. U kunt StatLine vinden op onze website:

<http://www.cbs.nl/> of direct via: <http://statline.cbs.nl/>.

Richtlijnen voor auteurs

Voor publicatie in *Bevolkingstrends* komen artikelen en korte bijdragen in aanmerking die betrekking hebben op de demografie van Nederland. Ook onderzoek naar variabelen die de demografische ontwikkelingen en ruimtelijke verschillen in bevolkingskenmerken beïnvloeden, zoals onderwijs en gezondheid, kunnen in *Bevolkingstrends* worden opgenomen. Gezien de onafhankelijke en objectieve opstelling van het Centraal Bureau voor de Statistiek, dienen de bijdragen vrij te zijn van subjectieve interpretaties en beleidsaanbevelingen.

Voor nadere informatie over de mogelijkheid tot plaatsing van externe bijdragen en voor richtlijnen met betrekking tot de kopij kunt u contact opnemen met de hoofdredacteur: Joop Garssen, e-mail: Bevolkingstrends@cbs.nl